

ISSN 2518-7090

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 850-851

Германська філологія

Збірник наукових праць

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2024

**Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
Германська філологія / редкол.: І. М. Осовська (гол. ред.) та ін. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т
ім. Ю. Федьковича, 2024. Вип. 850-851. 168 с.**

У збірнику вміщено статті, де розглянуто актуальні питання когнітивної та комунікативної лінгвістики, лінгвістики тексту, дискурсології, семантики, перекладознавства та методики викладання іноземних мов.

Головний редактор

Осовська Ірина Миколаївна, доктор філологічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна.

Заступник головного редактора

Кійко Юрій Євгенович, доктор філологічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна.

Члени редколегії:

Бялик Василь Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна.

Іваницька Марія Лонгинівна, доктор філологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна.

Леміш Наталія Євгенівна, доктор філологічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Україна.

Міжнародна редколегія:

Кійко Світлана Василівна, доктор філологічних наук, професор, Інститут німецької мови, м. Маннхайм, Німеччина.

Rodica Dimitriu, доктор філологічних наук, професор, Яський університет імені Александра Іоана Кузи, м. Ясси, Румунія.

Thorsten Roelcke, доктор філологічних наук, професор, Технічний університет, м. Берлін, Німеччина

Bettina Bannasch, доктор філологічних наук, професор, Аугсбурзький університет, м. Аугсбург, Німеччина.

Alfred Wildfeuer, доктор філологічних наук, професор, Аугсбурзький університет, м. Аугсбург, Німеччина.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15754-4246Р від 02.10.2009 р.

Включено до переліку фахових видань України – Категорія Б –
Наказ Міністерства освіти і науки України 26.11.2020 р. № 1471,
рішення АК 26.11.2020 р. №1471.

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Адреса редколегії:

Факультет іноземних мов
вул. Садова, 5, корпус 19, 8000, Чернівці,
Україна

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024

УДК 821.111(092):81'373.7

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.3-12>

ITUENT OF BIOGRAPHICAL NARRATIVE AND THEIR TRANSLATION

ВЛАСНІ НАЗВИ, ЯК КОНСТИТУЕНТ БІОГРАФІЧНОГО НАРАТИВУ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД

Василь БЯЛИК¹, Анастасія ДОБРОВОЛЬСЬКА²

¹доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
v.bialyk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7428-7145>

²магістр кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
dobrovolska.anastasiia@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0005-8028-784>

*The article examines the peculiarities of translating proper names in a biographical novel, in particular, on the example of Michelle Obama's book *Becoming* and its Ukrainian translation by M. Hotsatsiuk. The book *Becoming* is a memoir by Michelle Obama, the former First Lady of the United States, which was published on 13 November 2018. Proper names, such as names, place names, and institutions, play a significant role in creating an authentic cultural and historical context for the work. Thanks to such elements, readers can better understand the lives, events and motivations of the characters, feeling a closer connection with the text. The article analyses approaches to the translation of proper names, including transcription, transliteration, calque, and mixed transcoding, in particular, on the example of such onyms as 'White House', 'South Side', and the names of Michelle Obama and her family members. The author explores how these methods affect the perception of the text by readers of a different language and cultural system. The results of the study emphasise the importance of the cultural context and lexical transformations necessary to preserve the original idea and mood of the work, which is especially important in biographical literature. In addition, the article demonstrates how the successful reproduction of proper names in translation helps to restore the multidimensionality of the text, reflecting not only the literal meaning but also the atmosphere and cultural features of the original. Thus, the article makes a contribution to the field of translation studies by emphasising the importance of taking linguistic and cultural aspects into account when translating biographical works, which contributes to the adequate perception of the text in the translated version and preserving its authenticity.*

Keywords: cultural context, identifier, identity, memoirs, narrative, onyme, proper names, translation.

У статті розглядаються особливості перекладу власних назв у біографічній повісті, зокрема на прикладі книги Мішель Обама "Becoming" та її українського перекладу, виконаного М. Гоцацюк. Книга «Becoming» – це мемуари Мішель Обама, колишньої першої леді США, які були опубліковані 13 листопада 2018 року. Власні назви, зокрема імена, географічні назви та назви установ, відіграють значну роль у створенні автентичного культурного та історичного контексту твору. Завдяки таким елементам читачі можуть краще зрозуміти життя, події та мотивації персонажів, відчувачи ближчий зв'язок із текстом. У статті аналізуються підходи до перекладу власних назв, включаючи транскрипцію, транслітерацію, калькування та змішане транскодування, зокрема на прикладі таких онімів, як "White House", "South Side", а також імені Мішель Обама та членів її родини. Автор досліджує, як ці методи впливають на сприйняття тексту читачами іншої мовної та культурної системи. Результати дослідження підкреслюють значущість культурного контексту та лексичних трансформацій, необхідних для збереження оригінальної ідеї та настрою твору, що є особливо важливим у біографічній літературі. Продемонстровано, як вдале відтворення власних назв у перекладі допомагає відновити багатомірність тексту, відображаючи не лише буквальний зміст, а й атмосферу та культурні особливості оригіналу. Підтверджено важливість врахування мовних та культурних аспектів під час перекладу біографічних творів, що сприяє адекватному сприйняттю тексту у перекладеному варіанті та збереженню його автентичності.

Ключові слова: власні назви, ідентичність, ідентифікатор, культурний контекст, мемуари, наратив, онім, перекладацька трансформація.

I. ВСТУП

У сучасному світі автобіографічна повість займає важливе місце серед літературних жанрів. Важливим аспектом рецепції автобіографічної повісті виступає її адекватна передача у перекладі, якщо вона представлена мовою джерела (Альошина, 2018, с. 54). Для точного відтворення іншомовного твору традиційно враховують лексико-семантичні, граматичні і власне стилістичні особливості мови тексту джерела, при цьому, залишається, почасти, поза увагою дослідників власні назви, як складова частина текстового тла біографічного жанру. Слід зазначити, що власні назви відіграють важливу роль у розкритті індивідуальності персонажів, втіленні культурних особливостей та передачі історичного колориту (Бевз, 2010, с. 20). Вони можуть охоплювати імена, географічні назви, назви установ, літературних творів та інші специфічні деталі, що створюють унікальну атмосферу біографічної розповіді.

Особливість власних назв у біографічній повісті полягає також в їх здатності передавати як реальні факти, так і асоціації, що виникають у читача завдяки реалізації культурного підґрунтя (Амеліна, 2014, с. 7). Неодмінною умовою адекватного перекладу біографічної літератури є збереження культурного контексту для передачі оригінального змісту і атмосфери твору. У цьому зв'язку на передній план виступає специфіка використання перекладацьких трансформацій, для яких необхідно вдаватися перекладачу при передачі власних назв у цільовій мові (Корунець, 2017, с. 54).

Проблеми перекладу літератури біографічного жанру знаходяться у фокусі наукових пошукувань багатьох дослідників: Л. Джигун (Джигун, 2017), Л. Касян (Касян, 2009), Н. Лісовської-Мускеєвої (Лісовська-Мускеєва 2013), В. Подшивалкіної (Подшивалкіна, 2021), О. Фірман (Фірман, 2017), Т. Черкашиної (Черкашина 2012), Г. Шевцівої (Шевців, 2012), Ф. Лежена (Lejeune, 1975), К. Тейлора (Taylor, 2014), Ю. Ван, Ц. Хань (Wang, 2023), та ін.

Однак, онтологія власних назв, соціопрагматичний аспект їх опису, а також адекватне відтворення у перекладі у мові-цілі, на жаль, залишаються поза увагою дослідників і потребують подальшого вивчення, що значною мірою детермінує актуальність проведеного

дослідження. Важливим, на нашу думку, є встановлення статусу власних назв як ідентифікаторів культурно-історичного та соціо-політичного тла, що розкривають особливості зображення персонажа твору, визначають новизну проведеного дослідження.

Цілком очевидним є той факт, що переклад є глибоким і важливим аспектом людської комунікації та слугує певним мостом між мовами та культурами. Традиційно, переклад тлумачить як мистецтво, так і науку про передачу змісту з однієї мови на іншу зі збереженням задуму, відтінків і культурного контексту оригінального тексту. Це складний процес, який виходить за рамки простої дослівної заміни слів та вимагає глибокого розуміння як мови оригіналу, так і цільової мови перекладу з врахуванням культурних нюансів, закладених у них (Бялик, 2016, с. 106).

Специфіка автобіографічного жанру, на нашу думку, полягає в тому, що письменник водночас стає і оповідачем, і головним героєм, пропонуючи читачам інтимну подорож крізь власні погляди, спогади та роздуми. Ця літературна форма нарративу відображає сутність самовираження оповідача, фокусуючись на автентичності викладу подій у творі.

Ще в 70-их роках минулого сторіччя французький літературознавець Ф. Лежен сформулював класичне визначення жанру, котре зостається актуальним і донині. Квінтесенція цього визначення зводиться до деяких постулатів. Автобіографія представляє текст із ретроспективною настановою, завдяки котрому реальна особистість розповідає щодо свого існування, акцентуючи на особистому житті. Автор суттєву увагу приділяє якраз тому, який шлях було подолано й завдяки чому та або інша особа стала тим, ким є (Lejeune, 1975, р. 21). У цьому зв'язку видається важливою думка французького критика Ж. Гусдорфа про те, що „автобіографія вимагає від індивіда створити дистанцію по відношенню до себе для того, аби реконструювати себе у фокусі спеціальної єдності й ідентичності крізь час” (Gusdorf, 1991, р. 32). Традиційно головними ознаками автобіографічної прози, паралельно із мемуарами, історичною документалістикою, щоденниками, художньою біографією, листами тощо, виступає опора на справжні документи та реальні події (Черкашина, 2014, с. 24).

Мета дослідження: встановлення статусу власних назв у створенні сюжетного й культурного контексту біографічного твору та аналіз їхнього перекладу на українську мову, що передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати поняття власних назв та їхні функції в текстах різних жанрів;
- дослідити власні назви, як тло розвитку сюжету твору на матеріалі книги Мішель Обама „Becoming”;

Обама „Becoming”;

- охарактеризувати роль власних назв у художніх творах, зокрема їхній вплив на сприйняття тексту та створення культурного контексту;

- визначити шляхи передачі власних назв автобіографічної повісті „Becoming” українською мовою.

Матеріал дослідження. Для аналізу обрано оригінальний текст книги Мішель Обама „Becoming” (Obama, 2018) і переклад українською мовою виконаний М. Гоцацук (Обама, 2019).

Методи дослідження. У статті застосовується порівняльний аналіз тексту оригіналу та його перекладу, що дозволяє виявити способи передачі власних назв з англійської на українську мову. Для збору та класифікації фактичного матеріалу використано описовий метод, що сприяє систематизації різних підходів і трансформацій, застосованих під час перекладу та метод кількісного підрахунку.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Власні назви відіграють вирішальну роль у формуванні оповіді та тематичного ландшафту художнього твору. Вони слугують ідентифікаторами, прив'язуючи персонажів і місце дії до сюжету, а також несуть культурне, історичне та символічне значення. Власні назви

віддзеркалюють культурний аспект художнього твору, в останніх акумулюються культурно-мовні традиції, історія, й менталітет етносу, що надає змогу відобразити функціонування його мови на певному етапі розвитку (Рагімова, 2015, с. 204).

У мемуарах Мішель Обама „Becoming” власні назви – це більше, ніж просто ідентифікатори, вони виступають ключовими елементами, що підсилюють оповідь і сприяють розвитку сюжету. У цьому контексті власні імена несуть у собі культурне, історичне та особисте значення, допомагаючи сформуванню тло оповіді, а також пропонуючи читачам глибше зрозуміти життєвий шлях автора. Власні назви, які використовуються у досліджуваній біографічній повісті можуть бути експліцитно представлені у вигляді таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Власні назви в автобіографічній повісті „Becoming” М. Обами

№	Власна назва	Кількість	Кількість у %
1	Імена людей	1234	68,4%
2	Державні установи	219	12,1%
3	Освітні заклади	8	0,45%
4	Географічні назви	342	18,9%
5	Фізичні явища	1	0,05%
	Всього	1804	100%

Підсумовуючи дані таблиці, можна зазначити, що найбільшу частку серед власних назв у перекладі становлять імена людей (1234 випадки, 68,4% від загальної кількості). Це підкреслює важливість відтворення особистих імен у біографічних текстах, що забезпечує автентичність та збереження індивідуальності персонажів.

Географічні назви займають друге місце (342 випадки, 18,9%), що вказує на часте звернення до конкретних місць, важливих для розуміння культурного й соціального контексту. Державні установи (219 випадків, 12,1%) також суттєво представлені, оскільки вони відображають офіційні аспекти життя та діяльності головних героїв.

Менш значущими є освітні заклади (8 випадків, 0,45%) та фізичні явища (1 випадок, 0,05%), які з'являються рідше і несуть переважно фонову інформацію за даними, наведеними у Табл. 1.

Переклад власних назв, загалом, зазвичай передають формальними лексичними трансформаціями (Бялик, 2016 с. 108). Формальні лексичні трансформації є важливим інструментом у процесі перекладу, який дозволяє точно передавати зміст і адаптувати оригінал до мовних та культурних особливостей мови перекладу. Порівнюючи оригінал та переклад твору „Becoming”, а також аналізуючи лексичні стратегії, які використовуються для передачі термінів, імен, назв або концептів, можна виявити такі найбільш поширені та характерні для досліджуваного твору перекладацькі трансформації, як транскрипція, транслітерація, змішане транскодування та калькування (див. табл. 2).

Таблиця 2

Переклад власних назв автобіографічної повісті „Becoming” українською мовою

Перекладацька трансформація	Приклад
Змішане транскодування	<i>Chicago – Чикаго, Princeton – Принстон, Winston Churchill – Вінстон Черчилль та ін.</i>
Калькування	<i>The White House – Білий Дім, The West Wing – Західне крило, The East Room – Східна кімната та ін.</i>
Транскрипція	<i>Joe Biden – Джо Байден, South Side – Сауз Сайд, George H. W. Bush – Джордж Г. В. Буш та ін.</i>
Транслітерація	<i>Hillary Clinton – Гіллари Клінтон, Bill Clinton – Білл Клінтон, Robinson – Робінсон та ін.</i>

The White House (Білий Дім) є одним з найбільш згадуваних онімів в історії М. Обами і потужним символом її перебування на посаді першої леді Сполучених Штатів. Описи Мішель Обами про її життя в Білому Домі висвітлюють теми влади, відповідальності та дихотомії публічного і приватного, якими вона керувалася як перша леді. Білий Дім не лише фізичне місце, але й тло для важливих моментів її життя та новітньої американської історії:

“For eight years, I lived in the White House, a place with more stairs than I can count – plus elevators, a bowling alley, and an in-house florist” (Obama, 2018, p. 17).

“Я жила у Білому Домі вісім років. Там було більше сходів, ніж я могла порахувати, а ще там були ліфти, боулінг і власний флорист” (Обама, 2019, с. 13).

Навіть історію дорослішання своїх дітей М. Обама поєднує з Білим Домом:

“My girls, who arrived at the White House with their Polly Pockets, a blanket named Blankie, and a stuffed tiger named Tiger, are now teenagers, young women with plans and voices of their own” (Obama, 2018, p. 21).

“Мої дівчатка, які прийшли до Білого Дому зі своїми ляльками, ковдрами й плюшевим тигром на ім'я Тайгер, тепер стали юними жінками з планами на майбутнє та власним правом голосу” (Обама, 2018, с. 15).

Онім: “the White House” – “Білий Дім” було перекладено за допомогою калькування, що, в свою чергу, передбачає прямий переклад фраз або ідіоматичних виразів з мови оригіналу на мову перекладу зі збереженням буквального значення в мові перекладу. Іншими прикладами використання калькування є: “the West Wing” – “Західне крило”, “the East Room” – “Східна кімната”, “the Oval Office” – “Овальний кабінет”. У біографії ці кімнати набувають набагато більшого значення, ніж просто місця – вони стають самостійними персонажами, про що свідчать рішення, святкування і виклики, які розгорталися під час правління адміністрації Обами:

“If I had an issue with something going on in the West Wing, I usually relied on my staff to convey it to Barack's, doing what I could to keep White House business out of our personal time” (Obama, 2018, p. 273).

“Якщо в мене виникали проблеми з тим, що відбувалося в Західному крилі, зазвичай покладалася на свою команду, яка могла особисто поспілкуватися з Бараком і зробити все можливе, аби відділити справи Білого Дому від нашого особистого життя” (Обама, 2019, с. 364).

“We stared at the cut-glass chandeliers that dangled from the high ceiling of the East Room,...” (Obama, 2018, p. 256).

“Ми дивилися на кришталеві люстри під високою стелею Східної кімнати,...” (Обама, 2019, с. 326)

“She pointed out the view of the Rose Garden and the Oval Office through the window, adding that it gave her comfort to be able to look out and sometimes get a sense of what her husband was doing” (Obama, 2018, p. 252).

“Вона вказала на Трояндовий сад та Овальний кабінет, що виднілися з вікна, й додала: їй було приємно дивитися туди й намагатися зрозуміти, чим займається чоловік” (Обама, 2019, с. 329).

Змішане транскодування, як відомо, поєднує елементи транскрипції й транслітерації і часто використовується для перекладу імен людей та географічних назв. Наприклад:

“Somewhere along the way, though, he'd stepped into the fullness of his birth name – Barack Hussein Obama – and the complicated rubric of his identity” (Obama, 2018, p. 82).

“Проте десь у той самий період він ступнув на складний шлях людини, яку ми нині знаємо як Барака Хусейна Обаму” (Обама, 2019, с. 124).

“Barack and I had been through five campaigns in eleven years already, and each one had forced me to fight a bit harder to hang on to my own priorities” (Obama, 2018, p. 161).

“Ми з **Бараком** уже пройшли крізь п'ять виборчих кампаній, і кожна з них примушувала мене докладати дедалі більших зусиль у боротьбі за власні пріоритети” (Обама, 2019, с. 256).

“**Sasha**, we planned to call her. I'd chosen the name because I thought it had a sassy ring” (Обама, 2018, р. 146).

“Планували назвати її **Сашею**. Я обирала це ім'я, бо здавалося, що вона буде гостра на язичок” (Обама, 2019, с. 229).

“Barack and I studied little **Malia**, taking in the mystery of her rosebud lips, her dark fuzzy head and unfocused gaze, the herky-jerky way she moved her tiny limbs” (Обама, 2018, р. 141).

“Ми з Бараком вивчали маленьку **Малію**, роздивлялися її губки, схожі на бутон троянди, її темну голівку та ні на чому не зосереджений погляд, вивчали рухи її поки що неслухняних кінцівок” (Обама, 2019, с. 277).

Ім'я Barack Обама (Барак Обама), безумовно, є невід'ємною частиною наративу. Воно представляє не лише людину, яка стала чоловіком авторки мемуарів і президентом Сполучених Штатів, але й символ надії, змін і сили мрії. Через їхні стосунки Мішель Обама досліджує складнощі кохання, партнерства та виклики балансування між особистими прагненнями та вимогами суспільного життя. Їхній спільний досвід та зв'язок стають центральною темою книги.

Імена доньок Мішель Обами – Sasha (Саша) і Malia (Малія) вплетені в мемуари з теплотою та любов'ю. Вони уособлюють радість і відповідальність матері за своє життя, прагнення забезпечити стабільний і люблячий дім серед унікальних обставин їхнього життя, а також надію на світле майбутнє.

Ще одним яскравим прикладом використання змішаного транскодування є посилання Мішель Обами на таких історичних постатей, як *Martin Luther King Jr* – Мартін Лютер Кінг-молодший та *Winston Churchill* – Вінстон Черчилль:

“In the Oval Office, Barack swapped out a bust of **Winston Churchill** and replaced it with a bust of **Martin Luther King Jr**” (Обама, 2018).

“В Овальному кабінеті Барак замінив бюст **Вінстона Черчилля** на погруддя **Мартіна Лютера Кінга-молодшого**” (Обама, 2019).

Chicago's South Side (південні околиці Чикаго), зокрема район південного узбережжя (South Shore), є ще однією важливою власною назвою в наративі М. Обами. Саме тут, серед знайомих вулиць і пам'яток вона провела початкові роки свого становлення, формуючи свою ідентичність і світогляд. Будинок авторки був розміщений на вулиці Евклід (Евклід-авеню, Euclid Avenue). Крім власної назви South side, у книзі є авторський онім Southside, так маленька Мішель називала свого дідуся по материній лінії Парнела Шилдса (Purnell Shields), який став жити по сусідству, коли дівчинці було 4 роки.

“Together, in our cramped apartment on **the South Side** of **Chicago**, they helped me see the value in our story, in my story, in the larger story of our country” (Обама, 2018, р. 17).

“Разом, у нашому тісному помешканні в **Сауз-Сайді**, в **Чикаго**, вони допомогли мені оцінити й полюбити нашу історію, мою власну історію і величну історію нашої країни” (Обама, 2019, с. 13).

“My family lived in **the South Shore** neighborhood of **Chicago**, in a tidy brick bungalow that belonged to Robbie and her husband, Terry” (Обама, 2018, р. 21).

“Наша сім'я жила в **Чикаго**, у **Саут-Шор**, в маленькому цегляному котеджі, що належали їм із чоловіком” (Обама, 2019, с.19).

“The school, a four-story brick building with a yard in front, sat just a couple of blocks from our house on **Euclid**” (Обама, 2018, р. 29).

“Школа, чотириповерхова цегляна будівля з власним подвір'ям навпроти парадового входу, розташовувалася всього за кілька кварталів від нашого дому на **Евклід**” (Обама, 2019, с. 34).

У наведених вище прикладах бачимо використання змішаного транскодування для: *Euclid Avenue – Евклід-авеню та Chicago – Чикаго*, а також транскрипції: *South Side – Сауз Сайд, South Shore – Саут Шор*. Транскрипція передбачає перетворення фонем вихідної мови на аналогічні фонемі цільової мови. Пропонуємо розглянути ще один приклад застосування цієї трансформації.

“*One of the surprise blessings of the final few months of campaigning had been an organic and harmonious merging of our family with Joe Biden’s*” (Обама, 2018, р. 255).

“*Одним із сюрпризів останніх кількох місяців кампанії стало гармонійне злиття нашої сім’ї з родиною Джо Байдена*” (Обама, 2019, с. 335).

На відміну від транскрипції, транслітерація не орієнтується на точну передачу звучання, а фокусується на відтворенні буквеного складу слова. Це метод перекладу, за допомогою якого літери оригінального слова замінюються літерами іншої мови, щоб зберегти графічну форму і наближену фонетичну відповідність. Цей метод застосовується здебільшого для імен чи географічних назв.

Princeton (Принстон) і Harvard (Гарвард) – престижні інституції Принстонського університету (Princeton University) та Гарвардської школи права (Harvard Business School) посідають не менш важливе місце в історії М. Обами. Згадки про Принстон і Гарвард підкреслюють високий рівень освіти і цілеспрямованість Мішель Обама, створюючи контекст для її особистого та професійного розвитку.

“*Compared with my own lockstep march toward success, the direct arrow shot of my trajectory from Princeton to Harvard to my desk on the forty-seventh floor...*” (Обама, 2018, р. 80).

“*На відміну від мого шляху до успіху, який нагадував траєкторію стріли через Принстон і Гарвард до місця за моїм столом на сорок сьомому поверсі*” (Обама, 2019, с. 120).

Бачимо, що *Princeton – Принстон* було перекладено за допомогою змішаного транскодування, а *Harvard – Гарвард* за допомогою транслітерації.

Часті згадки про дівоче прізвище авторки Robinson (Робінсон) викликає почуття приналежності та спадкоємності, що контрастує з швидкоплинним, а також часто ізольованим характером суспільного життя. Вона з любов’ю пише про свого старшого брата, Крейга, та їхній тісний зв’язок у дитинстві. Нижче подано ще один приклад використання транслітерації:

“*I had always, pretty much everywhere I’d gone, been known as Craig Robinson’s little sister...Now, though, I was just Michelle Robinson, with no Craig attached*” (Обама, 2018, р. 54).

“*Мене майже скрізь упізнавали як молодшу сестру Крейга Робінсона. Тепер же я була всього-на-всього Мішель Робінсон, без додавання імені Крейга”* (Обама, 2019, с. 75).

Загалом частотний розподіл перекладацьких трансформацій можна представити у вигляді діаграми (див. рис. 1).

Рис. 1. Розподіл перекладацьких трансформацій

За результатами аналізу виявлено, що найбільш поширеною трансформацією для відтворення перекладу власних назв є вживання змішаного транскрибування – 34%. Калькування, що становить 30%, посідає друге місце за частотністю вживання. Окрім зазначених вище трансформацій також було використано транслітерацію – 20%, найменш поширеною трансформацією є транскрипція – 16%.

III. ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження підтвердило, що переклад біографічної повісті, зокрема твору „Becoming” Мішель Обама, потребує комплексного підходу для адекватної передачі лексико-граматичних особливостей оригіналу та збереження його культурного контексту. Власні назви в тексті відіграють важливу роль не лише як ідентифікатори, але й як ключові елементи, що створюють культурне, історичне та особисте тло, поглиблюючи розуміння шляху Мішель Обама та її життєвого досвіду. Такі оніми, як Принстон, Гарвард та Білий дім, додають твору символічної ваги, підсилюючи тематику та емоційний вплив розповіді.

Аналіз перекладу власних назв показав, що поєднання методів транскрипції, транслітерації, калькування та змішаного транскодування є ефективним для передачі автентичної атмосфери твору, зберігаючи водночас його культурні асоціації. Використання цих технік не тільки дозволяє залишити значення оригіналу, а й адаптує текст до мовних і культурних особливостей цільової аудиторії. Встановлено, що застосування змішаних перекладацьких підходів допомагає зберегти образність і культурну ідентичність оригінальних назв, що сприяє глибшому зануренню українського читача в контекст і атмосферу книги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Альошина М. Д. Критерії та принципи визначення адекватності відтворення ідіостилю автора в перекладі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018. № 37. С.54–57.
- Амеліна С. М. Конотативна еквівалентність у перекладі. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2014. № 11. С.5–14.
- Бевз Н. В. Переклад як культурний феномен: герменевтико-комунікативний аспект: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2010. 20 с.
- Бялик В. Д. Основи теорії перекладу [Fundamentals of Translation Theory]: навч. посібник для студ. ф-тів інозем. мов. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 376 с.
- Джигун Л. М. Сутність понять «мемуари», «автобіографія», «щоденник». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2017. № 31. Том 3. С. 10–13.
- Касян Л. Г. Постать Степана Васильченка через призму його автобіографії. *Сіверянський літопис*. 2009. №1. С. 54-57. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25011/07-Kasian.pdf> (дата звернення: 28.04.2024)
- Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. 5-те вид., виправ. і допов. Вінниця: Нова Книга, 2017. 448 с.
- Лісовська-Мускеєва Н. І., Сидоров М. В. Пізнавальний потенціал біографічного методу. Соціологічні студії. 2013. №2. С. 54–60.
URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9763/1/socst_2013_2_12.pdf (дата звернення: 30.04.2024)
- Рагімова Е. І., Полупан М. О., Загребельна А. О., Соломка А. С., Рубаненко В. І. Методи дослідження мови: VII студентська конференція «Перший крок у науку», 20 грудня 2015 р. С. 204–205. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/44200/1/Rahymova_Ukrainian_language.pdf;jsessionid=5B351E4F
- Обама М. *Becoming* (Становлення) / пер. з англ. М. Гоцацюк. Київ: Bookchef, 2019. 407 с.

- Подшивалкіна В. І. Біографічний метод в системі психологічних методів: метод. рек. до дисципліни циклу професійної підготовки для здобувачів спеціальності 053 «Психологія»; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Ф-т психології та соціальної роботи. Одеса: ОНУ, 2021. 30 с.
- Фірман О. Я. Жанрові особливості автобіографічної прози Богдана Лепкого та Наталени Королевої. Наукові записки ТНПУ: Літературознавство. Вип. 47. 2017. С. 207–216.
- Черкашина Т. Ю. Автобіографічне письмо: документальність versus фікційність. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2012. № 12. С. 225–231.
- Черкашина Т. Ю. Формування жанрів спогадової літератури. Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського: збірник наук. праць / за ред. В. Б. Будака, М. І. Майстренко. Вип. 4.11 (90). Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2013. 328 с.
- Шевців Г. М. Деякі аспекти термінологічної проблематики мемуарно-автобіографічного жанру. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. Одеса: «Астропринт», 2012. №15. С. 218–225. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/1234_56789/9212/1/Shevtsiv%20G.%20M.2012.pdf (дата звернення: 12.05.2024)
- Шевців Г. М. Сучасний стан дослідження автобіографічної проблематики в гуманітарних науках. Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія літературознавство. Вип. 1 (73). Ч. 1. Харків: ППВ «Нове слово», 2013. С. 149–156.
- Gusdorf G. Lignes de vie 2: autobiographie. Paris: Odile Jacob. 1991. 504 p.
- Lejeune P. Le pacte autobiographique. Paris: Seuil, 1975. 355 p.
- Taylor K. Autobiographical Translation: Issues of faithfulness in reimagining from source to target text, using Cronaca Familiare as a basis for analysis. Academia.edu. December 11, 2014. URL: https://www.academia.edu/11708015/Autobiographical_Translation_Issues_of_faithfulness_in_reimagining_from_source_to_target_text_using_Cronaca_Familiare_as_a_basis_for_analysis (дата звернення: 06.05.2024)
- Wang Y., Han Z. On translation strategies of biographies under translator behavior criticism. International Journal of Education and Humanities. 2023. Vol. 9. № 3. P. 9–12. URL: <https://drpress.org/ojs/index.php/ijeh/article/view/10154/9884> (дата звернення: 09.05.2024)

REFERENCES

- Alyoshina M. D. (2018) Kryterii ta pryntsyipy vyznachennia adekvatnosti vidtvorennia idiostylu avtora v perekladі [Criteria and principles for determining the adequacy of reproducing the author's idiom in translation]. Naukovyŭ visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia. № 37. P.54–57.
- Amelina S. M. (2014) Konotatyvna ekvivalentnist u perekladі [Connotative equivalence in translation]. Filolohichni studii: Naukovyŭ visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. № 11. P.5–14.
- Bevz N. V. (2016) Pereklad yak kulturnyi fenomen: hermenevtyko-komunikatyvnyi aspect : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk : 09.00.04 [Translation as a cultural phenomenon: hermeneutical and communicative aspect: PhD thesis: 09.00.04]. Khark. nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody. Kharkiv. 20 p.
- Bialyk V. D. (2016) Osnovy teorii perekladu [Fundamentals of Translation Theory]: navch. posibnyk dlia stud. f-tiv inozem. mov. Chernivtsi : Chernivetskyi nats. un-t. 376 p.
- Dzhyhun L. M. (2017) Sutnist poniat “memuary”, “avtobiohrafii”, “shchodennyk” [The essence of the concepts of "memoirs", "autobiography", "diary"]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia “Filolohiia”. № 31. Tom 3. P. 10–13.
- Kasyan L. H. (2009) Postat Stepana Vasylichenka cherez pryzmu yoho avtobiohrafii [The figure of Stepan Vasylichenko through the prism of his autobiography]. Siverianskyi litopys. №1. P. 54–57. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25011/07-Kasian.pdf> (data zvernennia: 28.04.2024)
- Korunets I. V. (2017) Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad): pidruchnyk. 5-te vyd., vyprav. i dopov [Theory and Practice of Translation (Aspectual Translation): a textbook. 5th ed.] Vinnytsia: Nova Knyha. 448 p.

- Lisovska-Muskeieva N. I., Sydorov M. V. (2013) Piznavalnyi potentsial biohrafichnoho metodu [Cognitive potential of the biographical method]. *Sotsiologichni studii*. №2. P. 54-60. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9763/1/socst_2013_2_12.pdf (date of access: 30.04.2024)
- Rahymova E.I., Polupan M.O., Zagrebelna A.O., Solomka A.S., Rubanenko V.I. (2015) Metody doslidzhennia movy [Methods of language research]. VII studentska konferentsiia «Persnyi krok u nauku», 20 hrudnia P. 204-205. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/44200/1/Rahymova_Ukrainian_language.pdf;jsessionid=5B351E4F
- Obama M. (2018) *Becoming*. New York: Crown, 437 p.
- Podshyvalkina V. I. (2021) Biohrafichnyi metod v systemi psykholohichnykh metodiv: metod. rek. do dystsypliny tsykladu profesiinoi pidhotovky dlia zdobuvachiv spetsialnosti 053 «Psykhologhiia» [Biographical method in the system of psychological methods: methodical recommendations for the discipline of the cycle of professional training for applicants for speciality 053 'Psychology']. Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova, F-t psykholohii ta sotsialnoi roboty. Odesa: ONU. 30 p.
- Firman O. Ya. (2017) Zhanrovi osoblyvosti avtobiohrafichnoi prozy Bohdana Lepkoho ta Nataleny Korolevoi [Genre features of autobiographical prose by Bohdan Lepkyi and Natalena Koroleva]. *Naukovi zapysky TNPU: Literaturoznavstvo*. Vyp. 47. P. 207-216.
- Cherkashyna T. Yu. (2013) Formuvannia zhanriv spohadovoi literatury [Formation of genres of memoir literature]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu im. V. O. Sukhomlynskoho: zbirnyk nauk. prats / za red. V. B. Budaka, M. I. Maistrenko*. Vyp. 4.11 (90). Mykolaiv: MNU im. V. O. Sukhomlynskoho. 328 p.
- Cherkashyna T. Yu. (2012) Avtobiohrafichne pysmo: dokumentalnist versus fiktsiinist [Autobiographical Writing: Documentation versus Fictionalism]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. № 12. P. 225–231.
- Shevtsiv H. M. (2012) Deiaki aspekty terminolohichnoi problematyky memuarno-avtobiohrafichnoho zhanru [Some aspects of terminological issues of the memoir-autobiographical genre]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. K. D. Ushynskoho. Lihvistychni nauky*. Odesa: «Astropynt». №15. P. 218-225. URL: <http://dSPACE.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9212/1/Shevtsiv%20G.%20M.2012.pdf> (data zvernennia: 12.05.2024)
- Shevtsiv H. M. (2013) Suchasnyi stan doslidzhennia avtobiohrafichnoi problematyky v humanitarnykh naukakh [The current state of research on autobiographical issues in the humanities]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. H.S. Skovorody. Seriia literaturoznavstvo*. Vyp. 1 (73). Ch. 1. Kharkiv: PPV «Nove slovo». P. 149–156.
- Gusdorf G. (1991) *Lignes de vie 2: autobiographie*. Paris: Odile Jacob. 504 p.
- Lejeune P. (1975) *Le pacte autobiographique*. Paris: Seuil. 355 p.
- Taylor K. (2014) *Autobiographical Translation: Issues of faithfulness in reimagining from source to target text, using Cronaca Familiare as a basis for analysis*. Academia.edu. URL: https://www.academia.edu/11708015/Autobiographical_Translation_Issues_of_faithfulness_in_reimaging_from_source_to_target_text_using_Cronaca_Familiare_as_a_basis_for_analysis (date of access: 06.05.2024)
- Wang Y., Han Z. (2023) On translation strategies of biographies under translator behavior criticism. *International Journal of Education and Humanities*. Vol. 9. № 3. P. 9–12. URL: <https://drpress.org/ojs/index.php/ijeh/article/view/10154/9884>

Отримано: 10 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 1 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 11 грудня 2024 р.

УДК 81'25:61:81'42

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.13-26>

EXPRESSIVE AND COMMUNICATIVE-FUNCTIONAL POTENTIAL
OF MEDICAL TERMINOLOGY: A TRANSLATIONAL PERSPECTIVE

ЕКСПРЕСИВНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ
ПОТЕНЦІАЛ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Анна ЗАСЛОНКІНА¹, Вікторія КСЕНШКЕВИЧ²

¹кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
a.zaslonkina@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9446-3975>

²магістр кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ksenshkevych.viktoriia@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0000-2548-3836>

The article dwells on the study of translation of the medical terminology system in the novels „Being Mortal” and „Complications” by A. Gawande, based on a cognitive approach. The aim of the study is to reveal the fundamental principles of rendering medical terminology into the target language text and to highlight the key challenges translators face when conveying the semantic and cultural aspects of medical terms. The paper analyzes methods of adapting medical lexical units in the translation of literary texts according to the age, sociocultural and professional characteristics of their target audience. In the context of globalization, medical terms are increasingly integrated into narratives accessible to a broad range of readers. This creates the need to find the best solution to convey specialized vocabulary in order to preserve the meanings embedded in the original text while facilitating comprehension by readers who are not experts in the medical field. The research methods imply comparing the source texts of the novels with their translations to identify similarities and differences between two linguistic cultures, analyze the translation transformations applied for their conveyance and evaluate the efficiency of their translation. The use of a cognitive approach allows tracing the key stages of the translation process in order to identify the cognitive mechanisms, contextual and cultural factors underlying the choice of translation strategies for medical lexical units. The analysis concludes that achieving an adequate translation of the medical terminology system in literary texts requires consideration of both cultural differences and the emotional spectrum of the original texts, as well as the level of professional characteristics of the target audience.

Key words: terminology system, translation transformations, a cognitive approach, sociocultural characteristics, emotional spectrum.

Статтю присвячено дослідженню перекладу медичної терміносфери художніх романів А. Гаванді „Бути смертним” та „Важкий випадок” на основі когнітивного підходу. Метою дослідження є розкриття основних принципів відтворення медичної термінології у тексті мови-реципієнта та висвітлення ключових проблем, пов'язаних з передачею семантичних та культурних аспектів медичних термінів. У роботі проаналізовано методи адаптації медичних лексичних одиниць у перекладі текстів художнього стилю відповідно до вікових, соціокультурних та професійних характеристик цільової аудиторії. В умовах глобалізації медичні терміни все частіше інтегруються у наративи, які доступні для широкого кола читачів. Це спричиняє необхідність пошуку оптимального способу передачі спеціалізованої лексики з метою збереження сенсів, закладених в тексті оригіналу, та полегшення їхнього сприйняття читачем, який не є фахівцем у галузі медицини. Методи дослідження передбачають зіставлення вихідних текстів романів та їхніх перекладів для виявлення схожих і відмінних рис двох лінгвістичних культур, аналізу застосовуваних для їхньої передачі перекладацьких трансформацій та оцінки ефективності їхнього перекладу. Використання когнітивного підходу дозволяє простежити основні етапи перекладацького процесу з метою виявлення когнітивних механізмів та контекстуально-культурних чинників, які лежать в основі вибору способу перекладу медичних лексичних одиниць. За результатами аналізу встановлено, що для досягнення адекватного перекладу медичної терміносистеми художніх текстів необхідно враховувати як культурні відмінності та особливості емоційного спектра текстів оригіналу, так і рівень фахової підготовки читача.

Ключові слова: терміносфера, перекладацькі трансформації, когнітивний підхід, соціокультурні характеристики, емоційний спектр.

I. ВСТУП

Невпинне збагачення лексики медичної галузі за рахунок стрімкого розвитку технологій та тенденцій у лікуванні ставить перед перекладачами нові завдання та виклики. Це породжує нові роздуми над правильністю та доречністю їхньої передачі у тексті мови-реципієнта. Враховуючи той факт, що процес перекладу передбачає вміння перекладача оперувати особистим когнітивним досвідом, лінгвістичними та культурними знаннями, одна і та ж лексична одиниця може бути передана по-різному. Це супроводжується втратою уніфікованості, яка є характерною ознакою медичних термінів, та призводить до семантичного викривлення, а отже недостовірного або неповного відтворення контексту оригіналу в тексті цільової мови. З огляду на це, більш докладне вивчення когнітивних процесів, які відбуваються у свідомості перекладача на різних етапах перекладу, уможливить створення алгоритму дій перекладача, виокремлення перекладацьких труднощів та шляхів їхнього усунення, що власне слугуватиме збереженню смислової цілісності тексту оригіналу та його достовірної передачі мовою джерела.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексико-семантичні та структурно-сміслові особливості медичних термінів, а також способи, критерії та проблеми їхнього перекладу стали об'єктом дослідження у працях Н.С. Булич (2020), Н.О. Гимер (2022), Ю. С. Дев'ятко (2019), І.І. Кучеренко (2019), О.В. Мележик (2021), П.В. Микитенко (2019), О.В. Самойленко (2023), В.І. Тихоші (2023), В. Dzughanova (2019), Dr. Ramadan Saad (2021), S. Sharma (2022), A. Tariq (2022), I.Y. Zalipska (2019) та ін.

У рамках лінгвістичного аналізу медичні терміни категоризують відповідно до їхніх етимологічних та формотворчих особливостей (Кучеренко, Микитенко, 2019, с. 131–132; див. також Самойленко, 2023, с. 108–111), структурної будови (Гимер, 2022, с. 42–45; Мележик, 2021, с. 34), смислового наповнення та стилістичних властивостей (Zalipska, 2019, с. 4).

Попередні напрацювання уможливили фіксацію найбільш підходящих способів перекладу медичної термінології з метою збереження притаманних їй характеристик, таких як

однозначність, нейтральність та спеціалізація. Суголосо з Н.С. Булич (Булич, 2020, с. 103–105), Ю.С. Дев'ятко (Дев'ятко, 2019, с. 25) вважає, що переклад медичних термінів має здійснюватися з використанням методів калькування та транслітерації, а за відсутності прямого еквівалента – описового перекладу, який дозволить розтлумачити значення явища, якого не існує у мові перекладача.

Цінним є дослідження S. Sharma та A. Tariq (Sharma, Tariq, 2022, с. 4), у якому зазначається, що особливу складність становить переклад полісемічних абrevіатур латинського походження, значення яких є мінливим залежно від контексту, в якому вони функціонують. Dr. Ramadan Saad (Saad, 2021, с. 13) також погоджується з цією думкою, підкреслюючи схожість фонетичних та орфографічних характеристик латино- та англomовних абrevіатур.

Попри наявність широкого спектра публікацій, дотичних до теми особливостей творення і функціонування медичних термінів та їхнього перекладу, зокрема у текстах фахової літератури, нині бракує праць, присвячених аналізу медичних термінів як елементу текстів художнього стилю та алгоритму їхнього перекладу з урахуванням когнітивних процесів, які відбуваються у свідомості перекладача.

Метою даної статті є дослідження перекладу медичних термінів, які функціонують у текстах художнього стилю, на основі когнітивного аналізу основних етапів перекладацького процесу. Завданнями дослідження є:

- здійснити вибірку медичних лексичних одиниць, використаних у двох художніх романах А. Гаванді “Бути смертним” та “Важкий випадок”;
- відібрати ключові концепти, які функціонують в романах;
- схарактеризувати основні етапи перекладацького процесу;
- визначити, які знання активуються у свідомості перекладача на кожному з етапів перекладу на основі фреймової репрезентації відібраних концептів;
- простежити вплив активізації цих знань на сприйняття медичних термінів та підбір способів їхнього перекладу.

Матеріалом дослідження слугували 658 медичних термінологічних одиниць та 103 сюжетні ситуації, відібрані з романів А. Гаванді „Бути смертним” та „Важкий випадок” та їхніх перекладів, здійснених Г.С. Прудкою та Ю.В. Андріяшиною.

Для виконання поставлених вище завдань було використано наступний комплекс методів: *контекстуальний аналіз* для виокремлення основних сюжетних ліній романів; *метод суцільної вибірки* для укладення картотеки з англomовних медичних лексичних одиниць; *зіставний метод* для порівняння текстів оригіналу та перекладу, виявлення схожих та відмінних рис двох лінгвістичних культур з метою аналізу перекладацьких трансформацій застосованих для їхньої передачі у мові перекладу та оцінки ефективності перекладу; *метод кількісних підрахунків* для визначення кількості та частотності використання певних медичних термінів у сюжетних ситуаціях, які є предметом дослідження, підрахунку частотності вживання перекладацьких трансформацій для з'ясування закономірностей у виборі мовних засобів для передачі англomовних медичних термінів українською мовою.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Переклад є складною інтелектуальною діяльністю, а використання когнітивних методів його вивчення дає ключ до розуміння різних аспектів його здійснення. Зважаючи на це, у перекладі сформувався когнітивний напрямок – *когнітивне перекладознавство*, завданням якого є зрозуміти усі процеси, які відбуваються у свідомості перекладача у ході роботи над інтерпретацією тексту. Як зазначає Н. Risku (Risku, 2013, с. 5), це дозволяє глибше розуміти

механізми мовної системи та їхній вплив на переклад, а також допомагає уникнути проблем з неперекладністю термінів та викривленням контексту.

І.Н. Ремхе (*Ремхе, 2015. с. 5–7*) говорить про переклад як про триетапний процес, який передбачає побудову концептуальної структури на основі вихідного тексту та її вербалізацію у мові перекладу. Ці два етапи суплементуються використанням професійної інтуїції, яка виникає на основі особистих знань та досвіду. Н.І. Голубенко (*Голубенко, 2022. с. 43*) порівнює її прояви зі своєрідними *спалахами неочікуваних і досить успішних рішень*, які полягають у виборі достовірного еквівалента та усвідомленні смислових тонкощів.

Більш структурований опис когнітивної моделі перекладацького процесу надав П. Зікінгер (*Sickinger, 2017. с. 220–225*). Відповідно до результатів його дослідження, процес перекладу відбувається у чотири етапи: *ментальна симуляція* (уявлення описаної у тексті джерела ситуації), *активація ментального лексикону* (ментальний аналіз персонального словникового запасу та підбір фраз, термінів, виразів, які слугуватимуть репрезентантами даної ситуації), *пошук підходящої перекладацької стратегії* (аналіз мовних та стильових особливостей тексту, культурних відмінностей), *об'єктивація ментальної ситуації* (вербалізація абстрактних уявлень та концепцій). На **рис. 1** унаочнено логічну послідовність цих етапів.

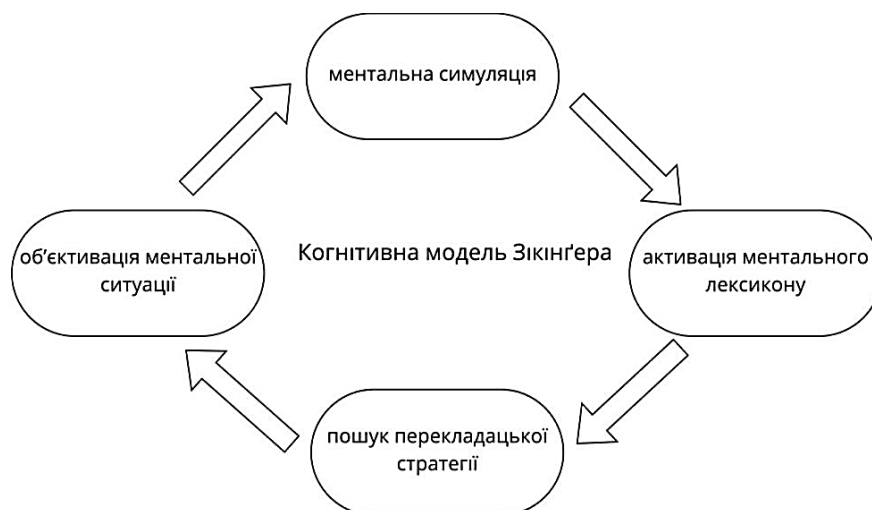

Рис. 1 Когнітивна модель перекладацького процесу (за П. Зікінгером)

Говорячи про етап ознайомлення з текстом оригіналу, вважаємо доцільним увести до дослідження поняття фрейму. У трактуванні „фрейму” спиратимемося на визначення, запропоноване М. Мінським, згідно з яким *фрейм – це сформовані через досвід уявлення, які відтворюють знання про типові ситуації, дії, образи, тощо* (*Minsky, 2014, с. 244*). Виходячи з цього, робимо висновок, що інформація, яка зберігається у свідомості перекладача – структурована у фрейми, що активуються у конкретній мовній ситуації.

Варто зазначити і те, що для когнітивістів знаменною у перекладі є *природність*, на відміну від *адекватності* та *еквівалентності*, які вважаються основними критеріями в традиційній теорії перекладу. Таким чином, переклад є вдалим лише за умови, якщо реакція реципієнта тексту перекладу відповідає реакції читача оригіналу.

У ході нашого дослідження проведено аналіз терміносфери романів А. Гаванді „Бути смертним” та „Важкий випадок” на основі когнітивного підходу. Це дозволяє глибше дослідити властивості та функції медичних термінів, використаних у романах, та простежити чіткі зв'язки між ними, що, у свою чергу, полегшує розуміння тексту першоджерела й забезпечує достовірність його перекладу. Для унаочнення того, як поняття та ідеї пов'язані

між собою і як вони функціонують у контексті, ми схематизували концептосферу медичної терміносистеми досліджуваних романів (див. рис. 2). Під концептосферою, услід за К.О. Білобровською, розуміємо сукупність усіх концептів, представлених у творі (Білобровська, 2022. с. 129–131).

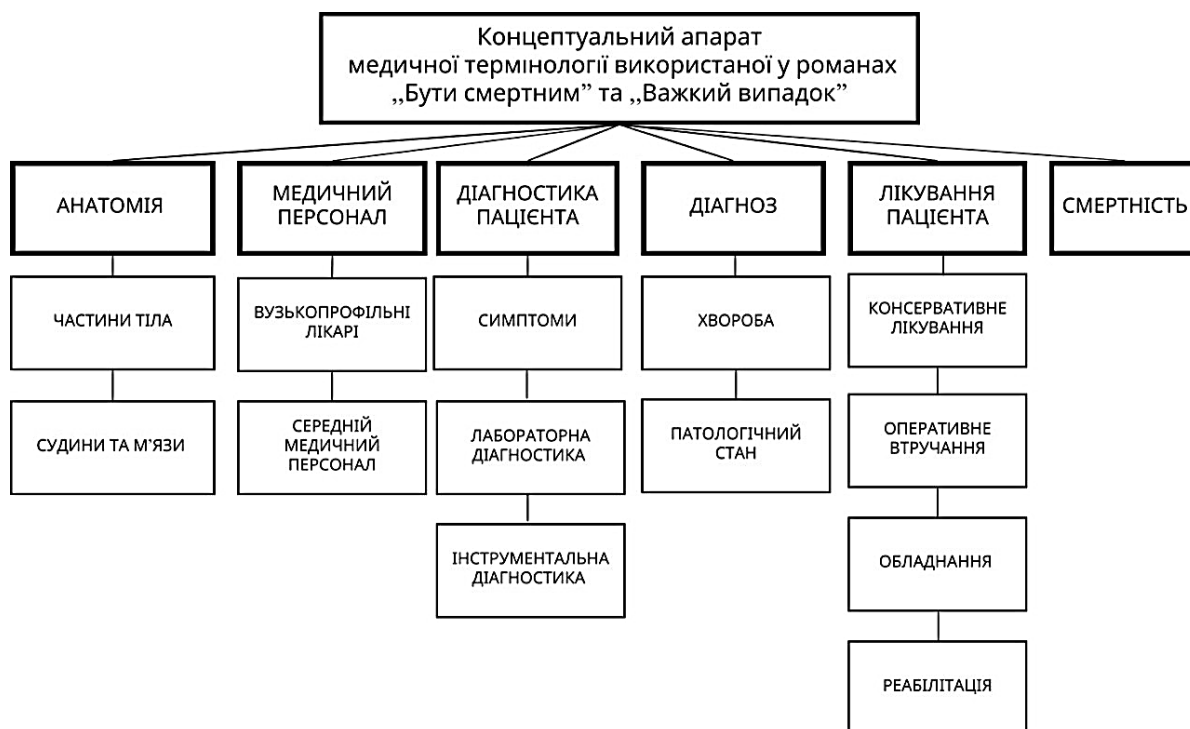

Рис. 2. Модель концептосфери медичної термінології використаної у романах А.Гаванді

Під час розробки та побудови моделі концептосфери ми спиралися на алгоритм запропонований Н. В. Плотніковою (Плотнікова, 2020. с. 92), згідно з яким концептосфера становить сукупність логічно поєднаних понять (концептів).

Всього нами виділено 6 концептів:

АНАТОМІЯ (89 одиниць з 658 або 14% на позначення частин тіла, судин та м'язів): *eye* (Gawande, 2014. с. 65) – око (Прудка, 2016. с. 75); *teeth* (Gawande, 2014. с. 34) – зуби (Прудка, 2016. с. 37); *spinal cord* (Gawande, 2013. с. 101) – спинний мозок (Андріяшина, 2019. с. 110); *glands* (Gawande, 2014. с. 83) – залози (Прудка, 2016. с. 94); *thoracic spine* (Gawande, 2014. с. 21) – грудний відділ хребта (Прудка, 2016. с. 32); *frontal lobe* (Gawande, 2013. с. 47) – лобова доля (Андріяшина, 2019. с. 39); *abdomen* (Gawande, 2013. с. 32) – живіт (Андріяшина, 2019. с. 27); *lens* (Gawande, 2014. с. 12) – кристалик ока (Прудка, 2016. с. 15); *retina* (Gawande, 2014. с. 12) – сітківка ока (Прудка, 2016. с. 15); *skull* (Gawande, 2013. с. 123) – череп (Андріяшина, 2019. с. 115); *bowel* (Gawande, 2014. с. 35) – кишківник (Прудка, 2016. с. 26).

МЕДИЧНИЙ ПЕРСОНАЛ (23 одиниці з 658 або 4% на позначення вузькопрофільних лікарів та середнього медичного персоналу): *urologist* (Gawande, 2014. с. 11) – уролог (Прудка, 2016. с. 14); *neurologist* (Gawande, 2013. с. 53) – невролог (Андріяшина, 2019. с. 58); *thoracic surgeon* (Gawande, 2013. с. 95) – торакальний хірург (Андріяшина, 2019. с. 101); *obstetrician* (Gawande, 2014. с. 65) – акушер-гінеколог (Прудка, 2016. с. 68); *oncologist* (Gawande, 2013. с. 82) – онколог (Андріяшина, 2019. с. 71).

ДІАГНОСТИКА ПАЦІЄНТА (113 одиниць або 19% на позначення симптомів, методів лабораторної та інструментальної діагностики): *blood vomiting* (Gawande, 2014. с. 23) –

блювання кров'ю (Прудка, 2016. с. 21); *hormonal imbalance* (Gawande, 2014. с. 34) – гормональне порушення (Прудка, 2016. с. 29); *heart palpitation* (Gawande, 2013. с. 43) – прискорене серцебиття (Андріяшина, 2019. с. 37); *swelling* (Gawande, 2014. с. 12) – набряк (Прудка, 2016. с. 15); *CT scan* (Gawande, 2013. с. 27) – комп'ютерна томографія (Андріяшина, 2019. с. 29); *radiology* (Gawande, 2013. с. 41) – рентгенологія (Андріяшина, 2019. с. 39); *biopsy* (Gawande, 2014. с. 77) – біопсія (Прудка, 2016. с. 75); *blood sugar level* (Gawande, 2013. с. 45) – рівень цукру в крові (Андріяшина, 2019. с. 43).

ДІАГНОЗ (235 одиниць з 658 або 36%) на позначення різного роду хвороб та патологічних станів): *diabetic crisis* (Gawande, 2014. с. 213) – ускладнення захворювання на діабет (Прудка, 2016. с. 209); *ventricular tachycardia* (Gawande, 2014. с. 101) – шлуночкова тахікардія (Прудка, 2016. с. 112); *hernia* (Gawande, 2013. с. 24) – грижа (Андріяшина, 2019. с. 25); *metastatic cancer* (Gawande, 2014. с. 123) – метастатичний рак (Прудка, 2016. с. 131); *cancerous tumor* (Gawande, 2013. с. 203) – ракова пухлина (Андріяшина, 2019. с. 200); *pulmonary fibrosis* (Gawande, 2013. с. 48) – пневмофіброз (Андріяшина, 2019. с. 37); *dementia* (Gawande, 2014. с. 78) – деменція (Прудка, 2016. с. 81); *hypertension* (Gawande, 2013. с. 193) – гіпертензія (Андріяшина, 2019. с. 195).

ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТА (198 одиниць з 658 або 30% на позначення методів консервативного та оперативного лікування, обладнання та методів реабілітації): *antidepressant medications* (Gawande, 2014. с. 42) – антидепресанти (Прудка, 2016. с. 45); *haldol prescription* (Gawande, 2014. с. 23) – призначення халдолу (Прудка, 2016. с. 19); *shock therapy* (Gawande, 2013. с. 98) – шокова терапія (Андріяшина, 2019. с. 93); *amputate* (Gawande, 2013. с. 12) – ампутувати (Андріяшина, 2019. с. 13); *intravenous feeding* (Gawande, 2014. с. 141) – внутрішньовенне харчування (Прудка, 2016. с. 140); *orthopedic shoes* (Gawande, 2014. с. 203) – ортопедичне взуття (Прудка, 2016. с. 203); *kidney transplantation* (Gawande, 2013. с. 57) – пересадка нирки (Андріяшина, 2019. с. 51); *artificial ventilator* (Gawande, 2014. с. 131) – апарат штучного дихання (Прудка, 2016. с. 130); *tube in the chest* (Gawande, 2013. с. 71) – трубка для дренажу (Андріяшина, 2019. с. 70).

СМЕРТНІСТЬ (261 одиниця з 658 або 40%): *death* (Gawande, 2014. с. 42) – смерть (Прудка, 2016. с. 40); *mortality rate* (Gawande, 2013. с. 31) – рівень смертності (Андріяшина, 2019. с. 29); *corpse* (Gawande, 2014. с. 121) – труп (Прудка, 2016. с. 119); *person's remains* (Gawande, 2014. с. 31) – людський прах (Прудка, 2016. с. 30).

Наведені вище концепти тісно пов'язані між собою, оскільки відтворюють шлях пацієнта від проявів першої симптоматики до проходження курсу терапії, а в окремих випадках – смерті. Нижче подаємо когнітивну мапу (див. рис. 3), яка ілюструє взаємодію концептів.

Простежуємо такі зв'язки:

1. АНАТОМІЯ – СИМПТОМАТИКА – ДІАГНОСТИКА ПАЦІЄНТА (розуміння анатомічних структур допомагає визначити зону та характер ураження);

2. МЕДИЧНИЙ ПЕРСОНАЛ – АНАТОМІЯ – ДІАГНОСТИКА ПАЦІЄНТА – ДІАГНОЗ (розуміння будови тіла пацієнта сприяє використанню доцільних методів його діагностики та встановленню лікарем правильного діагнозу).

3. ДІАГНОЗ – ХВОРОБА – ПАТОЛОГІЧНИЙ СТАН (діагноз визначає конкретну хворобу або патологічний стан).

4. ХВОРОБА – ПАТОЛОГІЧНИЙ СТАН – ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТА – СМЕРТНІСТЬ (діагностування хвороби або патологічного стану веде пацієнта до проходження курсу терапії, а в разі його неефективності – смерті).

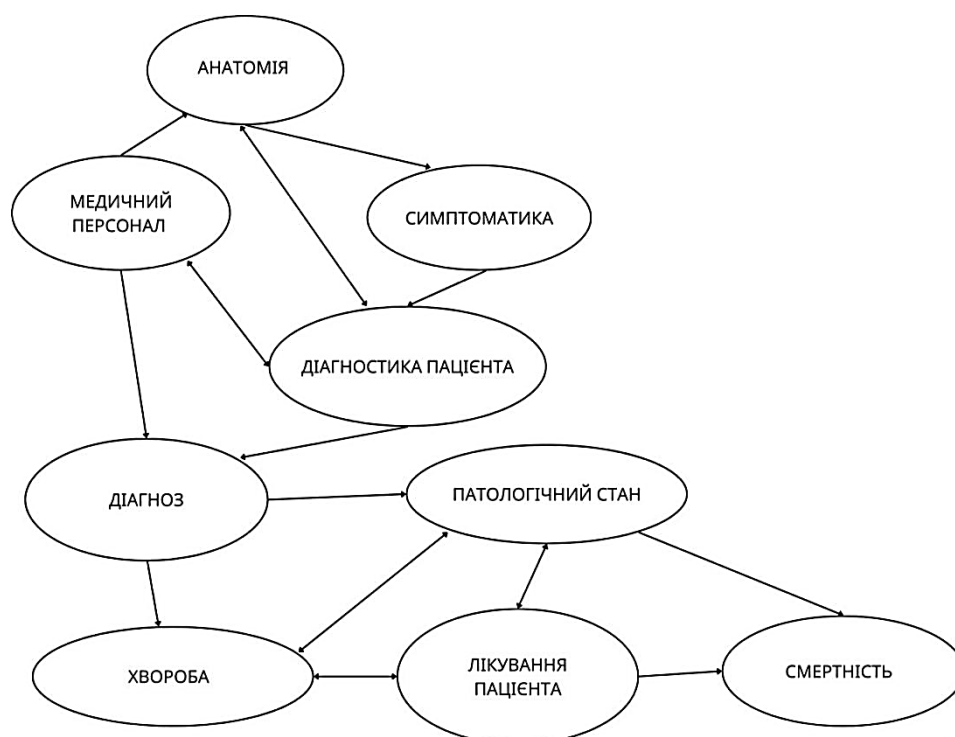

Рис. 3 Когнітивна мапа взаємодії концептів медичної терміносистеми у романах А.Гаванді

За допомогою фіксування частотності таксономічних ознак концептів встановлено, що найбільш репрезентативними з них є СМЕРТНІСТЬ (261 одиниця або 40%), ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТА (105 одиниць або 16%, що представляють різного роду методи лікування) та ХВОРОБА (111 одиниць або 17%). Під таксономічними ознаками розуміємо характеристики об'єктів, які слугують засобом їхньої класифікації (Шевченко, 2020. с. 53). Це означає, що визначення превалюючих концептів базується на аналізі об'єктів та явищ, які трапляються у тексті найчастіше (частотні характеристики) та їхньому групуванні за спільними властивостями.

Виходячи з того, що стрижневими концептами є СМЕРТНІСТЬ, ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТА, ХВОРОБА, фундаментальною драматичною лінією романів є страждання від хвороби, радощі від зцілення, скорбота за померлим, відсутність надії на порятунок. Саме їхній переклад є найбільш критичним для збереження сенсу та атмосфери твору.

Як уже зазначалося раніше, процес перекладу складається з трьох ключових етапів: розуміння, перекладу та вербалізації. На кожному з них відповідно до поставлених завдань у свідомості перекладача один за одним активізується низка знань, які закладені в його когнітивному досвіді. Опрацьовуючи крок за кроком контекст роману, перекладач посилає у свій мозок різного роду запити, які запускають весь пошуковий механізм з метою встановлення лексичного значення, використаних у тексті слів, семантичних та синтаксичних зв'язків між ними, визначення ключових концептів та способів їхньої вербалізації, вибору методів їхньої передачі у тексті перекладу. В результаті все це сприятиме створенню адекватного перекладу зі збереженням смислового навантаження, закладеного автором у текст оригінального повідомлення, та, відповідно, з достовірною передачею емоційного забарвлення його сюжетної лінії.

Ключовим етапом перекладацького процесу вважаємо етап перекладу, оскільки саме тут основним є вміння майстерно застосувати всі активізовані знання на практиці. На цьому етапі перед перекладачем можуть постати певні труднощі.

Спершу у свідомості перекладача активізуються його лінгвістичні знання, що сприяє правильному трактуванню лексичних одиниць медичної термінології. Перекладач „перебирає” увесь свій когнітивний словниковий запас, піддаючи термін глибокому аналізу з метою виокремлення його структурних, стилістичних та синтаксичних особливостей. Знання структурних та етимологічних особливостей терміна сприяє декодуванню його значення, оскільки, знаючи походження терміна, його морфологічну будову та значення афіксів, перекладач може встановити галузь медицини, до якої належить термін, що власне звужує коло пошуку.

Оскільки матеріалом нашого дослідження є медичні терміни, відібрані з художніх романів, важливим завданням для перекладача, з-поміж інших, є встановлення стилістичної ваги терміну у контексті. За Л.В. Туровською (Туровська, 2018. с. 82–85), для медичних термінів характерна відсутність емоційного забарвлення та експресивності, але при введенні в художній текст вони здатні асимілюватися до загальної словесної картини тексту, набувати схожих ознак, зокрема метафоричності. Відповідно, у свідомості перекладача активізуються не лише контекстуальні знання тексту оригіналу, а й культурологічні. Будучи складовою тексту художнього стилю, медичні терміни є не лише інформаційними носіями, вони також можуть відображати певні етнографічні особливості, притаманні мовній спільноті оригіналу. Саме тут доцільно обґрунтувати лінгвістичний статус ключових емоцій, пережитих героями романів, які варіюються відповідно до сюжетної лінії.

Покладаючись на зазначені вище стрижневі концепти, які функціонують у романах, ми виокремили ключові емоційно забарвлені сюжетні ситуації за допомогою лексичних одиниць, які їх об'єктивують, та простежили вплив емоційного підтексту на переклад медичної термінології, яка є його складовою. З цією метою за допомогою контекстуального аналізу та суцільної вибірки було проведено аналіз 103 сюжетних ситуацій з романів „Бути смертним” та „Важкий випадок”, втілених загалом у 253 реченнях.

Категоризація емоцій відбувалася згідно з новинами, які отримували пацієнти впродовж усіх етапів лікування, починаючи з діагнозу, закінчуючи звісткою про неминучість власної смерті. Також об'єктом аналізу стали й ті емоції, які проживали родичі пацієнтів, зокрема, дізнавшись про втрату близької людини.

Загалом виділено 5 ключових типів емоцій, пов'язаних із:

1. Смертю близької людини, вербалізаторами яких є такі одиниці як *sorrow – горе* (28%), *grief – скорбота* (16%), *regret – жаль* (9%), *depression – депресія* (5%).
2. Наближенням власної смерті, що репрезентуються за допомогою лексичних одиниць *fear – страх* (20%), *denial – заперечення* (14%), *acceptance – прийняття* (10%).
3. Невтішними результатами діагностики, лексичними репрезентантами яких є одиниці *anxiety – тривожність* (25%), *despair – відчай* (18%), *hopelessness – безнадійність* (7%).
4. Проходженням терапії, які об'єктивуються за допомогою одиниць *anger – гнів* (21%), *devastation – спустошення* (15%), *frustration – розчарування* (6%), *apathy – апатія* (4%), *pain – біль* (2%), *agony – агонія* (2%).
5. Новиною про одужання, вербалізаторами яких є одиниці *relief – полегшення* (33%), *feel free – відчуття свободи* (29%), *state of elation – стан полегшення* (21%), *joy – радість* (15%).

Використання лексичних репрезентантів концепту СМЕРТНІСТЬ у 93 з 253 проаналізованих речень дає підстави вважати пов'язані з ним емоції ключовими. Простежимо способи передачі медичних термінів, дотичних до цього емоційного контексту. У фрагменті *The doctor's words were clinical: multi-organ failure due to septic shock. But to her it felt like the*

world has turned upside down, with every term leaving a scar on her soul, making her tremble from the fear of death. So now she has eventually found out why her kidneys were not working properly and why she felt the pain in her chest that prevented her from breathing freely (Gawande, 2013. с. 63) представлено реакцію пацієнта на новину про неминучість власної смерті. Спостерігаємо, що про погіршення стану здоров'я лікар повідомляє, використовуючи такі медичні терміни, як *multi-organ failure* та *septic shock*, передача яких у тексті мови-реципієнта здійснюється за допомогою описового перекладу та узагальнення – *Слова лікаря прозвучали сухо і невблаганно: відмова всіх органів через інфекцію. Світ наче перевернувся з ніг на голову. Кожне слово лікаря залишало болючий слід на її душі, змушуючи тремтіти від страху смерті. Нарешті вона дізналася, що було причиною її болю у нирках, і чому їй було так важко дихати, наче камінь здавлював її груди (Андріяшина, 2019. с. 68)*. Так, перекладач адаптує термін, уникаючи використання надмірної кількості технічних висловів, які не є доречними у тексті художнього стилю. Описовий переклад уможливує полегшення сприйняття терміну *multi-organ failure*, який у фаховій літературі має значення *поліорганної недостатності*. До того ж, така експлікація поняття дозволяє глибше передати стан пацієнта, оскільки, застосування тривіальних назв у процесі оголошення діагнозу нашоє на думку про нездатність пацієнта чітко сприймати інформацію через хворобу, саме тому, у перекладі лікар замість використання медичної термінології пояснює діагноз простішими словами. Виходячи з цього, термін-словосполучення *septic shock* перекладено як *інфекція*, що є узагальненим поняттям і також полегшує сприйняття складної інформації.

У наступних реченнях з поданого фрагменту бачимо роздуми пацієнта над почутим, у яких простежуємо використання таких фраз, як *kidneys were not working properly* та *pain in the chest*, які містять анатомічні медичні терміни. У перекладі *...її болю у нирках, і чому їй було так важко дихати, наче камінь здавлював її груди* спостерігаємо використання прямих відповідників, а передачу лексичного оточення здійснено за допомогою модуляції: *were not working properly* – *біль*; та компенсації: *pain in the chest* – *наче камінь здавлював її груди*. Такий прийом свідчить про прагнення перекладача деталізувати відчуття героя, зберігаючи відповідну емоційну насиченість. Проте, на наш погляд, значення фрази *kidneys were not working properly* не можна ототожнювати з поняттям *болю у нирках*, оскільки з контексту невідомо, у якому саме стані перебували нирки пацієнта і чи приносили вони йому певний дискомфорт. Не можна виключити можливість того, що пацієнт міг і не відчувати болю, але підозрювати, що з нирками щось не так, зважаючи на супутні симптоми.

Наступний фрагмент *The doctor delivered the news with clinical precision: cerebral hemorrhage with irreversible damage. That meant the end. That meant the loss of the person he appreciated the most. A sense of grief and sorrow captured his mind. He ran out of the hospital so as not to make anyone see him bursting into tears (Gawande, 2014. с. 124)* ілюструє емоції, які переживає герой, почувши новину про втрату близької людини. У перекладі *Ми зробили все, що могли. У пацієнта був кроволив у мозок. Нам не вдалося його врятувати. Це був кінець. Це означало втрату людини, яку він так сильно цінував. Його охопили горе та скорбота. Він вибіг з приміщення лікарні, аби ніхто не бачив як він ридає (Прудка, 2016. с. 123)* спостерігаємо використання компенсації та декомпресії з метою розтлумачення значення терміну *irreversible damage*, що використовується на позначення *незворотних уражень органів*. Так, смертельні наслідки *кроволиву у мозок* розкриваються в контексті трьох взаємопов'язаних речень, що посилює емоційність поданої ситуації, водночас роблячи переклад доступнішим для читача без використання складної медичної термінології.

Друге місце за змістовим обсягом займають емоції, які тісно пов'язані з концептами ХВОРОБА та ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТА, оскільки вони відображають емоційні та психологічні переживання героїв романів під час проходження терапії та їхні реакції на повідомлення про захворювання. Простежуємо використання одиниць, які об'єктивують

подані емоції у 83 з 253 проаналізованих речень. Так, у фрагменті *The oncologist informed her about the fourth stage of metastatic cancer, this was the worst moment in the whole life. Her thoughts were full of regret about not going to the doctor the very first time she experienced **splitting headache and dizziness** (Gawande, 2014. с. 56)* описано емоції, пов'язані з невтішними результатами діагностики: виявленням онкологічного захворювання на пізній стадії розвитку (*the fourth stage of metastatic cancer*), а також подано його симптоматичні прояви, такі як *splitting headache* та *dizziness*. Проаналізуємо способи їхнього відтворення у тексті перекладу: *Лікар-онколог повідомив про наявність метастазів по всьому тілу. Почути це було найгіршим, що могло трапитися у її житті. Її охопив жаль від думки, що вона не звернулася до лікаря, коли вперше у неї страшенно розколювалася голова від болю та виникало відчуття запаморочення* (Прудка, 2016. с. 53). Аналогічно спостерігаємо використання модуляції та декомпресії для розширення та деталізації значення медичних термінів з метою полегшення їхнього сприйняття читачем. Таким чином, симптоми, які супроводжували пацієнтку на перших стадіях хвороби, передані більш виразно з огляду на інтенсивніший емоційний підтекст (пацієнтку не просто боліла голова, вона страждала від відчуття розпирання, розколювання голови), що дає можливість читачу точніше зрозуміти та уявити характер болю. Переклад назви діагнозу (*the fourth stage of metastatic cancer*) за допомогою модуляції (*метастази по всьому тілу*) висвітлює всю серйозність проблеми, що інтенсифікує відчуття невідворотності та жалю, який переживає героїня через те, що вчасно не звернулася до фахівця по допомогу.

Фрагмент *Her thoughts were captured by the fear of death, when she was waiting for the operation. – Tell me, please, do I have a chance to get over it without operation? I am afraid of **sedation**, as well as I am not really willing to have the operation done **when being awake**. But at the same time I don't want to die* (Gawande, 2013. с. 207) ілюструє почуття та емоції героя в очікуванні операції. Спостерігаємо, що у перекладі *Її думки охопив страх смерті, коли вона очікувала на операцію. – Лікарю, скажіть, невже не можна обійтись без операції? Я дуже боюсь наркозу, але й без нього я не зможу. Я дуже боюся померти* (Андріяшина, 2019. с. 214) термін *sedation* передано за допомогою модуляції як *наркоз*, що звучить більш зрозуміло та впізнавано для україномовного читача. Хоча ми наголошуємо на нетотожності цих понять, оскільки під час процедур *сedaції* та *наркозу* людина перебуває на різних рівнях свідомості, таке перекладацьке рішення є доречним у контексті художнього роману. Термін *наркоз* дозволяє передати загальну ідею процедури, вказуючи на стан знеболення пацієнта у ході операції. Це й робить текст перекладу доступним для широкої аудиторії без надмірного використання спеціалізованої лексики.

Новини про одужання приносять героям роману виключно позитивні емоції, які представлені у 75 реченнях з 253 проаналізованих. Так, у фрагменті *The doctor smiled gently, proving the fact of complete **remission**. She hardly heard the clinical term, only the relief that washed over her. Finally she doesn't have to go through all these circles of hell with **chemotherapy and nausea** following it. Finally she can breathe without **a tube in her chest** and eat without **intravenous feeding** (Gawande, 2014. с. 32)* продемонстровано радість та полегшення, які відчуває пацієнтка, дізнавшись про остаточну ремісію захворювання. Простежуємо, що терміни *remission* та *chemotherapy* у перекладі передані за допомогою їхніх прямих еквівалентів – *Усміхаючись, лікар підтвердив настання повної ремісії. Щойно почувши це, вона глибоко видихнула з полегшенням. Нарешті їй не доведеться знову проходити це пекло хіміотерапії та страшенної нудоти* опісля. Нарешті вона зможе їсти й дихати самотужки без жодних трубочок (Прудка, 2016. с. 31). Ймовірно перекладач врахував той факт, що в україномовній культурі ці терміни є загальнозрозумілими, тому не потребують детального роз'яснення. Така термінологічна точність дозволяє зберегти реалістичність клінічної атмосфери в тексті. Лексичне оточення терміну *nausea* компенсовано за допомогою використання означення *страшенна нудота*, що інтенсифікує відчуття полегшення, акцентуючи увагу на труднощах,

які довелося пройти герою у процесі лікування. Терміни *a tube in her chest* та *intravenous feeding* також адаптовано та узагальнено для легшого сприйняття – *їсти й дихати самотужки без жодних трубочок*. Використання одиниці *самотужки* компенсує розуміння здатності пацієнта діяти без сторонньої допомоги.

Під час перекладу важливою є оцінка його цільової аудиторії, зокрема її вікових, соціокультурних та професійних характеристик. За даними нашого аналізу, простежуємо суттєвий вплив цільової аудиторії на здійснення перекладу тих чи інших термінологічних одиниць. Виокремлюємо 2 основних фактори, які вплинули на процес перекладу романів А. Гаванді „Бути смертним” та „Важкий випадок”:

– сфера діяльності читача (виходячи з того, що тексти художніх романів націлені на широке коло читачів, більшість з них не матиме фахової медичної освіти, а отже не зможе з легкістю розтлумачити значення спеціальної медичної лексики);

– культурні особливості (відмінності культурної картини світу текстів оригіналів та перекладу, оскільки автор – американський письменник та хірург, а читач – україномовний).

Спостерігаємо й те, що вузькоспеціалізовані терміни у перекладах супроводжуються приміткою-поясненням, що сприяє полегшенню сприйняття тексту читачем, який не є фахівцем у медичній галузі: *Hospitals learned how to eliminate infections, remove cancerous tumors, reconstruct shattered bones. They could fix hernias and heart valves and hemorrhaging stomach ulcers* (Gawande, 2013, с. 163). – *Працівники лікарень зрештою навчилися як усувати інфекції, видаляти ракові пухлини, відновлювати зруйновані кістки. Вони можуть вправити грижі, серцеві клапани та геморагічні виразки шлунка (пошкодження слизової оболонки шлунка)* (Андріяшина, 2019, с. 161).

Проблематичним для перекладача може стати передача реалій – слів або виразів, використання яких є характерним лише для певної культури. У ході аналізу виявлено 4 основні етнографічні відмінності, які стосуються:

1. Персоналу;
2. Обладнання;
3. Найменування екстрених служб;
4. Найменування лікарських препаратів.

Відсутність прямих точних відповідників до одиниць, які є прикладом реалій, ускладнює процес перекладу, адже це потребує від перекладача додаткових знань. Таким чином, першочерговим завданням перекладача є вивчення значення реалії, після чого йому необхідно визначитися з оптимальним способом її передачі у тексті мови-реципієнта (транслітерація, калькування, підбір функціонального відповідника, описовий переклад, тощо).

У контексті досліджуваних романів реалії, що стосуються:

– персоналу, репрезентуються двома термінами-словосполученнями: *a nurse practitioner* (Gawande, 2013, с. 45), *occupational therapist* (Gawande, 2014, с. 121);

– обладнання, представлені одним складним трикомпонентним терміном: *the cookie-cutter retractor* (Gawande, 2014, с. 302);

– найменування екстрених служб, репрезентуються терміном-номером виклику екстреної служби допомоги: *911* (Gawande, 2013, с. 63);

– найменування лікарських препаратів, репрезентуються терміном-назвою препарату: *Tylenol* (Gawande, 2013, с. 13).

Використання усіх цих найменувань не є притаманним для україномовної лінгвістичної культури, тому ми простежили способи їхньої передачі у текстах перекладу.

За даними нашого аналізу, перекладачі в основному застосовують 2 способи для передачі реалій мовою реципієнта:

1. **Метод уподібнення** – заміна терміна на його ситуативний відповідник або слово з подібним значенням: *The occupational therapist worked closely with the patient to develop*

strategies for improving daily living skills after their injury (Gawande, 2014, c. 121) – Фізіотерапевт тісно співпрацював з пацієнтом, щоб розробити стратегії для покращення навичок щоденного життя після травми (Прудка, 2016, с. 125); One time, going down, he hit his head hard and had my mother call 911 (Gawande, 2013, c. 63) – Одного разу, спускаючись вниз, він сильно вдарився головою і змусив мою маму набрати 911 (в Україні – 112) (Андріяшина, 2019, с. 61); He grabbed a bottle of Tylenol from the cabinet to ease his headache (Gawande, 2013, c. 13).– Він дістав з шафи баночку парацетамолу, щоб полегшити головний біль (Андріяшина, 2019, с. 11).

2. **Описовий переклад** – контекстуальне розтлумачення реалії. *The surgeon reached for the cookie-cutter retractor to carefully open up the surgical area (Gawande, 2014, c. 302). – Хірург взяв cookie-cutter ретрактор (формочкоподібний ретрактор, інструмент для розтягування та фіксації країв рани), щоб обережно відкрити операційне поле (Прудка, 2016, с. 307); The next morning a nurse practitioner from Appalachian Community Hospice stopped by (Gawande, 2013, c. 45) – Наступного ранку до мене завітала практикуюча медсестра (медсестра, яка має додаткову підготовку і може вести практику незалежно від лікаря) з громадського хоспісу Аппалачі (Андріяшина, 2019, с. 41).*

Проаналізовані факти підтверджують, що суттєвою для читача художнього тексту є здатність до емпатії – розуміння настроїв персонажів. Читач реагує на текст інтелектуально та емоційно, а отже, ключовим завданням перекладача є забезпечити проникнення читача в авторський задум. Таким чином перекладач стає посередником у спілкуванні читача та письменника. Структура тексту задає характер сприйняття, при чому читач тут виступає не лише як носій знань, а і як особистість з власною структурою цінностей і динамічних смислових систем. У розпорядженні перекладача є низка засобів збереження комунікативної настанови автора твору, які дають змогу відтворити у свідомості читача реальні життєві ситуації. Репрезентуючи як знання, так і переживання, перекладач уможливорює комунікативний акт між автором художнього твору та його іншомовним читачем.

III. ВИСНОВКИ

Таким чином, проведено дослідження медичної терміносфери двох художніх романів А. Гаванді „Бути смертним” та „Важкий випадок” і аналіз способів перекладу 658 відібраних терміноодиниць та 103 сюжетних ситуацій крізь призму когнітивного аспекту підкреслюють важливість вивчення та розуміння процесів, які відбуваються у свідомості перекладача, оскільки це впливатиме на вибір мовних засобів для передачі медичних лексичних одиниць у тексті перекладу. За результатами аналізу встановлено, що процес перекладу складається з трьох основних етапів: розуміння, власне переклад, вербалізація. Етап перекладу є найважливішим, оскільки передбачає використання не лише граматичних та лексичних знань, а й розуміння глибоких емоційних сенсів та культурного підтексту, закладених у зміст романів безпосередньо їхнім автором. Правильне та доречне трактування емоційного спектра текстів оригіналу є критично важливим для збереження авторської інтенції та її достовірного перенесення у текст мови-реципієнта. З огляду на це, проблематичною для перекладача стане передача медичних термінів, з урахуванням емоцій, які переживають герої у романах, та реалій, які відрізняють лінгвістичні культури автора й читача. У ході дослідження встановлено, що найефективнішим є використання модуляції та компенсації для перекладу медичної термінології, яка є елементом тексту художнього стилю. Це сприятиме не лише збереженню емоційного та стилістичного підтексту оригіналу, а й полегшить процес декодування інформації читачем.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у побудові фреймової репрезентації знань, які активуються внаслідок сприйняття тексту читачем, класифікації медичних термінів в залежності

від їхньої поліфункціональної навантаженості у художніх творах та їхніх перекладах, комунікативно-прагматичному зіставленні медичних термінів, вжитих у науковому та художньому дискурсах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Білобровська К.О. Поняття «концепт» і «концептосфера» у літературознавчому вимірі. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т. 2, № 32. С. 129–131.
- Булич Н. С. Фальшиві друзі у фахових текстах медицини. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Т. 2, № 14. С. 103–105.
- Гимер Н. О. Структурний аналіз термінів косметики та косметології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2013. № 765. С. 33–37.
- Голубенко Н. І. До питання про когнітивне моделювання художнього перекладу. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т. 2, № 9. С. 42–45.
- Гаванді А. Бути смертним. Що важливо наприкінці життя? / пер. з англ Г. С. Прудка. Харків : Віват, 2016. 287 с.
- Гаванді А. Важкий випадок. Записки хірурга / пер. з англ Ю. В. Андріяшина. Київ : КСД, 2019. 336 с.
- Дев'ятко Ю. С. Дериваційна характеристика медичних термінів (на матеріалі стоматологічних текстів). *Вісник ОНУ. Філологія*. 2019. Т. 24, № 1(19). С. 21–27.
- Кучеренко І. І., Микитенко П. В. Лексико-семантичний аналіз англійської медичної термінології з використанням електронних таблиць. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2019. № 14. С. 131–132.
- Мележик О. В. Медична термінологія : навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 61 с.
- Ремхе І. Н. Метод фреймового моделювання перекладу на прикладі корпусної системи FRAMENENT. *Лінгвістика*. 2015. Т. 12, № 2. С. 5–7.
- Плотнікова Н. В. Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31, № 1. С. 91–96.
- Самойленко О. В. Особливості української медичної термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 1, № 13. С. 108–111.
- Тихоша В. І. Структурно-семантичні особливості медичних термінів української мови. *Філологічні науки*. 2023. № 20. С. 100–104.
- Туровська Л. В. Ще раз про емоційність терміна. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2018. № 667. С. 82–85.
- Шевченко Л. Л. Методика концептуальних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 34. С. 52–55.
- Dzukanova V. Medical language – A Unique linguistic phenomenon. *JAHHR*. 2019. Vol. 10, no. 1. P. 130–135.
- Gawande A. Being mortal. illness, medicine and what matters in the end. New York : Metropolitan Books, 2014. 396 p.
- Gawande A. Complications: a surgeon's notes on an imperfect science. New York : Metropolitan Books, 2013. 270 p.
- Minsky M. A framework for representing knowledge. *Psychology of computer vision*. 2014. P. 211–277.
- Risku H. Cognitive approaches to translation. *The Encyclopedia of Applied Linguistics* : навчальний посібник. New Jersey, 2013. P. 1–7.
- Saad D. R. Medical terminology: a short course. : навчальний посібник. New York, 2021. 24 p.
- Sickinger P. Aiming for Cognitive Equivalence. Mental Models as a Tertium Comparationis for Translation and Empirical Semantics. *Research and Language*, 2017. Vol. 15:2. P. 213–236.
- Sharma S., Tariq A. Inappropriate medical abbreviations. *Stat Pearls*. 2022. Vol. 23, no. 4. P. 4.
- Zalipska I. Y. The lexical-semantic organization and the structure of medical terms. *Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2019. No. 51. P. 207–211.

REFERENCES

- Bilobrovska K.O. Poniattia «kontsept» i «kontseptosfera» u literaturoznavchomu vymiri [The definition of "concept" and "conceptosphere" in the literary dimension]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2022. Vol. 2, № 32. P. 129–131.
- Bulych N. S. Falshyvi druzi u fakhovykh tekstakh medytsyny [False friends in specialized medical texts]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2014. Vol. 2, № 14. P. 103–105.
- Dzughanova B. Medical language – A Unique linguistic phenomenon. *JAHHR*. 2019. Vol. 10, no. 1. P. 130–135.
- Dev'iatko Iu. S. Deryvatsiina kharakterystyka medychnykh terminiv (na materialy stomatolohichnykh tekstiv) [Derivative characteristics of medical terms (on the material of dental texts)]. *Visnyk ONU. Filolohiia*. 2019. Vol. 24, № 1(19). P. 21–27.
- Gawande A. Being mortal. illness, medicine and what matters in the end. New York : Metropolitan Books, 2014. 396 p.
- Gawande A. Complications: a surgeon's notes on an imperfect science. New York : Metropolitan Books, 2013. 270 p.
- Gavandi A. Buty smertnym. Shcho vazhlyvo naprykintsi zhyttia? / per. z anhl H. S. Prudka. Kharkiv : Vivat, 2016. 287 p.
- Gavandi A. Vazhkyi vypadok. Zapysky khirurha / per. z anhl Yu. V. Andriashyna. Kyiv : KSD, 2019. 336 p.
- Holubenko N. I. Do pytannia pro kohnityvne modeliuвання khudozhnoho perekladu [Towards the question of cognitive modeling of artistic translation]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2022. Vol. 2, № 9. P. 42–45.
- Hymer N. O. Strukturnyi analiz terminiv kosmetyky ta kosmetolohii [Structural analysis of cosmetics and cosmetology terms]. *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnikha». Serii «Problemy ukrainskoi terminolohii»*. 2013. № 765. P. 33–37.
- Kucherenko I. I., Mykytenko P. V. Leksyko-semantychnyi analiz anhliiskoi medychnoi terminolohii z vykorystanniam elektronnykh tablyts [Lexical-semantic analysis of English medical terminology using electronic spreadsheets]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*. 2019. № 14. P. 131–132.
- Melezhyk O. V. Medychna terminolohiia [Medical terminology]: navch. posib. Kyiv : KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2021. 61 p.
- Minsky M. A framework for representing knowledge. *Psychology of computer vision*. 2014. P. 211–277.
- Plotnikova N. V. Poniattia «kontseptosfera» ta «kontsept» u suchasni linhvistytsi [The definition of “conceptosphere” and “concept” in modern linguistics]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. 2020. Vol. 31, № 1. P. 91–96.
- Remkhe I. N. Metod freimovoho modeliuвання perekladu na prykladi korpusnoi systemy FRAMENENT [The method of frame modeling of translation using the example of FRAMENENT corpus system]. *Linhvistyka*. 2015. Vol. 12, № 2. P. 5–7.
- Risku H. Cognitive approaches to translation. *The Encyclopedia of Applied Linguistics : навчальний посібник*. New Jersey, 2013. P. 1–7.
- Saad D. R. Medical terminology: a short course. : textbook. New York, 2021. 24 p.
- Samoilenko O. V. Osoblyvosti ukrainskoi medychnoi terminolohii [The peculiarities of Ukrainian medical terminology]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2023. Vol. 1, № 13. P. 108–111.
- Sickinger P. Aiming for Cognitive Equivalence. Mental Models as a Tertium Comparationis for Translation and Empirical Semantics. *Research and Language*, 2017. Vol. 15:2. P. 213–236.
- Sharma S., Tariq A. Inappropriate medical abbreviations. *Stat Pearls*. 2022. Vol. 23, no. 4. P. 4.
- Shevchenko L. L. Metodyka kontseptualnykh doslidzhen [Methodology of conceptual research]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2020. № 34. P. 52–55.
- Tykhosha V. I. Strukturno-semantychni osoblyvosti medychnykh terminiv ukrainskoi movy [Structural and semantic peculiarities of Ukrainian medical terms]. *Filolohichni nauky*. 2023. № 20. P. 100–104.
- Turovska L. V. Shche raz pro emotsiivist termina [Once again about the emotionality of the term]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha"*. 2018. № 667. P. 82–85.
- Zalipska I. Y. The lexical-semantic organization and the structure of medical terms. *Zбірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2019. No. 51. P. 207–211.

Отримано: 10 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 1 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 11 грудня 2024 р.

УДК 82.2:81'25

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.27-36>

**КОГНІТИВНА ОНТОЛОГІЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО МЕТОДУ
МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО (на матеріалі перекладів п'єс
„Король Лір” та „Дванадцята ніч”)**

**COGNITIVE ONTOLOGY OF MAKSYM RYLSKIY'S TRANSLATION
METHOD (based on the translations of „King Lear” and „Twelfth Night”)**

Анна ЗАСЛОНКІНА¹, Мирослав ТОМАЩУК²
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

¹кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
a.zaslonkina@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9446-3975>

²магістр кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
tomashchuk.myroslav@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0009-8374-8869>

The article dwells on the analysis of Maksym Rylskiy's translation method from the perspective of cognitive translation studies and P. Newmark's communicative translation approach. The study aims to model the translator's cognitive activity process in the course of rendering „King Lear” and „Twelfth Night” by William Shakespeare into Ukrainian. The study topicality is motivated by the need to outline the main features of the translation method of the Ukrainian literary translation classic for the further research on the theoretical and practical grounds of the Ukrainian translation studies. However, to the authors' best knowledge, very few publications are available in the literature that discuss Maksym Rylskiy's translations from English. Most of the recent studies focus on Rylskiy's translations from French and Slavic languages. The objective of the study is achieved through the methods of transformational analysis, cognitive modeling, and quantitative calculation. Thus, two levels of analysis contribute to the study: translation and cognitive. The translation analysis considers the transformations used by the translator at different language levels: formal lexical, lexical-semantic, lexical-grammatical, grammatical and stylistic. The cognitive analysis is based on the frame modeling method, which aims to determine the cognitive assonance and dissonance between the source and target texts. Study results indicate that Maksym Rylskiy's translation method involves bringing the text to the recipient to the maximum possible extent. The transformational potential of the translator's linguistic means is capable of effective reproduction of the author's intentions at

---

Заслонкіна А., Томашчук М. Когнітивна онтологія перекладацького методу Максима Рильського (на матеріалі перекладів п'єс „Король Лір” та „Дванадцята ніч”). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. Вип. 850-851. С. 27-36. DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.27-36>.

different cognitive levels, but does not always imply a successful reproduction of specific realias and comic fragments that are based on the consonance and puns.

Keywords: *cognition, cognitive modeling, transformation, translation, interpretation, cognitive model, „faithful translation”.*

Статтю присвячено аналізу перекладацького методу Максима Рильського з позицій когнітивного перекладознавства та запропонованих Пітером Ньюмарком принципів комунікативного підходу до перекладу текстів художнього стилю. Дослідження ставить собі за мету змодельовати процес мисленнєвої діяльності перекладача у процесі інтерпретації на українську п'єс англійського драматурга Вільяма Шекспіра „Король Лір” та „Дванадцята ніч”. Актуальність дослідження зумовлюється потребою окреслити основні особливості перекладацького методу класика українського художнього перекладознавства. Здійснені авторами статті теоретичні розвідки показали, що попри зростаючий інтерес до персони М. Рильського як перекладача, сьогодні є недостатньо публікацій, присвячених перекладам М. Рильського з англійської мови. Більшість таких досліджень зосереджуються на перекладах М. Рильського з французької та слов'янських мов. Поставлена даним дослідженням мета досягається за допомогою емпіричних засобів, що втілюються в аплікації таких практичних методів, трансформаційний аналіз, когнітивне моделювання та кількісний підрахунок. Таким чином, дослідження складається із двох рівнів аналізу — перекладацького та когнітивного. У ході перекладацького аналізу дослідниками розглядаються застосовані перекладачем трансформації, процедури та перекладацькі стратегії на різних мовних рівнях — формальному лексичному, лексико-семантичному, лексико-граматичному, граматичному та стилістичному. Когнітивний аналіз становить другу частину практичного дослідження та базується на методі фреймового моделювання, метою якого є визначити когнітивний асонанс та дисонанс між першотворами та текстами перекладу. Результати дослідження свідчать, що перекладацький метод Максима Рильського передбачає максимальне наближення твору до реципієнта. Трансформаційний потенціал мовних засобів перекладача ефективно відтворює авторські інтенції на різних когнітивних рівнях, але така інтерпретація не завжди передбачає вдале відтворення специфічних реалій та комедійних фрагментів, що базуються на співзвучності слів у мові оригіналу.

Ключові слова: *когніція, когнітивне моделювання, трансформація, переклад, інтерпретація, когнітивна модель, „вірний переклад”.*

I. ВСТУП

Максим Тадейович Рильський – поет, перекладач, академік, член „п'ятірного грона” українських неокласиків, теоретик художнього перекладу та дослідник у галузях лінгвістики та перекладознавства.

Як теоретик М. Рильський досліджував художньо-поетичний переклад (*Рильський, 1987, с. 239*). Будучи переконаним, що переклад це „< ... > один із засобів вигострення літературної зброї письменника” (*Рильський, 1987, с. 321*) та покладаючись на візію, що перекладач поезії повинен сам володіти поетичним хистом, М. Рильський запропонував концепцію *вірного перекладу* (*Рильський, 1987, с. 240*), яку вчений вважав основоположною, на противагу перекладацькій адекватності (*Руда, 2005, с. 6*).

Актуальність дослідження полягає в потребі виявити та систематизувати основні особливості перекладацького методу одного з теоретиків українського художнього перекладознавства з метою дослідження різних підходів до перекладу художнього тексту з англійської на українську та подальшої розробки рекомендацій для перекладачів-початків. Вважаємо, що, аби виявити основні ознаки методу *вірного перекладу* М. Рильського, потрібно

дослідити когнітивні процеси при створенні перекладів „Короля Ліра” та „Дванадцятої ночі”, спираючись на поняття когнітивної сутності перекладу.

Н. І. Голубенко стверджує, що вивчення когніції при перекладі зумовлене складністю відтворення концептуального світу при перекладі, що є особливо помітним саме в художніх текстах, які відбивають концепти культури та мови, для відтворення яких перекладачу необхідно вдаватися до пошуку позамовних чинників (Голубенко, 2019, с. 134).

Е. Д. Ахмедова також розглядає перекладацьку стратегію з когнітивної перспективи як „< ... > ментальний план дій < ... >, що ґрунтується на розумовій діяльності людини, < ... > що задіяна для вирішення певної проблеми перекладача і залежить від його ментальних здібностей та інших психологічних факторів” (Ахмедова, 2023, с. 47) та як „когнітивно-комунікативну діяльність < ... > для вирішення поставленої перекладацької задачі або проблеми < ... > задля утворення комунікативно успішного перекладу, який буде так само комфортно сприйматися реципієнтом, як і оригінал” (Ахмедова, 2023, с. 53).

Р. М. Муньйоз описує два підходи до вивчення когнітивного аспекту в перекладі: *обчислювальне перекладознавство (computational translatology)* та *когнітивне перекладознавство (cognitive translatology)*. За першим підходом, реальність розглядається як зовнішня сутність, а розум / свідомість — щось відмінне від мозку, тоді як з точки зору когнітивного перекладознавства, розум виникає не з мозку, а із „<...> взаємодії мозку зі світом” (Муньйоз, 2017, с. 561; 564).

М. І. Литвин вважає, що розуміння мовних одиниць у контексті, яке й реалізується у когнітивній функції перекладу, є необхідністю для правильної інтерпретації вихідного тексту (Литвин, 2021 с. 91).

М. Р. Ткачівська та Р. М. Щерба наголошують на важливості врахування когнітивного запасу читача, нехтування яким неминуче призводить до втрат при перекладі художнього тексту (Ткачівська, 2022, с. 204).

Отже, когнітивну сутність перекладу фахівці розглядають насамперед як вміння перекладача відтворити концептуальний простір оригіналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості перекладацького методу М. Рильського стали об’єктом для розвідок як українських, так й іноземних дослідників, серед яких В. П. Агеєва (2023), О. Л. Башманівський (2014), Я. В. Бойко (2023), О. О. Данилова (2020), Ніколь Дзюб (2020), М. Зарєбіна (1998), І. М. Куліш (2021), Т. В. Ліхтей (2022), Х. І. Онішечко (2022), О. В. Ребрій (2020), М. В. Стріха (2020) Т. М. Чумак (2021) та інші.

У своїй праці О. Л. Башманівський, який досліджує практики комунікативного перекладу і підході М. Рильського, посилаючись на аналіз В. В. Коптілова, доходить висновку, що при перекладі „Короля Ліра” М. Рильському добре вдалося відтворити національний колорит, втім доместикація там не завжди є доречним інструментом, адже як її наслідок спостерігаємо „уникання шекспіризмів, рідке звернення до рвучких інтонаційних зламів, калькування фразеологізмів та створення більш стриманого тону драми” (Башманівський, 2014, с. 4). Т. В. Ліхтей відзначає перекладацьку універсальність М. Рильського, що виявляється у його продуктивній роботі над перекладами з багатьох неспоріднених мов, зокрема у популяризації словацької поезії (Ліхтей, 2022, с. 206-208). М. Зарєбіна зауважує брак поетичності при перекладі „Пана Тадеуша” (Зарєбіна, 1998 с. 77), а Н. Дзюб акцентує на тому, що поетична майстерність та вміле володіння стилістичними засобами дозволяли М. Рильському вдало створювати атмосферу своїх ліричних творів при перекладі з французької (Дзюб, 2022, с. 119). М. В. Стріха називає М. Рильського корифеєм українського художнього перекладу (Стріха, 2020, с. 6) та „< ... > живою сполучною ланкою між „розстріляним відродженням” і < ... > „шістдесятництвом” (Стріха, 2020, с. 212).

Спостерігаємо брак комплексних досліджень стратегій М. Рильського у перекладі з англійської мови, тому вважаємо за доцільне провести комплексний когнітивний аналіз перекладів „Короля Ліра” та „Дванадцятої ночі”.

Мета дослідження полягає у моделюванні мисленнєвої діяльності перекладача та визначенні когнітивного дисонансу та консонансу у перекладі конотативно забарвлених одиниць текстів оригіналу. Для досягнення мети виконуємо такі **завдання**:

- створення когнітивного модуля перекладу на матеріалі трансформаційного аналізу конотативно забарвлених одиниць;
- визначення ступеня впливу суб'єктивної інтерпретації;
- окреслення трансформаційного потенціалу української мови у перекладах з англійської у виконанні М. Рильського.

Матеріали дослідження. Для визначення особливостей когнітивного процесу М. Рильського при перекладі „Короля Ліра” та „Дванадцятої ночі” було укладено картотеку із 1843 функціональних одиниць текстів-оригіналів та такої ж кількості їхніх відповідників у перекладах. Під функціональними одиницями маємо на увазі речення, в яких були виявлені перекладацькі трансформації.

Методи дослідження. Спираючись на метод трансформаційного аналізу, запропонований В. Д. Бяликом (*Бялик, 2016*), окреслюємо застосовані М. Рильським процедури та визначаємо доцільність цих процедур для дотримання перекладацької стратегії та обґрунтовуємо їхнє значення для збереження концептуальної картини оригіналу. За допомогою методів кількісного підрахунку визначаємо основні тенденції застосованих перекладачем процедур. Досліджуємо сприймання і розуміння М. Рильським текстів оригіналу, використовуючи методику когнітивного моделювання. Побудова когнітивного модулю спирається на методику фреймового моделювання. За І. А. Бехтою, фрейм є мінімальним описом, „<...> який зберігає сутність репрезентуючого об'єкта, уможливаючи його виокремлення з довкілля” (*Бехта, 2003, с. 13–14*). Фреймові моделі нашого дослідження будують за методикою Я. В. Бойко, яка виокремлює такі смислові компоненти, з яких формується концептуальний зміст оригіналу та перекладу: референція, емотивність, образність, оцінність, стилістичне забарвлення (*Бойко, 2022, с. 254*).

Спираючись на методику Я. В. Бойко (*Бойко, 2023*), визначаємо трансформаційний потенціал української мови як інструменту передачі ідейно-естетичних і культурних особливостей творів В. Шекспіра. Для цього визначаємо, за допомогою яких перекладацьких трансформацій М. Рильському вдалося створити когнітивні еквіваленти, когнітивні аналоги та когнітивні варіанти.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Переклад варто розглядати як когнітивний процес, основні завдання якого не можуть вважатися досягнутими, якщо при інтерпретації не вдалося відтворити концептуальний простір оригіналу. Фреймова структуризація тексту дозволяє перекладачу відтворити співвідношення між різними елементами оригіналу в перекладі, і так можемо оцінити когнітивний консонанс та дисонанс, якого М. Рильському вдалося досягти при створенні копій спродукованих автором оригіналу сегментів мовою перекладу.

1. Сприймання і розуміння тексту оригіналу. Сприймання і розуміння тексту оригіналу М. Рильським визначаємо через встановлення кореляцій між когнітивним консонансом та дисонансом при перекладі конотативно забарвлених одиниць. За методикою фреймового моделювання, кожна така одиниця складається з певних смислових компонентів, або ж слотів, із співставності яких у тексті перекладу та оригіналу й випливає висновок про створення М. Рильським когнітивного консонансу або дисонансу та відтворення ним оригінальної когнітивної моделі при перекладі.

(1) „*A love that makes breath poor and speech unable” (Шекспір, 1901, с. 27) – „Щоб виявити всю мою любов – / Бліді слова, безсилий голос людський” (Рильський, 1964, с. 12)*

(2) „*If music be the food of love, play, on” [Шекспір, 1916, с. 1] – „Як музика – це пристрасті пожива, / То грайте” [Рильський, 1986, с. 173].*

В обох випадках спостерігаємо, що для передачі метафор М. Рильський застосовує перmutацію та модуляцію. У фрагменті 1 відслідковуємо, що референтність обох метафор пов'язана із процесами, в які залучені дихальні шляхи. Обидві одиниці передають емоцію жалю та образність браку слів для висловлення любові героїні з нейтральною оцінністю з боку автора. Запропонована М. Рильським когнітивна модель для *speech unable* – *безсилий голос* повторює ту саму референтність, емотивність, образність та оцінність, однак когнітивна модель одиниці „*бліді слова*” відрізняється від оригінальної „*breath poor*”, адже вона ґрунтується на відмінній від оригінальної референтності (дихальний процес $\neq$ мовна одиниця).

Причину зміни когнітивної моделі у цій метафорі можемо пояснити тим, що в українського читача нестача чогось, що не стосується матеріального, асоціюється з хворобливістю, квалістю, блідістю, тоді як прямий словниковий відповідник до англійського *poor* — *бідний*, виражає радше матеріальну нестачу.

У прикладі 2 фіксуємо повне відтворення когнітивної моделі, де референтним компонентом є ТЕ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄ ПРИСТРАСТЬ, емотивність – ВІДСУТНЯ, образність – ЛЮБОВ, оцінність – ВІДСУТНЯ, стилістичне забарвлення – НЕЙТРАЛЬНЕ.

Розгляньмо також відтворення моделей фреймів у фразеологічних висловах:

(3) „*Why, this is very midsummer madness.*” [Шекспір, 1916, с. 57] – „*Та це справжнє божевілля!*” (Рильський, 1986, с. 219).

У фрагменті 3 вважаємо, що калькування є ефективним способом збереження когнітивної моделі. Хоча англійський вислів „*midsummer madness*” є сталим та означає дурну, екстравагантну поведінку, його відтворення через прямий словниковий еквівалент „*божевілля*” зберігає ту ж образність та емотивність, і при цьому прямий еквівалент дозволяє зберегти оригінальну референтність.

Спостерігаємо також, як перекладач калькує фразеологічний вислів „*as a crab's like an apple*” – „*як кислиця на яблуко*”, який передає образ НЕСХОЖОСТІ, і тим самим повністю зберігає когнітивну модель для українського читача. Калькування цієї конструкції у перекладі ми пов'язуємо з тим, що референти „*кислиці*” та „*яблука*” є інтуїтивно знайомими для українського читача, тому він може зрозуміти образність висловлювання.

Розгляньмо також приклад зміни когнітивної моделі, яку ми вважаємо факультативною, тобто такою заміною, що не впливає з розбіжності між концептуальними картинками мови оригіналу та мови перекладу:

(4) „*My life I never held but as a pawn*” (Шекспір, 1901, с. 30) – „*Життям своїм я завжди вам служив*” (Рильський, 1964, с. 18).

Тут М. Рильський зберігає емотивність, оцінність, стилістичне забарвлення та образність СЛУГИ, але нехтує референтністю, змінюючи референт ПІШАКА/ФІГУРИ на референт СЛУЖБИ.

Для більш наочного розуміння застосованого нами методу когнітивного моделювання наводимо ілюстровану схему фреймового моделювання концептуального змісту проаналізованої вище одиниці (див. рис. 1).

Отже, спостерігаємо, що у своїй інтерпретації М. Рильський мав на меті зробити тексти перекладу якомога ближчими для українського читача.

2. Трансформаційний потенціал української мови як інструмент передачі ідейно-естетичних і культурних особливостей творів В. Шекспіра. Для створення повних когнітивних еквівалентів перекладач повинен вдаватися до трансформацій на формальному лексичному рівні. Згідно з даними проведеного нами трансформаційного аналізу, М. Рильський застосовував транскрибування, транслітерацію, змішане та адаптивне транскодування у перекладах „Короля Ліра” та „Дванадцяті ночі”. Фіксуємо 44 одиничних трансформацій на формальному лексичному рівні у перекладі „Короля Ліра” та 67 – у перекладі „Дванадцяті ночі”. Відтворення повних когнітивних еквівалентів ілюструємо фрагментами 5 та 6:

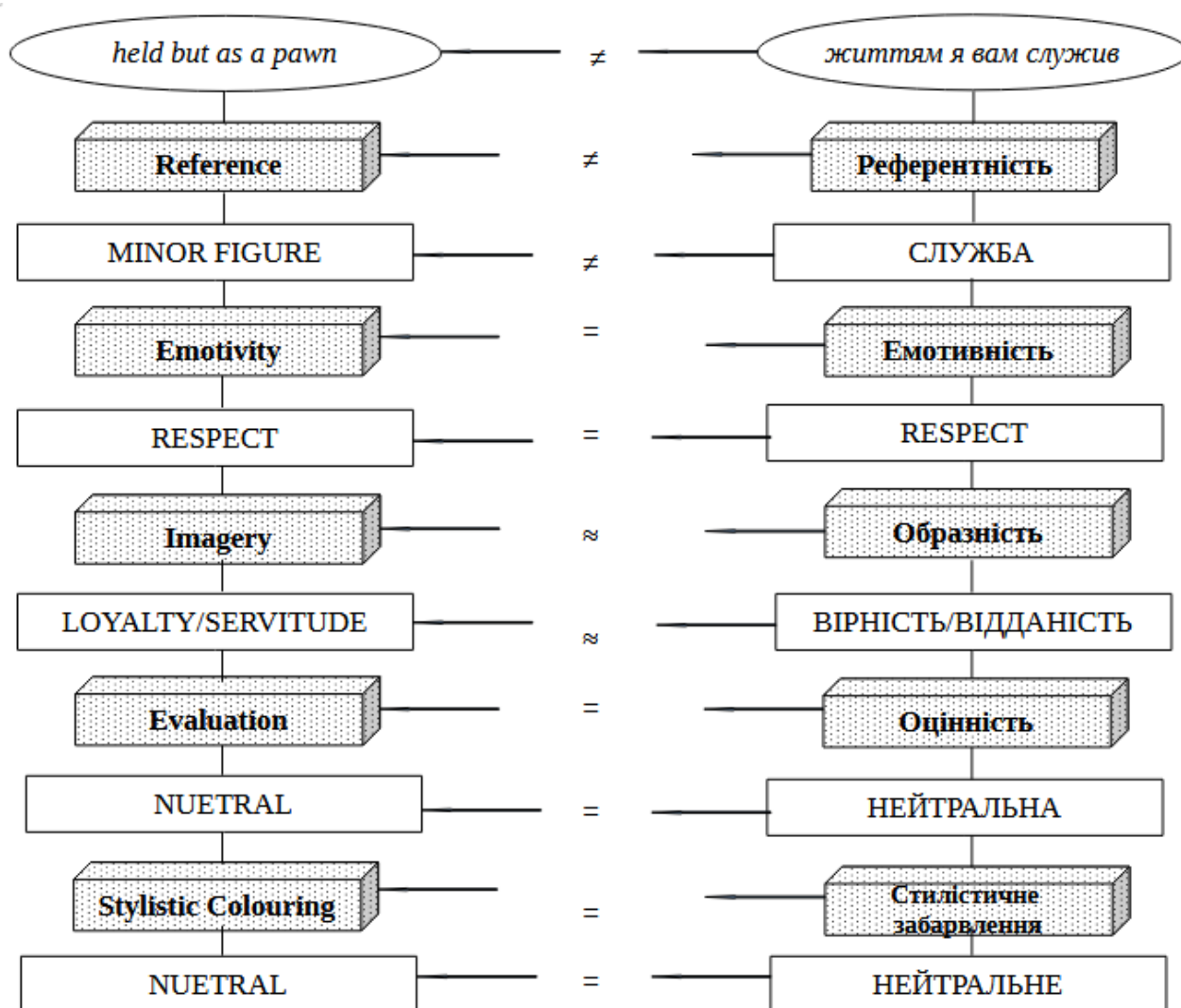

Рис. 1 Фреймове моделювання концептуального змісту конотативної одиниці

(5) „*Fortune, good night: smile once more*” (Шекспір, 1901. с. 69) – „А ти, *фортуно*, / Ясніше усміхнися нам. Добраніч!” (Рильський, 1964, с. 80).

(6) „*If all the devils of hell be drawn in little, and Legion himself possessed him, yet I'll speak to him.*” (Шекспір, 1916, с. 58) – „Нехай усі дияволи з пекла вселилися в нього, нехай цілий *легіон* їх заволодів ним, я однаково з ним говоритиму” (Рильський, 1986, с. 220).

Конкретно у цьому випадку когнітивна модель перекладу повністю зберігає когнітивну модель оригіналу – його референційний, емотивний, оцінний, образний та стилістичний компоненти – проте змінює синтаксичну структуру та порядок слів у реченні. У перекладах обох п'єс загалом фіксуємо 143 випадки перестановки. Ще одним інструментом досягнення часткової когнітивної еквівалентності є транспозиція, яку фіксуємо у 75 випадках.

Фіксуємо також застосування М. Рильським у перекладах когнітивних аналогів обох типів: стилістичних – що передають нове стилістичне забарвлення, та функціональних – що більшою мірою зосереджуються на функціонально-комунікативному аспекті функціональних одиниць оригіналу, тобто відтворюють той самий ступінь емотивності та образності.

(7) „*Vex not his ghost*” (Шекспір, 1901, с. 146) – „Не тривож його *душі*” (Рильський, 1964, с. 209).

За Marriame-Webster, „ghost” можемо визначати як „*The soul of a dead person believed to be an inhabitant of the unseen world or to appear to the living in bodily likeness*” (Marriame).

У прикладі бачимо, що перекладач вдається до диференціації, чим створює функціональний когнітивний аналог, адже стилістичне забарвлення лексичної одиниці, як і її образність СМЕРТІ, залишається незмінною в перекладі.

Приклад застосування М. Рильським стилістичного когнітивного аналога наводимо нижче:

(8) „...*how many fruitless pranks / This ruffian hath botch'd up*” (Шекспір, 1916, с. 72) – „*І я тобі багато розкажу / Про жарти й фіґлі бовдура того*” (Рильський, 1986, с. 231).

Спостерігаємо, як у своєму перекладі М. Рильський вдається до комбінації модуляції та експресивізації, чим змінює стилістичне забарвлення з нейтрального, на розмовне. Отже, для створення когнітивних аналогів перекладач вдається до лексико-семантичних та стилістичних трансформацій. У обох перекладах загалом ми фіксуємо 772 випадки застосування лексико-семантичних трансформацій, та 111 – стилістичних.

Що стосується когнітивних варіантів, то їх у перекладах М. Рильського зустрічаємо також у формі антонімічного та описового перекладу та компенсації.

(9) „*Have follow'd your sad steps*” (Шекспір, 1901, с. 145) – „*Я вас не покидав / Ані на крок*” (Рильський, 1964, с. 208).

У прикладі 9 спостерігаємо, як за допомогою комбінації компенсації та антонімічного перекладу М. Рильський відтворює референт, емотивність та образність когнітивного модуля оригіналу, але при цьому через заперечну частку змінює оцінність на негативну, чим створює оцінний когнітивний варіант.

Втім, відзначаємо, що трансформаційного потенціалу української мови вистачило не на всі перекладацькі виклики. Найперше зауважуємо, що лаконічних і повних еквівалентів бракує складним складеним лексичним конструкціям, які Шекспір використовує для опису дійових осіб.

(10) „*She did commend my yellow stockings of late, isa she did praise my leg being crossed-gartered.*” (Шекспір, 1916, с. 43) – „*Недавно вона хвалила мої жовті панчохи і те, що мої підв'язки перехрещені*” (Рильський, 1986, с. 207).

(11) „*Nor are those empty-hearted whose low sound / Reverbs no hollowness.*” (Шекспір, 1901, с. 30) — „*Не менш за інших любить і шанує, / І не жорстока та, чії слова / Хоч тихі, та від повного йдуть серця.*” (Рильський, 196., с. 18).

З прикладів бачимо, що для передачі змісту таких лексем перекладачу треба вдаватися до компенсації. Втім, вважаємо, що через таку трансформацію втрачається образність лексичної одиниці, яка передається у ядрі обох її складових частин.

Зауважуємо також, що трансформаційний потенціал української мови обмежений у передачі гри слів, що базується на полісемії та співзвучності.

(12) „*Dost thou know the difference, my boy, between a bitter fool and a sweet fool?*” (Шекспір, 1901, с. 48). – „*А знаєш ти різницю, приятелю, між гірким і солодким дурнем?*” (Рильський, 1964, с. 47).

У прикладі 12 блазень грається із багатозначністю слова „fool”, яке в англійській мові позначає як блазня, так і дурня. За допомогою цього трюка вже у наступному фрагменті блазень називає різницю між блазнем і дурнем („*Цей – ось в одязі рябім, / Інший дурень – поруч з ним*” (Рильський, 1964, с. 47)), але зберегти цей самий ефект при перекладі неможливо через відсутність в українській мові лексичних зв'язків між словами „блазень” і „дурень”.

(13) „*and thus makes she her great P's*” (Шекспір, 1916, с. 40)

На прикладі фрагмента 13, спостерігаємо, що перекладач не вдався до компенсації для збереження комічного ефекту. Шекспір грається на співзвучності „P's” та „piss” (укр. мочитися), чим створює комічний ефект сприйняття недолугого Мальволіо. М. Рильський

повністю уникає цього фрагмента і не компенсує його комічного ефекту, викликаного співзвучністю.

Ілюстрацію виявлених нами перекладацьких труднощів, застосованих М. Рильським шляхів їх подолання та проблемністю цих методів наводимо у таблиці 1.

Таблиця 1

Перекладацькі труднощі (за М. Рильським)

Атрибут першотвору	Значення для концептуального простору оригіналу	Запропоновані М. Рильським способи відтворення	Проблематичність обраних методів
Складні складені лексичні конструкції	- посилена образність - лаконічність опису	- компенсація - декомпресія - описовий переклад - антонімічний переклад	Втрата образності / лаконічності
Полісемантичні слова	- комічний ефект	- прямий словниковий відповідник - диференціація	Втрата комічного ефекту
Співзвучність	- комічний ефект	- компенсація - упущення	Втрата комічного ефекту
Реалії шекспірівських часів	- комічний ефект - відтворення оригінальної епохи - комунікативний вплив	- прямий словниковий відповідник - компенсація - диференціація - модуляція	Відірваність читача перекладу від часової епохи автора оригіналу

Проблеми трансформаційного потенціалу української мови для відтворення стилістично забарвлених атрибутів творів В. Шекспіра

Отже, спостерігаємо, що при передачі конотативно зумовлених одиниць першотвору у перекладі неодмінно будуть втрати. Таким чином можемо зробити проміжний висновок, що задля збереження всіх атрибутів тексту оригіналу перекладачеві доцільно заглиблюватися у концептопростір оригінальної епохи та, якщо дозволяє жанр та форма твору, вдаватися до описового перекладу.

III. ВИСНОВКИ

Спираючись на дані, отримані в результаті трансформаційного аналізу та фреймового моделювання, підсумовуємо, що у перекладах М. Рильського простежується намір зробити текст перекладу максимально близьким та зрозумілим для читача. Цей висновок впливає із частого застосування перекладачем компенсації та інших лексико-семантичних трансформацій для смислової передачі концептуального змісту сталих фразеологічних та ідіоматичних конструкцій.

Також констатуємо, що українська мова М. Рильського має достатній трансформаційний потенціал для відтворення когнітивних модулів оригіналу на різних рівнях, втім, проблемним є переклад реалій, полісемантичних слів зі збереженням комічного ефекту та каламбурів.

Враховуючи кількісні показники проведеного раніше трансформаційного аналізу, спостерігаємо, що найчастіше М. Рильський моделював когнітивні варіанти. Цю тенденцію у

досліджуваних перекладах М. Рильського пов'язуємо зі структурними відмінностями англійської та української мов, а також із продиктованими принципами *вірного перекладу* вибором стратегії доместикації для створення максимально схожого ефекту на українського реципієнта.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у аналізі етапу девербалізації для розуміння адекватності відтворення смислу авторського повідомлення у оригінальному концептопросторі та розгляді процедур для переформулювання тексту оригіналу на основі концептуального розуміння перекладачем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Ахмедова Е. Д. Стратегії і методи англо-українських перекладів художніх порівнянь: когнітивний аналіз. дис. ... док. філософії. Харків. нац. ун-т. ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2023. 211 с.
- Башманівський О. Л. Ознаки комунікативного перекладу творів М. Рильського на перекладі трагедії „Король Лір”. *Вітражі: зб. матеріалів викладацько-студентських наук. семінарів*. Житомир : Вид-во ЖДУ. 2014 р.
- Бехта І. А. Фреймова організація художнього дискурсу. *Мова. Культура. Бізнес*. Вип. 1, 2003. С. 12–20.
- Бойко Я. В. Конструювання когнітивно-дискурсивної моделі діахронної множинності перекладів як інтерпретаційно-евристична діяльність. *Вісник у-ту ім. А. Нобеля. Філологічні науки*. Вип. 2 (24), 2022. С. 249–258.
- Бялик В. Основи теорії перекладу = Fundamentals of Translation Theory : навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 376 с
- Вільям Шекспір. *Дванадцята ніч, або як собі хоче*. Переклад з англійської: Максим Рильський // Вільям Шекспір. Твори в шести томах: Том 4. Київ: Дніпро. 1986, 678 стор.: С. 172–248
- Голубенко Н. І. Когнітивні особливості перекладу художнього тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного у-ту*. Філологія, Вип. 38 (1), 2019. С. 134–137.
- Литвин М. І. Інтерпретативний підхід до процесу художнього перекладу (на матеріалі українського перекладу детективної новели Гілберта Честертона „Відсутність пана Гласса”). *Мовознавчий вісник*, № 31, 2021. С. 89–93.
- Ліхтей Т. В. Рильський як перекладач та популяризатор словацької поезії. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 26, т. 1. С. 206–211.
- Рильський М. Т. Зібрання творів: у 20 т. / гол. ред. Л. М. Новиченко. Київ : Наукова думка, 1987. Т. 16. 600 с.
- Руда Т. П. Максим Рильський як теоретик перекладу. *Народна творчість на етнологія*. 2005 р., №4. С. 4–9.
- Стріха М. В. Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням : монографія. Київ: Дух і Літера, 2020. 520 с.
- Стріха М. В. Максим Рильський та „українізація” опери. *Народна творчість та етнологія*. 2020 р., 2 (384). С. 5–20.
- Ткачівська М. Р., Щербань Р. М. Переклад крізь призму міжкультурної комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного у-ту*. Сер. : Філологія. 2022, № 57. С. 202–207.
- Уільям Шекспір. *Король Лір*. Переклад з англійської: Максим Рильський // Уільям Шекспір. Твори в трьох томах: Том 3. Київ: Дніпро. 1964, 648 стор.: С. 5–210
- Boiko, Yana. Diachronic Plurality in Translation of Shakespeare's Plays: A Cognitive-Discursive Perspective. *Cognition, communication, discours*, 2023, #26. P. 41–67.
- Dziub, Nikol. La musique réduite au silence : Chopin chez deux écrivains ukrainiens (Lessia Oukraïnka, Maxime Rylski). *Université de Haute-Alsace*, 2020. P. 111–122.
- Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 26.09.2024).
- Ricardo Muñoz Martín. Looking Toward the Future of Cognitive Translation Studies. *Moving Forward*, 2017. P. 555–572.
- Shakespeare, William. King Lear. The University Society, New York, 1901. 207 p.
- Shakespeare, William. Twelfth Night or What You Will. D. C. Heath and Company, 1916. 162 p.
- Zarebina, Maria. O przekładach „Pana Tadeusza” na języki słowiańskie. *Uniwersytet Opolski : Stylistyka VII*. 1998. P. 67–92.

REFERENCES

- Akhmedova E. D. Stratehii i metody anhlo-ukrainskykh perekladiv khudozhnykh porivnian: kohnityvnyi analiz. [Strategies of English-Ukrainian translations of fiction similes: cognitive analysis] dys. ... dok. filosofii. : 035.03 / Kharkiv. nats. un-t. im. V. N. Karazina. Kharkiv, 2023. 211 s.
- Bashmanivskiy O. L. Oznaky komunikatyvnoho perekladu tvoriv M. Rylskoho na perekladi trahedii „Korol Lir”. [Communicative translation features in “King Lear” translation by M. Rylskiy] *Vitrazhi: zb. materialiv vykladatsko-studentskykh nauk. seminariv*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU. 2014 r.
- Bekhta I. A. (2003) Freimova orhanizatsiia khudozhnoho dyskursu. [Frame organization of the cognitive discourse] *Mova. Kultura. Biznes*. Vyp. 1, S. 12–20.
- Boiko Ya. V. (2022) Konstruiuvannia kohnityvno-dyskursyvnoi modeli diakhronnoi mnozhynnosti perekladiv yak interpretatsiino-evrystychna diialnist. [Construction of cognitive-discursive model of diachronic plurality in translation as interpretative-heuristic activity] *Visnyk u-tu im. A. Nobelia. Filolohichni nauky*. Vyp. 2 (24), S. 249–258.
- Bialyk V. (2016) *Osnovy teorii perekladu [Fundamentals of Translation Theory] : navchalnyi posibnyk dlia studentiv fakultetiv inozemnykh mov*. Chernivtsi : Chernivetskyi nats. un-t, 376 s
- Viliam Shekspir. (1986) *Dvanadtsiata nich, abo yak sobi khochete. [Twelfth night or what you will] Pereklad z anhliiskoi: Maksym Rylskyi // Viliam Shekspir. Tvory v shesty tomakh: Tom 4. Kyiv: Dnipro. 678 stor.: S. 172–248*
- Lytvyn M. I. Interpretatyvnyi pidkhid do protsesu khudozhnoho perekladu (na materialy ukrainskoho perekladu detektyvnoi novely Gilberta Chestertona „Vidsutnist pana Glassa”). [Interpretive approach to the process of literary translation (based on the Ukrainian translation of Gilbert Chesterton's detective story "The Absence of Mr. Glass")] *Movoznavchyi visnyk*, № 31, 2021. S. 89–93.
- Holubenko N. I. (2019) Kohnityvni osoblyvosti perekladu khudozhnoho tekstu. [Cognitive features of the translation of fiction text] *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho u-tu. Filolohiia*, Vyp. 38 (1), 2019. S. 134–137.
- Likhtei T. V. Rylskyi yak perekladach ta populiaryzator slovatskoi poezii. [Maksym Rylskyi as a translator and promoter of Slovak poetry] *Zakarpatski filolohichni studii*. 2022. Vyp. 26, t. 1. S. 206–211.
- Rylskyi M. T. (1987) *Zibrannia tvoriv: u 20 t. [Collected works in 20 volumes: volume 16] / hol. red. L. M. Novychenko. Kyiv : Naukova dumka, T. 16. 600 s.*
- Ruda T. P. (2005) Maksym Rylskyi yak teoretyk perekladu. [Maksym Rylsky as a theorist of translation] *Narodna tvorchist na etnolohiia*, №4. S. 4–9.
- Strikha M. V. Ukrainskyi pereklad i perekladachi: mizh literaturoiu i natsiietvorenniam : monohrafiia. [Ukrainian translation and translators: between literature and nation-building] Kyiv : Dukh i Litera, 2020. 520 s.
- Strikha M. V. Maksym Rylskyi ta „ukrainizatsiia” opery. [Maksym Rylskiy and the "Ukrainization" of opera] *Narodna tvorchist ta etnolohiia*. 2020 r., 2 (384). S. 5–20.
- Tkachivska M. R., Shcherba R. M. Pereklad kriz pryzmu mizhkulturnoi komunikatsii. [Translation through the lens of intercultural communication]. *Nukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho u-tu. Ser. : Filolohiia*. 2022, № 57. S. 202–207.
- Uiliam Shekspir. (1964) *Korol Lir. Pereklad z anhliiskoi: Maksym Rylskyi [King Lear. From English translated by Maksym Rylskyi] // Uiliam Shekspir. Tvory v trokh tomakh: Tom 3. Kyiv: Dnipro. 1964, 648 stor.: S. 5-210*
- Boiko, Yana. (2023) Diachronic Plurality in Translation of Shakespeare’s Plays: A Cognitive-Discursive Perspective. *Cognition, communication, discours*, #26. P. 41–67.
- Dziub, Nikol. La musique réduite au silence : Chopin chez deux écrivains ukrainiens (Lessia Oukraïнка, Maxime Rylski). *Université de Haute-Alsace*, 2020. P. 111–122.
- Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (data zvernennia: 26.09.2024).
- Ricardo Muñoz Martín. (2017) Looking Toward the Future of Cognitive Translation Studies. *Moving Forward*. P. 555–572.
- Zařebina, Maria. O przekładach „Pana Tadeusza” na języki słowiańskie. *Uniwersytet Opolski : Stylistyka VII*. 1998. P. 67–92.

Отримано: 21 жовтня 2024 р.

Прорецензовано: 21 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 4 грудня 2024 р.

УДК: 811.112.2'373.423/367.622

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.37-46>

TERMINOLOGY SYSTEM OF ENGINEERING PSYCHOLOGY IN GERMAN: STRUCTURE AND SEMANTICS

ТЕРМІНОСИСТЕМА ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРА І СЕМАНТИКА

Світлана КІЙКО¹, Юрій КІЙКО²

¹доктор філологічних наук, професор,
Берлінський технічний університет, Німеччина
kiykosvit@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4964-7043>

²доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
y.kiyko@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2251-2811>

The article is devoted to the description of the term system of German engineering psychology, i.e. a scientific discipline that studies the processes of informational interaction between humans and technology. The emergence of this field is due to rapid scientific and technological progress and the increasing demands on the mental and intellectual spheres of humans in the work process. The research material is a continuous sample of 4,565 terms and term combinations of German engineering psychology, of which 2,962 are classified as originally German terms.

The structural analysis of the terminology revealed the predominance of compound and abbreviations, followed by term combinations, derived words, and simple one-root terms. The ways of word formation of derived derivatives (prefixation, suffixation, prefix-suffix formation) are examined in detail. Particular attention is paid to compound terms, mostly two-component ones.

The features of polysemy and synonymy, which is a widespread phenomenon in engineering psychology terminology, are analyzed. The reasons for the emergence of numerous synonymous rows, including the influence of English-language terminology, are explained. Metaphorical and eponymic terms, which may create difficulties in decoding, are considered separately.

The presence of a diverse and extensive terminology indicates the gradual formation of engineering psychology as a scientific discipline. A comprehensive study based on a large empirical material allows to reveal the specifics of the terminological apparatus of this field of knowledge and the general patterns of its development.

Key words: *engineering psychology, term system, structure, semantics, polysemy, synonymy, eponymy, German language.*

Стаття присвячена опису терміносистеми німецької інженерної психології – наукової дисципліни, предметом якої є процеси інформаційної взаємодії людини і техніки. Виникнення цієї галузі зумовлене бурхливим науково-технічним прогресом та зростанням вимог до психічної й інтелектуальної сфер людини в процесі праці. Матеріалом дослідження слугує суцільна вибірка з 4565 термінів та терміносполук німецької інженерної психології, з яких 2962 віднесено до термінів німецького походження.

Структурний аналіз термінології виявив переважання складних слів і абревіатур, за якими слідують за спадом терміносполуки, похідні і прості однокореневі терміни. Детально розглянуто способи словотвору похідних дериватів (префіксація, суфіксація, префіксально-суфіксальне утворення). Особлива увага приділяється складним термінам, насамперед, двокомпонентним.

Проаналізовано особливості полісемії і синонімії, що є поширеними явищами в термінології інженерної психології. Пояснено причини виникнення численних синонімічних рядів, зокрема вплив англомовної термінології. Окремо розглянуто метафоричні терміни і терміни-епоніми, які можуть створювати труднощі при декодуванні.

Наявність різноструктурної й розгалуженої термінології свідчить про поступове формування інженерної психології як наукової дисципліни. Комплексне дослідження на великому емпіричному матеріалі дозволяє виявити специфіку термінологічного апарату цієї галузі знань та загальні закономірності його розвитку.

Ключові слова: *інженерна психологія, терміносистема, структура, семантика, полісемія, синонімія, епонімія, німецька мова.*

I. ВСТУП

Інженерна психологія – це наукова дисципліна, предметом якої є процеси інформаційної взаємодії людини і техніки. Виникнення інженерної психології зумовлене бурхливими темпами науково-технічного прогресу, завдяки якому істотно змінилися структура і специфіка трудової діяльності: зросли вимоги до психічної й інтелектуальної сфер людини, до її знань і вмінь. У зв'язку з цим постає широке коло теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із вивченням і вдосконаленням інтеракції між людиною і технікою, які є об'єктом інженерно-психологічних досліджень.

Передумовами виникнення і розвитку інженерної психології і, відповідно, її термінології, стали: 1) недостатня ефективність взаємодії "людина – машина – середовище", її висока аварійність у зв'язку з незадовільним урахуванням у конструкції цих систем функціональних можливостей і психологічних закономірностей людини; 2) зростання травматизму людей, які взаємодіють із технічними приладами і механізмами на виробництві і в побуті; 3) велика плінність кадрів у зв'язку з незадоволеністю людей одноманітною, небезпечною, важкою чи недостатньо корисною роботою; 4) зростання кількості захворювань, пов'язаних із функціональним перенапруженням організму і психіки через нераціональні умови й організацію праці, високі робочі навантаження тощо (*Hacker Richter 1980; Charat 1994*). Першими, хто усвідомив необхідність у науковому вивченні робочого процесу, були фахівці-практики, які часто стикалися у своїй професійній діяльності з потребою розв'язання практичних завдань.

В історії розвитку інженерної психології в Німеччині можна виокремити три основні етапи, які відповідають хронологічному порядку розвитку досліджуваної термінології: 1) етап зародження (корективний) з 1850 року до 40-х років XX століття; 2) етап самостійного розвитку (проективний) з початку 40-х років XX до 1991 року; 3) сучасний етап (інтерактивний) з 1991 року до теперішнього моменту.

На початковому етапі в інженерній психології переважали дослідження аналітичного характеру, пов'язані з оцінюванням окремих технічних пристроїв і елементів з погляду їхньої відповідності певним психологічним характеристикам людини. Початок корективного етапу розвитку інженерної психології датується 1850 р., коли німецький фізик, філософ і психолог Г. Фехнер розробив основи науки про закономірності зв'язку фізичних і психічних явищ і встановив закон вимірювання відчуттів (*Empfindungsmessungsgesetz*). У 1879 році психолог, фізіолог і філософ В. Вундт заснував у Лейпцигу першу експериментальну психологічну лабораторію, в якій вже послуговувалися номенклатурою нової дисципліни. У 1895 р. німецький психолог А. Йост під час дослідження запам'ятовування вербального матеріалу встановив емпіричну закономірність (*Erfahrungsgesetzmäßigkeit*), згідно з якою за однакової частоти відтворення старіша інформація повільніше забувається і потребує меншої кількості повторень. Наразі дію закону асоціацій А. Йоста (*Jostsche Regeln*) пояснюють відмінностями короткочасної (*KZG < Kurzzeitgedächtnis*) і довготривалої (*LZG < Langzeitgedächtnis*) пам'яті (*Charwat 1994, c. 256*). Залежність часу реакції вибору від кількості альтернативних сигналів експериментально встановив німецький психолог І. Меркель у 1885 р., а пізніше, у 1952 р., підтвердив англійський психолог В. Хік, що в німецькій мові знайшло своє відображення в терміносполуді *Hick-Humansches Gesetz* "закон Хіка" (*Charwat 1994, c. 214*). У 20-30-ті роки ХХ століття німецькі психологи С. Геллерштейн, Ф. і Л. Гілбрети, І. Шпільрейн вивчали конкретні види трудової діяльності людини. На цей час припадає розробка перших трудових нормативів, в яких вживається новостворена термінологія інженерної психології. Г. Харват нарахував у різножанрових текстах, виданих до 1940-х років, 604 терміни новоствореної галузі, як-от: *Humanfaktoren / menschliche Einflußgrößen* "людські чинники", *Bloch'sches Gesetz* "закон Блоха", *Berufsbewährung* "профвідповідність", *Berufsverfehlung* "недостатня профадаптивність", *Berufsversagen* "профвідмова", *Ergonomie* "ергономіка", *Psychometrie* "психометрія", *Taylorismus / Taylor-System* "система Тейлора" (система організації праці), *Weber-Fechnersches Gesetz* "закон Вебера-Фехнера" (*Charwat 1994, c. 91*).

У процесі подальшого розвитку інженерної психології виникла необхідність психологічно вивчати як діяльність людини-оператора загалом, так й розглядати всю систему психічних функцій, процесів і станів у контексті цієї діяльності. При цьому дослідники фокусувалися на проектуванні діяльності оператора. У 1950-1960-ті рр. увага інженерних психологів зосереджена на інформаційній взаємодії людини і найпростіших комп'ютерів, в основі якої лежали низькорівневі мови програмування. 70-80-ті роки ХХ століття характеризуються створенням операційних систем, які дають змогу опрацьовувати кілька завдань одночасно, розподілом функцій між людиною-оператором і технікою, а також проблематикою природних і формальних мов. Загалом у проєктивний період розвитку інженерної психології (1940–1991 рр.) зафіксовано появу 1147 термінів, як-от: *Backus-Naur-Notation* "формула Бакуса-Наура", *IST < Intelligenzstrukturtest* "тест структури інтелекту" Р. Амтгауера, *KI < künstliche Intelligenz* "штучний інтелект", *Maus* "миша" (маніпулятор), *Mnemonic* "мнемоніка" (мистецтво запам'ятовування), *Mnemoschema* "мнемосхема", *Mnemotechnik* "мнемотехніка" (прийоми запам'ятовування) (*Streitz 1985, c. 282-283*). На цей період припадає поява великої кількості термінів-епонімів у досліджуваній термінології в результаті відкриття вченими різного роду законів, опису ефектів, укладання тестів і опитувальників тощо.

Сучасний період (з 90-х років ХХ століття) можна охарактеризувати як новий якісний етап у технології розробки програмного забезпечення. Центр уваги технологічних рішень переноситься на створення засобів, що забезпечують взаємодію користувачів з комп'ютером. Ключовою ланкою нової інформаційної технології стає представлення й обробка знань. Створюються різні бази даних, експертні системи, практикується інтерактивний режим повідомлення кількох користувачів, розроблено низку систем штучного інтелекту (*ChatGPT, Claude* тощо). Проте, досі не укладено словників термінології інженерної психології, не

створено стандартизованої термінології для модельних концепцій, що використовуються при вивченні взаємодії людини з комп'ютером, відсутні комплексні дослідження терміносистеми цієї важливої царини.

З огляду на це об'єктом нашої студії є терміносистема німецької інженерної психології, предметом – семантичні і структурні особливості термінології досліджуваної галузі. Матеріалом дослідження слугує суцільна вибірка термінів інженерної психології з "Німецько-українського інженерно-технічного словника" (Кійко 2020), "Німецько-українського словника термінів промислової автоматизації" (Кійко, Школьна, 2019) і "Німецько-українського словника психологічних термінів" (Кійко, Малейка 2019), доповнена й уточнена даними низки довідників (*Mensch-Maschine-Interaktion* 2019; Butz, Krüger 2017). Вибірка налічує 4565 термінів і терміносполук, з яких 2962 ми відносимо до термінів німецькомовного походження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано низку загальнонаукових і лінгвістичних методів. Відбір термінів інженерної психології здійснено на основі аналізу словникових дефініцій. Залучений компонентний аналіз дав змогу розкласти семантичну структуру на мінімальні значущі одиниці і згрупувати терміни у лексико-семантичні групи. Словотвірний аналіз дозволив визначити спосіб словотворення конкретного терміну і розкласифікувати термінологію інженерної психології на прості, похідні, складні і складноскорочені терміни, а також терміносполуки. Узагальнення й інтерпретацію результатів спостережень підкріплено кількісними обрахунками.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Структурні особливості будь-якої терміносистеми є найдзвичайно важливим чинником при вивченні, систематизації і вживанні її термінологічних одиниць. Структура терміна пов'язана з його семантикою, а семантика формально виражається структурними особливостями терміна. У термінології інженерної психології розрізняємо прості, похідні (деривати), складні (композиції) і складноскорочені (аббревіатури) терміни, а також терміносполуки, які складаються з двох і більше компонентів.

Прості однокореневі терміни представлені 30 лексемами, що складає 0,7 % від загального обсягу вибірки, як-от: *Angst* "страх" (стан очікування небезпеки і підготовки до неї), *Arbeit* "робота, праця", *Bild* "образ (продукт несвідомої діяльності фантазії, побічно пов'язаний зі сприйняттям зовнішнього об'єкта)", *Faden* "ланцюжок послідовних завдань, який породжує певний процес", *Feld* "поле", *Macht* "сила", *Netz* "мережа", *Paket* "масив даних", *Profil* "профіль, параметри використання", *Schall* "звук", *Sinn* "відчуття, розум, смисл" тощо. Ця група найменш продуктивна в німецькій термінології інженерної психології.

Похідні терміни налічують 832 термінологічні одиниці, що становить 18,2% від загального обсягу вибірки. Похідні терміни утворюються в процесі деривації за допомогою афіксів. Похідний термін складається з одного вільного компонента, який є основою словотвірної конструкції, й одного зв'язаного компонента, який є експліцитним дериватом на відміну від імпліцитного деривату, утвореного без речової морфемі або за допомогою нульової морфемі. У німецькій термінології інженерної психології експліцитні деривати представлені такими термінами, як *Antrieb* "імпульс, спонукання", *Aufregung* "збудження", *Generierung* "генерація", *Abbildung* "образ, відображення", *Überbesetzung* "надмірне навантаження" тощо. Наведені приклади показують, що для німецької термінології інженерної психології характерні такі способи морфологічного терміноутворення, як префіксація, суфіксація і префіксально-суфіксальне утворення.

До префіксальних дериватів, утворених за допомогою префіксів і напівпрефіксів, у німецькій термінології інженерної психології належать 204 терміни (4,5 % вибірки). Ми виявили 28 префіксів і напівпрефіксів, за допомогою яких утворюються похідні терміни в досліджуваній термінології, розташовані далі в алфавітному порядку: *ab-* (*Abbau* "розпад,

розщеплення", *Abbild* "образ, відображення"), *an-* (*Angabe* "інформація, повідомлення, елемент даних", *Anlage* "додаток"), *anti-* (*Antivirus* "антивірус"), *auf-* (*Aufgabe* "завдання, задача, тест", *Aufnahme* "сприйняття, прийом"), *aus-* (*Ausfall* "випадання (функції)", *Ausdruck* "вираз, прояв, експресія"), *be-* (*Befehl* "наказ, команда", *Befund* "результат, дані"), *durch-* (*Durchsatz* "пропускна здатність каналу зв'язку"), *ein-* (*Eingabe* "введення інформації", *Eindruck* "враження"), *emp-* (*Empfang* "прийом інформації"), *ent-* (*Entschluss* "рішення, намір"), *fest-* (*Festplatte* "жорсткий диск, вінчестер"), *ge-* (*Gebild* "утворення, формація", *Geduld* "терпіння"), *halb-* (*Halbstarre* "каталепсія (симптом рухових розладів)", *Halbton* "півтон"), *haupt-* (*Hauptmaschine* "центральний комп'ютер, машина-диспетчер, *Hauptmotiv* "основний мотив"), *hin-* (*Hinweis* "вказівка, покажчик"), *hinter-* (*Hintergrund* "фон, фоновий режим"), *nach-* (*Nachfrage* "вимога, запит, *Nacheffekt* "ефект післядії"), *rück-* (*Rückgabe* "повернення, зворотна видача", *Rückantwort* "повідомлення у відповідь"), *über-* (*Übernahme* "прийом повідомлення, збір даних", *Überdruss* "пересичення"), *um-* (*Umfang* "область, зона пошуку; обсяг даних", *Umgang* "спілкування"), *un-* (*Unfall* "нещасний випадок", *Unlust* "небажання, незадоволення"), *unter-* (*Untergruppe* "підгрупа", *Unterart* "різновид, підвид"), *ur-* (*Uraffekt* "первинний (глибинний) афект", *Urbild* "прообраз"), *ver-* (*Verbot* "заборона", *Verweis* "посилання, вказівка"), *vor-* (*Vorlage* "шаблон", *Vornahme* "проведення, виконання роботи"), *weiter-* (*Weitergabe* "транзитна передача, ретрансляція"), *zu-* (*Zugang* "доступ", *Zustand* "стан, положення").

Суфіксально утворені терміни представлені в корпусі 148 одиницями, що становить 3,2 % від загальної кількості термінів. Для цього способу термінотворення характерна тенденція до семантичної спеціалізації, тобто до відображення за допомогою суфіксів певних категорій значень. Ми виокремили 14 суфіксів, наведених нижче в алфавітному порядку: *-e* (*Analyse* "аналіз", *Mneme* "пам'ять, мнєма"), *-ent* (*Dokument* "документ", *Experiment* "експеримент"), *-er* (*Drucker* "принтер, друкувальний пристрій"), *-heit* (*Starrheit* "ригідність", *Taubheit* "глухота"), *-ie* (*Diplopie* "диплопія (двоїння в очах)", *Therapie* "терапія"), *-ierung* (*Optimierung* "оптимізація", *Identifizierung* "ідентифікація, розпізнавання"), *-ik* (*Mnemonik* "мнемоніка, мистецтво запам'ятовування", *Grafik* "графік, графічний об'єкт, графіка"), *-keit* (*Tätigkeit* "діяльність", *Fähigkeit* "здатність, уміння"), *-or* (*Faktor* "фактор", *Stressor* "стресор"), *-schaft* (*Eigenschaft* "властивість, функція"), *-tät* (*Labilität* "лабільність", *Identität* "ідентичність"), *-tion* (*Kumulation* "кумуляція, накопичення (подрозень)", *Funktion* "функція"), *-ung* (*Führung* "керівництво", *Handlung* "дія"), *-ur* (*Prozedur* "процедура, процес"). Серед похідних термінів є також запозичення з англійської мови, як-от: *Usability* "якість роботи користувача в інтерактивному середовищі".

У досліджуваній термінології деривативи, утворені префіксально-суфіксальним способом, представлені в кількості 478 термінологічних одиниць, що становить і 10,5% від загального обсягу аналізованої вибірки, як-от: *Abartigkeit* "відхилення (від норми)", *Bewusstheit* "усвідомленість, свідомість", *Ermüdbarkeit* "стомлюваність", *Abgleiten* "прокатування обслуговувальних елементів", *Durchdenken* "продумування (тесту, операції)", *Einstellung* "установка", *Übersättigung* "перенасичення", *Umgebung* "навколишнє середовище", *Verhalten* "поведінка", *Verlagerung* "зміщення, транспозиція".

Словоскладання вважається особливо продуктивним словотвірним засобом як у сучасній німецькій мові загалом, так й в німецькій термінології інженерної психології зокрема. Під словоскладанням розуміємо спосіб словотворення, що полягає в морфологічному з'єднанні двох або більше коренів (основ), у результаті чого утворюється складне слово. Це морфолого-синтаксичний спосіб словотворення, оскільки він має риси обох мовних рівнів.

Німецька терміносистема інженерної психології налічує 1246 складних термінів, що становить 27,3% від усієї вибірки, як-от: *Abfragetechnik* "метод опитування, метод управління доступом до середовища передачі", *Anfangswert* "вихідна величина, початкове значення", *Arbeitsablaufplan* "операційний графік, технологічна карта", *Arbeitsvermögen*

"працездатність", *Bedienungshebel* "пусковий важіль, регулювальний важіль", *Darstellungsweise* "спосіб (метод) подання, вид (тип) відображення", *Datenleitungsendgerät* "кінцевий пристрій каналу передачі даних", *Funktionstaste* "функціональна клавіша", *Intelligenzkoeffizient* "коефіцієнт інтелекту", *Registriervorrichtung* "реєструвальний пристрій", *Situationsdeutung* "інтерпретація ситуації", *Tätigkeitsinhalt* "зміст діяльності", *Wahrnehmungsweise* "спосіб сприйняття".

Найпоширенішим типом складного терміна є двокомпонентні терміни, які представлені 1012 одиницями, як-от: *Adaptationsmechanismus* "механізм адаптації", *Anspruchsniveau* "рівень вимог", *Leistungssteigerung* "підвищення дієздатності", *Reaktionsversuch* "дослід із дослідження часу реакції", *Sättigungsresistenz* "стійкість до перенасичення", *Sehlinie* "зорова лінія", *Tastvorstellung* "дотикове уявлення".

Трикомпонентні складні терміни налічують 177 термінологічних одиниць, як-от: *Anspruchsniveaubildung* "формування рівня вимог", *Arbeitskreislauf* "організація роботи", *Augenbewegungsempfindung* "окорухове відчуття", *Berufsberatungsstelle* "пункт професійної орієнтації, профконсультації", *Echtzeitkommunikation* "комунікація в режимі реального часу", *Flimmerverschmelzungsfrequenz* "поріг злиття світлових миготінь" тощо.

Кількість чотирикомпонентних складних термінів у досліджуваному корпусі низька, всього 54 термінологічні одиниці, як-от: *Berufsinteressenfragebogen* "опитувальник щодо професійних інтересів", *Bildschirmarbeitsplatz* "робоче місце перед монітором", *Mehrkanaldatenübertragung* "багатоканальна передача даних, передача даних у мультиплексному режимі", *Datenfernverarbeitungseinrichtung* "пристрій дистанційної обробки даних", *Hochsicherheitsdatenübertragung* "високонадійне передавання даних" тощо.

Ми виявили два п'ятикомпонентних складних терміни, а саме: *Bildschirmarbeitsplatzleuchte* "освітлення робочого місця біля екрана (дисплея)", *Hochleistungskommunikationsplattform* "високоєфективна комунікаційна платформа".

Усі складні терміни, представлені в німецькій термінології інженерної психології, утворені за моделлю визначального словоскладання. Складний термін, утворений за допомогою цієї моделі, є поєднанням двох компонентів, які можуть мати різну словотвірну структуру, але членування складного слова в німецькій мові завжди бінарне, причому перший компонент визначає другий, а другий дає загальну морфологічну і семантико-категорійну характеристику всього композита, як-от: *Berufs|eignungs||diagnostik* "діагностика профпридатності", *Usability|Ingenieur* "юзабіліті-інженер, юзабіліст", *Daten|bank|||verwaltung* "управління базою даних", *Fern|melde|technik|||verwaltung* "управління засобами телекомунікацій", *Berühr|bild|||schirm* "сенсорний екран".

У німецькій мові через складні слова можна виразити вільні синтаксичні зв'язки, внаслідок чого складні терміни можуть семантично повністю збігатися з відповідними словосполученнями, як-от: *Arbeitssicherheit – Sicherheit der Arbeit* "безпека праці", *Nachrichtenaustausch – Austausch von Nachrichten* "обмін інформацією", *Organisationsinformation – Information der Organisation* "службова (адміністративна) інформація". Відмінність між складним терміном і терміносполукою полягає в тому, що складний термін характеризується структурною цільнооформленістю, при цьому його компоненти так міцно з'єднані, що термін сприймається як самостійна одиниця. Терміноелементи в його складі втрачають свою лексичну самостійність, весь комплекс набуває єдиного значення, де перший терміноелемент позначає постійну властивість, що надає всьому терміну нового значення. Такий термін зручніший у процесі комунікації, ніж відповідна йому терміносполука.

Терміносполуки – це синтаксичні конструкції, які складаються з двох і більше слів, з'єднаних підрядним граматичним зв'язком, і відрізняються від складного терміна роздільнооформленістю. Вони є результатом перетворення звичайних вільних словосполучень у складні "еквіваленти" слів і мають стійкість або цілісність номінації, що

зумовлено їхньою функцією найменування одного поняття, а також номінативним характером і атрибутивним або визначальним видом зв'язку їхніх складників. До цієї групи відносимо 742 терміносполуки, як-от: *absolute Wahrnehmungsschwelle* "абсолютний поріг сприйняття", *analoge Sprachübertragung* "аналогова передача мови", *anfallende Daten* "інформація, що надходить", *ausgewählte Information* "вибіркова інформація", *grafische Darstellung* "графічне зображення", *falsche Daten* "помилкові дані", *gekoppeltes Gerät* "неавтономний пристрій", *informationstechnisches Gerät* "пристрій для передачі інформації", *mentales Benutzermodell* "ментальна модель користувача", *motorische Schutzreaktion* "рухова захисна реакція", *parallele Gruppeninformation* "паралельно передана інформація", *operatives Abbildsystem* "система оперативного відображення", *optimale Blicklinie* "оптимальна зорова вісь", *psychische Beanspruchung* "психічне навантаження", *schnelle Informationswiederauffindung* "прискорений пошук інформації", *übertragende Information* "передана інформація". Більшість терміносполук є двокомпонентними атрибутивними словосполученнями, ядерний елемент яких виражений іменником у називному відмінку, а атрибутивний елемент – прикметником або дієприкметником, які виконують функцію препозитивного означення. При цьому ядерний елемент термінологічного сполучення визначає родову ознаку поняття, а атрибутивний елемент – видову ознаку поняття.

Ускладнення і збільшення довжини багатоконпонентних терміносполук, в тому числі за рахунок власних назв, веде до поширення такого способу термінотворення як абревіація. Складноскорочені слова представлені 118-ма одиницями (2,9 %), наприклад, *RVÜ < RealVideoÜbertragung* "передача відео в реальному часі", *PCU < pathological computer use* "патологічне використання комп'ютера; інтернет-залежність", *BBN < Backus-Naur-Notation* "формула Бекуса-Наура", *AS < Amthauer Strukturtest* "тест структури інтелекту Р.Амтхауера", *MAUM-Technik < Multi-attribute-utility-measurement-Technik* "техніка прийняття рішень" тощо. Тенденція скорочення лексичних одиниць зумовлена принципом найменшого зусилля, або законом мовної економії. Основними умовами, які забезпечують можливість створення скорочень, є матеріальність мовного знака і лінійність мовлення, під якою розуміється послідовне розміщення елементів у мовленні. Лінійність мовлення обмежує мовленнєвий потік через певні фізіологічні межі можливостей людини говорити, слухати, писати, що обмежує так звану "пропускну спроможність" у набутті або передачі інформації, і, щоб збільшити обсяг семантичної інформації в процесі комунікації, потрібно скоротити її фізичну оболонку (Кійко 2012, с. 20-22).

Наявність різноструктурної термінології і становлення цієї наукової дисципліни підтверджує той факт, що вона виникла не стихійно, а формувалася поступово. Це можна прослідкувати на прикладі розвитку самого терміна *Ingenieurpsychologie* "інженерна психологія". Однією з початкових назв інженерної психології була *Angewandte experimentelle Psychologie* "прикладна експериментальна психологія" (*Enzyklopädie der Psychologie* 1990, с. 580). Ця терміносполука функціонувала з 1879 року, коли німецький психолог і фізіолог В. Вундт заснував у Лейпцигу першу експериментальну психологічну лабораторію. У роки Другої світової війни з ініціативи американських і англійських психологів запроваджуються терміносполуки *engineering psychology* і його американський варіант *human-factor-engineering* (*Enzyklopädie der Psychologie* 1990, с. 581). У німецькій мові на тому етапі розвитку це явище знайшло своє відображення в терміні *Ingenieurpsychologie* "інженерна психологія" (Hacker, Richter 1980, с. 14), який є калькою англійського варіанта. Але з огляду на те, що на території сучасної Німеччини існувало дві різні держави – НДР, що належала до соціалістичного табору, і ФРН, де панувала капіталістична ідеологія, – термін *Ingenieurpsychologie* спочатку «прижився» саме в західній Німеччині, яка більш лояльно ставилася до факту запозичення. У НДР функціонувала терміносполука *technische Psychologie* "технічна психологія" (Hacker, Richter 1980, с. 14), яка було калькою російськомовного варіанта. Наразі обидва варіанти, що позначають науковий напрям «Інженерна психологія» – *Ingenieurpsychologie* і *technische*

Psychologie – використовуються у німецькій мові, проте перевага надається терміну *Ingenieurpsychologie*.

У німецькій термінології інженерної психології 594 терміни є полісемантичними, при цьому зафіксовано терміни із кількістю значень від одного до п'яти, наприклад: *Abbildungsfehler* "1) помилка перетворення; помилка подання; помилка відображення; 2) помилкове перетворення; помилкове уявлення", *Bedienerkopplung* "1) інтерфейс з оператором; 2) зв'язок (взаємодія) з оператором", *Einstellung* "1) установка, позиція, ставлення; 2) готовність психіки відповідно діяти або реагувати; 3) установка, налагодження, регулювання; 4) припинення роботи, призупинення роботи; 5) заправні дані.

Використання синонімії в німецькій термінології інженерної психології зумовлене бажанням фахівців фіксувати певні нюанси понять в досліджуваній царині, що насправді веде до збагачення термінології. За допомогою синонімів учені отримують можливість опису широкого комплексу значень різними термінами, враховуючи їхні відтінки. У вибірці німецьких термінів інженерної психології загальним обсягом 4565 термінів і терміносполук 2490 термінів мають синоніми, що становить 54,6 % від усієї вибірки. Ми виявили 1027 синонімічних рядів, у яких кількість термінів коливається від двох до десяти. Під час аналізу вибірки термінів встановлено, що до синонімічних рядів входять як абсолютні, так й часткові синоніми. Наявність значної кількості абсолютних синонімів, вочевидь, не може не впливати на ефективність процесу професійної комунікації, оскільки здатне призвести до непорозуміння, як-от: *Bedienmann – Anlagenfahrer – Operator – Leitstandsfahrer* "оператор", *Datenrate – Bitrate – Übertragungsgeschwindigkeit – Übertragungsrage* "швидкість передачі даних, інтенсивність інформаційного потоку", *Controller – Leitwerk – Steuereinheit – Steuerwerk* "пристрій управління, контролер" тощо. Часткові синоніми (часткові міжгалузеві синоніми), навпаки, не є перешкодою для комунікації між фахівцями.

Наявність значної кількості синонімів можна пояснити впливом англомовної термінології інженерної психології на відповідну німецьку термінологію: нові розробки англійських й американських інженерних психологів з'являються постійно, і їхні назви важко відразу перекласти німецькою мовою. Коли все ж таки знаходиться адекватний еквівалент, то виявляється, що запозичений термін настільки міцно вкоренився в цій термінології, що обидва терміни продовжують спільне існування в мові-акцепторі. При цьому термін, утворений на німецькомовному матеріалі, не завжди посідає провідну позицію. Так, наприклад, у німецькій мові є достатня кількість синонімів до терміна *Computer*, які іноді заміщують цей термін: *Rechner, Datenverarbeitungsanlage, Rechenmaschine, Rechenanlage, Elektrorechner, Elektrodatenverarbeitungssystem*, проте англо-американський термін є найуживанішим саме за рахунок свого семантичного обсягу, який значно ширший, ніж у споконвічно німецьких термінів.

Низка термінів утворені метафоричним способом. Вони допомагають пізнати нове явище опосередковано, через мотиваційну семантичну ознаку, як-от: *Schildkrötengrafik* "черепашачий графік" (метод, уперше використаний у мові програмування ЛОГО). Цей термін цікавий тим, що його можна обґрунтувати як схожістю за формою, так й схожістю за дією. Схожість за формою прослідковується на основі того факту, що в мові ЛОГО для позначення параметрів екрана використовуються команди пересування точок, результатом яких є зображення черепахи. Схожість за дією спостерігається на основі повільної зміни кривої графіка, яка асоціюється з повільним пересуванням черепахи. У досліджуваній нами термінології продуктивність метафори як термінотвірного засобу зумовлена тим, що вона є зручним інформативно-емним засобом номінації складних наукових об'єктів. Метафора сприяє також кращому й ефективнішому сприйняттю наукових понять інженерної психології. Крім того, деякі (особливо авторські) метафоричні терміни виконують дистинктивно-емотивну функцію, як-от: *Spaghettidiagramm* "спагетідіаграма", яка має вигляд спагеті, оскільки погано структуровані проблеми зазвичай набувають саме такої зовнішньої форми.

Серед термінологічних одиниць, що функціонують в інженерній психології, особливе місце посідають терміни-епоніми, що становлять певні труднощі під час їхнього декодування. Проте, наявність власної назви у складі терміносполук жодним чином не знижує їхніх можливостей фіксувати, зберігати та передавати науково-технічну інформацію. Група епонічних термінів представлена в досліджуваній термінології 178 терміносполуками і становить 3,9 % усієї вибірки. Аналіз вибірки німецьких термінів інженерної психології дозволив встановити час і умови появи цілої низки понять, виражених у німецькій мові цими термінами, що, у свою чергу, є віддзеркаленням наявних явищ, співвіднесених із поняттями досліджуваної фахової сфери. Так, наприклад, 1898 року Е. Крепелін, проаналізувавши етапи робочого процесу, виокремив такі основні стадії працездатності людини-оператора: пристосування до праці, стійка працездатність, субкомпенсація, втома. Цей факт послужив основою для появи терміна *Krepelin's Kurve* "крива Крепеліна".

Дослідження німецьких епонічних термінів інженерної психології з погляду категорійної віднесеності дало змогу виявити основні категорії понять, у номінації яких вони беруть участь. Це закони і судження, графічні образи і методи, тести й опитувальники, пристрої і моделі.

Категорія законів і суджень представлена більшістю епонічних термінів, а саме 93 одиницями, що становить 52 % від загальної кількості епонічних термінів досліджуваної дисципліни, наприклад, *Müller-Schumann's Gesetz* "закон асоціацій Міллера-Шумана", *Yerkess-Dodson Gesetz* "закон Йеркса-Додсона", *Weber-Fechnersches Gesetz* "закон Вебера-Фехнера" тощо. Друга категорія графічних образів і методів нараховує 44 приклади, тобто 25 % усіх термінів-епонімів інженерної психології, як-от: *Lissajousfigur / Lissajousbahn* "фігури Ліссажу", *Nassi-Shneiderman Diagramm* "діаграма Нессі – Шнейдермана" тощо. Третя категорія тестів і опитувальників охоплює 31 терміносполуку, тобто 17 % від загальної кількості термінів-епонімів, наприклад, *Wechsler Intelligenztest* "тест Векслера" (тест дослідження інтелекту), *Gissen-Test* "лижний опитувальник Гіссена", *Giese-Test-System* "система тестів Гізе оцінки профпридатності" тощо. Остання категорія пристроїв і моделей включає 10 термінів (7 %), як-от: *Dvorak-Tastatur* "спрощена клавіатура, клавіатура за Двораком" тощо.

III. ВИСНОВКИ

Німецька терміносистема інженерної психології є розгалуженою і різноманітною за структурою. В ній присутні прості, похідні, складні та складноскорочені терміни, а також численні терміносполуки. Найпродуктивнішими способами термінотворення є словоскладання (27,3% вибірки) та афіксація (32,2%). У термінології спостерігається значна кількість полісемантичних термінів (594 одиниці) та синонімічних рядів (1027), що свідчить про прагнення фахівців деталізувати поняттєвий апарат. На формування терміносистеми вплинуло англійське запозичення, що призвело до появи дублетних термінів. Наявність метафоричних термінів (переосмислених назв) та епонімів (термінів, утворених від власних імен) збагачує термінологію, робить її більш експресивною та антропоцентричною. Різноструктурність і неоднорідність терміносистеми свідчить про поступове формування інженерної психології як наукової дисципліни. Таким чином, термінологія німецької інженерної психології є системним утворенням, що продовжує активно розвиватися і вдосконалюватися.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Кійко С.В. *Німецько-український інженерно-технічний словник* : Близько 20 тисяч термінів і терміносполук. Чернівці: Черн. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 468 с.
- Кійко С.В. Омонімія аббревіатур у сучасній німецькій мові. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія* : [зб. наук. праць]. Чернівці : ЧНУ, 2012. Вип. 595-596. С. 20-31.
- Кійко С.В., Малейка А.І. *Німецько-український словник психологічних термінів* : Близько 20 тисяч термінів і терміносполук. Чернівці: ЧНУ, 2019. 480 с.
- Кійко С.В., Школьна Н.О. *Німецько-український словник термінів промислової автоматизації* : Близько 20 тисяч термінів і терміносполук. Чернівці: Букрек, 2019. 378 с.
- Butz A., Krüger A. *Mensch-Maschine-Interaktion*. 2. Aufl. Berlin: De Gruyter, 2017. 270 S.
- Charwat H. J. *Lexikon der Mensch-Maschine-Kommunikation*. 2., verb. Auflage. München / Wien: Oldenbourg, 1994. 516 S.
- Enzyklopädie der Psychologie – Themenbereich D: Praxisgebiete Serie III. Wirtschafts-, Organisations- und Arbeitspsychologie*. Göttingen: Hogrefe-Verlag, 1990. Band 2. Ingenieurpsychologie.
- Hacker W., Richter P. *Spezielle Arbeits- und Ingenieurpsychologie in Einzeldarstellungen. Lehrtext 2. Psychische Fehlbeanspruchung, Psychische Ermüdung, Motonie, Sättigung und Streß*. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1980. 234 S.
- Streitz N. (1985): Die Rolle von mentalen und konzeptuellen Modellen in der Mensch-Computer-Interaktion: Konsequenzen für die Software-Ergonomie? *Software-Ergonomie '85: Mensch-Computer-Interaktion*. Stuttgart: Teubner, 1985. S. 280-292.
- Mensch-Maschine-Interaktion. Handbuch zu Geschichte – Kultur – Ethik*. Hrsg. von Kevin Liggieri, Oliver Müller. Berlin: Metzler, 2019. 390 S.

REFERENCES

- Kiyko S.V. *Nimets'ko-ukrayins'kyi inzhenerno-tekhnichnyy slovnyk: Blyz'ko 20 tysyach terminiv i terminopoluk* [German-Ukrainian engineering dictionary: About 20 thousand terms and term combinations]. Chernivtsi: Chern. nats. un-t im. Yu. Fed'kovycha, 2020. 468 s.
- Kiyko S.V. Omonimiya abreviatur u suchasniy nimets'kiy movi [Homonymy of abbreviations in the modern German language]. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu. Hermans'ka filolohiya* : [zb. nauk. prats']. Chernivtsi : ChNU, 2012. Vyp. 595-596. C. 20-31.
- Kiyko S.V., Maleyka A.I. *Nimets'ko-ukrayins'kyi slovnyk psykhologichnykh terminiv: Blyz'ko 20 tysyach terminiv i terminopoluk* [German-Ukrainian dictionary of psychological terms: About 20 thousand terms and combinations of terms]. Chernivtsi: ChNU, 2019. 480 s.
- Kiyko S.V., Shkol'na N.O. *Nimets'ko-ukrayins'kyi slovnyk terminiv promyslovyi avtomatyzatsiyi : Blyz'ko 20 tysyach terminiv i terminopoluk* [German-Ukrainian dictionary of industrial automation terms: About 20 thousand terms and term combinations]. Chernivtsi: Bukrek, 2019. 378 s.
- Butz A., Krüger A. *Mensch-Maschine-Interaktion*. 2. Aufl. Berlin: De Gruyter, 2017. 270 S.
- Charwat H. J. *Lexikon der Mensch-Maschine-Kommunikation*. 2., verb. Auflage. München / Wien: Oldenbourg, 1994. 516 S.
- Enzyklopädie der Psychologie – Themenbereich D: Praxisgebiete Serie III. Wirtschafts-, Organisations- und Arbeitspsychologie*. Göttingen: Hogrefe-Verlag, 1990. Band 2. Ingenieurpsychologie.
- Hacker W., Richter P. *Spezielle Arbeits- und Ingenieurpsychologie in Einzeldarstellungen. Lehrtext 2. Psychische Fehlbeanspruchung, Psychische Ermüdung, Motonie, Sättigung und Streß*. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1980. 234 S.
- Streitz N. (1985): Die Rolle von mentalen und konzeptuellen Modellen in der Mensch-Computer-Interaktion: Konsequenzen für die Software-Ergonomie? *Software-Ergonomie '85: Mensch-Computer-Interaktion*. Stuttgart: Teubner, 1985. S. 280-292.
- Mensch-Maschine-Interaktion. Handbuch zu Geschichte – Kultur – Ethik*. Hrsg. von Kevin Liggieri, Oliver Müller. Berlin: Metzler, 2019. 390 S.

Отримано: 8 серпня 2024 р.

Прорецензовано: 8 вересня 2024 р.

Прийнято до друку: 5 жовтня 2024 р.

УДК 811.112.2+81'42

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.47-53>

CONTEMPORARY GERMAN SPORT NEWS IN TEMPORAL ASPECT

СУЧАСНА НІМЕЦЬКА СПОРТИВНА ЗАМІТКА У ТЕМПОРАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Юрій КІЙКО¹, Світлана ПЛАСКУНОВА²

¹доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
y.kiyko@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2251-2811>

² магістр кафедри германської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
plaskunova.svitlana@chnu.edu.ua

The article is devoted to the analysis of sport news items in modern German-language media from a temporal perspective. The material of the study was 30 sport news items selected in July 2024 from the German newspapers "Nordsee-Zeitung", "Süddeutsche Zeitung" and "Die Tageszeitung".

The aim of the article is to identify the peculiarities of the contextual use of verb tenses in German sport news items in order to achieve specific communicative goals. For this purpose, the study uses general and specific linguistic methods, namely: critical analysis of professional and illustrative sources, quantitative analysis, descriptive method and method of theoretical analysis.

In the corpus analysed, the following three types of notes were recorded, according to their linguistic genre and thematic design: announcement news item, photo description news items and annotation news item. A German sport news item conventionally consists of a headline and the main text. The headline section is characterised by the use of verb forms in the present tense or the use of noun constructions. In the main text, past tense verbs are mostly found, which indicates that this genre is used to describe past events.

Less frequently used in the analysed corpus are verb forms in the present tense. They are used to describe current events and events in the near future in order to bring the news up to date for the readers. In the analysed corpus, verb forms in the subjunctive mood are also used to convey indirect speech and to distinguish the author's statements from the content of the text or the statements of other people. The use of the Futur I form is insignificant in the analysed corpus of sport news items, and the Futur II form was not found at all.

Keywords: temporality, news item, sport, media genre, grammatical tense category, communicative purpose.

Стаття присвячена аналізу спортивних заміток у сучасних німецькомовних медіа в темпоральному аспекті. Фактичним матеріалом дослідження слугували відібрані протягом липня 2024 року 30 спортивних заміток із німецьких медіавидань "Nordsee-Zeitung", "Süddeutsche Zeitung" та "Die Tageszeitung".

Метою статті є виявлення особливостей контекстуального використання часових форм дієслів у німецьких спортивних замітках для досягнення конкретних комунікативних цілей. Для цієї мети у розвідці застосовані загальні та спеціальні лінгвістичні методи, а саме: критичний аналіз фахових і ілюстративних джерел, кількісний аналіз, описовий метод та метод теоретичного аналізу.

У проаналізованих медійних виданнях згідно з жанровим мовно-тематичним оформленням зафіксовано замітки в таких трьох варіантах: замітка-анонс; замітка-опис під світліну; замітка-анотація. Німецька спортивна замітка конвенційно складається із заголовкового блоку та основного тексту. Для заголовкового блоку притаманне вживання форм дієслова у теперішньому часі, або ж залучення іменникової конструкції. В основному тексті переважно трапляються дієслівні форми минулого часу, що свідчить про те, що цей жанр слугує для опису минулих подій.

Мени вживаним в проаналізованих замітках є дієслівні форми теперішнього часу. Їх застосовують для передачі актуальних подій і подій у найближчому майбутньому, щоб актуалізувати новину для читачької аудиторії. У проаналізованих замітках дієслівні форми трапляються й в умовному способі для передачі непрямой мови та відмежування висловлювань автора від змісту тексту або чужих висловлювань. У досліджуваному корпусі спортивних заміток вживання форми Futur I є незначним, а форма Futur II взагалі не трапилася.

Ключові слова: темпоральність, інформаційна замітка, спорт, медіажанр, граматична категорія часу, комунікативна ціль.

I. ВСТУП

Медійна замітка – це короткий інформаційний текст, який легко ідентифікується за його макроструктурними параметрами. Він має короткий обсяг і зазвичай складається лише з одного абзацу. У замітці інформація про актуальні події подається стисло, об'єктивно та нейтрально. Інформування відбувається за принципом обернутої піраміди: найважливіша інформація подається в першому абзаці, а всі наступні пасажі містять додаткові пояснення (Шийка, 2022, с. 151). Ціль замітки полягає в оперативному інформуванні читачів про найголовніші події у світі, відповідаючи на три головні запитання: ЩО? ДЕ? КОЛИ? (Зайцева, 2015, с. 41; Кіуко Y./Кіуко S., 2020, с. 117).

Дієслівна категорія часу є однією з найважливіших мовних граматичних категорій, яка допомагає висвітлювати питання КОЛИ в медійній замітці. Вона здатна виражати часове відношення дії до моменту мовлення або до того моменту, коли відбувається інша дія (Смеречанський, 1989, с. 19).

У німецькій мові розрізняють шість часових форм дійсного способу та вісім часових форм умовного способу (Konjunktiv I/II): Präsens, Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt, Futur I, Futur II. Серед цих часових форм двом притаманний відносний характер: Plusquamperfekt (відносний минулий час) та Futurum II (відносний майбутній час). Окрім цього, у німецькій мові слід розмежовувати особливості вживання часових форм дієслова в простому (абсолютне вживання) та складному реченнях (відносне вживання). (Kijko/Kudrjawzewa, 2018, с. 43–44; Дрогайцев, 2013, с. 30).

Медійна замітка уже тривалий час є об'єктом різноманітних лінгвістичних досліджень. Так, М. Майорін здійснила кількісний аналіз вживання часових форм, дослідивши особливості

темпоральності і типи речень у медійних замітках, а також запропонувала власну модель замітки (*Majorin, 2001, S. 225–235*). Схожу розвідку здійснив також М. Маршал, встановивши кількісні закономірності використання часових форм в інформаційних замітках та принцип розподілу часових форм дієслова в головних реченнях (*Marschall, 1995*). Ю. Кійко комплексно проаналізував зовнішньополітичні замітки в німецькій і українській мовах з фрактальної перспективи (*Кійко, 2017, с. 77–80*). І. Талаш з'ясувала функціонально-семантичне поле часових форм дієслова в інформаційних текстах (*Талаш, 2007*).

Попри різноаспектні дослідження темпоральності дієслова в медійних текстах, спортивні замітки ще не були об'єктом спеціального аналізу. Цим й обумовлена **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є інформаційні замітки про спортивні події у світі на матеріалі сучасних німецьких медіавидань. Предмет дослідження – особливості вживання часових форм у німецьких спортивних замітках.

Метою статті є виявлення особливостей вживання часових форм дієслова в сучасних німецьких медійних замітках про спортивні події у світі. Мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) виявити особливості темпоральності в німецьких спортивних замітках; 2) проаналізувати контекстуальне використання часових форм для досягнення конкретних комунікативних цілей у сучасних німецьких медійних замітках.

У розвідці застосовано загальні й спеціальні лінгвістичні **методи**: критичний аналіз фахових і ілюстративних джерел, кількісний аналіз, описовий метод та метод теоретичного аналізу.

Матеріалом дослідження слугували спортивні замітки з провідних німецькомовних видань "Nordsee-Zeitung", "Süddeutsche Zeitung" та "Die Tageszeitung". Фактичним матеріалом дослідження слугували 30 спортивних німецьких заміток, які було опубліковано протягом липня 2024 року.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

У проаналізованих медійних виданнях трапляються найчастіше замітки в таких трьох варіантах згідно з жанровим мовно-тематичним оформленням (*Rykalova, 2002, с. 94–95*): замітка-анонс; замітка-опис під світлиною; замітка-анотація.

1. *Замітка-анонс* – це замітка на певну тему, яку можна побачити зазвичай на першій шпальті. Серед них розрізняють: а) замітки із одним узагальненим заголовком; б) замітка з власним заголовком та в) замітка із заголовком, що складається з двох частин.

Замітки без власного заголовка розташовані одна під одною, перші слова кожного повідомлення виділені жирним шрифтом і мають загальний заголовок, наприклад, "**Leute**" (*Süddeutsche Zeitung*), "**Unterm Strich**" (*Die Tageszeitung*), "**Vorgemerkt**" (*Nordsee-Zeitung*).

Більшість проаналізованих заміток мають свій власний заголовок. Наприклад:

Wellbrock verpasst 800-Meter-Finale

OLYMPIA 2024, 30. Juli (DPA). Paris. Freistilschwimmer ... (*Süddeutsche Zeitung, 30.07.2024, S. 23*)

Слід зауважити, що іноді такого типу замітки можуть мати й узагальнений заголовок, наприклад, у газеті *Nordsee-Zeitung* "**Moment mal ...**"

Заголовки, що складаються з двох частин, є досить незвичними для новинних матеріалів. Ми зафіксували подібні випадки лише на перших шпальтах *Süddeutsche Zeitung* та *Nordsee-Zeitung*. У першому заголовку таких заміток зазначається тема повідомлення, а другий заголовок вже інформує читача про конкретну новину. Наприклад:

TuSpo eröffnet Saison

Seestadt in Landesliga gut vertreten (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024, S.1)

2. Варіант замітки „опис під світліною“ складається зазвичай з кількох речень. Цей варіант є досить атрактивною формою, оскільки поєднує вербальну і невербальну способи інформування.

Існують також замітки-описи, які виконують, передусім, розважальну функцію. Ці тексти трапляються в бульварній пресі і їх відносять до категорії розважальних текстів (Rykalova, 2002, с. 93–94).

3. *Замітка-анотація*. Це короткий текст, який з'являється на початку замітки. Він фактично виконує роль вступу, який далі переходить у самостійний текст. Такі замітки можуть виділяти курсивом, як-от у газеті Die Tageszeitung (Rykalova, 2002, с. 94–95).

Тексти медійного дискурсу загалом складаються зазвичай із заголовкового блоку, зачину та основного тексту. Але для замітки, яка характеризується своєю малоформатністю та інформативністю, притаманно мати тільки заголовок та основний текст (Кійко, 2019, с. 113).

Головна ціль заголовку полягає в тому, щоб зацікавити читача, привернути його увагу та коротко передати основну суть тексту (Кійко, 2013, с. 147). Після проведення аналізу заголовкового блоку в медійних спортивних замітках ми дійшли висновку: у 62% заголовків заміток трапляється дієслівна форма *Präsens*. Завдяки використанню цієї часової форми новина сприймається адресатом сучасною та актуальною. Наприклад: "*Vielseitigkeitsreiter Jung holt zweite Goldmedaille*" (Süddeutsche Zeitung, 30.07.2024); "*Werder hat einen Notfallplan*" (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024). Рідше, в 38% заміток щоденних газет зафіксовано форма минулого часу *Perfekt*, яка є більш характерною для заміток щотижневого журналу. Це можна пояснити тим, що журнали друкуються не щодня, отже, й замітки не є такими актуальними, як, до прикладу, у газеті. При цьому спостерігається еліпсис допоміжного дієслова, як-от у цьому заголовку: "*Beschwerde gegen FIFA eingereicht*" (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024), де відсутнє допоміжне дієслово "haben". Повну форму перфекту автор наводить вже в основному тексті замітки: "*Im Streit um den immer dichter gestaffelten Fußball-Kalender haben die European Leagues und die Spielergewerkschaft Fifpro bei der EU-Kommission Beschwerde gegen den Weltverband FIFA eingereicht*" (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024).

Характерною рисою для заголовку німецької спортивної замітки є використання іменникової конструкції: "*Deutsche Wellen der Empörung*" (Die Tageszeitung, 30.07.2024); "*Traumstart gegen Belgien*" (Süddeutsche Zeitung 30.07.2024); "*Drei politische Ziele des Leichtathletik-Weltverbands*" (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024). За допомогою цієї конструкції новина передається коротко й лаконічно та викликає цікавість у читача дізнатися більше подробиць (Кійко, 2003, с. 44).

Аналіз основної частини німецькомовної спортивної замітки виявив, що найбільш вживаними часовими формами дієслова є *Perfekt* і *Präteritum* (46%). Це є очікуваним, адже цей тип тексту інформаційного класу розповідає переважно про ті події, які вже сталися. У цьому ми можемо наочно переконатись у таких текстах заміток: "*Freistilischwimmer Florian Wellbrock hat das olympische Finale über 800 Meter verpasst. Der 26-Jährige schwamm in 7:47,91 Minuten nur die zwölftschnellste Zeit der Vorläufe*" (Süddeutsche Zeitung, 30.07.2024); "*Angeführt von WNBA-Star Satou haben die deutschen Basketballerinnen bei ihrer Olympia-Premiere für eine große Überraschung gesorgt. Gegen Europameister Belgien gewann das deutsche Team am Montag in Lille mit 83:69*" (Die Tageszeitung, 30.07.24). У досліджуваних замітках помітна така закономірність: часте вживання на початку замітки форми *Perfekt*, а в наступних реченнях форми *Präteritum*. На нашу думку, така часова послідовність зумовлена тим, що спочатку форма *Perfekt* використовується для передачі ключової інформації, а форма *Präteritum* уже

служить для більш детального опису подій в їхній хронологічній послідовності. Наприклад: *"Die 36 Proficlubs der Fußball-Bundesliga und der 2. Bundesliga haben in der vergangenen Spielzeit so viele Tickets verkauft wie nie zuvor. Über 20,7 Millionen Karten gingen zwischen August 2023 und Mai 2024 für die Spiele weg"* (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024).

У проаналізованому корпусі спортивних заміток трапилася також форма *Plusquamperfekt* (23%). Переважно вона вживається, коли автор розповідає про давні минулі події або має намір наголосити на дії, яка передувала іншій дії в минулому. Таким чином читачам легше розуміти послідовність подій, які відбувалися в різний проміжок часу (Кійко, 2016, с. 417). Окрім цього, аналізуючи спортивні події, автор часто зіставляє попередні та поточні результати спортсменів, де також не обійтися без форми *Plusquamperfekt*. Наведемо для наглядності приклади вживання зазначеної часової форми: *"Wir haben in Deutschland ein Problem mit Rassismus. In der Leichtathletik hatte es zuletzt rassistische Kommentare gegen Sprinter Owen Anseh gegeben, der als erster deutscher Sprinter in 9,99 Sekunden unter der besonderen 10-Sekunden-Marke geblieben war"* (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024); *"Michael Jung ist nun alleiniger Rekordhalter, nie zuvor hatte ein Vielseitigkeitsreiter dreimal Einzel-Gold bei Olympischen Spielen gewonnen"* (Süddeutsche Zeitung, 30.07.2024).

Наступною за частотою вживання у основному тексті замітки є часова форма *Präsens* (21%), яка використовується для передачі інформації в теперішньому чи в найближчому майбутньому часі. Наприклад: *"Der "Tag des Kinderfußballs" steigt in dieser Saison am Sonnabend, 7. September"* (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024); *"Timo Barthel, der ständig vom Zehner springt, leidet übrigens an Höhenangst"* (Die Tageszeitung, 30.07.2024). У цьому випадку домінує за кількістю вживання саме *Futurisches Präsens*, оскільки в спортивних новинах переважно йдеться про події, які вже відбулися або ж які мають відбутися в найближчому майбутньому. А завдяки *Futurisches Präsens* автор має змогу підкреслити впевненість у майбутніх подіях, зберегти чіткість та динамічність тексту (Кійко, 2017, с. 79).

При відносному вживанні часових форм дієслова, передування дії в теперішньому часі передається зазвичай через форми *Präsens + Perfekt*. Як правило, в головному реченні використовується *Präsens*, а в підрядному *Perfekt* (Дрогайцев, 2013, с. 31; Кіжко/Кудрjawzewa, 2018, с. 43). До прикладу: *"Weitspringerin Malaika Mihambo und Spreewerfer Julian Weber führen die deutschen Leichtathleten als Teamkapitäne an, da die Kolleginnen und Kollegen sie bei der Mannschaftsbesprechung am Wochenende in Kienbaum gewählt haben"* (Süddeutsche Zeitung, 30.07.2024).

У німецьких спортивних замітках форма *Futur I* вживається лише подекуди (2%). Як зауважують згадані вище дослідники, порівняно з дослідженнями минулих десятиліть ця часова форма раніше взагалі не простежувалась у замітках. Її появу можна пояснити початком застосування різних мереж комунікацій, що дало можливість сучасному журналісту послуговуватись більшим обсягом інформації, зокрема й про різноманітні заплановані події в майбутньому (Кійко, 2017, с. 78). Наприклад: *"Speziell nach dem Lecce-Spiel wird es darum gehen, im eigenen Ballbesitz einen Schritt weiterzukommen"* (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024). Форма *Futur II* взагалі не зафіксована у нашій вибірці.

У проаналізованих спортивних замітках зафіксовано вживання дієслівних форм умовного способу (8%). Переважно ці дієслівні форми використовуються для передачі непрямой мови, якими автор тексту намагається відмежуватись від чужих думок, висловлювань, про які повідомляє (Hall, Scheiner, 2003, S.119). Серед часових форм, у яких використовується умовний спосіб, простежується така закономірність:

- Найчастіше вживана форма є *Präsens Konjunktiv*;

"Im Gespräch sagt der Professor an der Deutschen Sporthochschule Köln, dass der Weltverband gleich drei Ziele **verfolge**: Zum einen **gehe es darum, Athleten nicht an externe, finanzkräftige Events und Veranstalter zu verlieren**" (Nordsee-Zeitung, 28.07.2024).

- Наступною за частотою вживання є форма *Perfekt Konjunktiv*;

"Der 33-Jährige Sportler sagt, dass mit seinem Knorpelknie nicht passiert sei" (Süddeutsche Zeitung, 30.07.2024).

Форми *Präteritum Konjunktiv* та *Futur I Konjunktiv* не трапилися у вибірці.

III. ВИСНОВКИ

Новинна замітка загалом і спортивна замітка зокрема завжди були й залишаються об'єктом лінгвістичних досліджень у різних аспектах мови. Німецька спортивна замітка як жанр належить до інформаційного класу медійних текстів й має на меті поінформувати адресатів про останні спортивні події у світу.

Аналіз заголовкового блоку в німецьких медійних замітках, спрямованих на коментування та розгляд спортивних подій, виявив, що у 62% випадків використовується теперішня часова форма *Präsens*, що надає новині актуальності. Форма *Perfekt*, яка більш характерна для щотижневих журналів, зустрічається в 38% заголовків щоденних газет. В основній частині спортивних заміток найчастіше трапляються форми *Perfekt* і *Präteritum* (46%). Це зумовлено тим, що досліджуваний жанр конвенційно повідомляє про події, які вже сталися. У корпусі було зафіксовано використання форми *Plusquamperfekt* (23%) для позначення віддалених у часі подій або дій, що передували іншим діям у минулому. Форма *Präsens* використовується у спортивній замітці в 21% випадків для передачі теперішніх і майбутніх подій, тоді як *Futur I* майже не використовується (2%). Форма *Futur II* взагалі не зафіксована у нашій вибірці. У 8% заміток зустрічаються форми умовного способу, які передають непряму мову і допомагають автору експліцитно відмежуватися від висловлювань інших учасників спортивних подій.

Перспективою подальшого дослідження у цьому напрямі полягає в аналізі темпоральності в діахронічному аспекті, що сприяє кращому розумінню: як мова еволюціонує та змінюється в медійній сфері та які часові форми є ефективними для передачі певних типів інформації. Окрім цього, це допоможе розкрити сучасні мовні тенденції та вплив екстралінгвальних чинників на мову, до прикладу, якщо йдеться про світові події спорту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Дрогайцев О. Відносне вживання часових форм дієслова в українській та німецькій мовах. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. № 9(2). С. 30–31.
- Зайцева В. Про жанрову своєрідність газетної мови. *Український смисл*. 2015. № 2015. С. 40–41.
- Кійко Ю. Є. Темпоральність у німецьких та українських текстах-інтерв'ю з фрактальної перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Т. 1, № 38. С. 113.
- Кійко Ю.Є. Темпоральність у сучасних німецьких і українських медійних замітках з фрактальної перспективи. *Науковий Вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. Дрогобич. 2017. Вип. 7. С. 77–80.
- Кійко Ю.Є. Німецькі й українські медіазамітки в темпоральному аспекті. *Мова. Мовлення. Комунікація: зб. статей на честь О.І. Стеріополо*. Київ: КНЛУ, 2016. С. 417-425.

- Кійко Ю.Є. Жанрові особливості заголовків у німецькому й українському газетних дискурсах. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов» Випуск 74.* Харків, 2013. №1052. С. 147–154.
- Кійко Ю.Є. Контрастивний аналіз короткого повідомлення в синтаксично-кількісному аспекті. *Науковий вісник Чернівецького університету.* Чернівці: ЧНУ, 2003. №156: Германська філологія. С. 44–52.
- Смеречанський Р. Довідник з граматики німецької мови. Київ: К.: Рад. шк., 1989. 304 с.
- Талаш І.О. *Функціонально-семантичне поле темпоральності в публіцистичних та інформаційних текстах* [дисертація]. Дніпропетровський національний ун-т. Д., 2007. 200с.
- Шийка С. Жанрові особливості інформаційної журналістики. *Український інформаційний простір.* 2022. № 1(9). С. 151–152.
- Hall K., Scheiner B. *Übungsgrammatik für Fortgeschrittene.* München: Max Heuber Verlag, 2003. 431 S.
- Kijko J., Kudrjawzewa O. *Deutsche Grammatik: Theorie und Praxis.* Tscherniwzi: Unidruckerei, 2018. 188 S.
- Kiyko Y., Kiyko S. Medientextsorte *Meldung* in deutscher und ukrainischer Kultur aus fraktaler Perspektive. *Glottology*, 11. Heft 1. 2020. S. 117-136.
- Majorin M. Zur Textsortenspezifik der "Kleinen Meldung". *Mediensprache – Medienkritik* / Hrsg. von U. Breuer, J. Korhonen. Frankfurt a.M. [u.a.]: Lang, 2001. S. 225–235.
- Marschall M. *Textfunktion der deutschen Tempora.* Geneve: Edition Slatkine, 1995. 292 S.

REFERENCES

- Drogatsev O. The relative use of tense forms of the verb in the Ukrainian and German languages. *Philological studies: Scientific bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University.* 2013. No. 9(2). P. 30–31.
- Zaitseva V. About the genre specificity of newspaper language. *Ukrainian meaning.* 2015. No. 2015. P. 40–41.
- Kiyko Y. Temporality in German and Ukrainian texts-interview from a fractal perspective. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University.* 2019. Vol. 1, No. 38. P. 113.
- Kiyko Y. Temporality in contemporary German and Ukrainian media notes from a fractal perspective. *Scientific Bulletin of Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych.* Series "Philological sciences. Linguistics". Drohobych 2017. Issue 7. P. 77–80.
- Kiyko Y. German and Ukrainian media notes in the temporal aspect. *Language. speech Communication: Coll. articles in honor of O.I. Stereopolo.* Kyiv: KNLU, 2016. P. 417-425.
- Kiyko Y. Genre features of headlines in German and Ukrainian newspaper discourses. *Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin.* Series "Romano-Germanic philology. Methodology of teaching foreign languages", Issue 74. Kharkiv, 2013. No. 1052. P. 147–154.
- Kiyko Y. Contrastive analysis of a short message in the syntactic-quantitative aspect. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University.* Chernivtsi: ChNU, 2003. No. 156: German Philology. P. 44–52.
- Smerechanskyi R. *Handbook of German grammar.* Kyiv: K.: Rad. Shk., 1989. 304 p.
- Talash I. *Functional-semantic field of temporality in journalistic and informational texts* [dissertation]. Dnipropetrovsk National University. D., 2007. 200 p.
- Shiyka S. Genre features of information journalism. *Ukrainian information space.* 2022. No. 1(9). P. 151–152.
- Hall K., Scheiner B. *Übungsgrammatik für Fortgeschrittene.* Munich: Max Heuber Verlag, 2003. 431 S.
- Kijko J., Kudrjawzewa O. *Deutsche Grammatik: Theorie und Praxis.* Tscherniwzi: Unidruckerei, 2018. 188 S.
- Kiyko Y., Kiyko S. Medientextsorte *Meldung* in deutscher und ukrainischer Kultur aus fraktaler Perspektive. *Glottology*, 11. Heft 1. 2020. S. 117-136.
- Majorin M. Zur Textsortenspezifik der "Kleinen Meldung". *Mediensprache – Medienkritik* / Hrsg. von U. Breuer, J. Korhonen. Frankfurt a.M. [u.a.]: Lang, 2001. S. 225–235.
- Marschall M. *Textfunktion der deutschen Tempora.* Geneve: Edition Slatkine, 1995. 292 S.

Отримано: 8 серпня 2024 р.

Прорецензовано: 8 вересня 2024 р.

Прийнято до друку: 5 жовтня 2024 р.

UDC 81'373.72: 811.111

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.54-63>**METAPHORICAL INSTANTIATION OF IDIOMATIC EXPRESSIONS
IN MODERN POLITICAL DISCOURSE****МЕТАФОРИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДІОМАТИЧНИХ ВИРАЗІВ
У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ****Yurii KOVALIUK¹, Myroslava KOVALIUK²**

¹PhD, Associate Professor,
Assistant Professor of the Department of English
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
y.kovalyuk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9379-2187>

²PhD, Associate Professor,
Assistant Professor of the Department of English
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
m.kovaliuk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5972-2145>

The present paper is a study of English idiomatic expressions denoting cooperation in terms of Cognitive Linguistic Critical Discourse Analysis, which is herein referred to as a form of applied cognitive linguistics that investigates the links between language, cognition and social action in contexts of political communication. The methodological underpinnings involve principles of Critical Discourse Analysis proper, such as analysis of ideology (a system of values and/or ideas that shape and are shaped by discourse), framing (the way language and discourse shape how individuals or groups interpret and understand certain events, values or ideas), pragmatic inference (understanding intended meaning), lexical choices (words or phrases employed to convey a certain meaning), and discourse strategies (the conscious selection and use of language to achieve specific goals in communication). The cognitive linguistic dimension of the survey relies on the principles of schema induction and hierarchical schematic modeling of the idiomatic expressions under analysis. It is argued that meaning in context, instantiated by an idiomatic expression, is a schematic representation on two distinct conceptual levels: the dynamic, provided for by mental spaces, and the static, realized by frames, conceptual domains, and image schemas. A case study to verify this hypothesis was performed on the idiom stand shoulder to shoulder, and its findings were then employed to exemplify the extended cognitive structure of the idiomatic expressions, such as play ball, build bridges, in concert, hitch horses together, on the same page, close ranks, sing from the same hymn sheet, and it takes two to tango.

Key words: *critical discourse analysis, idiomatic expression, schema induction, schematicity, instantiation, conceptual metaphor.*

У статті досліджуються англійські ідіоматичні вирази на позначення співпраці з точки зору лінгвокогнітивного критичного дискурсу-аналізу, який витлумачується як галузь прикладної когнітивної лінгвістики, що досліджує зв'язки між мовою, пізнанням і соціальними діями в контексті політичної комунікації. Методологічне підґрунтя праці спирається на принципи критичного дискурсу-аналізу в класичному розумінні, такі як ідеологія (система цінностей та/або ідей, які формують дискурс і формуються в ньому), фреймінг (спосіб, у який мова і дискурс формують розуміння про певні події, цінності або ідеї з боку індивідів або груп), прагматичний умовивід (розуміння значення, яке використовується), лексичний вибір (слова або фрази, що використовуються для передачі певного значення) і дискурсивні стратегії (свідомий відбір і використання мови для досягнення конкретних цілей у комунікації). Лінгвокогнітивний аспект дослідження ґрунтується на принципах індукції схеми та ієрархічного схематичного моделювання досліджуваних ідіоматичних виразів. Висувається гіпотеза, що значення в контексті, конкретизоване ідіоматичним висловом, є схематичною репрезентацією на двох різних концептуальних рівнях: динамічному, що увиразнюється ментальними просторами, і статичному, реалізованому фреймами, концептуальними доменами та образами-схемами. Перевірку цієї гіпотези здійснено на прикладі ідіому *stand shoulder to shoulder*, а його результати були використані для опису розширеної когнітивної структури таких ідіоматичних виразів, як *play ball*, *build bridges*, *in concert*, *hitch horses together*, *on the same page*, *close ranks*, *sing from the same hymn sheet* і *it takes two to tango*.

Ключові слова: критичний дискурс-аналіз, ідіоматичний вираз, індукція схеми, схематичність, актуалізація, концептуальна метафора.

I. INTRODUCTION

Critical Discourse Analysis (CDA) in Cognitive Linguistics, as suggested by C. Hart, is “a form of applied cognitive linguistics that investigates the links between language, cognition and social action in contexts of political communication” [Hart 2024, p. 1]. In this regard, metaphor performs a function of a methodological (and empirical) nexus between CDA proper, which tends to view it as “a word or expression that is used to talk about an entity or quality other than that referred to by its core, or more basic meaning” [Deignan 2006, p. 34], and Cognitive Linguistics, where metaphors are posited as the building blocks of the “human cognition” [Lakoff & Johnson 2003]. Thus, the most important argument advanced by G. Lakoff and M. Johnson is that metaphor first and foremost inheres in the conceptual knowledge rather than language. This fact was acknowledged by the authors themselves, as in “primarily on the basis of linguistic evidence, we have found that most of our ordinary conceptual system is metaphorical in nature” [Lakoff & Johnson 1980, p. 4]. Idioms, as a matter of fact, are claimed to have constituted the lion’s share of the said “linguistic evidence” (ibidem): “it could be argued that much of the evidence for conceptual metaphors actually came from the study of idioms” [Boers 2014, p. 186].

In an effort to adapt CDA to Cognitive Linguistics, C. Hart convincingly argues that “metaphor may be a feature of both language and discourse, yet a CDA perspective requires a theory that allows for metaphor to be treated as discourse” [Hart 2008, p. 93]. This line of thinking seems congruous with the Sociocognitive CDA (van Dijk 2002), which assumes that discourse originates in short-term memory against the backdrop of knowledge stored in long-term memory. To this end, C. Hart [2008, p. 94-96] suggests that Blending Theory (BT), which is an online meaning construction theory, is a viable solution. Based on the CMT, Blending Theory (Fauconnier & Turner 2002) posits that meaning construction involves combining structures in a way that leads to a more complex structure. The structures in question are otherwise known as mental spaces, which are “regions of conceptual space that contain specific kinds of information” [Evans 2007, p. 134]. The distinctive feature of a mental

space is that it occurs on-line, “in the moment of speaking or thinking” [Evans 2007, p. 134], which makes it relatable to discourse in general and CDA in particular.

In another attempt to bridge the gap between (C)DA and Cognitive Linguistics, Z. Kövecses goes one step further to introduce his relatively recent ‘Extended Conceptual Metaphor Theory’ [Kövecses 2023]. The researcher advances the idea that a contextualist (or discourse-based) version of CMT necessitates the description of the “metaphor is discourse” assumption, which, evidently, is “an aspect of meaning-making and communication in general” [Kövecses 2023, p. 170]. This theory draws both on CMT and BT by maintaining that a metaphor is a multilevel structure, hence when interacting, speakers recruit specific static conceptual structures at a specific dynamic level by means of schema induction [Kövecses 2020; Kövecses 2023]. Indeed, revisiting the Sociocognitive CDA, it can be postulated that mental spaces are primarily linked to short-term memory, while image schemas, domains, and frames tend to occur in long-term memory. In this case, linguistic expressions, such as idioms, are believed to serve as prompts for the schema induction of the above internal level structures, which was outlined in [Ковалюк 2024; Kovalyuk 2022; Kovalyuk 2024].

The present paper is **aimed at** describing the linguistic representation of schema induction in political discourse, evidenced from the idiomatic expressions semantically related to cooperation.

The following **methods** are employed: contextual analysis, schema induction, discourse analysis, critical discourse analysis, semantic description, and etymological analysis.

Resting on the above referred to premise that in political discourse speakers employ long-term memory structures, such as image schemas, domains, and frames, at the short-term memory level, i.e., mental spaces, the aim of the paper is further extended to the following goals: 1) to uncover the hidden meanings of the (metaphorical) idiomatic expressions denoting cooperation in political discourse; 2) to inductively reveal and clearly exemplify the image schemas and domains underlying the idiomatic expressions semantically related to cooperation in political discourse.

I. RESULTS AND DISCUSSION

Consider the following snippet taken from the spoken part of the Corpus of Contemporary American English (abbr. – COCA):

(1) “VAN-SUSTEREN: *You know, it's (INAUDIBLE) watching the president today, though, if the whole idea is that both parties have to work together -- I have interviewed Congressman Paul Ryan a number of times, and I think he's rather mild-mannered. And he came out in response to the president's speech. I think he was livid. He said it was exclusively -- it was excessively partisan, dramatically inaccurate, hopelessly inadequate, not fiscal leadership, political broadside by our campaigner-in-chief, not building bridges but poisoning wells, exploiting people's emotions of fear, envy and anxiety is not hope, is not change, it is partisanship. So when you -- you know, when such a -- at least it looks like Paul Ryan thinks that this is a -- looks like a declaration of war and not as we go into 2012 discussion any sort of, Let's work together*” [COCA].

In the above discourse fragment, the American journalist Greta van Susteren shares her impressions of an interview with Paul Ryan, one of the Republican Party leaders. Van Susteren makes a contrast between the desired bipartisan cooperation and the reality of political interaction. In general, she has an impression of Paul Ryan as a soft-spoken person, but his extraordinary reaction to President Barack Obama’s speech against the backdrop of inter-party discrepancies on tax policy/budget approval for 2012 deserves special attention. Paul Ryan, reacting to the speech in question, uses evaluative adverbial intensifiers, such as *exclusively*, *excessively*, *dramatically*, and *hopelessly*, combined with emotive and markedly formal lexical items such as *partisan*, *inaccurate*, and *inadequate*, respectively, which express merciless ideological criticism of the president. When it comes to figurative language, Paul Ryan resorts to military metaphors, such as *political broadside*,

our campaigner-in-chief, and *poisoning wells* in an effort to frame the president's actions as aggressive attacks as opposed to attempts at cooperation, as instantiated by the idiom *build bridges*. In the final analysis, Paul Ryan likens the content of Barack Obama's speech to a declaration of war against the Republican Party in advance of the 2012 US presidential election. Referring to van Susteren's initial comment that the whole idea is that both parties have to work together, it should be noted that this is a case of deontic modality, i.e., the legally established obligation of the parties to cooperate with each other for the good of the state. However, the interview with Paul Ryan has led van Susteren to believe that the obligation to cooperate across party lines has moved from the deontic (or necessary) modality to volitional (voluntary), as evidenced by the phrase *Let's work together*.

(2) "CRUZ: *Well, it goes from here to the House of Representatives. And last week, the House stood strong. They passed a strong bill that defunded "Obama care." They listened to the people. And I am hopeful and optimistic they're going to continue to do the same thing. They're going to pass another strong bill and they're going to send it back to the Senate. And it's going to be back in our lap, and I hope this time, when it comes back to the Senate that Senate Republicans come together and **stand shoulder to shoulder** with House Republicans to actually fix this disaster of a law.*

VAN-SUSTEREN: *What makes you think that would happen? Because if it goes back to the -- or it's going back to the House, and let's say the House puts back in the defunding of "Obama care," the same bill, and then ships it back across to the Senate, why would you expect the Senate vote to be any different this time around?"* [COCA].

In another snippet, in which Greta van Susteren interviews a Republican Party member Ted Cruz, fundamental ideological differences based on the "us versus them" opposition, namely Republicans versus Democrats, can be traced. By promoting the ideology of the Republican Party and condemning the stance of the Democrats, Ted Cruz, amidst the controversy over the Barack Obama's Healthcare and Patient Protection Reform in the United States, known as Obama care, acts a Republican Party leader in an effort to mobilize the support of other members of the Senate against the reform. He emphasizes the strength and cohesion within the House of Representatives, which voted against funding Obama care, by employing positively evaluative descriptors, lexis and utterances, such as: "*the House stood strong*", "*They passed a strong bill*", "*They listened to the people, I am hopeful and optimistic they're going to continue to do the same thing, And it's going to be back in our lap*". As in some previous contexts, Ted Cruz equates the Senate to an important battleground, where the conflict over defunding health care reform and patient protection in the United States will be resolved. Senator Cruz's message sounds clear and convincing when he expresses his wish for cohesion and unanimity between Republicans in the Senate and in the House of Representatives, thereby calling for unity within the party. The idiom *stand shoulder to shoulder* and its contextual synonym *come together*, like the military in formation, are intended to emphasize solidarity and collective action, directly implying that failure to do so would be considered a betrayal of both party loyalty and the public will. This specific phraseology indicates a pressure dynamic within the Republican Party, urging senators to support the House's decision. By referring to the above-mentioned law as "a disaster of a law", Ted Cruz emphasizes the ideological differences between the Republican and Democratic parties, in the light of which one side (the Republicans) is positioned as fighting for justice, while the other (the Democrats) is framed as advocating a failed policy.

This analysis implies that idioms serve either communicative-pragmatic or coherence-forming functions in political discourse, which, essentially, corresponds to interpersonal and textual functions of language within the Systemic Functional Linguistics framework [Halliday & Matthiessen 2004].

As regards the cognitive linguistic dimension of CDA, previously it had been claimed that certain idiomatic expressions are underlain by specific conceptual metaphors, as in *play your cards right*, *play it close to your vest*, and *ace in the hole*, for example, which have all originated in gambling

and are the living proof of the existence of the “LIFE IS A GAMBLING GAME conceptual metaphor” [Lakoff & Johnson 1980; Kovalyuk 2019]. That said, the Extended Conceptual Metaphor Theory has been aimed at adopting a holistic approach to account for the interplay between language and discourse through the metaphorical meaning-in-use lens. The Extended Conceptual Metaphor Theory operates by a schema induction method, whereby it relies on identifying and extracting underlying patterns or structures from linguistic data. It should be noted, however, that the notion of schema induction is not inescapably linked to the concept of image schema only. Rather, as the notion of schema broadly implies a recurring cognitive structure or pattern that organizes and interprets information, so does schema induction refer to a process of recruiting this structure or pattern from long-term memory. Cognitive Grammar holds that linguistic expressions constitute a unified structure of schemas that are modeled in a top-down manner [Langhacker 2008]. It follows that linguistic expressions, or instantiations, are specific contextual realizations of a schematic representation.

To demonstrate, let us explore the following example taken from the discourse fragment above:

“*And it's going to be back in our lap, and I hope this time, when it comes back to the Senate that Senate Republicans come together and **stand shoulder to shoulder** with House Republicans to actually fix this disaster of a law*” [COCA].

Apparently, here the idiomatic expression *stand shoulder to shoulder* “acting together towards a common aim; with united effort” prompts the instantiation of a specific region of conceptual space containing specific kinds of information, namely physical proximity between soldiers, soldiers in alignment, military alliance and a soldier. Thus, the unity in the US Congress can be identified as physical proximity between soldiers and the cooperation resources in the US Congress can be construed as soldiers in alignment. The political alliance, i.e., the agreement between Senate Republicans and House Republicans can be thought of as military alliance. Based on the above, the metaphorical idiom *stand shoulder to shoulder* can be regarded as an instantiation of a number of very specific mental-space-level metaphors:

THE UNITY IN THE US CONGRESS IS PHYSICAL PROXIMITY BETWEEN SOLDIERS
THE COOPERATION RESOURCES IN THE US CONGRESS ARE SOLDIERS IN ALIGNMENT

THE POLITICAL ALLIANCE IS MILITARY ALLIANCE

THE POLITICIAN IS A SOLDIER

These mental space metaphors are further structured by more static long-term memory structures known as frames, which are recruited by schema induction. That said, physical proximity between soldiers is conceived as physical proximity at the level of a frame. What was referred to as soldiers in alignment on the level of a mental space becomes conceptualized as human bodies on the level of a frame. The notion of military alliance is abstracted to the notion of attraction of military forces. Finally, a soldier is viewed as part of military forces in terms of frame semantics. These ideas can be summarized as follows:

THE UNITY IS PHYSICAL PROXIMITY

THE COOPERATION RESOURCES ARE HUMAN BODIES

THE COOPERATIVE ACTION IS ATTRACTION OF MILITARY FORCES

THE COOPERATING PERSON IS PART OF MILITARY FORCES

At the domain level, the typical unity is physical proximity frame lends itself to conceptual shift and changes to a more abstract representation of proximity. The cooperation resources are seen as physical forces. In addition, a cooperative action is posited as attraction of forces, while a cooperating person is described as content of a container. Thus, the said metaphorical propositions can be illustrated as follows:

UNITY IS PROXIMITY

COOPERATION RESOURCES ARE PHYSICAL FORCES

A COOPERATIVE ACTION IS ATTRACTION OF FORCES
A COOPERATING PERSON IS CONTENT OF A CONTAINER

At the highest level of schematization, certain overarching metaphorical conceptualizations arising from matching certain image schemas to the specific aspects of the cooperation conceptual domain by means of schema induction. These components include occurrences, resources, actions, and persons. These elements are metaphorically organized by way of image schemas such as contact, forces, attraction, and content, summarized by the following metaphors:

OCCURRENCE IS CONTACT
RESOURCES ARE FORCES
ACTION IS ATTRACTION
A PERSON IS CONTENT

The main idea behind the above analysis is to demonstrate the process of schema induction in action, evidenced from the idiomatic expression *stand shoulder to shoulder*. In the above sentence, the instantiation of this idiom invokes a number of online associations, such as soldiers, alignment, alliance, etc., which are ultimately governed by their static correlates, beginning with a frame and ending with an image schema. Thus, the contextualized idiom *stand shoulder to shoulder* in this very sentence is the instantiation of the idea that *the unity in the US Congress is physical proximity between soldiers*, which is specific to this very context. Yet, it is its more generalized and abstracted readings, such as *the unity is physical proximity* (frame), *unity is proximity* (domain), and occurrence is contact (image schema), that give rise to it.

This metaphorical system for this particular idiom instantiation can be illustrated deductively:

IS:

OCCURRENCE IS CONTACT
RESOURCES ARE FORCES
ACTION IS ATTRACTION
A PERSON IS CONTENT

D:

UNITY IS PROXIMITY
COOPERATION RESOURCES ARE PHYSICAL FORCES
A COOPERATIVE ACTION IS ATTRACTION OF FORCES
A COOPERATING PERSON IS CONTENT OF A CONTAINER

F:

THE UNITY IS PHYSICAL PROXIMITY
THE COOPERATION RESOURCES ARE HUMAN BODIES
THE COOPERATIVE ACTION IS ATTRACTION OF MILITARY FORCES
THE COOPERATING PERSON IS PART OF MILITARY FORCES

MS:

THE UNITY IN THE US CONGRESS IS PHYSICAL PROXIMITY BETWEEN SOLDIERS
THE COOPERATION RESOURCES IN THE US CONGRESS ARE SOLDIERS IN ALIGNMENT
THE POLITICAL ALLIANCE IS MILITARY ALLIANCE
THE POLITICIAN IS A SOLDIER

The same line of analysis was applied to other metaphorical idioms categorized as those denoting cooperation, and the results are summarized in the Table 1 (frame-level data excluded).

Table 1

Conceptual structure of the idioms denoting cooperation

<i>play ball</i>	IS: interaction is contact, resources are physical objects, resources are enablements (of interaction) D: cooperation is physical contact, entity/person is a player, cooperation resources are balls
<i>build bridges</i>	IS: interaction is process, resources are physical objects and/or actions, resources are enablements (of interaction) D: cooperation is an engineering process, entity/person is an engineer, cooperation resources are engineering tools and/or actions
<i>in concert</i>	IS: interaction is enablement, resources are physical objects and/or actions, resources are enablements (of interaction) D: cooperation is enablement of voices and sounds, entity/person is a musician and/or singer, cooperation resources are human voices and musical instruments
<i>hitch horses together</i>	IS: interaction is process, resources are physical objects and/or actions, resources are enablements (of interaction) D: cooperation is a horsekeeping process, entity/person is a horsekeeper, cooperation resources are ropes
<i>on the same page</i>	IS: interaction is process, resources are sound vibrations and/or actions, resources are enablements (of interaction) D: cooperation is sound and/or melody creation process, entity/person is a singer, cooperation resources are human voices
<i>sing from the same hymn book</i>	IS: interaction is process, resources are sound vibrations and/or actions, resources are enablements (of interaction) D: cooperation is sound and/or melody creation process, entity/person is a church singer, cooperation resources are human voices
<i>shoulder to shoulder</i>	IS: occurrence is contact, resources are forces, action is attraction, person is content D: unity is proximity, cooperation resources are physical forces, a cooperative action is attraction of forces, a cooperating person is content of a container
<i>close ranks</i>	IS: interaction is near/far and/or movement D: cooperation is proximity and/or movement of troops, entity/person is a soldier
<i>it takes two to tango</i>	IS: interaction is process, resources are movements and/or actions, resources are enablements (of interaction) D: cooperation is movement creation process, entity/person is a dancer, cooperation resources are body movements

Table 1 offers a look at the idioms denoting cooperation, such as *play ball*, *build bridges*, *in concert*, *hitch horses together*, *on the same page*, *close ranks*, *shoulder to shoulder*, *sing from the same hymn sheet*, and *it takes two to tango*, arranged as a compilation of idioms along with their corresponding conceptual metaphors, organized according to their levels of abstraction, encompassing image schemas and domains. The analysis revealed that the metaphorical idioms under scrutiny, unlike those denoting argument and conflict, are not entirely consistent in the way their most schematic underlying concepts are represented. One apparent reason would be the fact that they originated in various source domains, ranging from ball games to singing, etc. Therefore, it seems rational to conduct the discussion based on their semantic relatedness.

First, as for the idioms *in concert*, *on the same page*, *to sing from the same hymn sheet*, and *it takes two to tango*, the highest level of schematicity, that of image schemas, is assembled through the overarching metaphorical conceptualizations that stem from assigning the image schemas, such as *enablement(-s)*, *process*, *physical objects*, *actions*, *movements*, and *sound vibrations*, to the different components of the domain of (performing) arts in general, singing, dancing, and public performance in particular. These components include interaction and resources, producing the metaphors INTERACTION IS PROCESS and RESOURCES ARE SOUND VIBRATIONS AND/OR

ACTIONS (for the idioms *on the same page* and *sing from the same hymn sheet*), INTERACTION IS ENABLEMENT and RESOURCES ARE PHYSICAL OBJECTS AND/OR ACTIONS (for the idiom *in concert*), and INTERACTION IS PROCESS and RESOURCES ARE MOVEMENTS AND/OR ACTIONS (for the idiom *it takes two to tango*). It should be noted that the metaphor RESOURCES ARE ENABLEMENTS (OF INTERACTION) has proved common for all these four idioms. At the domain level, the image-schema transformation process occurs, resulting in the reduced abstraction of the image schemas *enablement(-s)*, *process*, *physical objects*, *actions*, *movements*, and *sound vibrations*, which become *enablement of voices and sounds*, *sound creation process*, *movement creation process*, *human voices*, *musical instruments*, and *body movements*, respectively. In turn, the metaphorical conceptualizations involved, such as interaction and resources, acquire a less schematic status of cooperation and cooperation resources. This brings us to the following domain-level mappings: COOPERATION IS ENABLEMENT OF VOICES AND SOUNDS and COOPERATION RESOURCES ARE HUMAN VOICES AND MUSICAL INSTRUMENTS (for the idiom *in concert*), COOPERATION IS SOUND AND/OR MELODY CREATION PROCESS and COOPERATION RESOURCES ARE HUMAN VOICES (for the idioms *on the same page* and *sing from the same hymn sheet*), and COOPERATION IS MOVEMENT CREATION PROCESS and COOPERATION RESOURCES ARE BODY MOVEMENTS (for the idiom *it takes two to tango*).

Second, regarding the idiom *play ball*, its conceptual hierarchy relies on the image-schema resources, such as *contact*, *physical objects*, and *enablements*, on the one hand, and a number of components pertaining to the source domain of ball games, such as *interaction* and *resources*, on the other hand. Based on these inputs, the following metaphors on the level of image schema are formed: INTERACTION IS CONTACT, RESOURCES ARE PHYSICAL OBJECTS, and RESOURCES ARE ENABLEMENTS (OF INTERACTION). On the lower level of conceptual domains, the abovementioned image schemas descend with respect to their schematicity to *physical contact* and *balls*. As regards the metaphorical concepts under analysis, they are replaced with less schematic *cooperation* and *cooperation resources*. This results in the conceptual mappings as follows: COOPERATION IS PHYSICAL CONTACT and COOPERATION RESOURCES ARE BALLS.

Third, given the evident similarities between *build bridges* and *hitch horses together*, it seems reasonable to discuss them jointly. Both idioms build upon similar image schemas, such as *process*, *physical objects and/or actions*, and *enablements*, corresponding to the most abstract concepts from the source domains of engineering and horsekeeping, respectively. These pairings manifest themselves in the INTERACTION IS PROCESS, RESOURCES ARE PHYSICAL OBJECTS AND/OR ACTIONS, and RESOURCES ARE ENABLEMENTS (OF INTERACTION) conceptual metaphors. Further, as far as the level of conceptual domains is concerned, it is evident that the referenced image schemas were abstracted from *engineering process*, *engineering tools and/or actions*, *horsekeeping process*, and *ropes*, while interaction and resources were abstracted from cooperation and cooperation resources. Thus, in the case of *build bridges*, the mappings correlating with the meaning foci are as follows: COOPERATION IS AN ENGINEERING PROCESS and COOPERATION RESOURCES ARE ENGINEERING TOOLS AND/OR ACTIONS. Conversely, in the case of *hitch horses together*, we arrive at the following correspondences of meanings: COOPERATION IS A HORSEKEEPING PROCESS and COOPERATION RESOURCES ARE ROPES.

Fourth, when speaking of the idioms *close ranks* and *shoulder to shoulder*, the one salient feature is their underlying *near/far* and *movement* image schemas matched with the most schematic concept of interaction, as evidenced in the INTERACTION IS NEAR/FAR AND/OR MOVEMENT metaphor. This very metaphor is replaced with a more specific COOPERATION IS PROXIMITY AND/OR MOVEMENT OF TROOPS mapping at the level of domain.

It follows that in relation to the idioms under discussion a cooperating person or entity is seen as a musician and/or singer, a singer, a dancer, a player, an engineer, a horsekeeper, and a soldier, which is exemplified by the relevant mappings, such as ENTITY/PERSON IS A MUSICIAN AND/OR A SINGER, for example.

III. CONCLUSION

The outcomes of the study prompt drawing the following conclusions. The cognitive linguistic aspect of critical discourse analysis is a promising area of research that yields into marrying the sociolinguistic, pragmatic, and contextual factors with the cognitive linguistic structures behind every linguistic expression used in discourse. Evidenced from idiomatic expressions denoting cooperation, not only was it possible to explore ideology, framing, pragmatic inference, lexical choices, and discourse strategies, but also inductively perform the hierarchical schematic modeling of idiomatic expressions. It has been convincingly demonstrated that meaning in context, instantiated by the idiomatic expression *stand shoulder to shoulder*, is a schematic representation on two levels: the dynamic, provided for by mental spaces, and the static, realized by frames, conceptual domains, and image schemas. Furthermore, based on this analysis, the extended cognitive structure of the idioms *play ball*, *build bridges*, *in concert*, *hitch horses together*, *on the same page*, *close ranks*, *sing from the same hymn sheet*, and *it takes two to tango* was examined.

BIBLIOGRAPHY

- Ковалюк Ю. Ідіоматика англійської мови: електронні дані та концептуальне знання: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 304 с.
- Boers F. Idioms and Phraseology. *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics* / ed. by J. Taylor, J. Littlemore. New York : Bloomsbury Academic, 2014. P. 185-202.
- COCA (The Corpus of Contemporary American English). URL: <https://www.english-corpora.org/coca/> (дата звернення: 11.2024).
- Deignan A. The grammar of linguistic metaphors. *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy* / ed. by A. Stefanowitsch, S. Th. Gries. Berlin: Mouton de Gruyter, 2006. P. 106–122. <https://doi.org/10.1515/9783110199895.106>
- Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002. 464 p.
- Glossary of Cognitive Linguistics / ed. by V. Evans. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. 256 p.
- Halliday M. A., Matthiessen Ch. *An Introduction to Functional Grammar*, 3rd ed.. London: Hodder Education, 2004. 700 p. <https://doi.org/10.4324/9780203783771>
- Hart C. Critical discourse analysis and metaphor: toward a theoretical framework. *Critical Discourse Studies*, 2008. Vol. 5. No. 2. P. 91–106. <https://doi:10.1080/17405900801990058>
- Hart C. *Ten Lectures in Cognitive Linguistics: Cognitive Critical Discourse Analysis*. Leiden: Brill, 2024. 219 p.
- Kovaliuk Yu. Connecting Idioms and Metaphors: Where Cognitive Linguistics Meets Cognitive Stylistics. *British and American Studies Journal*, 2024. Vol. 30. P. 157–170. <https://doi:10.35923/BAS.30.15>
- Kovaliuk Yu. Idioms in Cognitive Linguistics: Is It All about Conceptual Metaphor Theory? *British and American Studies Journal*, 2022. Vol. 28. P. 287-299. <https://doi:10.35923/BAS.28.29>
- Kovalyuk Yu. Idioms in Action: A Case of Conceptual Metaphor Theory vs. Blending Theory. *Advanced Education*, 2019. Vol. 6. No. 13. P. 97-102. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.143104>
- Kövecses Z. *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 206 p. <https://doi.org/10.1017/9781108859127>
- Kövecses Z. *Metaphor and Discourse: A View from Extended Conceptual Metaphor Theory*. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, second edition / ed. by M. Handford, J. P. Gee. London / New York: Routledge, 2023. P. 170–184. <https://doi.org/10.4324/9781003035244>

- Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago : The University of Chicago Press, 1980. 242 p. <https://doi.org/10.2307/430414>
- Langhacker R. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford / New York: Oxford University Press, 2008. 562 p. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195331967.001.0001>
- van Dijk T.A. *Ideology: Political discourse and cognition. Politics as text and talk* / ed. by P. Chilton & C. Schäffner. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. P. 203–238. <https://doi.org/10.1075/dapsac.4>

REFERENCES

- Boers, F. (2014). Idioms and phraseology. In J. R. Taylor, & J. Littlemore (Eds.). *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics* (pp. 185–202). Bloomsbury Academic.
- Deignan, A. (2006). The grammar of linguistic metaphors. In A. Stefanowitsch, & S. Th. Gries (Eds.). *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy* (pp. 106-122). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110199895.106>
- Evans, V. (2007). *Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh University Press.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. Basic Books.
- Halliday, M. A., & Matthiessen, Ch. (2004). *An Introduction to Functional Grammar* (3rd ed.). Hodder Education. <https://doi.org/10.4324/9780203783771>
- Hart, C. (2008). Critical discourse analysis and metaphor: toward a theoretical framework. *Critical Discourse Studies*, 5 (2), 91–106. <https://doi:10.1080/17405900801990058>
- Hart, C. (2024). *Ten Lectures in Cognitive Linguistics: Cognitive Critical Discourse Analysis*. Brill.
- Kovaliuk, Yu. (2022). Idioms in Cognitive Linguistics: Is It All about Conceptual Metaphor Theory? *British and American Studies Journal*, 28, 287-299. <https://doi:10.35923/BAS.28.29>
- Kovaliuk, Yu. (2024). Connecting Idioms and Metaphors: Where Cognitive Linguistics Meets Cognitive Stylistics. *British and American Studies Journal*, 30, 157-170. <https://doi:10.35923/BAS.30.15>
- Kovaliuk, Yu. (2024). *Idiomatyka anhliys'koyi movy: elektronni dani ta kontseptual'ne znannya: monohrafiya [The study of idioms in English: electronic data and conceptual knowledge]*. Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University Press.
- Kovalyuk, Yu. (2019). Idioms in Action: A Case of Conceptual Metaphor Theory vs. Blending Theory. *Advanced Education*, 6(13), 97–102. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.143104>
- Kövecses, Z. (2020). *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108859127>
- Kövecses, Z. (2023). Metaphor and Discourse: A View from Extended Conceptual Metaphor Theory. In M. Handford & J. P. Gee (Eds.). *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* (2nd ed., pp. 170-184). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003035244>
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.2307/430414>
- Langhacker, R. W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195331967.001.0001>
- The Corpus of Contemporary American English* (COCA). Available at: <https://www.englishcorpora.org/coca/>
- van Dijk, T.A. (2002). Ideology: Political discourse and cognition. In P. Chilton & C. Schäffner (Eds.). *Politics as text and talk* (pp. 203–238). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/dapsac.4>

Отримано: 10 вересня 2024 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2024 р.

Прийнято до друку: 29 жовтня 2024 р.

УДК 811.112.2'367'37+81:154.194

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.64-73>**DOMAIN MENSCH: CONCEPTUAL CONTENT
IN LITERARY AND MEDIA DISCOURSES****ДОМЕН MENSCH: КОНЦЕПТУАЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ
У ХУДОЖНЬОМУ ТА МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСАХ****Tetiana KOLISNYCHENKO¹, Tetiana KOROPATNITSKA²,
Olha HOMENIUK³**

¹ PhD, Associate Professor,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
t.kolisnychenko@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5312-0522>

² PhD, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Foreign Languages for Humanities
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
t.koropatnicka@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8076-075X>

³ PhD, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Foreign Languages for Humanities
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
o.gumenyuk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5110-4016>

This study regards the concept MENSCH in German literary and media discourses in terms of cognitive linguistics.

The analysis of the conceptual content of the domain Mensch in German literary and media discourses is carried out within an anthropocentric approach, where the individual is in the very center, whereas the periphery is taken by the surrounding objects that are classified by the individual with due regard to his interests, knowledge, status, and other factors.

The objective of this study is to delineate the parcelle of the concept MENSCH, its ethno specific characteristics, and the most representative elements within literary and media discourses.

The initial phase of the research focused on finding all verbalizations of the concept MENSCH inside thematically cohesive and pragmatically connected text segments. The second stage aimed at grouping the concepts into suitable semantic categories, or parcelles. The purpose of the final stage was to carry out a comprehensive analysis of the domains in order to elaborate the conceptual framework of the Mensch domain.

Relying on the DWDS-Kernkorpus (which contains 13,678 verbalizers with the lexeme Mensch), the study differentiates four essential parcels: (1) Soziales Wesen (Social Creature), which comprises such domains as employment, profession, social position, relationship, and nationality; (2) Physisches Wesen (Physical Creature), which encompasses qualities related to age and gender, as well as physical components and physiological state; (3) Emotionales Wesen (Emotional Creature), which is a term identified with human emotions, routines, and passions; (4) Intelligentes Wesen (Intellectual Creature), which describes mental activity, thinking, and communication.

The key concepts such as ARBEIT, GEFÜHLE, KÖRPERTEILE, SOZIALE ROLLE, and RELIGION, among others, come together to form a cognitive matrix that is composed of several layers.

The research reveals that the domain MENSCH in the German language brings together notions that are targeted at comprehending an individual as a socially and intellectually evolved creature, capable of engaging in creative activity and abstract thinking.

The further investigation of the issue under discussion might touch upon the attempt of ascertaining the inter-conceptual connections that will replicate certain mental dependencies, as well as generate some correlations of the meta-concept MENSCH.

Key words: *concept, parcelle, domain, literary discourse, media discourse, lexeme, verbalizers.*

Дослідження присвячено аналізу концепту MENSCH у німецькомовному художньому та медійному дискурсах з позицій когнітивної лінгвістики.

Аналіз концептуального наповнення домену Mensch у німецькомовному художньому та медійному дискурсах здійснено в рамках антропоцентричного підходу: центр – людина, периферія – оточуючі предмети, які класифікуються особистістю з урахуванням її інтересів, знань, статусу etc..

Метою роботи є виокремлення парцел профілювання концепту MENSCH, його етноспецифічних ознак і найбільш репрезентативних складових у художньому та медійному дискурсах.

Перший етап дослідження спрямовувався на виокремлення всіх вербалізаторів концепту MENSCH у тематично-завершених та прагматично-об'єднаних текстових уривках. Другий етап включав групування концептів у відповідні семантичні категорії – парцели. Наступний етап спрямований на детальний розгляд доменів для формування поняттєвої структури домену Mensch.

На основі корпусу DWDS-Kernkorpus (13678 вербалізаторів із лексемою Mensch) виділено 4 ключові парцели: (1) Soziales Wesen (Соціальна істота): включає такі домени, як праця, професія, соціальна роль, відносини, національність; (2) Physisches Wesen (Фізична істота): охоплює статеві та вікові характеристики, частини тіла, фізіологічний стан; (3) Emotionales Wesen (Емоційна істота): пов'язана з почуттями, звичками та пристрастями людини; (4) Intelligentes Wesen (Інтелектуальна істота): стосується розумової діяльності, мислення, комунікації.

Основні концепти, такі як ARBEIT, GEFÜHLE, KÖRPERTEILE, SOZIALE ROLLE, RELIGION та інші, формують багатопаркову когнітивну матрицю.

Дослідження демонструє, що домен MENSCH у німецькій мові об'єднує концепти спрямовані на розуміння людини як соціально й інтелектуально розвиненої істоти, здатної до абстрактного мислення та творчої діяльності.

Перспективу дослідження вбачаємо у спробі встановити міжконцептуальні кореляції, що відтворюють певні ментальні залежності та конструювати кореляційні зв'язки метаконцепту MENSCH.

Ключові слова: *концепт, парцела, домен, художній дискурс, медійний дискурс, лексема, вербалізатори.*

I. INTRODUCTION

The ability to differentiate between mental and material existence is not an inherent capacity, but rather the product of a number of complicated cognitive processes. The communicator assumes that a specific model of mental activity, which determines his behavioral pattern, is present in his memory throughout the usage of such verbal stimuli.

Interaction with society, which enhances an individual's experience, produces the perception of the surrounding environment in his / her consciousness rather than understanding of the meanings of symbols.

Thus, the significance of this study lies in the examination of the concept MENSCH within German literary and media discourses.

The word "MENSCH" is frequently used in German literature and the media to denote a human being. It sets the stage for talking about and understanding what it means to be a person, which reinforces ideas that keep people thinking and acting in a human-centered way.

The research aims to delineate the profile areas of the concept MENSCH as represented in text and to identify the most significant ones in German literary and media discourses.

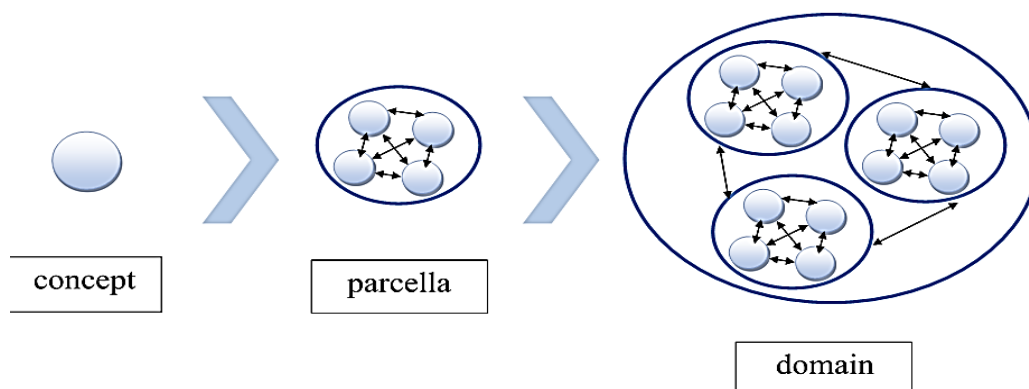
In order to achieve the goal, it is essential to complete several tasks: 1) to find thematically complete parts of the domain MENSCH in German text passages; 2) to identify the range of related domains that are projected through the concept MENSCH; and 3) to check the outcomes of the quantitative analysis.

The DWDS-Kernkorpus constituted the research material. Using the continuous sample technique, we investigated 13,678 verbalizers of the concept MENSCH.

II. OUTCOMES AND DISCUSSION

The growth of the cognitive-discursive approach focused scientists' efforts on studying frame and scenario structures (Koropatnitska, Kolisnychenko 2021, Osovska 2014), as well as the cognitive organization of comparative relations (Zvyagina 2015, Karabin 2013, Mizin 2007). The necessity to focus study on language structure led to a shift in scientific inquiry to language as a cognitive process, as a vital component of information encoding and transformation.

Fractal-hierarchical relationships among conceptospheres are established, as noted by O. Kolesnyk, "through the prism of the universal category of space" (Kolesnyk, 2011). Consequently, the spatial-conceptual organization of discourse interweaves linguistic and cognitive chains with the national characteristics of the subjects (Kolisnichenko, Osovska, Tomniuk 2022; Osovska, 2014).

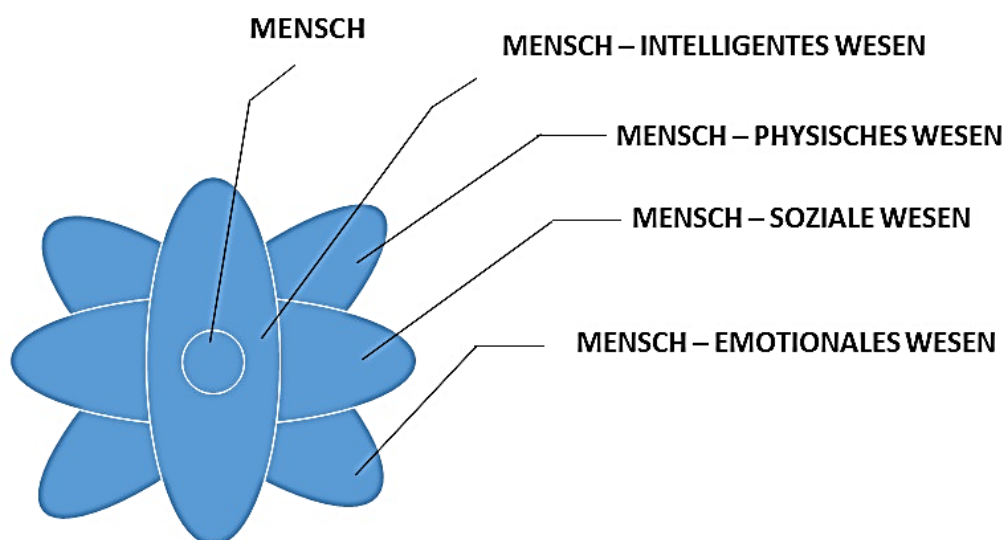
Pic. 1 Multi-level conceptual organization

The conceptual content of the MENSCH domain in German literary and media discourses is analyzed through applying an anthropocentric framework, where an individual takes a central position, while the surrounding objects are on the periphery. These objects are classified depending on person's interests, knowledge, status, and other factors.

The initial phase of the investigation is to identify all the verbalizers of the MENSCH concept in thematically and pragmatically coherent text passages.

The second step of the process involves grouping concepts into appropriate semantic categories, known as parcels. We found four basic ethnic-specific discourse-creating parcels for literary and media discourses by using the introspection method, which is a way of determining mental patterns based on certain sets of elements (Wilson, 2013, p. 264). These parcels are formed through appeals to which the addressee builds a cognitive image of MENSCH in the mind: (1) *Soziales Wesen*; (2) *Physisches Wesen*; (3) *Emotionales Wesen*; (4) *Intelligentes Wesen*.

The above parcels also constitute a cognitive matrix (see Fig. 2) and vary in complexity, depending on the number of associated constitutive concepts.

Pic. 2 Matrix of parcels of the MENSCH domain

Figure 2 illustrates that parcels objectifying the idea MENSCH do not exist in isolation, but rather overlap due to their open structures, thereby not restricting the concept's actualization solely within the confines of a single parcel. Concept MILITÄR, for instance, finds its actualization in parcelle Menschen – Soziales Wesen as well as in parcelle Menschen – Physisches Wesen; concept WAISE finds actualization in parcelle Menschen – Emotionales Wesen and in parcelle Menschen – Physisches Wesen.

(1) Parcelle *Soziales Wesen*

An individual, as a social entity, engages with the environment and establishes a complex and multifaceted network of personal, social, and industrial relationships with other members of society. We examine personality formation from a social perspective, asserting that the development of certain abilities and professional qualities is achievable alone via an individual's growth within society.

13 basic concepts constitute parcelle *Soziale Wesen*: *ARBEIT, BERUFSERFABUNG, LEISTUNGEN UND FÄHIGKEITEN, FAMILIE, NATIONALITÄT, STATUS, SOZIALE ROLLE, BEZIEHUNGEN, RELIGION, ÜBERZEUGUNG, GESELLSCHAFTSWIDRIGKEIT, GRUPPEN*

UND BEZIEHUNGEN, PERSONEN (table 1), which are listed in descending order of the frequency of their verbalization in the specified discourses.

Table 1

*Basic concepts of *parcelle Soziales Wesen* in German literary and media discourses*

	Concept	German literary discourse		German media discourse		Difference
		Verbalizers	%	Verbalizers	%	
1.	ARBEIT	235	10,7%	360	12,9%	+2,20%
2.	SOZIALE ROLLE	209	9,5%	197	7,1%	-2,40%
3.	BERUFSERFAHRUNG	191	8,7%	269	9,6%	+0,90%
4.	ÜBERZEUGUNG	187	8,5%	193	6,9%	-1,60%
5.	STATUS	186	8,4%	200	7,2%	-1,20%
6.	BEZIEHUNGEN	183	8,3%	280	10,0%	+1,70%
7.	FAMILIE	172	7,8%	291	10,4%	+2,60%
8.	LEISTUNGEN UND FÄHIGKEITEN	172	7,8%	100	3,6%	-4,20%
9.	PERSONEN	166	7,5%	103	3,7%	-3,80%
10.	RELIGION	160	7,3%	158	5,7%	-1,60%
11.	GRUPPEN UND BEZIEHUNGEN	159	7,2%	253	9,1%	+1,90%
12.	GESELLSCHAFTS WIDRIGKEIT	159	7,2%	167	6,0%	-1,20%
13.	NATIONALITÄT	26	1,2%	221	7,9%	+6,70%
	Total	2205	100	2792	100	

In certain instances, the number of verbalizers of the concept MENSCH changes significantly (for example, the concepts ARBEIT and NATIONALITÄT), while in other instances, the difference is nearly imperceptible (for example, SOZIALE ROLLE and RELIGION). This is demonstrated in Table 1, which includes the aforementioned ideas.

Let us concentrate on the ideas within the *parcelle Soziales Wesen* that exhibit the highest and lowest frequency of usage in speech. The concept ARBEIT, which is prevalent in media discourse at 12.9%, characterizes an individual who engages in purposeful activity that requires mental or physical exertion, is aimed at production or achieving a result, and contrasts with idleness and rest. We categorize activities as primary or supplementary based on their qualities. In certain instances, this distinction is readily apparent:

- the main type of activity is a profession, occupation (e.g. ARZT, MEDIZINER, STATISTIKER, INGENIEUR, KLIMAFORSCHER, KLIMATOLOGE, WELTRAUMPHYSIKER, BIOCHEMIKER, BIOLOGE, CHEMIKER, PROGRAMMIERER, DIÄTASSISTENT, FACHARZT, STUDENT, SCHÜLER, LEHRER etc.):

(1) *Ja, ein guter Arzt ist wie ein Lottogewinn* [Webkorpus].

- the additional type of activity – a hobby (e.g. BÜCHERFREUND, BÜCHERWURM, SOMMERGAST, SCHREBERGÄRTNER, REISENDE, WANDERER etc.):

(2) *Reisende sind wie Heißluftballons. Wir schicken sie auf die Reise und hoffen auf einen günstigen Wind* [Webkorpus].

However, in some cases, concept verbalizers may be located at the crossroads with other concepts, and the line between primary and secondary forms of activity may be nearly invisible in certain instances (e.g., FISCHER, FAHRER, AUTOFAHRER, BIENZÜCHTER, GITARRESPIELER, MALER, TÄNZE, etc.). Firstly, this applies to concepts that define an individual based on his / her passion, such as sports. Without a context, it is impossible to determine if participating in a certain type of activity is a hobby or a vocation (e.g., TENNISPIELER, FUßBALLSPIELER, HOCKEYSPIELER, INLINER, REISE, JAGD, FISCHFANG, VERWALTUNG, BEGEISTERUNG, INTERESSEN, BESCHÄFTIGUNG, POLITIK, FUßBALL, HOCKEY, etc.):

(3) *Der Fahrer ist wie eine gesenkte Wildsau gefahren, da konnte man nicht zusehen* [Webkorpus].

Concept GESELLSCHAFTSWIDRIG with the lowest frequency of usage in speech shows the individual in his / her link with law and morality (DIEB, RÄUBER, ÜBELTÄTER, KINDERSCHÄNDER, GEWALTTÄTER, etc.):

(4) *Brechts geniale Umkehrungen – nämlich Räuber als Bürger darzustellen, um auf diese Weise zu zeigen, dass Bürger in Wahrheit Räuber sein müssen, auch Gefühllosigkeit durch kitschige Gefühllichkeit auszudrücken – sind inzwischen Gemeingut des Theaters* [Presse].

The parcelle *Soziale Wesen* constitutes a matrix of concepts that lack propositional connections; however, they overlap and are mutually inclusive, creating ellipses with a central point – a person as a social being, which is objectified through these domains.

(2) Parcelle *Physisches Wesen*

This parcelle encompasses the physical attributes of an individual regarding look and bodily structure, among other aspects. Although there is a subjective correlation and variance across individuals, the notions pertaining to this parcelle are grounded in the evaluation of a person's materially exhibited attributes, rendering them relatively objective. This parcelle consists of concepts like GENDER AND AGE, BODY PARTS, BODY CONDITION, and PHYSIOLOGY (table 2).

Table 2

Basic concepts of parcelle Physisches Wesen in German literary and media discourse

	Concept	German literary discourse		German media discourse		Difference
		Verbalizers	%	Verbalizers	%	
1.	KÖRPERTEILE	658	34,9%	544	24,9%	-10,0%
2.	KÖRPERZUSTAND	653	34,6%	623	28,5%	-6,1%
3.	GESCHLECHT UND ALTER	331	17,5%	561	25,7%	8,1%
4.	PHYSIOLOGIE	245	13,0%	457	20,9%	7,9%
	<i>Total</i>	1887	100	2185	100	

The concept KÖRPERTEILE is common in the parcelle *Physisches Wesen*. It involves comparing the main features of different body parts and organs (e.g., HAND, KOPF, RÜCKEN, SCHULTER, HALS, NASE, BEINE), as well as hair and body parts (e.g., HAAR, WIMPER, AUGENBRAUE, BACKENBÄRTE).

(5) *Beine wie Hammer erfüllen ihren Zweck im Gehen* [Kernkorpus].

Here, we see a little variation in usage between the two forms of discourse, which may be explained by the fact that in the media pays less attention to exterior signs / characteristics of a person, but in literary discourse, such a description is vital for the construction of heroes' images.

The concept KÖRPERZUSTAND includes verbalizers connected to a person's bodily state (SÄUGERIN, BEHINDERTE, etc.), which are often judged by appearance. Referents signifying an illness or an unpleasant condition are included in the same category (GEISTESKRANKE, GEDRÜCKTHEIT, ENTZUGSSYMPTOME, WAHNSINNIGE, DROGENABHÄNGIGER, DEPRESSION, ERKÄLTETE, ALKOHOLIKER, SÜCHTIGE):

(6) „Selbstzweifel und Depression sind genauso wie Glücksgefühle nützlich, wenn man sie bändigen kann,“ sagte der 38-Jährige dem „Wall Street Journal“ [Presse].

The concept of GESCHLECHT UND ALTER includes verbalizers that indicate a person's gender and age (FRAU, MANN, KIND, KLEINKIND, VORSCHULKIND, ERWACHSER, SENIOR, etc.):

(7) *Zahlreiche Eltern haben dieses postmagische Denken übernommen, wenn sie ihr behindertes Kind als Strafe Gottes betrachten und mit Schuldgefühlen reagieren* [Kernkorpus].

The concept of PHYSIOLOGIE embodies knowledge about a person as a complex bioenergetic system subject to biological laws. These processes are represented by a number of verbalizers: *traum, geburt, blut, lach, träne, geruch, and tod.*

(3) *Parcelle Emotionales Wesen*

This parcelle is made up of domains and concepts that express a person's inner world, allowing him to perceive all abstract concepts (life, space, etc.) in the form of universal and culture-specific ideas about the surrounding world, and it is included in the concepts of GEFÜHLE, GEWOHNHEITEN, and NEIGUNGEN.

Table 3

Basic concepts of parcelle Emotionales Wesen in German literary and media discourse

	Concept	German literary discourse		German media discourse		Difference
		Verbalizers	%	Verbalizers	%	
1.	GEWOHNHEITEN UND NEIGUNGEN	928	63,7%	628	51,7%	-12,0%
2.	GEFÜHLE	525	36,0%	585	48,2%	12,2%
	<i>Total</i>	1457	100	1214	100	

The GEFÜHLE concept most frequently represents sensory perception (DUFT, GERUCH, ODOR, PARFÜM, ANBLICK, ANSICHT, BLICK, EINBLICK); facial expressions and gestures that express feelings (HÄNDEDRUCK, HANDSCHLAG, PATSCHHAND, PATSCHHÄNDCHEN, NICKEN, WINK, KOPFNICKEN, LÄCHELN, GRINSEN, etc.); feelings that a person may have at a certain moment or period of time (LIEBE, HASS, TRAUER, TRAUERIGKEIT, WUT, KUMMER, LEID, VERZWEIFLUNG, SCHMERZ, BOSHEIT, BOSHAFTIGKEIT, SUCHT, VERLIEBTHEIT, etc.), and feelings, which are more or less permanent qualities that a person may or may not possess (TAKT, ANSTANDSGEFÜHL, TAKTGEFÜHL, FINGERSPITZENGEFÜHL, etc.). The verbalizers of this concept belong to the category of emotional ideas and are marked with abstractness, fluidity, and elusiveness in language. This is due to the fact that not all feelings are capable of being verbally interpreted.

(8) *Komm, wir gucken unsere Liebe wie einen Sonnenuntergang* [Presse].

The concept *GEWOHNHEITEN UND NEIGUNGEN* objectifies the assessment of an individual's passions and habits (FEINSCHMECKER, GENIEßER, RAUCHER, SAUFIGEL, GOURMAND, LECKERMAUL, FEINGEISTER, TRINKER, SÜCHTIGE, KAFFEESÜCHTIGER, BIERHELD, SCHELLE, KAFFEELIEBHABER, TRUNKENBOLD, ALKOHOLIKER, SCHMAUCHER, ZUCKERSCHNUTE, SÜßMAUL, NASCHKATZE, NACHTEULEM, etc.).

(9) *Raucher sind stärker als Nichtraucher von Herzinfarkt und Schlaganfall, chronischer Bronchitis und Lungenentzündung bedroht* [Presse].

(4) *Parcelle Intelligentes Wesen*

This parcelle is formed by the concepts *GEISTIGE TÄTIGKEIT* and *KOMMUNIKATIVE TÄTIGKEIT* (table 4).

Table 4

Basic concepts of parcelle Intelligentes Wesen in German literary and media discourses

	Concept	German literary discourse		German media discourse		Difference
		Verbalizers	%	Verbalizers	%	
1.	<i>GEISTIGE TÄTIGKEIT</i>	312	64,2%	621	42,6%	-21,5%
2.	<i>KOMMUNIKATIVE TÄTIGKEIT</i>	174	35,8%	836	57,3%	+21,5%
	<i>Total</i>	486	100	1457	100	

The table illustrates a notable disparity in the frequency of usage among German literary and media discourses. The concept *GEISTIGE TÄTIGKEIT* encompasses 312 verbalizers in literary discourse, but in media, the number of verbalizers rose by more than 300 lexical units. The concept *KOMMUNIKATIVE TÄTIGKEIT* emerged as the least prevalent in literary discourse, although its occurrence in media rose by 20%.

The concept *KOMMUNIKATIVE TÄTIGKEIT* encompasses knowledge about human actions that aim to receive and transmit messages, leading to a communicative process between interlocutors. The term integrates verbalizers, which pertain to the processes of speech, linguistic activity, and language phenomena (e.g., *Ausspruch, Wort, Gespräch, Rede, Frage, Schrei, Erzählung, Erklärung, Antwort, Bitte*, etc.).

(10) *Wut auf diese blauweiße Küche, Schauplatz der letzten drei Streitnächte, Gabigespräche, Gespräche wie Endloskassetten, Sumpfdebatten, Teufelskreise* [Presse].

The concept *GEISTIGE TÄTIGKEIT* encompasses knowledge regarding an individual's mental activity, including cognition, thought processes, and imagination, including both conscious and subconscious intellectual endeavors (*DENKEN, BEDENKEN, BESINNLICHKEIT, TRÄUME*, etc.), cognitive abilities of an individual employed to execute this task (*INTELLEKT, VERNUNFT, VERSTAND, KLUGHEIT*, etc.), including reasons and results (*ZIELE, AUFGABE, TRAUM, SCHLUSSFOLGERUNG, VERGLEICH, SINN, GEDANKE, IDEE, WISSEN*, etc.).

(11) *Der passive Intellekt ist wie eine »tabula rasa« (grammateion), insofern er nur die Potenzen zu den Begriffen enthält, die in ihm durch den aktiven Geist (der zugleich das Gedachte, noêton ist.) aktualisiert werden* [Kernkorpus].

The next stage of our analysis is aimed at identifying the concepts with the highest and lowest frequency of use (Table 5).

Table 5

Frequency lists of concepts in German literary and media discourses

	Concepts in literary discourse	Verbalizers	Position shift		Concepts in media discourse	Verbalizers
1.	GEWOHNHEITEN UND NEIGUNGEN	928		↘2	1. KOMMUNIKATIVE TÄTIGKEIT	836
2.	KÖRPERTEILE	658		↘7	2. GEWOHNHEITEN UND NEIGUNGEN	628
3.	KÖRPERZUSTAND	653			3. KÖRPERZUSTAND	623
4.	GEFÜHLE	525		↘5	4. GEISTIGE TÄTIGKEIT	621
5.	GESCHLECHT UND ALTER	331		↘6	5. GEFÜHLE	585
6.	GEISTIGE TÄTIGKEIT	312	↗4		6. GESCHLECHT UND ALTER	561
7.	PHYSIOLOGIE	245		↘8	7. KÖRPERTEILE	544
8.	ARBEIT	235		↘9	8. PHYSIOLOGIE	457
9.	SOZIALE ROLLE	209		↘16	9. ARBEIT	360
10.	BERUFSERFABUNG	191		↘12	10. FAMILIE	291
11.	ÜBERZEUGUNG	187		↘17	11. BEZIEHUNGEN	280
12.	STATUS	186		↘15	12. BERUFSERFABUNG	269
13.	BEZIEHUNGEN	183	↗11		13. GRUPPEN UND BEZIEHUNGEN	253
14.	KOMMUNIKATIVE TÄTIGKEIT	174	↗1		14. NATIONALITÄT	221
15.	FAMILIE	172	↗10		15. STATUS	200
16.	LEISTUNGEN UND FÄHIGKEITEN	172		↘21	16. SOZIALE ROLLE	197
17.	PERSONEN	166		↘20	17. ÜBERZEUGUNG	193
18.	RELIGION	160		↘19	18. GESELLSCHAFTS-WIDRIGKEIT	167
19.	GRUPPEN UND BEZIEHUNGEN	159	↗13		19. RELIGION	158
20.	GESELLSCHAFTS-WIDRIGKEIT	159	↗18		20. PERSONEN	103
21.	NATIONALITÄT	26	↗14		21. LEISTUNGEN UND FÄHIGKEITEN	100

The results demonstrate the "fragility" of the positions of the concepts in the discourses. In our example, seven concepts enhanced their position in the media discourse, while 13 lost their place. The concept KÖRPERZUSTAND preserved its position in two discourses.

III. CONCLUSION

By comprehending each of the subject slots as a matrix model, it is possible to represent the conceptual space of the slot as a matrix of parcels that combine information about a person as an individual and have a varying degree of complexity, contingent upon the number of pertinent constitutive concepts.

According to the results of the analysis, the conceptual space of the domain MENSCH is grouped into 4 parcels: (1) *Soziale Wesen*; (2) *Physisches Wesen*; (3) *Emotionales Wesen*; (4) *Intelligentes Wesen*.

The basic concepts constituting the framework of German literary and media discourses are: *GEWOHNHEITEN UND NEIGUNGEN*; *KÖRPERTEILE*; *KÖRPERZUSTAND*; *GEFÜHLE*; *GESCHLECHT UND ALTER*; *GEISTIGE TÄTIGKEIT*; *PHYSIOLOGIE*; *ARBEIT*; *SOZIALE*

ROLLE; BERUFSERFABUNG; ÜBERZEUGUNG; STATUS; BEZIEHUNGEN; KOMMUNIKATIVE TÄTIGKEIT; FAMILIE; LEISTUNGEN UND FÄHIGKEITEN; PERSONEN; RELIGION; GRUPPEN UND BEZIEHUNGEN; GESELLSCHAFTSWIDRIGKEIT; NATIONALITÄT.

In the literary and media discourses of the German language, the concept of MENSCH summarizes the perception of individuals as highly intelligent, characterized by abstract notions regarding existence, space, and other aspects, while concentrating on the creation of universal and culturally specific ideas about the environment, ultimately striving for achievement and equilibrium in rest.

REFERENCES

- Звягіна Г.О. Вияв категорії порівняння у структурі художнього мовлення Григора Тютюнника. Загальні питання лінгвістики та літератури. 2015. Вип. 53. С. 107–109.
- Карабін У.М. Компаративні фразеологічні одиниці: емоційноекспресивний та структурно-семантичний аспекти. Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. 2013. Вип. 668. С. 35–45.
- Колісниченко Т. В., Коропатницька Т. П. Метахтон TOURISM: фреймова модель. Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика». С. 159–164. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.3-1/27>
- Мізін К.І. Компаративна фразеологія. Кременчук : ПП Щербатих, 2007. 168 с.
- Осовська І.М. Сучасний німецькомовний сімейний дискурс: ментальний і вербальний ресурс. Чернівці : РОДОВІД, 2013. 401 с.
- Приходько А.М. Дискурсологія концепту vs концептологія дискурсу. Вісник Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна. 2007. № 782. С. 66–72.
- Kolisnichenko T., Osovska I., Tomniuk L. Exploring Concepts of the English-Language Tourism Advertising Discourse in Pre-Pandemic and Pandemic Times. East European Journal of Psycholinguistics. Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk. 2022. Vol. 9 No. 1. P. 57–75. DOI: <https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.1.kol>

REFERENCES

- Zvyagin G.O. Vyyav katehoriyi porivnyannya u strukturi khudozhn'oho movlennya Hryhora Tyutyunnyka [Identified Categories of Comparison in the Structure of Hryhor Tyutyunnyk's Artistic Speech]. General issues of linguistics and literature. 2015. Vol. 53. Pp. 107–109.
- Karabin U.M. Komparatyvni frazeolohichni odynytsi: emotsiynoekspresyvnyy ta strukturno-semantychnyy aspekty. [Comparative Phraseological Units: Emotional Expressive and Structural-Semantic Aspects]. Germanic Philology. Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 2013. Issue 668. Pp. 35–45.
- Kolisnichenko T. V., Koropatnitska T. P. Metakhton TOURISM: freymova model. [Metathon TOURISM: Frame Model]. Scientific journal Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University", Series: "Philology. Journalism". Pp. 159-164. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.3-1/27>
- Mizin K.I. Komparatyvna frazeolohiya [Comparative Phraseology]. Kremenchuk: PP Shcherbatykh, 2007. 168p.
- Osovska I.M. uchasnyu nimets'komovnyu simeynnyy dyskurs: mental'nyy i verbal'nyy resurs [Contemporary German-Language Family Discourse: a Mental and Verbal Resource]. Chernivtsi: RODOVID, 2013. 401 p.
- Prykhodko A.M. Dyskursolohiya kontseptu vs kontseptolohiya dyskursu [Concept Discourse vs Discourse Concept]. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "PHILOLOGY". 2007. No. 782. P. 66–72.
- Kolisnichenko T., Osovska I., Tomniuk L. Exploring Concepts of the English-Language Tourism Advertising Discourse in Pre-Pandemic and Pandemic Times. East European Journal of Psycholinguistics. Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk. 2022. Vol. 9 No. 1. P. 57–75. DOI: <https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.1.kol>

Отримано: 4 вересня 2024 р.

Прорецензовано: 3 жовтня 2024 р.

Прийнято до друку: 19 жовтня 2024 р.

УДК 81'25

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.74-84>**ORGANISATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS
FOR THE DEVELOPMENT OF COMPETENCE IN SCIENTIFIC AND
TECHNICAL TRANSLATION ON THE MOODLE PLATFORM****ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ
НА ПЛАТФОРМІ MOODLE****Антоніна КОРОЛЬ**

кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри германської філології та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
a.korol@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1576-0120>

The publication presents the theoretical and practical basis of the methodology of teaching scientific and technical translation in higher education institutions. The purpose of the study is to develop a new electronic (multimedia) course 'Scientific and Technical Translation of the First Foreign Language' on the Moodle educational platform for training students of higher education (first / bachelor's degree) Specialty 035 – Philology.

The object of the study is the process of forming translation competence in various types of written scientific and technical translation from German into Ukrainian and vice versa. To achieve this goal, general scientific theoretical and empirical methods were used (analysis and comparison of scientific literature on the research topic); pedagogical methods (method of pedagogical observation, documentary method, which helped to process and systematise the results of an anonymous sociological survey of students of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University); sociological methods (method of sociological survey at the statement stage).

The proposed course for the development of professional competences in bilateral written scientific and technical translation is an e-learning tool that contains teaching materials, translation tasks, glossaries, tests and a set of exercises to develop students' skills in bilateral written scientific and technical translation. To create a set of preparatory (pre-translation) exercises and translation tasks, various activities and resources of the Moodle learning platform were used, including folders with information and reference material, WIKI, GLOSSARY, LESSON, TASK, HYPERLINK, TEST, SEMINAR, FORUM, CHAT, etc.

Keywords: professional competence of a translator, full written, annotated and abstract translation, scientific and technical text, e-course.

У публікації представлено теоретичні та практичні засади методики викладання науково-технічного перекладу у ЗВО. Метою дослідження є розробка нового електронного (мультимедійного) курсу "Науково-технічний переклад першої іноземної мови" на освітній платформі Moodle для підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти, спеціальності 035 – Філологія, спеціалізації 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно, перша – німецька) у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Об'єкт дослідження – процес формування перекладацької компетентності у здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти у різних видах письмового науково-технічного перекладу з німецької мови українською та навпаки. Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові теоретико-емпіричні методи (аналіз та порівняння наукової літератури з теми дослідження, освітніх програм, посібників з галузевого та науково-технічного перекладу), педагогічні методи (метод педагогічного спостереження, документальний метод, що допомогли опрацювати та систематизувати результати анонімного соціологічного опитування здобувачів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича), соціологічні методи (метод соціологічного опитування на констатувальному етапі дослідження у формі анонімного опитування в онлайн-форматі) тощо. Пропонований курс для розвитку фахових компетенцій у двосторонньому письмовому науково-технічному перекладі є електронним засобом навчання, який містить навчально-методичні матеріали, перекладацькі завдання, глосарії, тести та комплекс вправ для формування у студентів умінь двостороннього письмового науково-технічного перекладу. Для створення комплексу підготовчих (доперекладацьких) вправ та перекладацьких завдань використано різні діяльності й ресурси навчальної платформи Moodle, зокрема теки з інформаційно-довідковим матеріалом, WIKI, ГЛОСАРІЙ, УРОК, ЗАВДАННЯ, ГІПЕРПОСИЛАННЯ, ТЕСТ, СЕМІНАР, ФОРУМ, ЧАТ тощо.

Ключові слова: професійна компетентність перекладача, повний письмовий, анотаційний та реферативний переклад, науково-технічний текст, електронний курс.

I. ВСТУП

В умовах глобалізації та інтеграції України в Європейський союз все більше зростає міжнародна співпраця вітчизняних підприємств різних галузей, які потребують фахівців, здатних надавати перекладацькі послуги, дотримуючись поставлених замовником вимог та строків. Тому якісна підготовка перекладачів у ЗВО до здійснення науково-технічного перекладу є на часі та потребує глибшого дослідження.

Актуальність дослідження визначається тим, що, зважаючи на зростання попиту у високоякісному перекладі та перекладачах, здатних його забезпечити, на думку Л.І. Довгань «система професійної підготовки філологів-перекладачів в Україні потребує не тільки збільшення чисельності здобувачів (майбутніх випускників), а й вдосконалення змісту, форм і методів їхнього навчання» (Довгань, 2023, с. 153). Цілком слушним є зауваження дослідниці стосовно того, що сучасний перекладач повинен мати як високий якісний рівень професійної перекладацької компетентності, так і бути готовим й здатним до швидкої перебудови та адаптації до нових умов перекладацької діяльності у всіх формах її прояву (Довгань, 2023, с. 153).

Проблемами методики навчання науково-технічного перекладу займалися такі вчені, як Дудіна О. В. (2020), Т. І. Кавицька (2015), Масур Г. С. (2018), О. А. Михайленко (2015), А. Л. Міщенко (2015), Н. В. Нечаєва і С. Ю. Свето́ва (2018), Стрілець В. В. (2019), Я. Г. Фабрична (2015), Л. М. Черноватий (2017) та ін.

У представленій публікації спробуємо продемонструвати результати нашого дослідження, а саме новий розроблений курс "Науково-технічний переклад з основної іноземної мови" на платформі Moodle для здобувачів першого рівня вищої освіти, спеціальності 035 – Філологія, спеціалізації 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька.

Мета дослідження – розробити новий електронний курс "Науково-технічний переклад з основної іноземної мови" на навчальній платформі Moodle для навчання майбутніх філологів-перекладачів. Електронний курс розраховано на 90 годин, він містить комплекс навчально-методичних, інформаційно-довідкових матеріалів, перекладацькі завдання, глосарії, тести та вправи для формування у майбутніх перекладачів умінь двостороннього письмового науково-технічного перекладу.

Об'єкт дослідження – процес формування перекладацької компетентності у здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти у різних видах письмового науково-технічного перекладу (мовна пара – німецько-українська).

Методи дослідження. Для досягнення вказаної мети ми послуговувались такими науковими методами дослідження: загальнонаукові теоретико-емпіричні методи (аналіз та порівняння наукової літератури з теми дослідження, освітніх програм, посібників з галузевого та науково-технічного перекладу); педагогічні методи, зокрема спостереження для обробки емпіричних даних; соціологічні методи (метод соціологічного опитування на констатувальному етапі дослідження у формі анонімного опитування в онлайн-форматі) та ін.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

У цій статті ми пропонуємо до розгляду нашу модель організації навчального процесу на платформі Moodle, структуру і зміст електронного курсу, тематику вправ та завдань до здійснення анотаційного, реферативного й повного письмового двостороннього науково-технічного перекладу та його редагування.

Розміщення електронного курсу на навчальній платформі Moodle надає змогу використовувати різні типи і види вправ, а також підготовчих та перекладацьких завдань за допомогою комбінації відповідних видів діяльності / ресурсів: СТОРІНКА, УРОК, ЗАВДАННЯ, ТЕСТ, СЕМІНАР, ФОРУМ, ЧАТ, ГІПЕРПОСИЛАННЯ.

Використовуючи дидактичні можливості Moodle, процес набуття професійних перекладацьких компетентностей науково-технічного перекладу поділено на такі предметні модулі:

- Модуль 1 "Анотаційний двосторонній переклад науково-популярного тексту";
- Модуль 2 "Реферативний двосторонній переклад наукового тексту";
- Модуль 3 "Повний письмовий двосторонній переклад та редагування науково-технічного тексту".

Кожна тема курсу, на нашу думку, повинна мати такі основні компоненти: форум, довідково-інформаційний матеріал, комплекс підготовчих вправ для формування компетентності в анотаційному, реферативному та повному двосторонньому видах науково-технічного перекладу, а також тестові завдання до теми.

Структура і зміст курсу "Науково-технічний переклад з основної іноземної мови" з відповідним розподілом годин для практичних занять та самостійної роботи студентів представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Структура і зміст електронного курсу
"Науково-технічний переклад з основної іноземної мови"**

Предметний зміст модуля 1 "Анотаційний двосторонній переклад наукового тексту"			
Тематична спрямованість	Кількість годин		
	Всього	Практичні	С/Р
T1: Переклад науково-популярної статті зі сфери охорони навколишнього середовища (з німецької мови українською)	4	2	2
T2: Переклад науково-популярної статті зі сфери енергозбереження (з української мови німецькою)	4	2	2
T3: Переклад науково-популярної статті зі сфери природознавства (з німецької мови українською)	4	2	2
T4: Переклад науково-популярної статті зі сфери природознавства (з української мови німецькою)	4	2	2
Предметний зміст модуля 2 "Реферативний двосторонній переклад наукового тексту"			
Тематична спрямованість	Кількість годин		
	Всього	Практичні	С/Р
T1: Реферативний переклад наукової статті зі сфери медицини (з німецької мови українською)	5	2	3
T2: Реферативний переклад наукової статті зі сфери медицини (з української мови німецькою)	5	2	3
T3: Реферативний переклад наукової статті зі сфери ІТ-технологій (з німецької мови українською)	5	2	3
T4: Реферативний переклад наукової статті зі сфери ІТ-технологій (з української мови німецькою)	5	2	3
Предметний зміст модуля 3 "Повний письмовий переклад та редагування науково-технічного тексту"			
Тематична спрямованість	Кількість годин		
	Всього	Практичні	С/Р
1. Повний письмовий двосторонній переклад та редагування науково-технічного тексту			
T1: Повний письмовий переклад технічного тексту зі сфери автомобілебудування (з німецької мови українською)	8	2	6
T2: Повний письмовий переклад технічного тексту зі сфери автомобілебудування (з української мови німецькою)	8	2	6
2. Повний письмовий двосторонній переклад технічного тексту			
T1: Повний переклад інструкції до кухонного приладдя (з німецької мови українською)	9	2	7
T2: Повний переклад інструкції до кухонного приладдя (з української мови німецькою)	9	2	7
3. Редагування перекладу технічного тексту			
T1: Редагування технічного перекладу з німецької мови українською	7	2	5
T2: Редагування технічного перекладу з української мови німецькою	7	2	5
Модуль-контроль (залік)	6	2	4
Всього годин за семестр	90	30	60

Як видно з таблиці 1, електронний курс "Науково-технічний переклад з основної іноземної мови" складається з трьох модулів, кожен з яких містить розроблені теми із перекладацькими завданнями, підготовчими доперекладацькими вправами, довідково-

інформаційним теоретичним матеріалом, посиланнями на паралельні тексти, тестами тощо. Розглянемо детальніше кожний модуль курсу та проаналізуємо його особливості. Два перші модулі складаються з чотирьох тем, а третій модуль поділено на три підрозділи, кожен з яких містить по дві теми. Курс розрахований на один семестр, охоплює 90 год (3 кредити ЄКТС), одне практичне заняття на тиждень (30 год), решта годин відведено на самостійне опрацювання матеріалу (60 год).

Модуль 1 "Анотаційний двосторонній переклад наукового тексту" містить теоретичну частину (на ресурсі СТОРІНКА) та 4 теми. Кожна тема наповнена комплексом підготовчих доперекладацьких вправ, завданням яких є навчити студентів надавати стисло характеристику тексту оригіналу та відтворювати лише невелику частину інформації. У цьому блоці передбачено такі види вправ: на засвоєння нової термінології, на розвиток навичок аналізу вихідного тексту, розпізнання ключових елементів тексту, виокремлення перекладацьких проблем (див. Рис. 1).

Науково-технічний переклад

/ 1.1. Підготовчі вправи до здійснення анотаційного перекладу науково-популярної статті з німецької мови українською

УРОК

1.1. Підготовчі вправи до здійснення анотаційного перекладу науково-популярної статті з німецької мови українською

Урок   Налаштування   Звіти   Більше ▾

Позначити як виконано

1. Ergänzen Sie das Assoziogramm. Welche Ideen fallen Ihnen ein?
2. Übersetzen Sie die gegebenen Begriffe ins Ukrainische, verwenden Sie ggf. ein Wörterbuch!
3. Machen Sie die Sätze kürzer, indem Sie Wörter entfernen, die erklären oder unterstützende Informationen liefern!

Рис. 1 Зразок оформлення підготовчих вправ до здійснення анотаційного перекладу на Moodle

Основним навчальним елементом кожної окремої теми відповідного модуля є конкретне перекладацьке завдання (письмовий двосторонній переклад науково-технічного тексту), до якого поступово і поетапно готуються студенти, виконуючи підготовчі доперекладацькі вправи. Зразок оформлення такого перекладацького завдання на платформі Moodle подано на Рис. 2.

ЗАВДАННЯ

1.2. Анотаційний переклад науково-популярної статті "Klimaschutz gegen Umweltschutz?" українською мовою

Завдання   Налаштування   Розширене оцінювання   Більше ▾

Позначити як виконано

Übersetzen Sie den Artikel "**Klimaschutz gegen Umweltschutz?**" von Dietrich Murswiek ins Ukrainische und achten Sie dabei auf alle Besonderheiten der Annotationsübersetzung!

<http://www.dietrich-murswiek.de/files/Murswiek,-Klimaschutz-Umweltschutz-Konflikte-Z.pdf>

Murswiek,-Klimaschutz-Umweltschutz-Konflikte-Z.pdf 13 September 2022, 18:20 PM

Рис. 2 Зразок оформлення перекладацького завдання на платформі Moodle

Модуль 2 "Реферативний двосторонній переклад наукового тексту" традиційно складається з: теоретичної частини та 4-х тем. Кожна тема другого модуля також містить підготовчі вправи до здійснення реферативного перекладу, тестові завдання на закріплення знань з термінології до теми конкретного перекладацького завдання (див. Рис. 3) та власне перекладацькі завдання.

Ordnen Sie die gegebenen Begriffe und wählen Sie die richtige Übersetzung!	
Система гарячого водопостачання	Вибрати... ▾
Рефлектор Френеля	Fresnel-Reflektor ▾
Сумарна енергія	Вибрати... ▾
Енергія газу з органічних відходів	Вибрати... ▾
Електрична енергія	Вибрати... ▾
Аеротермальна енергія	Вибрати... ▾
Сонячна електростанція	Вибрати... ▾
Циркуляційний насос	Вибрати... ▾
Технічні характеристики	Вибрати... ▾
Розподільний видобуток електрики	Вибрати... ▾

Рис. 3 Зразок оформлення тестових завдань на платформі Moodle

У цьому блоці передбачено такі види вправ: на формування у студентів навичок "стискати" основний зміст тексту за умови іншої мови, на яку виконується переклад; на відкидання другорядної інформації й виокремлення основної та виконання перекладу за відповідним алгоритмом.

Модуль 3 "Повний письмовий двосторонній переклад та редагування науково-технічного тексту" складається з трьох підрозділів: повний письмовий двосторонній переклад науково-технічного тексту, повний письмовий двосторонній переклад технічного тексту (інструкції), редагування перекладу технічного тексту та модуль-контроль. Окрім перекладацьких завдань і підготовчих вправ, у цьому модулі студентам пропонується здійснити доперекладацький аналіз вихідного тексту.

Для здійснення повного письмового перекладу технічного тексту у кожному блоці зібрано відповідні паралельні тексти до конкретної тематики, якими студенти можуть послуговуватися у процесі виконання перекладацького завдання.

У двох темах третього підрозділу "Редагування перекладу технічного тексту" студентам пропонується вид діяльності СЕМІНАР, за допомогою якого вони можуть редагувати переклади один одного, а також переклад, який здійснений за допомогою сервісу машинного перекладу Google Translator чи DeepL Translate (див. Рис. 4).

Науково-технічний переклад

/ 2.1. Редагування перекладу технічного тексту (здійсненого іншим студентом) з української мови німецькою

СЕМІНАР

2.1. Редагування перекладу технічного тексту (здійсненого іншим студентом) з української мови німецькою

Семінар   Налаштування   Форма оцінки   Розподіл подання   Більше ▾

Етап налаштування

Етап налаштування Поточний етап ●	Етап задачі робіт Перейдіть до фази подання ○	Етап оцінювання Перейдіть на етап оцінювання ○	Етап оцінювання оцінок Перейдіть до етапу оцінки ○	Закрито Закрити майстерню ○
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Задати вступ до семінару ✗ Надати інструкції по роботі ✓ Редагувати форму оцінювання ✓ Перейдіть до наступного етапу 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Надати інструкції по оцінюванню ✓ Розподілення робіт очікується: 0 надано: 0 до розміщення: 0 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Вирахувати оцінки за роботи очікується: 0 вираховано: 0 ✓ Вирахувати бали за оцінювання очікується: 0 вираховано: 0 ✓ Написати висновок для семінару 	

Опис ▾

Bearbeiten Sie die Übersetzung eines technischen Textes! Korrigieren Sie die Übersetzungsfehler!

Рис. 4 Зразок оформлення завдання для студентів з редагування перекладу

Розглянемо детальніше структурні компоненти електронного курсу для формування вмій та навичок анотативного і реферативного видів письмового перекладу здобувачами вищої освіти.

У таблиці 2 подано перелік структурних компонентів кожного розділу курсу: резюме курсу; довідково-інформаційний матеріал (СТОРІНКА / ГІПЕРПОСИЛАННЯ); ФОРУМ, ЧАТ; комплекс вправ та перекладацьких завдань (УРОК, ЗАВДАННЯ), ТЕСТ.

Таблиця 2

Структурні компоненти окремого розділу електронного курсу для навчання анотаційного й реферативного письмового перекладу

№	Структурні компоненти	Зміст і мета
1.	Резюме курсу	Детальний опис курсу, ознайомлення з матеріалами розділу
2.	Довідково-інформаційний матеріал	Забезпечення студентів необхідним довідковим матеріалом: теоретичні статті, довідкові джерела інформації
3.	Форуми, чати	Можливість спілкування на професійні теми (обговорення й вирішення проблем, труднощів під час перекладу)
4.	Комплекс вправ та перекладацьких завдань (урок, завдання)	Завдання, спрямовані на формування навичок та професійної компетентності для здійснення анотаційного і реферативного письмового перекладу
5.	Тест	Здійснення контролю засвоєння відповідного матеріалу

Ми вважаємо за доцільне продемонструвати, як на практиці проводиться робота над вправами та які можливості надає електронний курс для навчання майбутніх перекладачів основ науково-технічного перекладу.

Відповідно до розробленої моделі на першому занятті першого модуля пропонується вступна міні-лекція (до 15-ти хв.) з метою ознайомлення здобувачів з особливостями

організації навчального процесу на цій платформі (реєстрація на курс, хід роботи, особливості проведення контролю, оцінювання, отримання порад викладача, чати, форуми, структура завдань тощо), планування й реалізації індивідуального засвоєння матеріалу студентами.

До початку роботи з електронним курсом здобувачі ознайомлюються з його структурою, розподілом навчальних елементів за модулями, тематичним спрямуванням перекладацьких завдань та принципом самостійної роботи на платформі Moodle. Після цього студент може розпочинати навчання в електронному курсі з першого модуля. Кожен модуль передбачає вивчення конкретного теоретичного матеріалу перед виконанням практичних перекладацьких завдань. Довідково-інформаційний матеріал студенти зможуть знайти за відповідними покликаннями у папці "Теорія до теми модуля". Ознайомлення з інформаційно-довідковою інформацією може знадобитися їм для виконання відповідних вправ.

За допомогою ресурсів ЧАТ та ФОРУМ здобувачі мають можливість спілкуватися один з одним та з викладачем, обговорювати труднощі перекладу, можливі шляхи їх розв'язання в зручному форматі.

Завдання різняться тим, що до них викладач може додавати відповідні перекладацькі завдання для навчання письмового перекладу, де вихідний текст прикріплюється за допомогою документу Word. Завдання на встановлення відповідності передбачають автоматизовану перевірку сформованості умінь і навичок студентів. Також студентам надається можливість вести словник-термінів з науково-технічною термінологією.

Слід наголосити, що вправи, представлені такими видами діяльності в Moodle як УРОК та ЗАВДАННЯ, де здобувачі можуть прикріплювати і надсилати переклад у форматі документу Word, перевіряє безпосередньо викладач або його асистент, а вправи тестового зразка (ТЕСТ) перевіряються системою автоматично, або ж пропонуються тести з відкритими відповідями, де викладач задає критерії оцінювання (час виконання, термін здачі, кількість балів). Студент має лише одну спробу на виконання тесту, за результатами якого виставляється відповідний бал у "Журнал оцінок" і зараховується до курсу.

Подальшим кроком роботи студентів буде виконання комплексу підготовчих вправ для здійснення анотаційного двостороннього перекладу з німецької мови українською і навпаки безпосередньо в розробленому розділі курсу відповідного модуля. Традиційно ми розпочинаємо з науково-популярної статті про захист навколишнього середовища і завершуємо науковим текстом про будову Землі. Усі завдання подані у порядку зростання ступеня складності: від простішого до складнішого.

Далі студенти здійснюють реферативний двосторонній переклад наукового тексту з німецької мови українською й навпаки. Цей блок складається з: перекладу наукової статті зі сфери медицини (з української мови німецькою і навпаки); перекладу наукової статті зі сфери ІТ-технологій (з німецької мови українською і навпаки).

Наступний етап – здійснення повного письмового двостороннього перекладу наукової статті й технічної інструкції. Після оволодіння основними навичками та умінями анотаційного, реферативного видів перекладу, студентам пропонується самостійно здійснити переклад, враховуючи всі особливості науково-технічного перекладу. Проте підготовчим етапом до цього завдання вважаємо – навчити студентів здійснювати доперекладацький аналіз наукової статті, наприклад зі сфери автомобілебудування чи технічної інструкції по використанню кухонного приладдя. Для цього ми послуговуємося ресурсом ЗАВДАННЯ, де студенти можуть ознайомитися з текстом, який будуть перекладати з німецької мови українською, перейти за покликанням на сайт зі статтею та розпочати аналіз за конкретними критеріями (спільними для всіх учасників перекладацького процесу).

Доперекладацький аналіз тексту спрямований на визначення зовнішніх і внутрішніх особливостей тексту оригіналу, полегшує процес здійснення адекватного перекладу тексту.

Друге завдання студентів полягає у роботі з паралельними текстами перед здійсненням повного письмового науково-технічного перекладу з німецької мови українською. Як

зазначалось раніше, такий вид діяльності створюється за допомогою ресурсу ГІПЕРПОСИЛАННЯ, де розміщуються покликання на сайти зі статтями схожої тематики мовою перекладу.

А. Нойберт та Г. Шрев (1992, с. 137) виокремлюють паралельні тексти, що є прикладом певного жанру. Перекладач використовує їх як орієнтир для дотримання жанрової єдності, враховує особливості організації та структури тексту, а також стилю в мові перекладу, що уможливорює краще сприйняття перекладного тексту цільовою аудиторією. Паралельні тексти дозволяють перекладачам підібрати відповідний еквівалент необхідного терміна мовою перекладу, часто терміна, який відсутній у словниках. Під час виконання цього завдання студенти мають можливість детальніше ознайомитися з відповідною термінологією та здійснити адекватний переклад.

Наступним етапом ми пропонуємо здобувачам виконання комплексу доперекладацьких завдань для повного письмового перекладу технічного тексту з німецької мови українською. Перше завдання – навчитись укладати двомовні вузькоспеціалізовані глосарії, термінологічні словники, що значно поглибить фаховий словниковий запас майбутніх перекладачів.

Після опрацювання вузькогалузевої термінології, з'ясування конкретних деталей, порівняння термінологічних систем обох культур та пошуку рішення перекладацьких проблем у разі відсутності відповідника в мові перекладу студентам пропонується перейти власне до процесу уважного читання вихідного тексту. Процес читання передбачає детальний аналіз та сприйняття змісту вихідного науково-технічного тексту, розуміння технічної термінології, попередній пошук еквівалентів у цільовій мові. Для цього ми пропонуємо таке завдання: створення плану наукової статті. Це завдання дозволяє поділити текст на уривки, які допомагають здобувачеві чіткіше впорядкувати для себе наведені у тексті поняття.

До процесу після читання вихідного науково-технічного тексту відносять перевірку адекватності розуміння лексичних одиниць, однозначності / неоднозначності їхніх визначень, а також виокремлення незрозумілих понять, які слід дослідити детальніше безпосередньо під час перекладу (Kade, 1980). На цьому етапі студентам пропонується зробити чорновий варіант перекладу наукової статті та інструкції по використанню кухонного приладдя.

Заключним етапом здобуття відповідних перекладацьких навичок буде редагування студентами науково-технічного перекладу з німецької мови українською і навпаки. Для цього ми пропонуємо два види завдань на редагування: 1) редагування перекладу технічного тексту (здійсненого за допомогою машинного перекладу) з німецької мови українською; 2) редагування перекладу технічного тексту (здійсненого іншим студентом) з української мови німецькою, які створені в навчальному ресурсі ЗАВДАННЯ та СЕМІНАР. Завдяки таким завданням, на нашу думку, здобувачі можуть спробувати себе в ролі перекладача-редактора під час редагування робіт своїх колег-одногрупників, а також під час редагування перекладу, здійсненого Google Translate чи DeepL Translate. Кожен студент має можливість перевірити роботу свого колеги, обґрунтувавши власну думку з додаванням коментарів. Роботи між студентами розподіляються системою автоматично (у тому числі кількість текстів для редагування на одного студента) і регулюється викладачем за допомогою дидактичних можливостей платформи Moodle.

Курс завершується модуль-контролем, після якого оцінюються компетентності, яких набули студенти під час опанування дисципліни упродовж семестру.

III. ВИСНОВКИ

Електронний курс для навчання майбутніх перекладачів двостороннього письмового науково-технічного перекладу є електронним засобом навчання, який виконує інформативну, освітню, мотивувальну, комунікативну та контрольну функції. Курс "Науково-технічний переклад з основної іноземної мови" розміщено на навчальній платформі Moodle у мережі Інтернет (режим доступу до ресурсу: <https://moodle.chnu.edu.ua/course/view.php?id=2080>),

містить комплекс навчально-методичних, інформаційно-довідкових матеріалів, перекладацькі завдання, глосарії, тести та комплекс вправ для формування у студентів умінь двостороннього письмового науково-технічного перекладу. Під час створення контенту було використано різні види діяльності / ресурси навчальної платформи Moodle: теки з інформаційно-довідковим матеріалом, WIKI, ГЛОСАРІЙ, УРОК, ЗАВДАННЯ, ГІПЕРПОСИЛАННЯ, ТЕСТ, СЕМІНАР, ФОРУМ, ЧАТ тощо. Перспективою подальшого дослідження вважаємо розробку критеріїв оцінювання письмового науково-технічного перекладу, що є невід'ємною складовою організації процесу навчання майбутніх перекладачів у цій галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Довгань Л. І. Сучасні підходи та тенденції професійної підготовки майбутніх філологів-перекладачів у системі вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця, 2023. Вип. 69. С. 152–163.
- Дудіна О. В. Підготовка фахівців з технічного перекладу в університетах США: дис. ... кан-т пед. наук : 13.00.04 / Київ. Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 217 с.
- Король А., Діордійчук Л. Запровадження курсу «Науково-технічний переклад з основної іноземної мови»: актуальний стан професійної підготовки перекладачів до здійснення науково-технічного перекладу. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці, 2022. Вип. 841. С. 57–66.
- Масур Г. С. Стратегічна компетенція як компонентна детермінанта професійної компетентності майбутніх перекладачів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2018. № 6. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/11579/1/%D0%9C%9C%9C.pdf> (дата звернення 05.04.2024).
- Овдій Н. Концептуальні засади професійної підготовки перекладачів в Україні та Німеччині. Новації і традиції перекладу: українські студії в європейському вимірі (присвячена року Європи в Україні) : зб. матерів доп. учасн. міжнар. наук. практ. кон. Київ, 2020. С. 63–65. URL: <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/materiali.pdf> (дата звернення: 14.06.2024).
- Перова С. В. Підготовка викладачів перекладу як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2021. № 95. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4444> (дата звернення: 06.11.2022).
- Стрілець В. В. Етапи навчання повного письмового науково-технічного перекладу. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія*. Київ, 2019. Вип. 31. С. 78–86.
- Фабрична Я. Г. Ринок перекладацьких послуг: аналітичний огляд тенденція, структури, вимог до фахівців з письмового перекладу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2021. Вип. 94. С. 79–86.
- Фабрична Я.Г. Сучасні тенденції у професійній підготовці майбутніх перекладачів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. Дніпро, 2021. № 2 (22). С. 284–290.
- Черноватий Л. М. Зміст навчання майбутніх філологів галузевого перекладу: компетентнісний підхід. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Педагогіка*, 2017. № 4. С. 126–134.
- Kade O. Die Sprachmittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchung : Übersetzungswissenschaftliche Beiträge 3. Leipzig, 1980. P. 71–197.
- Kim O. D. T., Minh N. T. T. Improving speaking skill for technical students at IUH through experiential activities. *Linguistics and Culture Review*. 2021. № 5, p. 2365–2380. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1983> (Last accessed 08.06.2024).
- Neubert A., Kent G. Shreve. Translation as Text. London: The Kent State University Press, 1992. 171 p.

УДК 811.111'355

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.85-98>

**SPECIAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT
OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF WOMEN
WITH A MIGRATION BACKGROUND WITHIN THE FRAMEWORK OF
THE INQUA PROJECT**

**BESONDERHEITEN DER ENTWICKLUNG
DER KOMMUNIKATIVEN KOMPETENZ VON FRAUEN
MIT MIGRATIONSGRUND IM RAHMEN DES PROJEKTS INQUA**

Bohdana LABINSKA

Doktor der pädagogischen Wissenschaften, Professorin,
Beraterin in der gGmbH BIN – Berufliche Integration, Hamburg
bohdana.labinska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5232-8022>

The article aims to introduce the educational and scientific community to the InQua project develops communicative competence in women with a migration background. The objectives of the research paper is: to familiarize with the purpose, objectives, and results of the project; to clarify the essence of the concept of communicative competence, professionally oriented communicative competence; to present models and techniques for the development of communicative competence and their effectiveness. The InQua project is a professional development program for women who aspire to become a consultant/coach in the social sphere. Upon completion of the training, project participants should be able to use models and techniques in building communication, conduct systemic counseling independently, focusing on goals and resources. In the course of the training, the project participants had the opportunity to practice, i.e. to simulate various situations that arise during counseling/coaching. After the simulation, the simulated situations were analyzed by both the participants and an experienced coach. The participants of the InQua project were eager to participate in the discussion, as this activity not only helped to develop language and communication skills, but also developed professionally oriented communication competencies. The knowledge gained contributed to better integration into German-speaking society and created conditions for professional and comprehensive personal development. At different stages of scientific research, theoretical research methods (analysis, synthesis, comparison, generalization).

Keywords: *communicative competence, models of communication, communication techniques*

Стаття має на меті ознайомити освітню і наукову спільноту з проектом InQua і тим, як саме в рамках цього проекту відбувається розвиток комунікативної компетентності у жінок з міграційним підґрунтям. До завдань наукової праці належало: ознайомити з метою, завданнями, і результатами проекту; з'ясувати суть поняття комунікативна компетентність, професійно орієнтована комунікативна

компетентність; представити моделі і техніки розвитку комунікативної компетентності та їх ефективність. Проект InQua – це програма підвищення кваліфікації для жінок, які прагнуть стати консультантом/ коучем у соціальній сфері. Після завершення курсу учасниці проекту повинні вміти використовувати моделі і техніки у вибудовуванні комунікації, самостійно проводити системне консультування, орієнтуючись на цілі і ресурси. У процесі навчання учасниці проекту мали можливість практично використовувати набути навички і вміння, тобто моделювати й імітувати різні життєві ситуації, які можуть виникати під час консультування/коучінгу. Після моделювання здійснювався аналіз імітованих ситуацій як учасницями моделювання, так і досвідченим коучем. Учасниці проекту охоче брали участь в обговоренні, оскільки така діяльність сприяла не лише формуванню мовних і комунікативних навичок, а й розвивала професійноорієнтовану комунікативну компетентність. Отриманні знання сприяли кращому інтегруванню в німецькомовне суспільство та створювали умови для професійного та всебічного розвитку особистості. На різних етапах наукового пошуку використовувалися теоретичні методи дослідження (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення).

Ключові слова: комунікативна компетентність, моделі комунікації, техніки комунікації.

I. EINLEITUNG

In der modernen Welt muss eine qualifizierte Fachkraft über gut ausgebildete kommunikative Fähigkeiten verfügen, um unter den sich ständig ändernden Marktbedingungen wettbewerbsfähig zu sein und zu bleiben. Der Erfolg des Einzelnen in der gewählten beruflichen Tätigkeit als Spezialkraft hängt von seiner kommunikativen Kompetenz ab.

Das Problem der Entwicklung kommunikativer Kompetenz liegt an der Schnittstelle vieler Wissenschaften, wie der Philologie, der allgemeinen Psychologie, der Sozialpsychologie und der humanistischen Psychologie. Die zwischenmenschliche kommunikative Interaktion wird durch die professionelle Beherrschung der sprachlichen und außersprachlichen Mittel, der Mechanismen der psychologischen Beeinflussung, des Bewusstseins der Ausdrucksmöglichkeiten – Sprache, Mimik und Gestik - bedingt (V. Chernysh, 2015, S. 1).

Alle Fähigkeiten und Fertigkeiten, die eine angemessene Kommunikation gewährleisten - sprachlich und soziokulturell angemessene Äußerungen, die den Anforderungen der Situation, den persönlichen Intentionen, den Beziehungen der Gesprächspartner usw. entsprechen – bilden die kommunikative Kompetenz. Die kommunikative Kompetenz, die sich bei Frauen mit Migrationsbiographie als Multiplikatorin tatsächlich entwickelt, sollte berufsorientiert sein, d.h. sich an der beruflichen Tätigkeit orientieren. Dabei spielen die Komponenten der kommunikativen Kompetenz wie linguistische, soziolinguistische und pragmatische Kompetenzen für die Entwicklung der kommunikativen Kompetenz eine wichtige Rolle.

Die Analyse der methodologischen, psychologischen, pädagogischen und linguistischen Studien zeigt, dass es bestimmte Voraussetzungen für die Lösung des Problems der Entwicklung kommunikativer berufsbezogener Kompetenz gibt. So identifizierte V. Kahn-Kalik didaktische und kommunikative Aspekte des Kommunikationsproblems. Er sah die Bedeutung der kommunikativen Interaktion in der zielgerichteten Bildung eines Systems von beruflich angemessenen intersubjektiven Beziehungen. Folgende Wissenschaftler haben theoretische Bestimmungen der pädagogischen Interaktion entwickelt: I. Androschtschuk, I. Zimna, O. Leontjew, N. Kusmina, A. Rean, Pädagogische Kommunikation: I. Ziazun, O. Bodaley, O. Druganov, V. Pasyok, N. Formanovska. L. Mamchur, O. Matvienko, O. Ratsul, V. Sergeeva, N. Nychkalo.

Eine Durchsicht der methodischen Literatur zeigt, dass der Prozess der Vermittlung vom berufsorientierten Sprechen auf der Grundlage verschiedener Fachgebiete (Wirtschaft, Technik,

Medizin, Recht) und Sprachen untersucht wurde (N. Galskova, Z. Kornieva, L. Morska, N. Mykytenko, V. Chernysh u.a.). Die Aufmerksamkeit der oben genannten Didaktikerinnen wurde auf die Problematik des berufsbezogenen Sprechens der Studenten und Lehrkräfte gelenkt.

Zweifellos haben die durchgeführten Studien einen wichtigen Beitrag zur Lösung des Problems geleistet, aber die Analyse der oben genannten Wissenschaftler zeigt, dass nicht alle Reserven bei der Untersuchung der kommunikativen Kompetenz für zukünftige Beraterinnen/Coachinnen genutzt wurden. Darüber hinaus gibt es keine speziellen ganzheitlichen Forschungen, die das Problem umfassend betrachten und uns erlauben, die Muster und Besonderheiten der Fortbildung der kommunikativen Kompetenz für zukünftige Beraterinnen/Coachinnen aufzuzeigen. All dies bestimmt die Relevanz der gewählten Thematik des Beitrags.

Neu in dieser Untersuchung ist auch die Vorstellung von Modellen und Techniken zur Entwicklung der berufsorientierten kommunikativen Kompetenz bei Frauen mit Migrationsbiographie und die Präsentation des Lehrganges Fachkompetenz Beratung/Coaching im Rahmen des Projektes **InQua** – Integrative Qualifikation für Frauen als Multiplikatorinnen.

Ziel des Artikels ist es, der Bildungs- und Wissenschaftsgemeinschaft das **InQua**-Projekt vorzustellen und zu zeigen, wie dieses Projekt die kommunikative Kompetenz von Frauen mit Migrationsbiographie fördert. Dies erfordert die Lösung der folgenden Aufgaben:

- 1) Klärung des Wesens der Begriffe sprachliche, kommunikative und berufsbezogene kommunikative Kompetenz;
- 2) Vorstellung von Modellen und Techniken zur Entwicklung der kommunikativen Sprachkompetenz und ihre Bedeutung und Effizienz für den Aufbau des Gesprächs;
- 3) Präsentation der Zielsetzung und Aufgabenbereiche teilnehmender Frauen im Rahmen der zu erwartende Ergebnisse des **InQua**-Projekts.

In verschiedenen Phasen der wissenschaftlichen Untersuchung wurden die folgenden Forschungsmethoden verwendet: theoretische Methode (Analyse, Synthese, Vergleich, Verallgemeinerung), um die wissenschaftliche Literatur zu Fragen im Zusammenhang mit den Kategorien "Sprachkompetenz, kommunikative Kompetenz und berufsbezogene kommunikative Kompetenz" zu studiere.

II. ERGEBNISSE UND DISKUSSION

Allgemeine Merkmale der kommunikativen Kompetenz

Der Begriff "competence" (vom lateinischen *competere* – zu etwas fähig sein) war einer der ersten, den der deutsche Wissenschaftler W. von Humboldt in seinen Arbeiten über Sprache verwendete, aber als linguistischer Begriff wurde dieser Begriff vom amerikanischen Linguisten Noam Chomsky eingeführt. Nach N. Chomsky ist Sprachkompetenz eine Tatsache der individuellen Wahrnehmung. Einige Wissenschaftler glauben, dass sie das Ergebnis der Interaktion von angeborenem Wissen und passiv assimiliertem Sprachmaterial sei, während andere glauben, dass sie nicht als angeborenes Phänomen, sondern als Ergebnis des Sozialisationsprozesses gebildet wurde (Mamchur, 2006, S. 194).

Sprachkompetenz wird von wissenschaftlichen Pädagogen und Linguisten (O. Goroshkina, A. Nikitina, L. Zabolotska, I. Sokolova u.a.) definiert als das Ergebnis einer Reihe von linguistischen Kenntnissen, dem Verständnis der Regeln der Analyse und der Synthese von Spracheinheiten, die die Fähigkeit vermitteln, syntaktische Einheiten aufzubauen und zu analysieren und das Sprachsystem für die Kommunikation zu nutzen. Im weitesten Sinne handelt es sich um den Bewusstseinsgrad eines bestimmten Subjekts oder einer Gruppe von Subjekten mit einer Sprache oder von Sprachen. Die Forscher stellen fest, dass Sprachkompetenz oft als der Prozess des Erwerbs und des Verstehens sprachlicher Normen angesehen wird. Solche Normen wurden im Laufe der historischen Entwicklung

der Sprache geschaffen. Sie sind in den Regeln der Phonetik, des Wortschatzes, der Grammatik, der Orthographie, der Semantik, der Stilistik und – je nach den Umständen – in ihrer Anwendung in der Sprache, d.h. im Prozess des Gebrauchs einer bestimmten Sprache, verkörpert. Dieses Phänomen ist integrativer Natur und umfasst eine Reihe von besonderen Fähigkeiten, Kenntnissen, Fertigkeiten, Einstellungen und Strategien des Sprachverhaltens in Übereinstimmung mit spezifischen Kommunikationsbedingungen (Ivannikova, Harachuk, 2023, S. 309–310).

Der Inhalt der Sprachkompetenz wird in der Assimilation des kategorialen Sprachapparats, der Kenntnis seiner Funktionen, dem Verständnis und der adäquaten Anwendung von Mustern und Regeln systemisch-struktureller Formationen semantischer, syntaktischer, morphologischer sowie phonologischer Natur gesehen, die für das Verständnis und den Gebrauch von Sprache im Sprechprozess notwendig sind, in Übereinstimmung mit der grammatikalischen Natur der Aussage. Ebenso ist es notwendig, das Verhältnis zwischen Sprachkenntnissen und Fertigkeiten zu berücksichtigen, die für die korrekte Umsetzung von Kenntnissen erforderlich sind. Wie jede Kompetenz, basiert auch die Sprachkompetenz auf der verarbeiteten sprachlichen Erfahrung (Kapska, 1997, S. 68).

Es wird gefolgert, dass Sprachkompetenz theoretisches Wissen über sprachliche Einheiten und Kategorien von Sprache sowie Kenntnisse der Linguistik ist, die einen angemessenen Sprachgebrauch in Übereinstimmung mit den Kommunikations- und Aktivitätsbedingungen gewährleisten (Ivannikova, Harachuk, 2023, S.10).

Eine Person muss nicht nur die Sprache kennen, sondern auch in der Lage sein, sie in einem bestimmten Kontext und einer bestimmten Situation zu verwenden, d. h. über kommunikative Kompetenz verfügen. Kommunikative Kompetenz umfasst nach Ansicht von Linguisten sprachliche, diskursive, soziolinguistische, strategische und soziokulturelle Kompetenzen. Die kommunikative Kompetenz eines Individuums ist die Grundlage der oben genannten Kompetenzen. Sie steht auf der höchsten Stufe in der Hierarchie der Arten menschlicher Kompetenzen, unter der alle anderen kombiniert werden.

T. Volfovska betrachtet das Konzept der „kommunikativen Kompetenz“ als den Grad an Bildung von Erfahrungen, Fähigkeiten und Fertigkeiten der zwischenmenschlichen Interaktion, der für ein erfolgreiches Funktionieren einer Person in der Gesellschaft unter Berücksichtigung ihrer eigenen Fähigkeiten und ihres sozialen Status erforderlich ist (Volfovska, 2001, S. 13).

Die kommunikative Kompetenz einer Person ist also ein komplexes Phänomen, das durch unterschiedliche Konzepte gekennzeichnet ist und auf bestimmten Fähigkeiten eines Individuums beruht:

- die Fähigkeit, eine sozialpsychologische Prognose der Situation zu treffen, in der die Kommunikation stattfinden wird, d.h. die Fähigkeit einer Person, bestimmte Ereignisse vorherzusagen;
- die Fähigkeit, den Kommunikationsprozess sozial und psychologisch zu programmieren, basierend auf der Besonderheit der kommunikativen Situation;
- die Fähigkeit, sich an die sozialpsychologische Atmosphäre der kommunikativen Situation „zu gewöhnen“, d.h. die positiven und negativen Aspekte der Kommunikationssituation richtig einzuschätzen;
- die Fähigkeit, das soziale und psychologische Management von Kommunikationsprozessen in einer kommunikativen Situation durchzuführen (Organisation der Aufmerksamkeit der Kommunikationspartner, Stimulierung ihrer kommunikativen Aktivität, Management des Kommunikationsprozesses) (Mamchur, 2006, S. 194).

O. Sibyl definiert kommunikative Kompetenz als „Kenntnisse und Fähigkeiten, die eine objektive Wahrnehmung anderer ermöglichen, einen angemessenen Kommunikationsstil und -ton zu finden, die Fähigkeit, emotional auf die Erfahrungen anderer Menschen zu reagieren, die Merkmale

der Persönlichkeit und des psychologischen Zustands des Gesprächspartners zu berücksichtigen, wie auch die Entwicklung der Selbstwahrnehmung, Introspektion der eigenen kommunikativen Fähigkeit, sowie die Position in der Kommunikation. Dazu zählt auch die Fähigkeit, Beziehungen unter Berücksichtigung der Eigenschaften anderer Menschen aufzubauen, mit Hilfe von sprachlichen und nicht-sprachlichen Kommunikationsmitteln (Sibil, 2004, S. 11).

Durch die Analyse verschiedener Ansichten, Argumente und Positionen von Wissenschaftlern, in Anlehnung an L. Mamchur, glauben wir, dass die kommunikative Kompetenz im Allgemeinen das kommunikative Potenzial eines Individuums darstellt, das seine kommunikativen Fähigkeiten charakterisiert und die Qualität und den Erfolg seiner Kommunikation in verschiedenen Lebensbereichen bestimmt. Die kommunikative Kompetenz ist ein praktischer Aspekt des Problems des gegenseitigen Verständnisses, spiegelt den kulturellen Entwicklungsstand des Individuums in der Gesellschaft wider und ist einer der Faktoren zur Förderung von Toleranz und gegenseitigem Verständnis. Kommunikative Kompetenz sei „ein Indikator für das Bewusstsein des Subjekts im Bereich der Kommunikation“ (V. Bulhakova, 2005, S. 85), „zufriedenstellende Beherrschung bestimmter Fähigkeiten und Fertigkeiten, Regeln, Normen des Kommunikationsverhaltens“ (Mamchur, 2006, S. 195).

Der Wissenschaftler André Moritz vertritt die Ansicht, dass die kommunikative Kompetenz die Fähigkeit ist, konstruktiv, effektiv und bewusst zu kommunizieren. Dazu gehört die Kenntnis wichtiger Kommunikationskonzepte und -modelle, aber auch das Beherrschen konkreter Kommunikationstechniken (Moritz, 2022).

Das Kommunikationskonzept bildet den organisatorischen Rahmen, um die Instrumente für eine zielgerichtete Kommunikation festzulegen.

Nach dem Kommunikationsmodell *Kommunikationsquadrat/4-Ohren-Model* von Friedemann Schulz von Thun wird eine Nachricht auf vier Ebenen vermittelt: Sachinhalt = Worum geht es? Appell = was will die Person mit ihrer Aussage erreichen? – Beziehung = wie ist die Beziehung zum Gesprächspartner? Selbstoffenbarung = was sagt sie über sich selbst aus (Fischer-Epe, 2017). Jede Information kann also vom Sender auf vier verschiedene Arten gemeint sein und vom Empfänger auf vier unterschiedliche Arten interpretiert werden (Projekte, leicht gemacht, 2017).

Die Sachebene enthält die reinen Fakten der Information. Häufig handelt es sich um Zahlen und/oder Daten, bei denen kein Spielraum zur Interpretation vorliegt. Stattdessen bewertet der Empfänger die Information:

Wahr / unwahr? Stimmt die Information oder nicht?

Relevant / irrelevant? Ist diese Information für mich wichtig oder nicht?

Ausreichend / unzureichend? Habe ich alle Informationen oder benötige ich mehr? (Projekte, leicht gemacht, 2017).

Kommunizieren beide Gesprächspartner auf dieser Sachebene und werden die Botschaften präzise formuliert, wird das Risiko für Missverständnisse gesenkt.

Appellebene. Das Ziel der Aussage. Auf der Appell-Ebene will ein Sender den Empfänger zu einer Handlung bewegen, zum Beispiel durch die Äußerung von Kommandos, Ratschlägen oder Wünschen (Projekte, leicht gemacht, 2017).

Beziehungsebene. Die Beziehung zum Gesprächspartner. Der Sender kann mit Formulierungen, Tonfall, Mimik seine Botschaft übermitteln und damit die Beziehung zum Empfänger ausdrücken.

Beim Empfänger kann die Nachricht unterschiedlich aufgenommen werden: respektiert, geachtet, kritisiert oder verachtet.

Selbstoffenbarung. Informationen über den Sprechenden. Der Sender gibt etwas über sich preis, zum Beispiel einen Wunsch, Gefühle oder Werte. Diese Selbstkundgabe muss nicht durch klare Aussagen erfolgen, sondern kann auch implizit oder ungewollt geschehen.

Der Empfänger hört auf diesem Ohr genau auf die Informationen des Senders und lernt den Sender näher kennen.

Beispiel:

Die Beraterin sagt zu Ihrer Klientin:

„Ich habe einen Termin beim Jobcenter für Sie vereinbart. Wir treffen uns am Montag, pünktlich um 8 Uhr vor dem Eingang. Einen späteren Termin habe ich nicht bekommen“.

Sachinhalt = Worum geht es?

Termin beim Jobcenter am Montag

Appeal = was will sie mit ihrer Aussage erreichen?

Die Klientin soll pünktlich vor Ort sein.

Beziehung = wie ist die Beziehung zum Gesprächspartner?

Sie fühlt sich verantwortlich dafür, dass die Klientin den Termin wahrnimmt.

Selbstoffenbarung = was sagt sie über sich selbst aus, vermittelt durch: Formulierung, Tonfall, Mimik, Gestik.

Ihr ist die Uhrzeit eigentlich zu früh und sie mag keine Unpünktlichkeit (S. Bülow-Fischer, 2024).

Das Kommunikationsquadrat von Friedemann Schulz von Thun / das „4-Ohren-Model“ ist hervorragend dafür geeignet, die Ursachen von Missverständnissen leichter zu erkennen und darauf zu reagieren.

Das *Funktionsmodell der Transaktionsanalyse* nach Erik Berne. Seinzustände (ego states). Kritisches Eltern-Ich (kEI): „Willst du dich wohl anständig hinsetzen!“, Fürsorgliches EI (fEI): „Na, sitzt du denn auch bequem so?“, Erwachsene-ICH (Er): „Ich sitze auf einem Stuhl“, Angepaßtes K (aK): „Darf ich jetzt bitte aufstehen?“, Rebellisches K (rK) „Neeeiin! Jetzt stehe ich erst recht nicht auf!“, „Freies“ K (fK): „Aaaah! Dieser Stuhl ist so suuuuper-bequem!“ (Berne, 1976; Stewart, Joines, 2015).

Es ist bekannt, dass wir alle Ich-Zustände benötigen, um gut und angemessen mit der Umwelt interagieren zu können. Mit Hilfe des Funktionsmodell kann man beobachten, in welchem Zustand der einzelne und seine Mitmenschen sich befinden. Man kann sich selbst analysieren, und das verschafft einem die Möglichkeit, sich in bisher unbefriedigenden Situationen neu zu verhalten. Indem man die Ich-Zustände von anderen Menschen analysiert, hat man die Möglichkeit, sie besser zu verstehen. Das sind die Ich-Zustände der Transaktionsanalyse.

Kommunikationsmodelle beschreiben, wie die Kommunikation zwischen Menschen funktioniert und welche Faktoren dabei eine Rolle spielen. Ziel der Kommunikationsmodelle ist es den komplexen Prozess zwischenmenschlicher Kommunikation besser zu verstehen sowie verschiedene Vorgänge und Zusammenhänge auf unterschiedlichen Ebenen sichtbar zu machen.

Für die Teilnehmenden des Projektes InQua war es wichtig, diese Modelle zu verstehen. Einerseits um zu verstehen, in welchem Zustand sie als Beraterin selbst sind, andererseits um zu begreifen, in welchem Seinzustand die Klientin oder Klient sich befinden, um eine korrekte Kommunikation führen zu können und das geplante Ziel zu erreichen.

Zu den Kommunikationstechniken gehören: *Aktives Zuhören* – eine grundlegende Technik, mit der sich Vertrauen beim Gegenüber aufbauen lässt. Diese Technik eignet sich daher gut zum Aufbau und Vertiefen einer Beziehung sowie für schwierige Kommunikationssituationen. Beim Aktiven

Zuhören spiegelt ein:e Gesprächspartner:in dem:der jeweils anderen zurück, was er:sie vom Gesagten verstanden und wie es auf ihn:sie gewirkt hat.

Zuerst ist wichtig, den Klienten abzuholen und Vertrauen herzustellen. Das kann folgendermaßen geschehen:

- Schaffen Sie eine Atmosphäre, die von Wohlwollen und Akzeptanz geprägt ist.
- Vermitteln Sie dem Klienten, dass er sich öffnen kann und seine subjektiven Ansichten äußern darf. Zeigen Sie wertschätzendes Interesse.
- Verzichten Sie auf Deutungen, Belehrungen und Konfrontationen. Zeigen Sie, dass Sie die Inhalte verstanden haben.
- Vergessen Sie, „dass Sie so etwas auch schon erlebt haben“ oder was Sie über dieses Thema denken. Dabei handelt es sich nur um Ihre Projektionen, Vorurteile oder Übertragungen. Bleiben Sie beim Klienten.
- Fühlen Sie sich in den Klienten und seine Emotionen ein. Zeigen Sie, dass Sie ihn im Herzen verstanden haben (Migge, S. 35–36).

Die klientenzentrierte Gesprächsführung nach Carl Rogers geht hier noch weiter: durch die Arbeit hiermit lassen sich Missverständnisse verringern, Empathie fördern und Problemlösungen verbessern (Bülow-Fischer, 2024). Die klientenzentrierte Gesprächsführung findet auf zwei Ebenen statt – nonverbal und verbal.

Nonverbal

- Körpersprache wie Mimik, Gestik und Haltung
- Angemessenen Blickkontakt halten
- Aussprechen lassen
- Nicht abgelenkt sein (z.B. durch Mobiltelefon oder anderes)
- Zustimmungendes Nicken (Bülow-Fischer, 2024).

Verbal

Hier gibt es 7 Techniken, mit denen man das Gespräch führen kann, die da sind:

- Klärung von unspezifischen Äußerungen (Warum bist du traurig?)
- Paraphrasieren: Gesagtes mit anderen Worten wiedergeben
- Mögliche Gefühle des Gegenübers verbalisieren/ausdrücken (Dann bist du jetzt traurig?)
- Missverständnisse durch Nachfrage vermeiden (Wie meinst du das genau)
- Zusammenfassung des Gesagten
- Abwägen (Was ist wichtiger?)
- Das weitere Gespräch durch (offene Fragestellungen) anregen (Bülow-Fischer, 2024).

Innerhalb dieses Prozesses sind von Seiten der Beraterin folgende Aspekte zu beachten:

- *Nicht bagatellisieren.* Probleme oder Gefühle des Klienten sollten nicht heruntergespielt oder beschönigt werden: „Das ist doch nicht so schlimm. Das macht doch nichts.“ Hier fühlt er sich nicht ernstgenommen, weder mit seinem Problem, noch in seiner Person.

- *Nicht diagnostizieren.* Der Klient darf nicht in „eine Schublade gesteckt“ oder „abgestempelt“ werden: „Sie neigen zu Minderwertigkeitskomplexen. Das führt leicht zu sozialen Ängsten.“ Es kann keine gleichberechtigte Beziehung entstehen, wenn der Coach sich als Fachberater „aufspielt“. Zudem steht es dem Coach hinsichtlich seiner Qualifikation nicht zu einer Diagnose zu äußern. Eine leichtfertige Diagnose führt zur Fehlerschätzung und der Coach ist nicht qualifiziert etwaige Folgen der Äußerung zu begleiten, behandeln oder Kunden entsprechend zu beraten. Als Coach muss es immer Ihr Ziel sein, Coaching formal und in der Praxis von der Psychotherapie zu trennen. Psychotherapie ist ohne eine Approbation oder Erlaubnis zur Ausübung der Heilkunde (z.B. begrenzt auf das Gebiet der Psychotherapie) nicht gestattet.

Nicht dirigieren. Dem Klienten sollte kein Ratschlag erteilt werden: „Das nächste Mal machen Sie es am besten soundso“. Dadurch wird er in eine passive Rolle gedrängt und wird in der nächsten schwierigen Situation wieder nicht wissen, wie er es angehen soll. Er bleibt also auf die Ratschläge des Beraters angewiesen.

Identifikation vermeiden. Die Beraterin kann zwar Verständnis für die Situation des Klienten signalisieren. Aber sie sollte auf keinen Fall ihre eigenen Gefühle mit denen des Klienten gleichsetzen: „Das kenne ich, so habe ich das schon mal erlebt“. Dann könnten sich die Gefühle vermischen und die eigenen für den Klienten nicht mehr eindeutig erkennbar sein. Gleichzeitig könnte die Beraterin dem Klienten ihren Lösungsweg aufdrängen: „Ich habe folgendes gemacht...“. Der Klient sollte seinen eigenen Lösungsweg finden und gehen (Bülow-Fischer, 2024).

Heute findet die klientenzentrierten Gesprächsführung nicht nur Anwendung in der Therapie, sondern auch in der Pädagogik, also im schulischen Bereich, in der Medizin, beispielweise zum Abklären von Diagnosen, in der Polizeiarbeit sowie in Unternehmen oder der freien Wirtschaft (Bülow-Fischer, 2024).

Fragetechniken helfen ein Gespräch zu strukturieren und gezielt Inhalte zu erfragen. Zu den Fragenkategorien gehören: offene Frage „W-Fragen“: „Was führt Sie zu mir? Was ist Ihr Anliegen?“; offene Frage mit Suggestion: „Wie kann ich Ihnen helfen? Welches Anliegen haben Sie? (Die Suggestion dabei ist: Ich kann Ihnen helfen – Sie haben ein Problem). Die W-Fragen lenken die Aufmerksamkeit auf ein Thema. Dieses kann als Herausforderung, Ziel oder als Ressource hinterfragt werden. Geschlossene Frage: „Geht es Ihnen um ein Ziel oder ein Problem“ (entweder -oder); Ja-Nein-Fragen: „Sind Sie Führungskraft?“ Suggestive Frage: „Ein Problem haben Sie nicht, oder“. Im Coaching stellt man vorwiegend offene Fragen, da so

- eine Tiefe des Gesprächs möglich wird;
- Selbstreflektion ermöglicht wird;
- eine Perspektiverweiterung entstehen kann;
- eine Sichtweise von einem anderen Standpunkt erfolgen kann.

Zirkuläre Fragen. Bei dieser Fragetechnik geht es darum sich in eine andere Person hineinzuversetzen, um einen Perspektivwechsel anzustoßen, aus einer anderen Position zu antworten, in die Haut eines anderen Menschen zu schlüpfen – in der Interaktion mit einem anderen Menschen – aus der Vogelperspektive zu sehen (Metaebene). „Was glauben Sie, würde Ihre Freundin sich das auch so gefallen lassen? Welche Antwort hätte Ihre Schwester wohl Ihrem Vater gegeben, wenn sie ihn das gefragt hätte?“.

Feedback geben, um dem Gegenüber eine Rückmeldung über sein Verhalten zu geben. In einem Feedback gibt ein:e Feedbackgeber:in eine Rückmeldung, wie er:sie das Verhalten der:des Feedbacknehmer:in empfunden und was es bei ihm:ihr bewirkt hat. Für das Feedbackgeben und Feedbacknehmen gibt es Regeln, mit denen dieser Prozess strukturiert wird.

Kommunikationstechniken beschreiben Prozesse, Regeln sowie Methoden für die Gestaltung von Kommunikationsprozessen. Sie unterstützen dadurch die Kommunikation zwischen zwei oder mehreren Menschen, indem sie die Art und Weise strukturieren, wie diese Informationen ausgetauscht werden. Durch sie lässt Kommunikation sich formalisieren und ritualisieren. Das verleiht den Gesprächspartner:innen Sicherheit, vor allem in schwierigen Kommunikationssituationen wie Konfliktgesprächen. Die Techniken basieren in der Regel auf Erfahrungen und wissenschaftlichen Erkenntnissen, die im Rahmen der Erforschung der Kommunikation entwickelt wurden. Der Einsatz von Kommunikationstechniken hat die folgenden Vorteile: Die Qualität der Kommunikation steigt,

da sich Gesprächspartner:innen auf den Austausch der Informationen konzentrieren und Störungen in der Kommunikation dank festgelegter und bekannter Regeln und Formen vermieden werden. Sie erleichtern es, in unbekannten und schwierigen Situationen den Kommunikationsprozess wertschätzend zu gestalten. Sie verringern Stress und Konflikte, die durch Missverständnisse in der Kommunikation verursacht werden (Bohinc, 2022).

Zusammenfassend kann man behaupten, dass die Verwendung der Kommunikationsmodelle und Kommunikationstechniken Grundlagen der Entwicklung der kommunikativen Kompetenz und berufsbezogene kommunikative Kompetenz sind. Die Verwendung von Kommunikationsmodellen und -techniken verbessert das Verständnis zwischen Kommunizierenden, die Qualität des Gesprächs im Allgemeinen und speziell in der Beratung, und stellt sich als Zielorientierung dar.

Eine wichtige Komponente der Kommunikationskompetenz für Frauen mit Migrationsbiographie ist der berufsbezogene Aspekt.

Berufssprache erscheint einer solchen Konzeption zufolge als eine mehr oder weniger bunte Mischung aus bzw. als ein wenig spezifisches Glied zwischen Allgemeinsprache und Fachsprache. Berufliche Kommunikation greift ihrerseits auf verschiedene Varietäten bzw. Register, neben allgemein und bildungssprachlicher vor allem auch fachsprachlicher Provenienz, zurück (Roelcke, 2020, S. 6–7).

T. Roelcke unterscheidet drei spezifische Konzeptionen bzw. Modelle der Betrachtung beruflicher Kommunikation: „... Zum einen das systemlinguistische Inventarmodell, das sich insbesondere auf die sprachlichen und nicht sprachlichen Zeichensysteme bezieht, die innerhalb der beruflichen Kommunikation Verwendung finden; zum anderen das pragmlinguistische Kontextmodell, in dessen Rahmen die Texte beruflicher Kommunikation sowie deren sprachliche und nichtsprachliche Kontexte betrachtet werden; und schließlich das kognitionslinguistische Funktionsmodell, in dessen Zentrum die Produzenten und Rezipienten beruflicher Kommunikation selbst stehen...“ (Roelcke, 2020, S. 8).

Die Entwicklung der berufsbezogenen kommunikativen Kompetenz umfasst eine gründliche berufliche Kenntnis und die Beherrschung des begrifflichen und kategorialen Apparats eines bestimmten Berufsfeldes und des entsprechenden Begriffssystems; eine geschickte berufliche Verwendung von Sprachstilen und -gattungen in Abhängigkeit von Ort, Zeit, Umständen, Status und Rollenmerkmalen des/der Partner:in(s); die Kenntnis der Sprachformeln der Etikette und die Fähigkeit, sie in der beruflichen Kommunikation zu verwenden; die Fähigkeit, Informationen in dem betreffenden Bereich zu finden, auszuwählen, wahrzunehmen, zu analysieren und zu verwenden; Beherrschung der Grundlagen rhetorischer Kenntnisse und Fertigkeiten; Fähigkeit, eine Kommunikationssituation schnell und auf hohem professionellem Niveau zu beurteilen, Entscheidungen zu treffen und Kommunikationsmaßnahmen zu planen.

Zusammenfassend sehen wir, dass berufsbezogene kommunikative Kompetenz, fachunspezifische und berufsfeldunabhängige und generell berufsweltbezogene Kommunikation in beruflichen Kontexten hat. Hiernach zeigt die Berufssprache einerseits allgemeinsprachliche und andererseits fachsprachliche Besonderheiten, und wird darüber hinaus sogar von eigenen Merkmalen bestimmt ist, die weder als allgemein noch als fachsprachlich anzusehen sind (Roelcke, 2020, S. 6).

Der nächste wichtige Aspekt für die Fortbildung der Frauen mit Migrationsbiographie ist die Entwicklung der berufsbezogenen kommunikativen Kompetenz in Fremdsprachen.

Um sich auf die berufliche Orientierung der kommunikativen Kompetenz zu konzentrieren, ist es für Teilnehmerinnen des Projektes notwendig, die Komponenten der fremdsprachlichen kommunikativen Kompetenz zu identifizieren, die die Bereitschaft und Fähigkeit der zukünftigen Beraterinnen/Coachin bestimmen. In beruflichen Situationen gibt es auftretende Probleme und typische Aufgaben mit Hilfe von Fremdsprachenkenntnissen zu lösen: kognitive Komponente (berufliche Ziele und Zielsetzungen der beruflichen Tätigkeit); operative und effektive Komponente

(Fähigkeit, die berufliche Kommunikation in einer Fremdsprache im Berufsfeld umzusetzen); Motivations- und Wertekomponente (der Grad der Repräsentation von beruflich bedeutsamen Motiven und Werten für das Erlernen einer Fremdsprache); emotionale und volitionale Komponente (die Fähigkeit zur Selbstregulierung im Bereich der beruflichen Tätigkeit und der fremdsprachlichen beruflichen Kommunikation, die Fähigkeit, die psychologische Barriere in der fremdsprachlichen Kommunikation zu überwinden); reflexive Komponente (Beherrschung von Methoden der Selbstanalyse, Selbsteinschätzung im Prozess der fremdsprachlichen beruflichen Kommunikation).

Zusammenfassen lassen sich die obigen Ansichten zum Phänomen der sprachlichen, kommunikativen, berufsbezogen kommunikativen Kompetenz wie folgt: Sprachkompetenz umfasst die Fähigkeit, die Sprachmittel phonetisch, lexikalisch, grammatikalisch und stilistisch zu nutzen, das Gehörte zu verstehen, neue Sprachformen zu generieren. Kommunikative Kompetenz ist eine Sammlung von Kenntnissen über Kommunikation unter verschiedenen Bedingungen und Umständen mit unterschiedlichen Kommunikatoren, die Fähigkeit, die persönlichen Eigenschaften und emotionalen Zustände anderer Menschen richtig einzuschätzen, angemessene Verhaltensweisen zu wählen und in unterschiedlichen Methoden und Techniken im Interaktionsprozess umzusetzen. Berufsbezogene kommunikative Kompetenz ist eine bunte Mischung zwischen Allgemeinsprache und berufsbezogene Sprache. Bei der berufsbezogenen kommunikativen Kompetenz in einer Fremdsprache bei Frauen mit Migrationsbiographie ist es wichtig, die psychologische Barriere in der fremdsprachlichen Kommunikation zu überwinden, die eigene Identität zu stärken und dabei die Wunden zu heilen, die durch die Sozialisation entstanden sind sowie die gesammelte Erfahrung kreativ und konstruktiv zu verwenden.

Das Projekt InQua – Integrative Qualifikation für Frauen als Multiplikatorin

Das Projekt **InQua** ist eine Fortbildung und Qualifizierung für Frauen, die innerhalb des eigenen Kulturkreises eine Gruppenleitung oder soziale Beratungsassistenz anstreben. Dazu gehört, dass innerhalb der Weiterbildung erlernte Wissen über Werte, Rechte und Möglichkeiten von in Deutschland lebenden Frauen aus Drittstaaten als Multiplikatorinnen an Frauen in ihrem Umfeld weitergeben zu können. Die Zielgruppe sind Frauen, die durch Hemmnisse wie fehlende Sprachkenntnisse, patriarchalisch-religiöse Familienstrukturen, fehlende Bildung und fehlende Kenntnisse über bestehende Regelstrukturen keinen Zugang zu beruflicher und Sozial-, Rechts- und Gesundheitsberatung haben, also von der gesellschaftlichen Partizipation ausgeschlossen sind. Die Bausteine der Qualifizierung bestehen aus der Kompetenzvermittlung im Rahmen der sozialen Beratung und beinhalten relevante Themen wie die Vernetzungstechniken im Sozialraum eines Stadtteils, Unterrichts- und Beratungskompetenz und Methoden der Gruppenarbeit.

Das Projekt zielt darauf ab, Frauen zu stärken und sie, durch die Verbesserung ihrer kommunikativen Kompetenz und der Stärkung ihrer Selbstwirksamkeit, zur aktiven Gestaltung ihres Lebens zu ermutigen. Das Projekt kombiniert den Erwerb sprachlicher Kompetenzen mit dem Abbau sprachlicher Barrieren durch den kontinuierlichen Austausch mit anderen Frauen im Projekt. Dies ergänzt den Kurs und fördert soziale Interaktion unter Berücksichtigung der individuellen Bedürfnisse der Teilnehmer:innen. Es gibt drei Schwerpunkte:

- Unterstützung bei der Integration in die Aufnahmegesellschaft, um den Übergang ins neue soziale Umfeld zu erleichtern und aktive Teilnahme zu fördern.
- Pflege und Erweiterung der im Integrationskurs erworbenen Sprachkompetenzen durch alltäglichen Austausch, insbesondere mit deutschsprechenden Personen.
- Festigung der sprachlichen Kompetenzen durch Stärkung des Selbstbewusstseins, was zu einer sichereren Anwendung der deutschen Sprache im Alltag führt und nachhaltige Integration ermöglicht.

Die Qualifizierung dient nicht nur der reinen Wissensvermittlung und dem praktischen Training hinsichtlich einer angestrebten Berater:innen-tätigkeit. Sie trägt wesentlich zur Stärkung des Selbstwertes, der Selbstwahrnehmung, -wirksamkeit, Reflexion sowie der Resilienz der Teilnehmerinnen bei. Nach Beendigung des Kurses sollten die Teilnehmerinnen eine Beratung selbständig, ressourcenorientiert und zielführend sicher durchführen können. Des Weiteren sollen sich die Teilnehmerinnen im vorgegebenen Rahmen untereinander austauschen und vernetzen.

Der Kern des Projektes besteht aus Qualifizierungsbausteinen, welche die Kursteilnehmerinnen durch Wissensvermittlung, Selbsterfahrung und Reflexion auf eine zukünftige Aufgabe in der Beratung schulen und vorbereiten. Der Fokus liegt hierbei auf dem Kurs "Fachkompetenz Beratung", welchen BIN mit einer doppelt so hohen Anzahl an Unterrichtseinheiten im Vergleich zu anderen ergänzenden Kursen innerhalb des Projekts angesetzt und durchgeführt hat. Die Inhalte dieses Kurses entsprechen einer systemischen Coachingausbildung mit praktischen Übungssituationen.

BIN (Berufliche Integration) gGmbH in Hamburg ist sowohl ein gemeinnütziges Unternehmen als auch zertifizierter Bildungsträger. Das Unternehmen setzt sich für die Belange von Menschen mit Migrationsbiografie sowie Fluchterfahrungen ein. Die Gründerin und Leiterin des Unternehmens ist Fahkria Menzel, Projektmanagerin des **InQua** Projektes – Julia Schoder.

Das Projekt wird durch das Programm des „Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF)“ zum gesellschaftlichen Zusammenhalt, Stärkung der Teilhabe von Menschen mit Migrationsbiographie und interkultureller Öffnung der Aufnahmegesellschaft gefördert. Zur effizienten Gestaltung geförderte Projekt wirkt das Bundesprogramm „Gesellschaftliche Zusammenhalt – Vor Ort. Vernetz. Verbunden.“ mit. Im Auftrag des Bundesministeriums des Inneren, für Bau und Heimat (BMI) fördert das Bundesprogramm „Gesellschaftliche Zusammenhalt“ Projekte vor Ort, die ein Miteinander in Kommunen und Städten nachhaltig positiv verändern.

Der Kurs erstreckt sich über 7 Wochenstunden in sechs Monaten mit 129 Stunden. Zwei Mal pro Woche haben die Teilnehmerinnen die Möglichkeit, den Kurs im Workshopformat zu besuchen. Am Ende des Kurses ist eine Prüfung vorgesehen, um theoretische und praktische Kenntnisse zu bewerten. Vor der Prüfung soll jede TN min. 80 Prozent der Stunden präsent sein.

Der Kurs bestand aus drei Modulen: rechtliche Grundlagen und Werte, Fachkompetenz in der Beratung, Kommunikation und Gesprächsführung.

Um die im Projekt gesetzten Ziele zu erreichen, wurden moderne Ansätze und verschiedene Arbeitsformen für die Entwicklung von fachlich orientiertem Wissen im Systemcoaching eingesetzt. Die Prinzipien der Organisation des praxisorientierten Lernens, das durch eine Kombination von interdependenten Komponenten wie konzeptionell (Aktualisierung der Erfahrung des Individuums), inhaltlich (Assimilation und Einbeziehung von Neuem in die Struktur der bestehenden Erfahrung), technologisch (Gestaltung von leitenden individuellen komplexen beruflich bedeutsamer Rollen) und diagnostisch (Anerkennung der beruflichen Rollenkompetenz im Prozess der Praxis) gekennzeichnet ist, sind: motivationale Unterstützung des Lernprozesses; Verbindung zwischen Lernen und Praxis; TN-Bewusstsein und Aktivität beim Lernen.

Am diesjährigen Projekt nahmen mehr als 10 Frauen aus verschiedenen Ländern, Kulturen, Altersgruppen, familiären Backgrounds und Deutschkenntnissen teil. Das Sprachniveau reichte von B1 bis C1.

Der Kurs fand in deutscher Sprache statt, die Unterrichtsmaterialien basierten auf wissenschaftlichen, authentischen, berufsorientierten Texten aus modernen Quellen. Zu den Arbeitsformen gehörten Gruppen-, Partner- und Einzelarbeitsformen. Jede Teilnehmerin hatte die Möglichkeit, sich an der Diskussion von Themen zu beteiligen, ihre eigene Meinung zum Thema des Moduls zu äußern und zu begründen, Informationen über die Kultur und Traditionen ihres eigenen Landes einzubringen sowie sich über die Rechte der Frauen in verschiedenen Ländern auszutauschen.

Ein wichtiger Aspekt des Kurses ist der praktische Teil, der darin bestand, verschiedene Lebenssituationen im Coaching zu simulieren. Nach der Simulation der Situation wurde die Analyse der Einführung eines systematischen Coachings sowohl durch die Teilnehmerinnen als auch durch die Lehrkraft durchgeführt. Alle Teilnehmerinnen beteiligten sich bereitwillig an der Diskussion, denn sie trug dazu bei, nicht nur die sprachliche und kommunikative Kompetenz, sondern auch die berufsorientierte Kompetenz zu entwickeln. Dieser Ansatz half den Frauen, sich besser in die deutschsprachige Gesellschaft zu integrieren, und schuf die Voraussetzungen für die berufliche Entwicklung des Einzelnen.

III. ZUSAMMENFASSUNG

Die geschaffenen Bedingungen für die persönliche und berufsorientierte Weiterentwicklung halfen den Projektbeteiligten:

- eine positive Einstellung zur interkulturellen Kommunikation, zum interkulturellen Bewusstsein und zu sprachlichen Verhaltensnormen in einer fremdsprachigen Umgebung zu entwickeln;
- die rechtlichen Grundlagen in Deutschland – das Grundgesetz, Integrationsgesetz, Arbeitsrechtliche Aspekte (Jobcenter, Arbeitsverträge, Durchführung Arbeitsverhältnis, Dokumentationssprache, Religiöse und kulturelle Aspekte), das Schulsystem in Hamburg kennenzulernen;
- sich über die Werte, auf denen die Gesellschaft basiert, ein Bild zu machen und diese kritisch hinterfragen;
- das persönliche Potenzial der Teilnehmerinnen, mit denen kommuniziert wird, zu entfalten;
- die Entwicklung der sozialen und psychologischen Wahrnehmung, einschließlich Identifikation, Empathie und sozialer Reflexion zu fördern;
- Selbstvertrauen, Selbstwirksamkeit, adäquate Einbindung in eine fremdsprachige, berufsorientierte kommunikative Situation mit Hilfe der kommunikativen Modelle und Techniken zu schaffen;
- signifikante Zufriedenheit mit der Kommunikation und Reduzierung neuropsychischer Kosten im Prozess der fremdsprachlichen Kommunikation zu erreichen;
- die Fähigkeit, sich in verschiedenen Status- und Rollenpositionen auf Deutsch zu verständigen, die notwendigen Arbeitskontakte selbstständig aufzubauen und zu pflegen;
- die Fähigkeit, freundschaftliche gemeinsame Arbeit zu organisieren, ein günstiges soziales und psychologisches Klima während der Kommunikation zu schaffen, um hohe Aktivitätsergebnisse zu erzielen;
- die Kontaktaufnahme nicht nur innerhalb des beruflichen, sondern auch privaten, partnerschaftlichen Kontext zu erleichtern und hier durch eine respektive, wohlwollende Haltung, unter Berücksichtigung von Zustand und Fähigkeiten des Gegenübers, adäquat und raumgebend zu agieren.

REFERENZEN

- Андрощук І. Комунікативна компетентність як важливий засіб ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. *Молодь і ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Освітні педагогічні науки. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2022. №3–4 (201–202). С. 34–38.*
- Булгакова В. Адаптувати людину до життя. До питання про співвідношення понять “комунікативна компетентність” та “комунікативна компетенція”. *Іноземні мови в навчальних закладах. 2005. №6 (16). С. 82–86.*

- Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. №3. С.13–16.
- Іваннікова О., Гарачук Т. Мовно-комунікативна компетентність педагога: історико-теоретичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2023. Вип. 61. Том 1. С. 307–314.
- Капська Л. Педагогіка живого слова: навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН. 1997. 140 с.
- Мамчур Л.І. Мовна і комунікативна компетентність особистості: суть і характерні ознаки. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсонський державний університет. 2006. № 42. С. 193–197.
- Сібіль О. Компетентність випускника школи. *Завуч*. 2004. №8 (194). С.11–12.
- Черниш В.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англійської компетентності в говорінні : автореф. дис. ....докт. філол наук ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2015. 46 с.
- Юхно Н.В. Суть і структура іншомовної комунікативної компетентності фахівців. *Наукові записки кафедри педагогіки*, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2022. Issue 51. С. 113–118.
- Berne E. Ich bin o.k. – Du bist o.k.: Wie wir uns selbst besser verstehen und unsere Einstellung zu anderen verändern können – Eine Einführung in die Transaktionsanalyse. Das Standardwerk der Transaktionsanalyse. Rowohlt Verlag GmbH. 1976. 331 S.
- Bohinc T. Kommunikationstechniken. Projektmagazin. 2022. URL: <https://www.projektmagazin.de/glossarterm/kommunikationstechniken>
- Blog Softskills. Kommunikation. Das 4-Ohren-Modell / Kommunikationsquadrat / Vier Seiten einer Nachricht einfach erklärt. 2017. URL: <https://projekte-leicht-gemacht.de/blog/softskills/kommunikation/4-seiten-modell/>
- Bülow-Fischer S. Modul: Kommunikation und Gesprächsführung. 2024. Lehrmaterialien. Copyrights.
- Fischer-Epe M. Eingeleitet von Friedmann Schulz von Thun. Coaching: Miteinander Ziele erreichen. Rowohlt Taschenbuch Verlag. 2017. 255 S.
- Mai J. Kommunikationsmodelle: 7 wichtige Modelle im Überblick. 2024. URL: <https://karrierebibel.de/kommunikationsmodelle/>
- Migge B. Personal Coach. Verfahren und Inhalte im Überblick Coaching: Definition und Abgrenzung. Kommunikation für Coaches (Teil 1). Studienheft. Fernstudienzentrum Hamburg. 2024. S. 35–36.
- Roelcke T. Berufssprache und Berufliche Kommunikation – eine konzeptionelle Klärung. Sprache in Beruf. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2020. S. 3–17. URL: <https://bibb-dspace.bibb.de/rest/bitstreams/11c56a14-0eef-4681-9d11-03342516262e/retrieve>
- Moritz A. Der Soft Skills Würfel. 26 Soft Skills in 6 Kompetenzfeldern. 2006–2022. URL: <https://www.soft-skills.com/soft-skills-wuerfel/>
- Schulz von Thun. Miteinander reden 1-4 (Faltschachtel): Störungen und Klärungen / Stile, Werte und Persönlichkeitsentwicklung / Das «Innere Team» und situationsgerechte Kommunikation / Fragen und Antworten. Taschenbuch – Sonderausgabe, August 2023. In. URL <https://www.schulz-von-thun.de/die-modelle/das-riemann-thomann-modell>
- Stewart I., Joines V. Die Transaktionsanalyse. Herder. 2015. 454 S.
- Vorhabenbeschreibung für Integrationsprojekte ab 2022. Projektträger Bin. 2022–2024.

REFERENCES

- Androshchuk, I. (2022). Komunikatyvna kompetentnist yak vazhlyvyi zasib efektyvnoi vzaiemodii uchashnykiv osvitnoho protsesu. *Molod i rynek. Shchomisiachnyi naukovo-pedahohichnyi zhurnal Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Osvitni pedahohichni nauky*. Drohobytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka. №3-4 (201-202). S. 34-38.
- Berne E. (1976). Ich bin o.k. - Du bist o.k.: Wie wir uns selbst besser verstehen und unsere Einstellung zu anderen verändern können - Eine Einführung in die Transaktionsanalyse. Das Standardwerk der Transaktionsanalyse. Rowohlt Verlag GmbH. 1976. 331 S.

- Blog Softskills (2017). Kommunikation. Das 4-Ohren-Modell / Kommunikationsquadrat / Vier Seiten einer Nachricht einfach erklärt. 2017. URL: <https://projekte-leicht-gemacht.de/blog/softskills/kommunikation/4-seiten-modell/>
- Bülow-Fischer S. (2024) Modul: Kommunikation und Gesprächsführung. 2024. Lehrmaterialien. Copyright. Projekt. InQua.
- Bohinc T. (2022). Kommunikationstechniken. Projektmagazin. URL: <https://www.projektmagazin.de/glossarterm/kommunikationstechniken>
- Bulhakova, V. (2005) Adaptuvaty liudynu do zhyttia. Do pytannia pro spivvidnoshennia poniat “komunikatyvna kompetentnist” ta “komunikatyvna kompetentsiia”. *Inozemni movy v navchalnykh zakladakh*. №6 (16). S. 82-86.
- Chernysh V.V. (2015). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia u maibutnykh uchetelev profesiino oriantovanoi anhlomovnoi kompetenttsii v hovorinni : avtoref. dys. ....dokt. filol nauk ; Kyivskyi natsionalnyi lnhvistychnyi universytet. Kyiv, 46 s.
- Fischer-Epe M. (2017). Eingeleitet von Friedmann Schulz von Thun. Coaching: Miteinander Ziele erreichen. Rowohlt Taschenbuch Verlag. 2017. 255 S.
- Ivannikova O., Harachuk T. (2023). Movno-komunikatyvna kompetentnist pedahoza: istoryko-teoretychnyi aspekt. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Pedahohika*. Vyp. 61. Tom 1. S. 307-314.
- Mai J. (2024). Kommunikationsmodelle: 7 wichtige Modelle im Überblick. URL: <https://karrierebibel.de/kommunikationsmodelle/>
- Migge B. (2024). Personal Coach. Verfahren und Inhalte im Überblick Coaching: Definition und Abgrenzung. Kommunikation für Coaches (Teil 1). Studienheft. Fernstudienzentrum Hamburg. S. 35-36.
- Kapska L. (1997). Pedahohika zhyvoho slova: navch.-metod. posibnyk. Kyiv: IZMN. 140 s.
- Mamchur L.I. (2006). Movna i komunikatyvna kompetentnist osobystosti: sut i kharakterni oznaky. Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky. Khersonskyi derzhavnyi universytet. № 42. S. 193-197.
- Moritz A. (2022). Der Soft Skills Würfel. 26 Soft Skills in 6 Kompetenzfeldern. 2006-2022. URL: <https://www.soft-skills.com/soft-skills-wuerfel/>
- Roelcke T. (2020). Berufssprache und Berufliche Kommunikation – eine konzeptionelle Klärung. Sprache in Beruf. Franz Steiner Verlag, Stuttgart. S. 3–17. URL: <https://bibb-dspace.bibb.de/rest/bitstreams/11c56a14-0eef-4681-9d11-03342516262e/retrieve>
- Sibil O. (2004). Kompetentnist vypusknika shkoly. *Zavuch*. №8 (194). S.11-12.
- Schulz von Thun (2023). Miteinander reden 1-4 (Faltschachtel): Störungen und Klärungen / Stile, Werte und Persönlichkeitsentwicklung / Das «Innere Team» und situationsgerechte Kommunikation / Fragen und Antworten. Taschenbuch – Sonderausgabe. In. URL <https://www.schulz-von-thun.de/die-modelle/das-riemann-thomann-modell>
- Stewart I., Joines V. (2015). Die Transaktionsanalyse. Herder. 454 S.
- Volfovskaya T. (2001). Komunikatyvna kompetentnist molodi yak odna iz peredumov dosiahnennia zhyttievoi mety. *Shliakh osvity*. №3. S.13-16.
- Vorhabenbeschreibung für Integrationsprojekte (2022-2024). Projektträger Bin. e. V.
- Yukhno N.V. (2022). Sut i struktura inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsiv. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky, Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv*, 2022. Issue 51. S. 113-118.

Отримано: 3 серпня 2024 р.

Прорецензовано: 5 вересня 2024 р.

Прийнято до друку: 17 жовтня 2024 р.

УДК 81'25:811.111

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.99-105>

**WAYS OF TRANSLATING ENGLISH YOUTH SLANG BY MEANS
OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS**

**(based on the materials of the American drama-comedy TV series
"Ginny & Georgia")**

**СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ
З ВИКОРИСТАННЯМ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
(на матеріалах американського драматично-комедійного телесеріалу
“Джинні й Джорджія”)**

Оксана ЛЕСІНСЬКА¹, Тетяна БАЛАН²

¹ кандидат філологічних наук,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу,
Чернівецький національний університет Юрія Федьковича
o.lesinska@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7943-5212>

² магістр кафедри лінгвістики та перекладу,
Чернівецький національний університет Юрія Федьковича
balan.tetiana@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0001-9887-6582>

The article explores the methods and strategies involved in translating youth slang from English into Ukrainian, using the Netflix series “Ginny & Georgia” as a case study. The research underscores the dynamic and rapidly evolving nature of slang, which mirrors social shifts, cultural trends, and generational identities. While traditionally distinct from mainstream literary language, slang has increasingly been recognized as a vital element of informal communication, particularly in the film industry, where it enhances the authenticity of characters' dialogue.

One of the primary challenges in translating slang lies in preserving its cultural subtleties, humor, and tone while ensuring it resonates with the target audience. The study examines various translation approaches, including literal translation, lexical substitution, interlinear translation, literary adaptation, and contextual interpretation. Additionally, the article discusses several translation transformations, such as compression (the omission of redundant elements), decompression (the addition of explanatory details), differentiation (selecting from multiple dictionary-provided options for a single source-language term), transliteration, transcription, and calquing. These

---

Лесінська О., Балан Т. Способи перекладу англійського молодіжного сленгу з використанням перекладацьких трансформацій (на матеріалах американського драматично-комедійного телесеріалу “Джинні й Джорджія”). Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. Вип. 850-851. С. 99-105. DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.99-105>.

transformations aim to balance fidelity to the source text with naturalness and cultural relevance in the target language. Examples from “Ginny & Georgia” illustrate the practical application and effectiveness of these methods.

Key words: *slang, lexeme, translation transformations, term, equivalence, context, and sense.*

У статті розглянуто способи та стратегії, пов'язані з перекладом молодіжного сленгу з англійської на українську мову, на прикладі серіалу Netflix “Джинні та Джорджія”. Дослідження підкреслює динамічну природу сленгу, який швидко еволюціонує, відображаючи суспільні зміни, культурні тенденції та ідентичності поколінь. Історично відокремлений від загальноприйнятої літературної мови, сленг все ж набув легітимності як невід'ємна частина неформальної комунікації, особливо в кіноіндустрії, де він додає автентичності мовленню персонажів.

Основними викликами при перекладі сленгу є збереження його культурних нюансів, гумору та тональності, а також адаптація до цільової аудиторії. У дослідженні проаналізовано різні способи перекладу, такі як буквальний переклад (literal translating), лексемний переклад (verbal translation), підрядковий, або ж контекстний переклад (interlinear translation), літературний переклад (literary translating). Також обговорюються окремі перекладацькі трансформації, такі як компресія (опускання зайвих елементів), декомпресія (додавання пояснювальних елементів), вибір варіантного відповідника (коли одній лексемі мови джерела стаття двомовного словника пропонує декілька варіантів) та транслітерація, транскрибування та калька. Дані трансформації спрямовані на те, щоб збалансувати оригінал з природністю та культурним резонансом у перекладеному тексті. Приклади з серіалу ілюструють ефективність цих методів.

Ключові слова: *сленгізм, лексема, перекладацькі трансформації, термін, еквівалентність, контекст, зміст.*

I. ВСТУП

Кожне десятиліття приносить хвилю змін у мові, а з початку 21 століття із кожним роком англійська мова переживає сплеск нових виразів. Незліченна кількість термінів поповнила повсякденний словниковий запас. Сленг розвивається як відображення суспільних зрушень і культурних тенденцій. Цей постійно мінливий аспект мови пристосовується до поглядів і творчого самовираження кожного нового покоління. Історично заперечуваний як непристойний чи вульгарний, сленг поступово здобув визнання як легітимний компонент неформального спілкування. Сьогодні він слугує лінгвістичним маркером ідентичності, проникаючи в різні форми медіа, такі як телебачення, кіно та література, де він автентично відображає мовленнєві патерни різноманітних персонажів.

У сфері аудіовізуальних медіа розуміння та переклад сленгу грають важливу роль для збереження його значення та культурних нюансів, які часто становлять виклик для перекладачів. Адже його неформальна, залежна від контексту природа та швидка еволюція роблять його стійким до традиційної лінгвістичної класифікації. Перекладачі стикаються зі значними труднощами при точному відтворенні сленгу, особливо коли мають справу з культурними референціями, грою слів та відтінками значень, які глибоко вкорінені в мові оригіналу. Цей виклик посилюється в аудіовізуальному перекладі, де збереження оригінальної тональності, гумору та культурного резонансу є критично важливим. Ці складнощі

підкреслюють важливість аналізу ролі сленгу в сучасній кіноіндустрії та обумовлюють краще вивчення стратегій, що використовуються для його відтворення різними мовами.

Щоб вирішити ці питання, науковці досліджували сленг з різних точок зору. Фундаментальні праці Д.К. Готтена, Д.Л. Кітреджа та Ф. Гроуза заклали основу для розуміння походження сленгу та його соціальних ролей. Пізніші дослідження Е. Партріджа та О. Єсперсена заглиблюються в його лінгвістичні характеристики та адаптивність. Нещодавні роботи Л.О. Ставицької, О.О. Селіванової та В.І. Карабана зосереджені на специфічних проблемах перекладу сленгу, особливо в аудіовізуальному контексті. У цих дослідженнях підкреслюється важливість застосування перекладацьких трансформацій, таких як заміна, опущення та компенсація, для передачі значення та стилістичної сутності сленгу в мові перекладу. Не зважаючи на цей внесок, системні підходи до аналізу найефективніших способів перекладу сленгу залишаються недостатньо вивченими, особливо в контексті англо-українського перекладу, що й зумовлює **актуальність** дослідження.

Комедійно-драматичний серіал «Джині та Джорджія» на платформі Netflix є ідеальним джерелом для аналізу перекладу сучасного сленгу завдяки його багатому мовному розмаїттю та сучасності. Персонажі серіалу, які належать до різних поколінь і мають різне походження, використовують сленг, що відображає їхню соціальну ідентичність, культурні впливи та вікові групи. Діалоги серіалу насичені молодіжним сленгом, розмовними виразами та культурно-специфічними посиланнями, що робить його ідеальним джерелом для вивчення того, як перекладачі вирішують проблеми відтворення цих елементів в іншій мові.

Аналіз українського перекладу серіалу дає можливість спостерігати за застосуванням різних перекладацьких трансформацій. Це дозволяє оцінити, наскільки добре ці прийоми зберігають оригінальний задум, тональність та культурні нюанси англійського сленгу, що, в свою чергу, лише сприяє академічному розумінню перекладу сленгу й надає практичні поради перекладачам, які працюють в аудіовізуальній індустрії.

Також використання серіалу «Джині та Джорджія» як прикладу особливо актуальне завдяки його світовій популярності та використанню сучасної, зрозумілої мови, яка резонує з міжнародною аудиторією. Це гарантує, що результати дослідження можуть бути застосовані як до лінгвістичної теорії, так і до реальної практики перекладу, що робить серіал взірцевим вибором для цього аналізу.

Метою дослідження є поглиблений аналіз сленгу як лінгвістичного явища та оцінка способів перекладу молодіжного сленгу з англійської на українську мову в сучасних телесеріалах. У зв'язку з поставленою метою дослідження передбачає виконання наступних завдань: а) визначити способи перекладу сленгізмів; б) дослідити перекладацькі трансформації, що застосовуються при перекладі англійського сленгу та визначити основні; в) проаналізувати приклади перекладу сленгу з аудіовізуальних медіа, визначивши вдалі та проблемні випадки, та запропонувати стратегії оптимізації перекладу.

У дослідженні використано описово-аналітичний, системно-структурний та порівняльний **методи** для систематизації та аналізу даних. Додаткові методи включають суцільну вибірку – для виявлення сленгових одиниць у телесеріалах, кількісний аналіз – для визначення часто вживаних перекладацьких стратегій та дедуктивно-індуктивний – для формулювання висновків на основі конкретних спостережень.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Переклад сленгу, особливо в аудіовізуальному контексті, вимагає ретельного та систематичного аналізу вихідного матеріалу. Процес починається з того, що перекладач уважно переглядає фільм або фрагмент, щоб виявити приклади сленгу. Потім ці вирази

необхідно дослідити на предмет їхнього денотативного (буквального) та конотативного (прихованого, або емоційного) значення. Тільки після такого лінгвістичного та контекстуального аналізу можна приймати рішення про відповідні стратегії перекладу.

Мовознавці Я. Низенко та Н. Григоренко (2012, с. 1) рекомендують застосовувати такі основні способи перекладу сленгізмів: перший полягає в тому, щоб знайти еквівалент нестандартного, специфічно сленгового виразу у мові перекладу, який відповідає його експресивності в перекладній мові. Другий, не менш поширений підхід – це описовий переклад, який передбачає пояснення та уточнення контекстуального значення. Обидва підходи вимагають ретельної уваги до мовних особливостей, таких як морфологія, лексика, синтаксис і стилістичні нюанси.

І. В. Корунець (2003, с. 16) виділяє кілька перекладацьких прийомів, які також можуть бути ефективно застосовані для перекладу сленгових виразів. Серед них **буквальний переклад (Literal translation)** є одним з найпростіших і, ймовірно, найбільш дискусійних методів. Цей підхід доцільно використовувати, коли лінгвістична структура сленгу оригіналу близька до структури мови перекладу. Такі методи, як транслітерація, транскрипція та калькування, часто використовуються в рамках цього підходу, особливо для термінів, які вже проникли в молодіжну культуру і не потребують додаткових пояснень. Наприклад, транслітерація помітна в наступних прикладах, де англіцизми органічно увійшли в українську молодіжну мову:

“*Damn, sis, that’s some high-class shit.*” → Блін, *сис*, оце ж рівень. [Episode 6, 05:25]

“*That’s the dream, bro.*” → Це фантастика, *бро*. [Episode 5, 15:05]

“*That was so cringe.*” → Це такий *кринж*. [Episode 5, 42:58]

Втім, недоліки дослівного перекладу стають очевидними у випадках, коли культурні та контекстуальні нюанси мають вирішальне значення. Зокрема, у виразах “*Aren’t you a peach!*” [Episode 1, 08:18] та “*Night, peach!*” [Episode 1, 11:07] – ласкавих звертаннях до доньки – дослівний переклад *peach* як “персик” українською мовою звучав би незграбно та недоречно. Хоча дослівний переклад зберігає окреме слово, він не передасть бажаної ніжності та не відповідатиме культурному контексту, оскільки слово *персик* не має таких самих конотацій в українській мові. Такий переклад виглядав би вимушеним і порушував би природний хід розмови, підкреслюючи потребу в більш контекстно-чутливих стратегіях, які б відображали ласкавий тон, не вдаючись до буквализму.

Лексемний переклад (Verbal translation) застосовується переважно на лексичному рівні, зосереджуючись на визначенні денотативного значення окремих слів. У випадках, коли слова мають кілька значень, лексемний переклад дозволяє вибрати найбільш підходящий варіант, гнучкість, яка неможлива при дослівному перекладі. Яскравий приклад лексичного перекладу можна знайти в словниках, які перераховують значення мільйонів лексем (2003, с. 18–19).

Коли йдеться про сленг, англійський оригінал іноді може бути ефективно відтворений за допомогою українських еквівалентів. Наприклад, англійські сленгові терміни *crap* і *shit* можна перекласти як “лайно”, щоб передати небажану ситуацію. Аналогічно *damn*, що використовується як вигук розчарування і може бути переданий як “блін”, або “чорт”. Інші приклади включають *booze*, алкогольні напої, що перекладається як “випивка/бухло”, та *insane*, що стосується божевілля та перекладається власне як “божевілля”. Ці переклади демонструють, як можна адаптувати сленг за допомогою лексичного вибору, який відповідає як значенню, так і культурному контексту мови перекладу. При цьому слід враховувати, що вибір сленгових еквівалентів залежить від стилістичних вимог тексту та аудиторії. Залежно від контексту, можна використовувати як експресивні, так і нейтральні відповідники.

Згадані вище слова здебільшого перекладаються на лексикологічному та морфологічному рівні, оскільки їхні лексичні значення та морфологічні структури є прямими еквівалентами відповідних англійських термінів. Однак більшість інших сленгових термінів не зберігають своєї структури при відтворенні в цільовій мові. Наприклад, дотримуючись стратегії дослівного перекладу, слово *lame* можна перекласти як “кульгавий”, або “збочення”. Однак у репліці “*I am riding out this lame sleeper...*” [Епізод 3, 28:54] важливо враховувати контекстуальні конотації та інтерпретувати слово в межах його сленгового вживання. Тому доречним перекладом буде «*Я тут ховаюся від дурнотавої ночівлі*». Застосований прийом перекладу – вибір варіантного відповідника – це стратегія, яка використовується при перекладі слів із кількома значеннями, що вимагає пильної уваги до контексту (2011, с. 5). Ось кілька прикладів із використанням даної перекладацької трансформації:

“*It was the only thing she could make while blasted.*” – Так, тому що вона завжди була **наніднутку**. [Episode 6, 03:40]

“*Such a sweet boy.*” – Яке **миле хлопча**.. [Episode 1, 38:30]

“*She'll be pissed.*” – Вона точно **збіситься!** [Episode 3, 04:16]

“*You bagged a mayor?*” – Ти підчетила **мера**? [Episode 6, 05:24]

Підрядковий переклад, також відомий як контекстуальний переклад (interlinear translation), – це метод, спрямований на передачу точного значення, вираженого словом, строфою або групою речень у конкретному тексті. Цей підхід забезпечує точну передачу значення, що часто набувається за допомогою структурних трансформацій (2003, с. 21–22).

Порівняно з попередніми двома способами перекладу, підрядковий переклад є оптимальним рішенням при аудіовізуальному перекладі. Адже одним з найважливіших його аспектів є узгодження артикуляції мови з візуальним зображенням. Відповідно значні труднощі виникають, коли перекладений діалог стає занадто довгим або занадто коротким, порівняно з оригіналом. У таких випадках необхідно звернутися до контексту і продумати як передати значення, що, в свою чергу, дозволяє відхилитися від буквализму. Такі перекладацькі трансформації як компресія, або ж вилучення (вилучення з тексту перекладу надлишкових або тавтологічних лексичних елементів) та декомпресія, або ж додавання (доповнення тексту елементами, які відсутні в оригіналі) є актуальними (2018, с. 308–309).

Приклади компресії:

“*It wasn't your typical birds and bees crap.*” – *І розмова не була про тичинки та маточки*. [Episode 1, 00:22]

“*Thanks, hon.*” – Дякую! [Episode 6, 21:00]

“*Your only job is to hand me this box and to tell me to have a nice goddamn day.*” – *Ваша ж робота дати мені ці таблетки і сказати на все добре*. [Episode 2, 11:24]

Частка *kinda* постійно опускається в перекладі, незважаючи на її еквівалент у мові перекладу – “типу”, що є стійким розмовним терміном в українській мові, який використовується для зв'язування ідей або порівняння понять у реченні.

“*So, that's kinda cool. You're immortalized.*” – *А це круто. Тебе увіковічено*. [Episode 5, 05:36]

“*Bouncy house was kinda fun.*” – *Ночівля була крутою*. [Episode 3, 46:20]

Застосовуючи компресію, важливо пам'ятати, що вилучення сленгу іноді може зменшити гостроту, дотепність, або емоційний вплив репліки. У таких випадках перекладачеві може знадобитися повернутися до вихідного матеріалу, щоб переконатися, що емоційна вага висловлювання збережена за допомогою інших засобів, таких як акторська гра, міміка, або жести.

Щодо додавання (декомпресії), часто все ж його використовують навпаки, щоб компенсувати фрази, які нейтралізували. У фільмі фраза Джорджії, мати Джині “*You scared the shit out of me!*” [Episode 5, 2:30] в українському перекладі відтворюється як «*Трясця! Ти ж налякала мене!*». Сварливе “трясця” додано, щоб урівноважити англійську ідіому.

У прикладі “*I don't want to mess up with Max and everyone.*” – «*Я не хочу зіпсувати стосунки з Макс та рештою.*» [Episode 5, 46:40] англійський сленговий вираз, а саме фразальне дієслово надає потрібне значення та створює відповідну емоцію. Коли в українському перекладі використано нейтралізацію, адже фразу не було відтворено за допомогою еквівалентної – “облажатися”. Натомість, щоб пояснити що саме зруйновано, додано іменник “стосунки”.

Літературний переклад (Literary translation) є вершиною майстерності перекладача і стосується будь-якого типу тексту або уривку. Залежно від специфіки матеріалу, його можна класифікувати як художній або власне літературний переклад.

Художній переклад зосереджений на точній передачі як змісту, так і безпосередньо творчих елементів прози та поезії. На відміну від нього, функціональний літературний переклад стосується нехудожніх текстів, таких як наукові статті, технічні посібники або освітні ресурси та багато інших (2003, с. 23–25).

Кінопереклад підпадає під категорію художнього перекладу, оскільки вимагає застосування численних трансформаційних прийомів. Крім того, цей вид адаптації часто пов'язаний з унікальними завданнями, які вимагають як професійних знань, так і творчого підходу. Як зазначає І. Софієнко, сучасні українські кіно-перекладачі намагаються знайти відгук в українській аудиторії, експериментуючи з мовою та стилем. Це іноді змушує їх відхилятися від оригінального тексту, щоб досягти більш локалізованого та цікавого перекладу (2014, с. 402).

III. ВИСНОВКИ

Переклад сленгу в аудіовізуальному контексті вимагає всебічного аналізу виразів, зосередження уваги як на їхньому денотативному, так і на конотативному значенні, з подальшим вибором відповідних стратегій. Залежно від конкретних вимог і цілей, способи перекладу включають буквальний переклад (literal translation), лексемний переклад (verbal translation), підрядковий, або ж контекстний переклад (interlinear translation), літературний переклад (literary translating). В аудіовізуальних медіа часто застосовуються такі перекладацькі трансформації, як компресія та декомпресія для узгодження діалогу з візуальними елементами, а також транслітерація, транскрипція, калькування та підбір варіантних еквівалентів. Ефективний переклад сленгу поєднує в собі точність, культурну чутливість і творчу адаптивність, щоб автентично передати вихідний матеріал цільовій аудиторії.

У цій статті продемонстровано найпоширеніші трансформації, до яких вдаються перекладачі для ефективної адаптації вихідного тексту мовою перекладу. Важливо визнати, що кожен перекладач має унікальну перспективу, сформовану його індивідуальним підходом, сприйняттям і творчим баченням, що може суттєво вплинути на результат перекладацького процесу. Хоча дослідження висвітлює основні способи та стратегії, воно підкреслює необхідність гнучкості та інноваційності у вирішенні проблем перекладу сленгу, особливо в аудіовізуальному контексті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Карабан В. І., Карабан А. В. Узусні перекладацькі трансформації. Стиль і переклад. 2018. Вип. 1. С. 186–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stt_2018_1_17.
- Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську = Practical Course of Translation from English into Ukrainian : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2011. 136 с.
- Низенко Я., Григоренко Н. Основні труднощі адекватного перекладу нестандартної лексики англійської мови. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2012/Philologia/6_111668.doc.htm
- Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій / О. О. Селіванова // Нова філологія. 2012. № 50. С. 201–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2012_50_58.
- Софієнко І. В. Становлення кіно-перекладу в Україні. Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 50(2). С. 401-405. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50\(2\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50(2)_59).
- Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. К.: Критика, 2005. 464 с.
- Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця. «Нова Книга», 2003. 448 с.
- Greenough J. B. and Kittredge G. L. Words and their ways in English speech. 1914. 431 p.
- Grose F. A classical Dictionary of the Vulgar Tongue; 1788; London, S. Hooper.
- Hotten J. C. A dictionary of modern slang, cant and vulgar words, used at the present day in the streets of London. London: Piccadilly, 1860. xvi, 300 p.
- Jespersen O. Mankind, Nation and Individual from a Linguistic Point of View. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1925. 221 p.
- Partridge E., Dalzell T., Victor T. The new Partridge dictionary of slang and unconventional English. Taylor & Francis, 2006.

REFERENCES

- Karaban V. I., Karaban A. V. Usual translation transformations. Style and Translation. 2018. Issue 1. Pp. 186–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stt_2018_1_17.
- Naumenko L.P., Hordieieva A.Y. Practical Course of Translation from English into Ukrainian: a textbook / Liudmyla Naumenko, Anzhela Hordieieva. Vinnytsia: Nova Knyha, 2011. 136 p. : ill.
- Nizenko Y., Hryhorenko N. The main difficulties of adequate translation of non-standard English vocabulary. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2012/Philologia/6_111668.doc.htm.
- Selivanova O. O. Problem of differentiation of translation transformations. New Philology. 2012. № 50. С. 201-208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2012_50_58
- Sofiyenko I. V. Formation of film translation in Ukraine. Linguistic and Conceptual Pictures of the World. 2014. Issue 50(2). С. 401–405. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50\(2\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50(2)_59).
- Stavytska L. Argo, jargon, slang: Social Differentiation of the Ukrainian Language. K.: Krytyka, 2005. 464 p.
- Theory and practice of translation (aspectual translation): Textbook. Vinnytsia. 'Nova Knyha, 2003. 448 p.
- Greenough J. B. and Kittredge G. L. Words and their ways in English speech. 1914. 431 p.
- Grose F. A classical Dictionary of the Vulgar Tongue; 1788; London, S. Hooper.
- Hotten J. C. A dictionary of modern slang, cant and vulgar words, used at the present day in the streets of London. London: Piccadilly, 1860. xvi, 300 p.
- Jespersen O. Mankind, Nation and Individual from a Linguistic Point of View. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1925. 221 p.
- Partridge E., Dalzell T., Victor T. The new Partridge dictionary of slang and unconventional English. Taylor & Francis, 2006.

Отримано: 26 вересня 2024 р.

Прорецензовано: 27 жовтня 2024 р.

Прийнято до друку: 11 грудня 2024 р.

УДК: 378.147:81.373

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.106-112>**THE USE OF PHRASEOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE IN GERMAN LESSONS****ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ****Ольга ЛЕХ¹, Павліна МІЗУНСЬКА²**

¹кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
o.lekh@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4070-4742>

²магістр кафедри германської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
mizunska.pavlina@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0009-8330-2349>

The scientific article is devoted to the study of the use of phraseological units in the process of forming foreign language lexical competence in German lessons. The authors emphasize the importance of phraseological units as an integral part of the lexical structure of the language, reflecting the cultural and social characteristics of the native speaker.

The article discusses various methods that can be effectively used by teachers to integrate phraseology into the learning process. The authors provide examples of exercises aimed at mastering phraseological units, as well as at developing speech skills and the ability to use these units in appropriate contexts. Particular attention is paid to the psychological aspects of teaching phrases.

Studies have shown that students who actively use phraseology demonstrate a higher level of language proficiency and the ability to communicate naturally and spontaneously. In addition, the use of phraseological units in speech contributes to the development of intercultural communication skills, which is an important aspect in today's globalized world.

In conclusion, we can conclude that the integration of phraseological units into the learning process is an important aspect of foreign language lexical competence development. It not only enriches students' vocabulary, but also contributes to a deeper understanding of the culture and mentality of native speakers. Thus, the use of phraseology in German language teaching can be a powerful tool for improving language proficiency.

Key words: *phraseology, phraseologism, lexical competence, lexis, context, trial learning.*

Стаття присвячена дослідженню використання фразеологізмів у процесі формування іншомовної лексичної компетентності на уроках німецької мови. Автори акцентують увагу на важливості фразеологізмів як невід'ємної частини лексичного складу мови, що відображають культурні та соціальні особливості народу - носія мови.

Стаття розглядає різні методи, які можуть бути ефективно використані вчителями для інтеграції фразеологізмів у навчальний процес. Автори наводять приклади вправ, спрямованих на засвоєння фразеологічних одиниць, а також на розвиток мовленнєвих навичок та вміння застосовувати ці одиниці у відповідних контекстах. Окрема увага приділяється психологічним аспектам навчання фразеологізмів.

Результати пробного навчання показали, що учні, які активно використовують фразеологізми, демонструють вищий рівень володіння мовою та здатність до природного і спонтанного спілкування. Крім того, вживання фразеологізмів у мовленні сприяє розвитку навичок інтеркультурної комунікації, що є важливим аспектом у сучасному глобалізованому світі.

Інтеграція фразеологізмів у навчальний процес є важливим аспектом формування іншомовної лексичної компетентності. Вона не тільки збагачує словниковий запас учнів, але й сприяє глибшому розумінню культури та менталітету носіїв мови. Таким чином, використання фразеологізмів у навчанні німецької мови може бути потужним інструментом для підвищення рівня володіння мовою.

Ключові слова: фразеологія, фразеологізм, лексична компетентність, лексика, контекст, пробне навчання.

I. ВСТУП

Вивчення іноземних мов не лише збагачує культурний розвиток особистості, але й стає важливою складовою професійного зростання у сучасному світі. У цьому контексті однією з ключових складових мовної компетентності є вміння використовувати фразеологізми. Фразеологізми, які відображають культурно-національні особливості мови, є не тільки невід'ємною частиною лексики, а й важливим елементом мовної культури.

У сучасному процесі вивчення іноземних мов, особливо на уроках німецької мови, акцент зміщується з простого запам'ятовування окремих слів та граматичних правил на формування мовних навичок, які сприяють повноцінному використанню мови в комунікації. У цьому контексті використання фразеологізмів є досить актуальним.

Фразеологізми, будучи специфічними мовними конструкціями, відображають культурні особливості та традиції народу. Вони не тільки допомагають уникнути монотонності мовлення, а й надають висловлюванню колориту та виразності. Проте, використання вимагає не лише знання конкретного значення, а й врахування ситуації та контексту. Тому навичка використання фразеологізмів вимагає від слухачів не лише знання мови, а й глибокого розуміння культурного контексту (Лященко, 2017, с. 125).

Новизна даного дослідження полягає в аналізі впливу фразеологізмів на процес формування іншомовної лексичної компетентності учнів середньої школи, а також у розробці методичних рекомендацій щодо впровадження фразеологічних одиниць в навчальний процес. **Актуальність** цієї проблеми обумовлена необхідністю пошуку нових ефективних методів навчання, які сприяють більш глибокому та якісному засвоєнню іноземної мови.

Метою дослідження є вивчення впливу фразеологічних одиниць на розвиток лексичної компетентності учнів з іноземної мови, а також створення та експериментальна перевірка певних методичних рекомендацій щодо ефективної інтеграції у навчальний процес. Об'єктом дослідження є лексична компетентність на уроках німецької мови. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що використання фразеологізмів на уроках німецької мови сприяє ефективнішому розвитку іншомовної лексичної компетентності учнів, зокрема розширенню їхнього активного словникового запасу, покращенню вміння вживати слова в контексті та

підвищенню загального рівня володіння мовою. **Завдання**, які були поставлені на початку дослідження: 1) визначити основні принципи формування іншомовної лексичної компетентності учнів середньої школи та рівень знань фразеологічних одиниць; 2) розробити методику використання фразеологізмів на уроках німецької мови з метою покращення іншомовної лексичної компетентності учнів; 3) провести пробне навчання на уроках німецької мови з учнями середньої школи; 4) зібрати та проаналізувати дані пробного навчання, оцінити ефективність використання фразеологізмів для формування іншомовної лексичної компетентності учнів; 5) зробити висновки щодо впливу використання фразеологізмів на процес формування іншомовної лексичної компетентності.

Методи дослідження. Під час дослідження було використано як загальнонаукові методи – спостереження за уроками (аналіз уроків з використанням фразеологізмів на предмет ефективності, активності учнів та їхнього рівня розуміння та використання нових лексичних одиниць), порівняльний аналіз текстів (аналіз навчальних текстів з та без використання фразеологізмів для визначення різниці в розумінні, запам'ятовуванні та використанні лексики стосовно різних груп учнів), анкетування та опитування (розробка анкет для учнів та вчителів з метою виявлення їхнього ставлення до використання фразеологізмів на уроках німецької мови, оцінки їхньої ефективності та впливу на процес навчання), так і спеціальні лінгвістичні методи – експериментальні класи (розподіл учнів на дві групи – одна група використовує в процесі навчання запропоновані вчителем фразеологічні одиниці, інша – обмежується лексичним запасом, запропонованим підручником; порівняння результатів з метою визначення впливу використання фразеологізмів на розвиток лексичної компетентності), контекстуальне навчання (вивчення фразеологізмів в контексті реальних ситуацій або текстів, що дозволяє учням краще засвоювати не лише значення самого виразу, а й його вживання в певних ситуаціях), та метод асоціацій (асоціація фразеологізмів з конкретними образами, ситуаціями або емоціями. Наприклад, фразеологізм „auf Wolke sieben sein“ можна асоціювати з образом людини, щасливої та задоволеної; фразеологізм „seinen Kopf in den Sand stecken“ з людиною, яка намагається уникати проблем, ховається від труднощів; фразеологізм „Schmetterlinge im Bauch haben“ з відчуттям закоханості або хвилювання, ніби метелики в животі тощо (Семенова, 2019, с. 60–63).

Матеріалом дослідження слугували розроблені вправи, що містять фразеологізми німецької мови. Пробне навчання було проведено на базі Погорілівського ЗЗСО І–ІІІ ступенів в селі Погорілівка Чернівецької області серед учнів 10 (24 учні), та 11 класів (24 учні).

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Фразеологічна компетентність учнів на уроках німецької мови є важливою складовою їхньої мовної освіти, оскільки навички використання фразеологічних одиниць допомагають вдосконалювати мовленнєву та писемну компетентність, а також розширювати словниковий запас (Варданян, 2016, с. 22–24).

Етап формування фразеологічної компетентності учнів на уроках німецької мови містить такі кроки:

1. Вивчення фразеологічних одиниць. На початку навчання важливо ознайомити учнів з найвживанішими фразеологічними одиницями, такими як „es regnet in Strömen“ (лліє як із відра) чи „das Kind um den Finger wickeln“ (обвести навколо пальця), „die Ohren spitzen“ (насторожити вуха, уважно слухати), „alles in Butter“ (все в шоколаді, все добре), „Das ist nicht mein Bier“ (це мене не стосується), „seine Haut retten“ (рятувати себе, втікати) та інші.

2. Розгортання фразеологічної тематики. Поступово можна розширювати коло вивчених фразеологічних одиниць, пропонуючи учням ознайомитись з тематичними групами. До прикладу можна рекомендувати фразеологічні одиниці, пов'язані з наступними темами:

погода, спорт, риси характеру, подорожі, зовнішність людини, їжа тощо. До теми Спорт доцільно ознайомитись з такими фразеологізмами: „*das Rennen machen*“ (виграти), „*das Handtuch werfen (schmeißen)*“ (відмовитися від продовження боротьби), „*am Ball bleiben*“ (іти до своєї цілі), „*ein Eigentor schießen*“ (нашкодити собі); до теми Риси характеру можна включити: „*Ein Herz aus Gold haben*“ (бути дуже добрим і щедрим), „*die Nase hoch tragen*“ (бути гордим), „*eine offene Hand haben*“ (бути щедрим), „*Nicht auf den Mund gefallen sein*“ (вміти постояти за себе), „*Eine treue Seele sein*“ (бути довірливим); до теми Зовнішність: „*wie ein Ei dem anderen gleichen*“ (бути дуже схожими), „*Hübsch wie ein Bild*“ (дуже приваблива зовнішність), „*lange Haare, kurzer Verstand*“ (на голові густо, а в голові пусто), „*schön wie der junge Tag sein*“ (гарний, що й не розказати), „*blass und bleich wie die Wand sein*“ (дуже блідий).

3. Використання фразеологічних одиниць у мовленні. Під час навчання учнями активно вживались фразеологічні одиниці у контексті. Візьмемо для прикладу: „*Jemandem unter die Arme greifen*“ (протягнути комусь руку допомоги) (<https://www.oldphras.net>, 14.05.24):

Schüler 1: Diese Hausaufgaben sind so schwer, ich komme nicht weiter.

Schüler 2: Ich kann dir gerne unter die Arme greifen, wenn du willst.

„Mir fällt ein Stein vom Herzen“ (як камінь з душі):

Schüler 1: Ich hatte so Schwierigkeiten mit der Aufgabe.

Lehrer: Hast du sie jetzt gelöst?

Schüler 1: Ja, endlich! Mir fällt ein Stein vom Herzen.

4. Вправи на заучування фразеологічних одиниць. Для закріплення вивченого матеріалу вводились вправи на запам'ятовування фразеологічних одиниць, наприклад, кросворди, вікторини чи рольові ігри.

Таблиця 1

Зразок вікторини

<p>1. Den Nagel auf den _____ treffen.</p> <p>a) Kopf b) Arm c) Baum</p> <p>Що означає ця фраза?</p> <p>A) не влучити в ціль B) влучити цвяхом по голові C) почати розмову</p>	<p>4. j-m stehen die Haare zu _____.</p> <p>a) Wald b) Sonne c) Berge</p> <p>Що означає ця фраза?</p> <p>A) вкладати волосся B) злякатися C) розчісувати волосся</p>
<p>2. Ein Auge _____.</p> <p>a) zudrücken b) aufmachen c) verlieren</p> <p>Що означає ця фраза?</p> <p>A) робити вигляд, що не бачиш чогось B) уважно спостерігати за чимось C) втратити увагу</p>	<p>5. Jemanden auf die Palme _____.</p> <p>a) werfen b) bringen c) ziehen</p> <p>Що означає ця фраза?</p> <p>A) збити когось з пантелику B) розлютити когось C) вразити когось</p>
<p>3. Ins kalte Wasser _____.</p> <p>a) fallen b) springen c) stürzen</p> <p>Що означає ця фраза?</p> <p>A) робити щось без підготовки B) відмовлятися від чогось C) відпочити після важкої роботи</p>	<p>6. auf großem _____ leben.</p> <p>a) Gesicht b) Fuss(e) c) Arm</p> <p>Що означає ця фраза?</p> <p>A) жити на широку ногу B) впоратися з чимось C) йти нога об ногу</p>

5. Робота над текстами та аналіз фразеологічних одиниць. Вправи на розуміння та використання фразеологічних одиниць в різних мовленнєвих ситуаціях. Наприклад:

Вправа 1. *Spielen Sie mit einem Partner nach und bauen Sie dabei so viele phraseologische Einheiten wie möglich in Ihren Dialog ein.*

Das Thema: Besprechen Sie Ihre Pläne für einen Wochenendausflug.

Для оцінки рівня лексичної компетентності учнів 10–11 класів було поділено на дві групи:

- **експериментальна група (10 клас – 12 учнів, 11 клас – 12 учнів):** учні цієї групи регулярно використовували фразеологізми під час занять з німецької мови в різних мовленнєвих ситуаціях.

- **контрольна група (10 клас – 12 учнів, 11 клас – 12 учнів):** учні цієї групи вивчали німецьку мову без спеціального акценту на фразеологічні одиниці.

Проведення дослідження можна поділити на три етапи:

1. Початковий.
2. Формувальний.
3. Контрольний.

На початковому етапі експериментального навчання нами було визначено мету і завдання пробного навчання, підготовлено навчальні матеріали, а саме підручник „Німецька мова” для 10 та 11 класів (автори: С.І. Сотникова, Г.В. Гоголева), додаткові матеріали з вправами, що включають завдання з фразеологізмами та без них, проведено бесіду з учнями щодо особливостей роботи з матеріалами, дано визначення поняттю „фразеологізм”, пояснено його значення та наведено приклади. Також проведено опитування серед учнів з метою вивчення їхнього ставлення до використання фразеологізмів у процесі вивчення німецької мови.

На формувальному етапі учні виконували завдання, що передбачали використання фразеологізмів у контексті; була проведена практична робота, яка містила завдання без використання фразеологічних одиниць з метою порівняння результатів, проаналізовано труднощі, з якими зіткнулися учасники під час виконання завдань.

Загалом, активна робота над формуванням фразеологічної компетентності учнів допомагає:

- 1) розширити словниковий запас;
- 2) покращити розуміння культури мови;
- 3) краще розуміти текст;
- 4) покращити розвиток мовлення.

Фразеологізми часто мають специфічну граматичну та лексичну структуру, яка відрізняється від звичайних речень. Виконуючи вправи, учні закріплюють знання граматики в контексті, що сприяє глибшому розумінню та запам'ятовуванню. Граматичні та лексичні вправи з фразеологізмами допомагають учням запам'ятовувати нові слова та вирази.

Серед тренувальних вправ творчого характеру можна запропонувати такі:

1) вправи для розуміння походження фразеологічних одиниць: учням пропонується проаналізувати значення фразеологізмів, їхнє походження та контексти, в яких вони вживаються. Наприклад, вивчення значення та походження фрази на кшталт „*kalte Füße bekommen / kriegen*“, яка походить зі світу азартних ігор. Оскільки гра в карти на гроші колись була незаконною, гравці збиралися в темних, часто холодних підвалах. Коли у гравця були погані карти і він хотів вийти з гри, він використовував холод як виправдання, кажучи: „*Ich habe kalte Füße bekommen, ich gehe besser*“. Згодом ця фраза стала фразеологізмом, що означає відступити з незручної ситуації. Ще один приклад з фразеологізмом „*Auge um Auge, Zahn um Zahn*“, який цитується з Біблії, а саме з Старого Заповіту Біблії (2. Мойсея 21:23-25). У нашому сучасному використанні вираз має на меті висловити щось негативне: а саме, що за подібне

треба платити подібним. Ці вправи допомагають краще зрозуміти значення та контекст використання фразеологізмів (<https://www.geo.de/geolino>, 25.04.24).

2) вправи на активне використання фразеологізмів в усних висловлюваннях: використання фразеологізмів під час написання речень, складання діалогів та монологів на уроках німецької мови. Це допомагає краще запам'ятати нові слова та вирази, та забезпечує більш активне використання в повсякденному житті. Наприклад, учні можуть створювати історії про свої улюблені звички, використовуючи такі фрази, як „*mit Leib und Seele betreiben*“ (займатися чимось всім серцем і душею) і „*ins Schwarze treffen*“ (просто в яблучко).

3) вправи на вивчення синонімічних та антонімічних фразеологічних одиниць: це допоможе розширити словниковий запас. Наприклад, порівняння синонімічних фразеологічних одиниць „*das geht ins Geld*“ (це дорого) і „*gepfeffert und gesalzen*“ (дуже дорого); „*Jemandem auf der Nase herumtanzen*“ (обманути, підвести когось когось) і „*mit jemandem Schlitten fahren*“ (обманути когось); „*auf dem Leib haben (tragen)*“ (бути бідним) і „*Arm wie eine Kirchenmaus*“ (бідний як церковна миша); „*den Nagel auf den Kopf treffen*“ (попасти в ціль) і „*ins Schwarze treffen*“ (в яблучко), та антонімічних: „*nicht weit her sein*“ (це не дорого) і „*das kostet eine hübsche Stange Geld*“ (це дорого); „*jemandem den Rücken stärken*“ (підтримувати когось) і „*jemandem das Rückgrat brechen*“ (знищити когось, підвести); „*Tomaten auf den Augen haben*“ (не бачити очевидних речей) і „*das Gras wachsen hören*“ (розпізнавати брехню); „*das Herz auf der Zunge tragen*“ (бути відкритим) і „*hinter dem Berg halten*“ (приховувати щось) тощо, може допомогти вам зрозуміти мовне розмаїття та контекстне використання фразеологічних одиниць.

На контрольному етапі було проведено підсумкове тестування учасників освітнього процесу для оцінки рівня засвоєння матеріалу, порівняння результатів виконання завдань з фразеологізмами та без них, проаналізовано ефективність використання фразеологізмів у навчальному процесі. Саме тому, після проведення уроків із застосуванням вправ з використанням фразеологізмів нами було проведено повторний контроль вмінь учнів за тестом. Усі питання тесту оцінювалися 1 балом за правильно надану відповідь.

У результаті тестування було отримано наступні результати, які порівнювалися з рівнем розвитку вмінь використовувати фразеологізми в учнів на початку дослідження (див. таблиці 2, 3).

Таблиця 2

Результати пробного навчання у 10 класі

10 клас	Контрольна група	Експериментальна група
Низький рівень	7 (58,3%)	1 (8,3%)
Середній рівень	3 (25%)	6 (50%)
Високий рівень	2 (16,7%)	5 (41,7%)

Таблиця 3

Результати пробного навчання у 11 класі

11 клас	Контрольна група	Експериментальна група
Низький рівень	6 (50%)	0 (0%)
Середній рівень	3 (25%)	5 (41,7%)
Високий рівень	3 (25%)	7 (58,3%)

Згідно з даними таблиць 2, 3 можна спостерігати таку тенденцію: експериментальна група, яка регулярно використовувала фразеологізми під час занять з німецької мови, продемонструвала значно вищі результати порівняно з контрольною групою. Зокрема, частка учнів з низьким рівнем успішності в експериментальній групі становила лише 8,3% в 10 класі, тоді як у контрольній групі цей показник сягав 50%. Це свідчить про те, що вивчення

фразеологізмів допомогло значно зменшити кількість учнів із низькими результатами. Щодо середнього рівня в 10 класі, то в контрольній групі він склав 25%, тоді як в експериментальній групі цей показник був вищим – 40%. Особливо помітною є різниця у частці учнів 11 класу з високим рівнем успішності: у контрольній групі цей показник склав лише 25%, тоді як в експериментальній групі він досяг 58,3%. Це свідчить про те, що систематичне вивчення фразеологізмів значно підвищило рівень володіння німецькою мовою серед учнів експериментальної групи.

Після використання вправ з фразеологізмами на формування лексичної компетентності учнів в навчальний процес можна вважати, що вивчення фразеологізмів у старшій школі відіграє важливу роль у розвитку мовленнєвих навичок та культурної компетентності учнів. Це сприяє глибшому розумінню німецької мови.

III. ВИСНОВКИ

Розроблена комплексна система вправ надає можливість збагачувати словниковий запас учнів, автоматизувати здобуті навички використання сталих виразів та доречно вживати фразеологічні одиниці в мовленнєвих ситуаціях.

Результати пробного навчання засвідчили, що рівень сформованості лексичної компетентності учнів експериментальних груп значно підвищився, тоді як в учнів контрольних груп майже не змінився. Помітне підвищення рівня володіння учнями фразеологізмами свідчить про те, що системний підхід до інтеграції фразеології на уроках німецької мови успішно сприяє активному, творчому використанню фразеологічних одиниць у мовленні.

Проведена розвідка не претендує на комплексне розв'язання проблеми формування лексичної компетентності із залученням фразеологічних одиниць, а відображає основні аспекти цієї роботи і є перспективним напрямом для подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Вардanian А. Особливості професійної іншомовної комунікативної компетентності при підготовці фахівця в сучасному світі: *матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції*. Полтава. 2016. С. 22–24.
- Лященко Л. *Фразеологія німецької мови: навчальний посібник*. Київ: Вид. дім „КМ Акад.“, 2017. 125 с.
- Семенова І. Роль фразеологічних одиниць у формуванні іншомовної лексичної компетенції: *матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса. 2019. С. 60–63.
- Онлайн журнал „GEOLINO Magazin“ URL: <https://www.geo.de/geolino/> (дата звернення: 25.04.24).
- Онлайн словник „OLDPHRAS“ URL: <https://www.oldphras.net/web/> (дата звернення: 14.05.24).

REFERENCES

- Vardanyan A. (2016). Osoblyvosti profesiinoi inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti pry pidhotovtsi fakhivtsia v suchasnomu sviti [Features of professional foreign language communicative competence in the training of a specialist in the modern world]: *materialy III Vseukrainskoi naukovopraktychnoi Internet-konferentsii*. Poltava. Pp. 22–24.
- Lyashchenko L. (2017). *Frazeolohiia nimetskoï movy: navchalnyi posibnyk* [Phraseology of the German language: a textbook]. Kyiv: Vyd. dim „KM Akad.“. 125 p.
- Semenova I. (2019). Rol frazeolohichnykh odynyts u formuvanni inshomovnoi leksychnoi kompetentsii [The role of phraseological units in the formation of foreign language lexical competence]: *materialy IV Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii*. Odesa. Pp. 60–63.
- Onlain zhurnal „GEOLINO Magazin“ URL: <https://www.geo.de/geolino/> (date of access: 25.04.2024).
- Onlain slovnyk „OLDPHRAS“ URL: <https://www.oldphras.net/web/> (date of access: 14.05.2024).

Отримано: 26 серпня 2024 р.

Прорецензовано: 26 вересня 2024 р.

Прийнято до друку: 9 жовтня 2024 р.

УДК 378.091.33:811.111

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.113-122>

CONTEMPORARY LANGUAGE TEACHING STRATEGIES AND TECHNIQUES BY MEANS OF FICTION

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Альона МАТІЙЧАК¹, Ірина МУРАДХАНЯН², Оксана ПЕТРЕНКО³

¹кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
a.matiychak@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8190-0427>

²кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
i.muradhanyan@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4677-0986>

³кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
o.petrenko@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2707-3221>

The article examines various techniques of work with fiction texts in the process of learning a foreign language, which is relevant in the context of the development of modern education focused on interdisciplinarity and innovativeness. In today's world it is especially important for teachers not only to get students acquainted with language structures, but also to immerse them into active participation in the educational process, which contributes to the development of their communication skills and critical thinking. The use of literary texts allows students to gain insight into the culture, historical contexts, and complexity of the English language. However, the work with fiction texts is usually limited to typical methods – reading and listening comprehension, translation etc. The methods we offer allow to diversify classes, as well as take into consideration the current level of digital technologies (including the use of artificial intelligence). The purpose of our research is to consider interactive techniques of work with fiction texts in learning English.

The proposed methods allow diverse activities with both original and adapted fiction. The authors divide the methods into two groups. The first group involves the proximate work with fiction (gallery of quotes, interview with a character, letter to the author, writing fan fiction). The second group appeals to the text as a work of art, and here the activities are based on the use of

the possibilities of other arts – painting, music, etc. (book illustrations and soundtracks, virtual tours, creation of memes).

Interactive methods allow not only to improve the understanding of the text, gain profound knowledge, but also to increase the motivation of students to learn English. Each of them is aimed at enhancing students' cognitive activity, developing their creative abilities, critical and analytical thinking, and also contributes to the formation of practical language skills. Students are more actively involved in the learning process, which positively affects their motivation and interest in learning English.

Keywords: *interactive methods, fiction text, motivation, digital technologies, interdisciplinarity.*

Стаття розглядає різні методика роботи з художніми текстами у процесі вивчення іноземної мови, що є актуальним у контексті розвитку сучасної освіти, орієнтованої на міждисциплінарність та інноваційність. У сучасному світі викладачам важливо не тільки ознайомлювати студентів із мовними структурами, але й залучати їх до активної участі у навчальному процесі, що сприяє розвитку комунікативних навичок та критичного мислення. Використання художніх текстів дозволяє студентам глибше зрозуміти культуру, історичні контексти та багатогранність англійської мови. Утім, робота з текстами художньої літератури зазвичай обмежується типовими методиками – питання на розуміння прочитаного, прослуханого тексту, переклад тощо. Запропоновані у статті методи дозволяють урізноманітнити заняття, а також врахувати сучасний рівень розвитку цифрових технологій (зокрема використання штучного інтелекту). Мета дослідження – розглянути інтерактивні методи роботи з художнім текстом при вивченні англійської мови.

Запропоновані методи дозволяють працювати як з оригінальними, так і з адаптованими художніми текстами. Автори поділяють методи на дві групи. Перша група методів передбачає роботу безпосередньо з самим лише словом (галерея цитат, інтерв'ю з персонажем, лист до автора, написання фанфіку). Друга група апелює до художнього тексту як до твору мистецтва, і тут робота зі словом спирається також на використання можливостей інших видів мистецтва – живопису, музики тощо (книжкові ілюстрації та саундтреки, віртуальні тури, створення мемів).

Інтерактивні методи дозволяють не тільки покращити розуміння тексту, але й підвищити мотивацію студентів до вивчення англійської мови. Кожен із методів спрямований на активізацію пізнавальної діяльності студентів, розвиток їхніх творчих здібностей, критичного та аналітичного мислення, а також сприяє формуванню практичних навичок володіння мовою. Студенти більш активно беруть участь у процесі навчання, що позитивно впливає на їхню мотивацію та зацікавленість у вивченні англійської мови.

Ключові слова: *інтерактивні методи, художній текст, мотивація, цифрові технології, міждисциплінарність.*

I. ВСТУП

Використання літературних текстів при вивченні будь-якої іноземної мови – це, як відомо, один з класичних методів опанування іншої мови. Завдяки цьому ми можемо не просто збагачувати лексику студентів, допомагати їм засвоювати граматичні правила тощо, але також стимулюємо їхнє навчання. Проте, тут панують звичні методи: прочитати – перекласти – переказати, максимум – написати рецензію; і змістовний матеріал художньої літератури у цій ситуації опрацьовується зазвичай доволі пасивно. Утім, саме з художнім текстом можна використовувати різноманітні форми інтерактивної роботи, які дозволяють ефективно «занурити» читача у текст, – адже ми читаємо такий текст не лише для того, щоби ознайомитись з сюжетом чи емоційно пережити долі персонажів, але й щоби відчуті інший

культурний світ в усій його багатобарвності та збагатитися тим унікальним світосприйняттям, яке запропоноване нам конкретним автором.

На жаль, поки що ця проблема не привертала особливої уваги дослідників, хоча окремі напрями наукового пошуку (аналітична робота з художнім текстом або використання інтерактивних методів при вивченні англійської мови тощо) функціонують доволі інтенсивно. Надамо приклади кількох публікацій останніх років на цю тему. Наприклад, Н. Годованець і В. Леган розглядають різні інтерактивні форми вивчення іноземної мови, до яких вони відносять дискусію, презентацію, навіть перевірку вправ з її подальшим обговоренням. Тут, правда, саме поняття інтерактивності окреслено доволі специфічно, і, з нашої точки зору, в такому ракурсі будь-який метод в освіті є, за замовчуванням, інтерактивним: «Інтерактивність у навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії, навчання у режимі бесіди, діалогу, дії. Отже, інтерактивним можна назвати метод, в якому той, хто навчається, є учасником» (Годованець, 2017, с. 60). А. Медведчук дає ширшу палітру інтерактивних методів: мозковий штурм, ситуативне моделювання, стратегічна та комбінаторна ігри тощо (Медведчук, 2018), але автора цікавить насамперед їх використання при опрацюванні граматичної тематики. І. Новак розглядає як види інтерактивних завдань симуляції та веб-квести (Новак, 2021), але тут подано конкретні кейси, пов'язані з відкриттям нового ресторану чи організацією ділової зустрічі тощо. Л. Онучак зупиняється на перевагах використання інтерактивних методів при вивченні іноземних мов (створення продуктивної атмосфери у групі, задіяння всіх студентів, розвиток креативності у викладача та студентів тощо) (Онучак, 2023).

Один з останніх трендів в освіті – використання ШІ, і першими його перспективи усвідомили, насамперед, викладачі іноземних мов, що відбилося також і у наукових розвідках. Так, М. Домаренко розглядає можливості використання нейромереж у ЗВО при вивченні англійської мови (Домаренко, 2023), але тут не йдеться про роботу з художніми текстами, а згадано лише про мовних асистентів та автоматизоване оцінювання, що дозволяє персоналізувати процес навчання.

Щодо ж використання художньої літератури при вивченні іноземних мов, то ця тема зазвичай обмежується в наукових колах самими лише дискусіями щодо можливості / неможливості адаптації оригінальних текстів і проблем перекладу.

При цьому, скажімо, лексичні, граматичні й стилістичні вправи на літературно-художньому матеріалі вже давно стали класикою. Наприклад, у статті О. Рогульської, О. Тарасової та І. Росквас представлені етапи аналітичного читання на матеріалі твору О. Генрі та подана конкретна система вправ, але тут не приділена увага новітнім інтерактивним способам роботи з текстом, автори користуються традиційною методикою (Рогульська, 2021).

М. Самохвалова справедливо зазначає, що досвід використання художніх творів у навчанні іноземних мов потребує особливої уваги, хоча й стикається з низкою складнощів. Авторка наводить конкретний кейс з відомим романом Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу», що був введений до одного з підручників, але практика його використання виявилася провальною: увагу відволікали незрозумілі реалії зображеного письменником життя XIX ст., що потребували численних коментарів, переривання тексту екскурсами в інші сфери тощо (Самохвалова, 2014, с. 191). Утім, авторка лише фіксує неоднозначність цього аспекту, але не подає конкретних власних методик роботи з художнім текстом. Використання ж справді креативних прийомів, що ґрунтувалися б на матеріалі художнього тексту, ще не привертало належної уваги дослідників.

Таким чином, хоча інтерактивні методи при вивченні іноземних мов вже не один рік знаходяться у фокусі уваги дослідників, вони усе ж таки не застосовують художній текст як ефективний матеріал в навчанні іноземної мови, роботи більше орієнтовані на комунікативну методика або опрацювання граматичного матеріалу. Отже, обрана нами тема постає

актуальною та маловивченою. **Мета** нашого дослідження – розглянути й встановити оптимальні інтерактивні методи роботи з художнім текстом при вивченні англійської мови.

Предметом дослідження виступає комплекс інтерактивних методів роботи з художніми текстами, що потенційно може бути залучений при вивченні англійської мови студентами. Об'єктом дослідження є сам процес навчання англійської мови, який може включати у себе використання художніх текстів та інтерактивну роботу з ними.

Методи дослідження. У нашому дослідженні ми використовували, насамперед, компаративний та семіотичний методи. За допомогою компаративного підходу ми порівнювали слабкі та сильні сторони різних методів, зіставляючи особливості їх використання. Семіотичний метод дозволяє розглядати будь-який художній текст як знакову систему, яка має свої закони існування (символи, підтексти, стилістику тощо). Крім цього, ми зверталися до таких загальнонаукових методів, як аналіз та синтез, які дозволяли нам аналізувати використання кожного з методів з огляду на його специфіку та синтезувати нові методи роботи з художнім текстом на основі вже існуючих.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Методи роботи з книгою є численними. Ми свідомо не зупиняємося на таких достатньо вже поширених ситуаціях, як створення кросвордів чи вікторини, інсценізації тощо. Нас цікавлять ті методи, які набагато менше відомі, але, з нашої точки зору, є дуже ефективними, і більшість з них може широко варіюватися під конкретну методичну задачу. Як слушно зазначає А. Медведчук, «кожен з методів навчання має певні переваги і недоліки. Ефективність їх застосування визначається специфікою конкретного процесу навчання. Універсальних рекомендацій щодо складу і застосування методів навчання не існує» (Медведчук, 2018, с. 307).

Ми пропонуємо різноманітні інтерактивні методи роботи з книгою, які для зручності класифікуємо на дві групи.

До першої відносимо ті методи, що передбачають роботу лише зі словом.

Дерево передбачень (бінго). Прийом застосовується на початку читання тексту. Основна ідея – передбачити розвиток подій (взаємини між персонажами, можливі колізії тощо). Завдання може виконуватися у вигляді картки бінго, в клітинки якої студенти вписують ті події, які, на їх думку, повинні відбутися у творі (розділі, сцені тощо). Особливо продуктивно це працює з детективними історіями, де можна скласти список підозрюваних та (або) причин злочину. В іншому варіанті можна вибудовувати взаємини між персонажами або наслідки тих чи інших дій. По мірі подальшого знайомства з текстом можна неодноразово повертатися до виконаного завдання та аналізувати, чиї передбачення виявилися найбільш точними.

Літературний щоденник. Ефективним методом для роботи насамперед над стилем може бути ведення щоденника від імені одного з героїв книги. Переваги цього методу в тому, що його можна застосовувати після прочитання будь-якого розділу книги (починаючи з першого) або пропонувати зробити це завдання наприкінці ознайомлення з художнім текстом – як підсумовування всього твору. При цьому потрібно звернути увагу, що герой описує лише ті події, учасником яких він сам безпосередньо був або про які він чув від інших персонажів. Це не обов'язково повинен був бути головний герой, об'єктом уваги може бути й будь-хто з героїв другорядних, хоча в цьому випадку, звісно, буде менший простір для опису. Метод дозволяє відчувати оригінальність авторського стилю, особливо якщо йдеться про твір, написаний в давні часи, що, зокрема, відкриває гарну можливість ознайомитися зі специфічною лексикою (при цьому це не обов'язково буде архаїчна лексика, але може бути також спеціалізована лексика, якщо, наприклад, щоденник пишеться від імені купця, можновладця, лицаря, лікаря, музиканта тощо). Варіацією цього прийому є ведення записів від імені певного персонажа у

соцмережі. Додатково можна дати завдання ще кільком студентам з групи коментувати ці дописи від імені інших персонажів. У такому варіанті це може бути цікавим колективним проектним завданням.

Словесна візуалізація мізансцени. При використанні цього прийому важливу роль відіграє розуміння контексту та уважність до деталей. Візуалізувати можна лише невеликий фрагмент тексту – це може бути лише один епізод (мізансцена). Потрібно описати її так, як глядачі могли би побачити очима при перегляді, скажімо, відеострічки, тобто детально описати простір, в якому відбувається дія (що ми бачимо та чуємо) і персонажів (їх зовнішність, одяг, вік, голос, розташування у просторі). Текст, який вони говорять, у даній ситуації не є важливим, ми описуємо лише «картинку».

Галерея цитат. Метод передбачає роботу з невеликими уривками тексту (зазвичай це лише одне-два речення). У ситуації, коли рівень групи не дуже високий і викладач працює з адаптованими текстами, цей метод дає можливість відчутти стиль оригінального тексту. Головна складність тут полягає у тому, аби ретельно підібрати цитати (це може зробити як викладач, так і самі студенти), які можуть бути пов'язані з ключовими сценами твору, з характеристикою персонажів, містити імпліцитний смисл тощо. Залежно від того, на яких засадах цитати було відібрано, формулюються завдання. Наприклад: пояснити, до якого персонажу відноситься цитата, як це його характеризує; чому обраний текст є відображенням кульмінації твору; який підтекст прихований в уривку тощо. У будь-якому разі, незалежно від типу завдання, цитати варто перекласти разом та пояснити їхнє значення в контексті сюжету. Завдання дає можливість задіяти всю групу студентів, незалежно від їх кількості. Якщо це доволі велика група, то кожний може підготувати власну цитату з твору, роздрукувати її на папері так, аби залишилося порожнє місце для запису. У такому випадку з'являється можливість зробити з них справжню «галерею», розвісивши аркуші в аудиторії. Студенти читають їх та на цих самих листах коментують цитати інших (або ставлять питання). Далі відбувається спільне обговорення цитат. Інший варіант завдання – коли одна група готує цитати для іншої.

Альтернативний фінал або продовження твору. Логічно, що подібний вид вправ може відбуватися лише на «післятекстовому етапі» знайомства з твором (Рогульська, 2021, с. 398), тобто після повного його прочитання. Цей метод може застосовуватися при роботі з аудиторією, схильною до креативності, оскільки він передбачає наявність фантазії та вміння вибудовувати сюжет на основі вже почасти відомої інформації. Легше всього запропонувати написати альтернативний фінал у книгах з «відкритим кінцем», де сюжет далі може розвиватися у різних напрямках. Можна задати додаткові параметри для написання фіналу – наприклад, переробити трагічний фінал в комічний чи навпаки, ввести у фінал (або, навпаки, забрати) когось з героїв тощо. Можна використовувати це як частину проекту на заняттях з іноземної мови, поділивши аудиторію на кілька груп, кожна з яких повинна представити свій фінал з заданими параметрами. При оцінюванні необхідно враховувати логічність запропонованого фіналу, його «вписаність» у контекст твору, грамотність мови (очевидно, що фінал повинен бути написаний англійською), дотримання стилістики тощо.

Інтерв'ю з персонажем (персонажами). Методика може бути застосована у різних форматах. Наприклад, інтерв'юером може виступати сам викладач або хтось з однокласників, персонаж може бути один або кілька, причому вони можуть заздалегідь бути ознайомлені з питаннями або ні. При підготовці інтерв'ю важливо чітко прописати умови: буде воно стосуватися окремого розділу книги, певної сюжетної лінії чи усього твору в цілому (тоді, звісно, цей метод застосовується після прочитання усього тексту). Можна зробити це інтерв'ю не безпосередньо у класі, а записати на відео, щоби в аудиторії вже продивитися готовий матеріал. Якщо у групі є студенти, які непогано володіють цифровими технологіями, можна запропонувати згенерувати відео за допомогою штучного інтелекту, де створені за допомогою

штучного інтелекту журналіст і персонажі ведуть бесіду по задалегідь підготовленим текстам (зазвичай добре монтує подібні відео саме з використанням англійської мови ШІ).

Діалог між персонажами. Метод передбачає написання діалогу між героями, якого немає у жодній сцені художнього твору. При цьому важливо, аби зберігалися характеристики кожного з персонажів (наприклад, його стиль спілкування, інтереси, улюблені слова тощо). Можна додатково задати підтему – наприклад, обговорення почутих новин чи погоди, «пліток» про іншого персонажа тощо. Подібний прийом може бути використаний для тренування лексики на конкретну тему – наприклад, якщо підтема передбачає обговорення погоди, то відповідно повторюється лексика про погодні умови, якщо підтемою є обговорення іншого персонажу, то це може дозволити повторити лексику про зовнішність чи риси характеру тощо.

Фанфіки – це творчість фанатів за мотивами творів мистецтва. Нас у даному випадку цікавить творчість за літературними мотивами. Наведемо визначення цього жанру, запропоноване Д. Березіною: «Фанфікшен – літературний твір, створений непрофесійним (як правило) літератором, такий, що не претендує на комерційну публікацію та породжений прихильністю автора до іншого твору і бажанням розвинути його сюжетну та фабульну лінії, побачивши героїв у наново генерованих ним, автором, ситуаціях» (Березіна, 2009, с. 9).

При виконанні подібних завдань варіювання може бути дуже широким, оскільки сам феномен фанфіків може потенційно запропонувати або більш-менш дотримання тексту оригіналу (доповнення та уточнення сюжету, незначні зміни, пов'язані, наприклад, з іншим віком чи походженням персонажу тощо), або альтернативні історії (зовсім нові сюжетні лінії, «вміщення» героїв в іншу епоху, надання їм іншого характеру тощо). Звісно, на заняттях мова не йде про створення повноцінного довгого фанфіку, тому з можливих видів такого роду творчості ми пропонуємо би зупинитися на фіклеті (*ficlet*), об'єм якого зазвичай обмежується 100 словами. Він традиційно присвячений якійсь конкретній сцені твору, хоча тут також можуть бути варіанти. Наприклад, можна запропонувати написати фіклет, присвячений думкам персонажу, його дитячим спогадам, комічним або трагічним ситуаціям з його життя тощо. Якщо мова йде про достатньо відомий твір, то в інтернеті вже можуть бути наявні численні фанфіки на дану тему. У такому випадку можна попросити студентів знайти їх і доповнити (переробити) або порівняти. Так, велика кількість фанфіків існує на тему творів про Шерлока Холмса, романів про Гаррі Поттера чи історій про Алісу з країни Див тощо.

Лист до автора імітує написання звичайного листа, але адресатом тут виступає автор твору (при цьому авторська фігура, очевидно, умовна – це може бути лист до автора, що жив, скажімо, століття чи більше тому). У такому листі можна висловити своє враження від прочитаного, поділитися думками щодо сильних та/або слабких сторін твору, поставити питання тощо. Можна доповнити це завдання, доручивши одному зі студентів написати лист до автора, а іншому – надати відповідь від імені автора. Цікавим варіантом цього завдання може бути написання листа до автора від імені одного з персонажів. Наприклад, при вивченні творчості Конан-Дойля та циклу романів про знаменитого лондонського детектива Шерлока Холмса студенти філологічного факультету писали листи його творцеві. Одна з спроб наведена нижче. Лист свідчить і про гарне знання деталей романів, і водночас, тонку іронію.

«My dear creator!

Thank you for making me so smart, it really means a lot to me. Thank you also for settling me in England – it is the best country in the world, despite its climate.

However, I have a few questions and would appreciate your reply.

Firstly, why did you give me such a fool as a companion? He describes our adventures well, but knows nothing about detecting crimes and my method.

Secondly, why did the only woman I ever loved turn out to be a thief and cheat on me? Couldn't I have a true love that would sustain me in the hardest times?

Thirdly, if I'm such a famous detective and I'm well paid, why don't I have my own apartment? Am I not earning enough? It seems to me that this is illogical.

I will be grateful for your clarifications.

Best wishes, Sherlock».

Друга група методів робить акцент на художньому тексті як на творі мистецтва. Відповідно, тут залучається інший інструментарій, і часто такі методи є міждисциплінарними.

Карта подій (реконструкція сюжету). Метод добре працює, якщо йдеться про твір відносно великого розміру (зазвичай, це повість та роман; драматичні твори тут використовувати можна, але це додає складності). Зрозуміло, що ліричні твори, в яких події практично відсутні, а художній час є «зупиненою миттю», тут не використовуються. Тут непридатні також новели чи оповідання через те, що вони не насичені різними подіями, відповідно, немає необхідного матеріалу для аналізу. Студенти повинні відтворити основні події твору. Це можна зробити у різних формах: за допомогою створення інтелект-карт (mindmap), колажу (з цитатами або малюнками, що відбивають ключові моменти фабули), настільної гри (де кожний кружечок/клітинка символізує якийсь ключовий епізод) тощо. На основі створеного матеріалу можна ускладнити завдання. Наприклад, одна частина групи створює колаж, друга – описує його, оцінює композицію чи аналізує на предмет того, чи немає пропущених важливих фрагментів твору. Якщо це настільна гра, то можна зіграти в неї: при потраплянні на конкретний кружечок (клітинку) треба описати, що там зображено і чому це важливо для розвитку сюжету. Якщо твір охоплює хронологічно великий відрізок часу, то можна створити стрілу часу, на якій фіксуються не лише події, але також час. Це втім може бути доволі непростим завданням для творів зі складною композицією, де події не викладалися у хронологічному порядку.

Віртуальні тури. Цей тип завдань передбачає насамперед роботу з творами, дія яких відбувалася у реально існуючих місцях. Можна працювати з однією локацією або десятками. Так, найбільші можливості тут може надати пригодницька література, пов'язана з переміщенням між різними географічними точками, на яких ми можемо більш або менш детально зупинитися («Острів скарбів» Стівенсона, «Пригоди Гекльберрі Фінна» Марка Твена тощо). Утім, навіть романтичні історії також можуть дозволити здійснити подібний віртуальний тур. Наприклад, знаменита трагедія Шекспіра «Ромео і Джульєтта» має свій географічний «відповідник» – Верону зі знаменитим «будинком Джульєтти», до якого вже не одне століття приїжджають туристи. Відвідування цього місця не лише дає можливість краще відчувати атмосферу твору, але також потренуватися в описі локації (необхідну лексику можна підготувати заздалегідь). Інший варіант реалізації цього методу передбачає прокладення маршруту на Google-map, що може бути доповнено підбором відповідних світлин. Можна запропонувати також створити мапу будь-якої вигаданої реальності, але це вимагає вже значно більшої кількості часу та володіння художніми навичками.

Книжковий саундтрек дозволяє глибше зануритися в емоційний контекст книги. Метод передбачає підбір мелодії до фрагменту книги або для характеристики певного персонажа чи в цілому – до всього твору. При цьому мелодія може як створюватися самостійно, так і обиратися зі вже наявних колекцій. Студент повинен презентувати цю мелодію, пояснивши, чому саме вона виражає сутність епізоду (персонажа, твору). Можна ускладнити завдання, зібравши мелодії і запропонувавши іншим відгадати, кого вони репрезентують. Різновидом такого книжкового саундтреку може бути створення за допомогою штучного інтелекту не лише мелодії, але також пісні про персонажа, обставини, фабулу тощо.

Книжкові ілюстрації дозволяють поєднати вивчення літератури зі знайомством з іншим видом мистецтва – живописом. Роботу з книжковими ілюстраціями можна побудувати по-різному. Насамперед можна працювати зі вже готовими ілюстраціями, запропонувавши описати їх (в ускладненому варіанті – потрібно описати з використанням поданих слів).

Можна також порівнювати різні ілюстрації, наголошуючи на їхніх особливостях й обираючи найбільш вдалий варіант або відтворюючи еволюцію книжкової ілюстрації (якщо мова йде про твір, що неодноразово ілюструвався у різні часи). Зокрема, після ознайомлення з романом Г. Велза «Невидимець» студенти повинні були створити ілюстрації до будь-якої з його сцен, а далі в групі обговорювалася їхня відповідність художньому твору. Нижче наводимо перелік питань, які дискутувалися при їхньому обговоренні: *Which of the provided illustrations best conveys the spirit of the novel? Why do you think the main character is missing from the second illustration? What pathos is conveyed here? Which of the illustrations is more reminiscent of a thriller and what artistic means are used to convey this? Where are more details related to the atmosphere of Victorian England?*

Більш креативним варіантом цього завдання може виступати самостійне створення ілюстрації до тексту, наприклад, за допомогою нейромереж. Аби зробити завдання ще цікавішим, можна запропонувати групі вгадати епізод, до якого створено дане зображення й пригадати його в деталях. Ще один різновид цього завдання можна охарактеризувати словами «знайди зайве», коли студент за допомогою нейромережі генерує картинку, на якій наявний зайвий персонаж чи предмет, якого не повинно бути у цій сцені. Одногрупники повинні знайти його. Подібна гейміфікація дуже позитивно впливає на мотивацію до навчання в цілому. Складність тут може полягати у тому, що «для успішного використання нейромереж <...> викладачі повинні мати навички створення коректних та ефективних запитів до систем» (Домаренко, 2023, с. 9) та вміти навчити цьому здобувачів вищої освіти. Метод книжкової ілюстрації дуже добре може бути доповнений роботою з саундтреком: одна частина студентів може створювати живописні образи, а інша – мелодії.

Створення мемів може бути одним з найцікавіших завдань для роботи з текстом, оскільки тут студенти працюють з гумористичним контентом. Мемі можуть створюватися до конкретної сцени, в якій фігурує персонаж, або окремої цитати. Можна запропонувати створити мемі з використанням штучного інтелекту або шляхом доповнення вже існуючих книжкових ілюстрацій. Метод сприяє розвитку креативності, а також дозволяє краще запам'ятати вивчений матеріал, оскільки тут інтенсифікуються читацькі емоції. Важко не погодитися з висновком, який робить В. Бойта: «Створюючи свої власні мемі<...>, студенти стають активними учасниками навчального процесу, адже вони замальовують окремі ідеї, ключові моменти художнього твору, знаходять точні й прості візуальні символи для понять і явищ, а це призводить до того, що студенти вимушені уважно читати літературний твір, намагатися його зрозуміти, аналізувати інформацію, виокремлювати головне, творчо опрацювати, вигадуючи своєрідні алюзії» (Бойта, 2022, с. 18). До прикладу, при ознайомленні студентів з уривками з твору А. Конан-Дойля «Загублений світ» студенти повинні були створити мем, який пов'язав би сюжетні колізії цього твору з сьогоденням. Наведемо один із прикладів тих відповідей, які отримали від здобувачів вищої освіти: «*When you go to explore the lost world, but forget the wi-fi password*». Цей мем пов'язує персонажів роману XIX століття з сучасними Інтернет-технологіями, завдяки чому створюється іронічний контекст.

Риторичним залишається питання щодо того, який метод є найефективнішим. Це залежить від цілої низки чинників і потребує врахування насамперед спеціалізації здобувачів вищої освіти. Наприклад, якщо ми працюємо з журналістами або соціологами, то корисним було би впровадження методу інтерв'ю з персонажем; якщо ж наша аудиторія – філологи, то ефективнішим буде метод створення фанфіків чи написання альтернативного фіналу; якщо перед нами дизайнери, то краще звернутися до методу створення мемів або книжкових ілюстрацій тощо. Очевидно, що такі завдання можуть доповнюватися необхідною професійною лексикою, що особливо актуально при викладанні курсу «Англійська мова професійного спрямування». Поєднання інтерактивних методик з вивченням спеціалізованої термінології дозволяє «збільшити обсяг засвоєння фахової термінологічної лексики, робить

навчання цікавішим, але при цьому професійно-спрямованим, стимулює студентів активізувати свою пізнавальну активність» (Сидоренко, 2017). Наприклад, при створенні саундтреку, якщо заняття відбувається на музичних спеціальностях, можна додавати наступну професійну лексику: *leitmotif* – основна тема, лейтмотив, *arrangement* – аранжування, *ambience* – фоновий звук, атмосфера, *tone* – тон, тембр музики, *layering* – накладання шарів звуку, *narrative accompaniment* – музичний супровід до сюжету, *character theme* – музична тема до персонажу тощо. Подібні комплекти професійно орієнтованої лексики можуть додаватися до будь-якого з запропонованих завдань. Звісно, також потрібно враховувати рівень володіння англійською мовою – від цього залежить, чи ми працюємо з оригінальним чи з адаптованим текстом, а також обрана нами система завдань. Важливим є також не просто застосування того чи іншого методу, але обов'язково – його подальше обговорення; Л. Онучак називає це завершальним етапом впровадження інтерактивних методів й визначає як «рефлексію та результати», що передбачає «обговорення результатів «гри», оцінювання, зворотній зв'язок» (Онучак, 2023, с. 71). Це справді є важливим – адже кінцевою метою використання цих технік є не розвага, а навчання.

III. ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що робота з художнім текстом дає викладачеві багату палітру різних методик його опрацювання. У цілому тут можна виділити дві групи методів: до першої відносяться ті, що передбачають роботу безпосередньо з самим лише словом (галерея цитат, інтерв'ю з персонажем, лист до автора, написання фанфіку тощо), до другої – ті, що апелюють до художнього тексту як до твору мистецтва (книжкові ілюстрації та саундтреки, віртуальні тури, створення мемів тощо) й мають міждисциплінарний характер.

Кожен з описаних методів має свої плюси та мінуси, і його використання залежить від етапу роботи над текстом, рівня знань конкретної аудиторії, спеціальності та завдань, поставлених викладачем. Великою перевагою тут є те, що кожний з цих методів можна долучити до вирішення конкретної педагогічної задачі (опанування лексики професійного спрямування, розвиток креативності, робота зі стилем тощо). Найкращим шляхом виглядає поєднання різних методів, які добре доповнюють один одного. Незалежно від того, який метод ми обираємо, кожний з них сприяє зростанню мотивації до навчання та дозволяє персоналізувати його.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Березіна Д. О. Феномен fanfiction: правила гри без правил. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили* комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Філологія. Літературознавство, 2009. Т. 124. Вип. 111. С. 8–13.
- Бойта В. Створення мемів як засіб підвищення читацької компетентності та рівня запам'ятовування навчального матеріалу з літератури у коледжах художньо-естетичного профілю. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, X (103), Issue: 265, 2022. С. 17–20.
- Годованець Н. І., Леган В. П. Короткий огляд інтерактивних методів навчання іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», 2017. Вип. 1 (40). С. 60–62.
- Домаренко, М. В. Використання нейромереж для проведення занять з іноземної мови в ЗВО (на прикладі англійської мови). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, 2023. № 62. Т. 3. С. 7–10.
- Медведчук А. В. Інтерактивні методи навчання іноземної мови. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2018. № 2 (16). С. 307–311.
- Новак І. Інтерактивні методи навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*, 2021. № 1(32). С. 122–125.

- Онучак Л. В. Інтерактивні методи навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей. *Педагогічні науки*, 2023. Вип. 102. С. 68–75.
- Рогульська О., Тарасова О., Росквас І. Аналітичне читання художніх творів як невід’ємна складова навчання іноземної мови. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки, 2021. № 1(24). С. 393–416.
- Самохвалова М. Використання творів англійської художньої літератури як текстів для навчання англійської мови. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*, 2014. Вип. 6. С. 191–193.
- Сидоренко І. Інтерактивні методи у навчанні іноземної мови професійного спрямування. Режим доступу: https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/02_%20Sydorenko_interactyvni_metody.pdf.

REFERENCES

- Berezina, D. O. Fenomen fanfiction: pravyla hry bez pravyl. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Serii: Filolohiia. *Literaturoznavstvo*, 2009. 124 (111), 8–13.
- Boita, V. Stvorennia memiv yak zasib pidvyshchennia chytatskoi kompetentnosti ta rivnia zapam’iatovuvannia navchalnoho materialu z literatury u koledzhakh khudozhno-estetychnoho profilu. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, X(103), Issue: 265, 2022. P. 17–20.
- Domarenko, M. V. Vykorystannia neiromerezh dlia provedennia zaniat z inozemnoi movy v ZVO (naprykladi anhliiskoi movy). *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu*. Serii: Filolohiia, 2023. 62 (3), 7–10.
- Hodovanets, N. I., & Lehan, V. P. Korotkyi ohliad interaktyvnykh metodiv navchannia inozemnoi movy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota», 2017. Vyp. 1(40), 60–62.
- Medvedchuk, A. V. Interaktyvni metody navchannia inozemnoi movy. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia*. Serii «Pedahohika i psykhologhiia». *Pedahohichninauka*, 2018. 2(16), 307–311.
- Novak, I. Interaktyvni metody navchannia inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity. *Innovatsiina pedahohika*, 2021. 1(32), 122–125.
- Onuchak, L. V. Interaktyvni metody navchannia inozemnykh mov studentiv nemovnykh spetsialnostei. *Pedahohichni nauky*, 2023. 102, 68–75.
- Rohulska, O., Tarasova, O., & Roskvas, I. Analitychne chytannia khudozhnykh tvoriv yak nevidiemna skladova navchannia inozemnoi movy. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Serii: *Pedahohichni nauky*, 2021. 1(24), 393–416.
- Samokhvalova, M. Vykorystannia tvoriv anhliiskoi khudozhnoi literatury yak tekstiv dlia navchannia anhliiskoi movy. *Aktualni problemy mystetskoi praktyky i mystetstvoznavchoi nauky*, 2014. 6, 191–193.
- Sydorenko, I. Interaktyvni metody u navchanni inozemnoi movy profesiinoho spriamuvannia. Access: https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/02_%20Sydorenko_interactyvni_metody.pdf.

Отримано: 29 вересня 2024 р.
Прорецензовано: 26 жовтня 2024 р.
Прийнято до друку: 6 грудня 2024 р.

УДК 811'25

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.123-130>

**LINGUOCULTURAL IMPLICIT CONTEXT AND MEANS OF ITS
EXPRESSION IN THE TRANSLATION OF J. K. ROWLING'S NOVEL
„HARRY POTTER AND THE PHILOSOPHER'S STONE”**

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ІМПЛІЦИТНИЙ КОНТЕКСТ ТА ЗАСОБИ
ЙОГО ВИРАЖЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ
ДЖ. К. РОЛІНГ „ГАРРІ ПОТТЕР І ФІЛОСОФСЬКИЙ КАМІНЬ”**

Людмила НІЖНІК¹, Анастасія АБРАМЧУК²

¹доктор філософії,
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
l.nizhnyk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1411-0561>

²студентка 4 курсу кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
abramchuk.anastasiiia@chnu.edu.ua

The article examines the concept of implicit context and means of its expression and examines how the translator conveys it in the Ukrainian language. The implicit context is well known to the reader and makes the work easier to understand. The research material was Viktor Morozov's translation of J. K. Rowling's novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone". Implicit context is conveyed through the translational strategies of domestication and alienation. The strategy of domestication manifests itself when the target language uses culturally or socially marked linguistic units that are specific to the target language. The alienation strategy consists of using in the translation language units with a meaning or sound that are characteristic of the original language, or those language units that are the result of artistic imagination and exist only in this work. It was found that the translator uses the strategy of domestication more often than the strategy of alienation.

The analysis of the implicitness of the text is carried out at the level of words with a general meaning, proper names, phraseological units, idioms, exclamations-sounds, exclamations-words and exclamations-sentences, author's neologisms, profanities, dialectisms and slang. In the process of research, groups of researched words were identified and their translational analysis was carried out. It was found that transcoding is mostly used when translating proper names, translation transformation of generalization – when translating lexical units to denote food and clothing, synonymous translation – when translating lexical units to denote household items, equivalent translation – when translating phrases, some profanities and exclamations, a similar

---

Ніжнік Л., Абрамчук А. Лінгвокультурний імпліцитний контекст та засоби його вираження у перекладі роману Дж. К. Ролінг “Гаррі Поттер і філософський камінь”. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. Вип. 850-851. С. 123-130. DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.123-130>.

analog is searched for when translating idioms, other profanities and exclamations. When translating English-language dialectisms, Viktor Morozov used dialects of the Ukrainian language that are specific to certain regions of Ukraine. Slang in translation appears through the transformation of addition. For translation researchers, the variety of language units used by Viktor Morozov to convey the implicit context is interesting.

Key words: *implicit context, domestication strategy, alienation strategy, translation transformations.*

Стаття розглядає поняття імпліцитного контексту та досліджує засоби його вираження при перекладі українською мовою. Лінгвокультурний імпліцитний контекст містить домислювану інформацію і робить твір більш зрозумілим для сприйняття. Матеріалом дослідження став переклад Віктора Морозова роману Дж. К. Ролінг „Гаррі Поттер і філософський камінь”. Встановлено, що імпліцитний контекст передається за допомогою перекладацьких стратегій одомашнення та очуження. Стратегія одомашнення проявляється тоді, коли в мові перекладу вживаються культурно чи соціально марковані мовні одиниці, які є притаманними саме для мови перекладу. Стратегія очуження полягає у використанні у перекладі мовних одиниць зі значенням чи звучанням, які є властивими для мови оригіналу, або ж тими мовними одиницями, які є результатом художньої уяви та існують тільки в цьому творі. Було виявлено, що перекладач частіше використовує стратегію одомашнення, аніж стратегію очуження.

Аналіз імпліцитності тексту здійснюється на рівні слів з загальним значенням, власних назв, фразеологізмів, ідіом, вигуків-звуків, вигуків-слів та вигуків-речень, авторських неологізмів, ненормативної лексики, діалектизмів та сленгу. У процесі дослідження були визначені групи досліджуваних слів та проведено їхній перекладознавчий аналіз. Виявлено, що при перекладі власних назв здебільшого використовується транскодування, при перекладі лексем на позначення їжі та одягу – перекладацька трансформація генералізації, при перекладі лексем на позначення побутових речей – синонімічний переклад, при перекладі фразеологічних зворотів, деякої ненормативної лексики та вигуків – еквівалентний переклад, тоді як при перекладі ідіом, іншої ненормативної лексики та вигуків здійснюється пошук аналогічного відповідника. При перекладі англійських діалектизмів перекладач Віктор Морозов використав діалекти української мови, які притаманні певним регіонам України. Сленг в перекладі з'являється через трансформацію додавання. Для дослідників перекладу цікавим є різноманіття мовних одиниць, які використовує Віктор Морозов, для того, щоб передати імпліцитний контекст.

Ключові слова: *імпліцитний контекст, стратегія одомашнення, стратегія очуження, перекладацькі трансформації.*

I. ВСТУП

Під контекстом розуміють необхідне оточення слова або іншої одиниці перекладу, в якому вона реалізує своє конкретне значення (Т. Ван Дейк, В. Лук'янець, О. Селіванова). Виокремлюють лінгвістичний контекст, що пов'язаний з мовним оточенням лінгвістичних одиниць в реченні й тексті, та імпліцитний контекст, що охоплює сукупність соціальних і культурних імплікацій твору. Імпліцитний контекст «стосується пропозиції висловлювання і включає фонові знання комунікантів про попередні ситуації, або знання попередніх текстів» (Константинова, 2019, с. 206). Імпліцитність контексту враховується при еквівалентному перекладі, коли перекладач орієнтується на фонові знання і потреби реципієнта. За допомогою еквівалентного перекладу передається зміст тексту оригіналу, який розглядається як сукупність інформації, яка міститься в тексті, включаючи емотивні, стилістичні, образні, естетичні функції мовних одиниць. Переклад у широкому розумінні визначається як здійснення комунікації між мовою оригіналу і мовою перекладу, то повна й адекватна передача смислу задля досягнення мети комунікації можлива за умови «передачі усієї

сукупності мовних, соціальних і культурних імплікацій», та «контекстуально-ситуативної інтерпретації мовних фрагментів» (там само, с. 203).

Водночас і сам процес перекладу можна розглядати як міжкультурну комунікацію, що включає спробу протиставити не лише дві різні мови, вихідну та цільову, але й дві культури – такої думки дотримуються видатні перекладознавці Л. Венуті (2003), Л. Славова (2018), Ю. Найда (2001). Хоча «перекладач шукає подібності між культурами, він постійно стикається з відмінностями» (Venuti, 2003, с. 306). Перекладач виступає посередником, що робить можливим для цільової аудиторії зрозуміти надіслане повідомлення іноземною мовою. Як наслідок, зміст і форма повідомлення часто змінюється, щоб відповідати цільовій культурі. Іншими словами, переклад «передбачає порівняння двох культур, що виокремлюють подібності та відмінності з метою пошуку спільного для сприйняття вихідної та цільової культур» (Slavova, Borysenko, 2018, с. 167).

Актуальність перекладознавчої розвідки зумовлена необхідністю вирішення проблеми відтворення імпліцитного контексту у мові перекладу.

Метою цієї розвідки є дослідження еквівалентності перекладу Віктором Морозовим твору J. K. Rowling „Harry Potter and the Philosopher’s stone”.

Завданням є визначення перекладацьких стратегій при перекладі цього твору з врахуванням його імпліцитного контексту.

Матеріалом дослідження слугує роман J. K. Rowling „Harry Potter and the Philosopher’s stone” (Rowling, J. K. (2014). *Harry Potter and the Philosopher’s Stone*. London: Bloomsbury Publishing. 256 p.) та його переклад Віктором Морозовим „Гаррі Поттер і філософський камінь” (Ролінг, Дж. К. (2024). *Гаррі Поттер і філософський камінь*. Переклад з англійської Віктора Морозова. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 315 с.).

Методи дослідження матеріалу охоплюють семантичний, контекстуальний, описовий аналіз, метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу, за допомогою якого було здійснено перекладознавчий аналіз.

Одомашнення і очуження є основними стратегіями, до яких «вдаються перекладачі, намагаючись зберегти прагматичний ефект на цільову аудиторію» (Славова, 2019, с. 203). Стратегія одомашнення полягає в необхідності суттєвої культурної адаптації тексту при перекладі, а саме цільовий текст не повинен містити чужих етнокультурних образів, порівнянь (Nida, 2001). А ось стратегія очуження є протилежною до одомашнення, застосовується при відокремленні або віддаленні мови реципієнта. У межах цих основних стратегій перекладу виокремлюємо перекладацькі лексико-семантичні трансформації прямого перекладу та калькування (Ж. Дарбельне і Ж.-П. Віне), транскодування (транскрипції і транслітерації) (Т. А. Козакова), конкретизації та генералізації значення, трансформацію додавання (А.М. Фітерман і Т.Р. Левицька), антонімічний та синонімічний переклад (Р.К. Міньяр-Білоручев), трансформацію заміни (О. Д. Швейцер). Прямий переклад – найпоширеніша трансформація, що передбачає використання у перекладі слів з однаковим значенням. Перші переклади слів у словниковій статті відповідають прямому перекладу. Калькування як метод перекладу найчастіше застосовується під час перекладу складних слів, словосполучень, фразеологізмів зі збереженням еквівалентності значень у двох мовах. Через транскодування звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Конкретизація полягає в обмеженні або ж уточненні значення перекладеного слова до якогось більш конкретного об’єкту або концепції. Генералізація полягає у розширенні значення перекладеного слова. Додавання передбачає розширення перекладу за рахунок слів, відсутніх у мові перекладу, але доречних по смислу. Антонімічний та синонімічний переклад передбачає заміну перекладеного слова словом з протилежним чи синонімічним значенням. Трансформація заміни проявляється у використанні певного аналогу під час перекладу.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Джоан Ролінг у своєму творі «Гаррі Поттер і філософський камінь» створює унікальний чарівний світ. У її творі велика кількість власних імен персонажів. Власні назви вважаються «...своєрідними культурно-історичними та мовними індексами, джерелом вивчення лексичного багатства мови, оскільки відбивають назви предметів, реалій та понять і є специфічними для певної країни або нації» (Бока, 2008, с. 15). Під час перекладу імен персонажів Віктор Морозов використовує перекладацьку стратегію очуження та трансформацію транскодування: напр. *Harry Potter* / *Гаррі Поттер*, *Albus Dumbledore* / *Албус Дамблдор*, *Draco Malfoy* / *Драко Мелфой*, *Hermione Granger* / *Герміона Грейнджер*, *Ronald Weasley* / *Рональд Візлі*, *Hogwarts* / *Гогвортс*, *Gryffindor* / *Грифіндор*. Приклади біля власних назв-імен перекладаються через трансформацію калькування: напр. *Professor McGonagall* / *професорка Макгонгел*, *Professor Quirrell* / *професор Квірел*, *Percy the Prefect* / *староста Персі*, *Nearly Headless Nick* / *Майже-Безголовий Нік*, *Norbert the Norwegian Ridgeback* / *Норберт, норвезький хребтоспин*. Перекладач використовує стратегію одомашнення під час перекладу форм ввічливого звертання: *sir* / *пан, ясновельможний пан, пан професор, woman / шановна*. Деякі власні назви тварин перекладаються з використанням перекладацької стратегії одомашнення іменами, які є звичними для українського читача: напр. *Tibbles* / *Мурчик*, *Snowy* / *Білосніжка*, *Mr. Paws* / *Лапонька*, *Tuftu* / *Марсик*, *Fang* / *Іклань*. Зневажливі та пестливі звертання передаються в українському перекладі за допомогою суфіксів *-чик*, *-ик*, *-іньк* чи через навмисно невірну вимову звуків: напр. *Dinky Duddys* / *любий Дадичку*, *Ickle Dudleykins* / *маленький Дадичок*, *ickle Ronnie* / *нецемний Лончик*, *Lily* / *Лілінька*.

Досліджуваний роман має низку авторських неологізмів, які були створені винятково для цього художнього твору. Поза межами контексту ці поняття не будуть зрозумілими, адже вони контекстуально-зумовлені. Під час читання твору читач дізнається їх значення для їх адекватного розуміння. Художня уява створює поняття, які є зовсім новими для сприйняття читача: *tuggles* / *магли* (звичайні люди, які не розуміються в магії), *knut* / *кнат*, *sickle* / *серпик*, *galleon* / *талеон* (монети, які використовуються у магичному світі), *Quidditch* / *квідич* (гра в Гогвортсі), *Seeker* / *ловець*, *Beaters* / *відбивачі*, *Chasers* / *загоничі*, *Keeper* / *воротар*, *Bludgers* / *бладжери* (гравці в квідич, які дотримуються певних правил гри), *Quaffle* / *квафл*, *the Golden Snitch* / *золотий сніч* (назви м'ячів, якими грають у квідич), *Remembrall* / *нагадайко* (м'яч, який нагадує про щось забуте), *put-outer* / *світлогасник* (магічний предмет, від якого зникає світло ліхтарів), *the mirror erised* / *дзеркало яцрес* (дзеркало, яке показує бажання, де *erised* / *яцрес* – це анаграма слова *desire* / *серця*). При перекладі цих слів здебільшого використовується стратегія очуження (напр. *tuggles* / *магли*), інколи – стратегія одомашнення, під якою розуміється адаптація перекладу до реалій, схожих у мові перекладу (напр. *Keeper* / *воротар*).

У творі простежується часте вживання назв різних страв. При перекладі їжі перекладач здебільшого використовує стратегію одомашнення та опускає іншомовний культурний контекст, використовуючи перекладацьку трансформацію узагальнення: напр. *doughnut* / *пампушка*, *lemon drop* / *лимонний шербет*, *lemon* / *цитрина*, *ice pop* / *льодяник*, *pumpkin pasties* / *гарбузові пиріжки*, *peppermint humbugs* / *м'ятні льодяники* (*humbug* – цукерка в смужку з двох кольорів), *dog biscuits* / *галети* (*dog biscuits* – тверде печиво для собак), *treacle tarts* / *пампушки з солодким кремом* (*treacle tart* – пісочний пиріг з патокою), *trifle* / *бісквіт* (*trifle* – холодний десерт з бісквіту та фруктів), *chocolate eclairs and jam doughnuts* / *шоколадні містечка і пончики з повидлом*, *Jell-O* / *желе*, *meringue* / *містечко*, *a baked potato* / *картопля в лушпинні*, *homemade fudge* / *домашнє печиво* (*fudge* – м'які розсипчасті або жувальні солодощі), *chipolatas* / *ковбаски* (*chipolatas* – тонкі короткі ковбаски), *Flaming Christmas puddings* / *гарячі різдвяні запіканки*. У наступному прикладі Гаррі дивується, коли різдвяного ранку знаходить подарунки для себе, на що отримує кмітливу відповідь свого товариша – Рон запитує, чи Гаррі очікував капусту замість подарунків. При цьому в англійському варіанті ми бачимо слово *turnips* / *піни*, а не *cabbage* / *капуста*: «*What did you expect, turnips?*» said Ron. / «*А ти чого сподівався, капусту?*» – здивувався Рон. Вибір такого перекладу може означати те, що для

українського читача капуста є більш популярним овочем, ніж ріпа, тому в цьому прикладі простежується стратегія одомашнення.

Однак, в деяких назвах їжі, здебільшого в назвах солодоців, простежується стратегія очуження у перекладі: напр. *Mars Bars* / батончики «Марс», *Bettie Bott's Every Flavor Beans* / горошок на кожен смак «Бетті Бот», *Drooble's Best Blowing Gum* / жуїка «Друбл», *Yorkshire pudding* / йоркширський пудинг.

При перекладі назв одягу Віктор Морозов використовує стратегію одомашнення і перекладацьку трансформацію генералізації: напр. *puff balls* / бомбончики, *Smeltings uniform* / шкільна форма, *tailcoat* / куртка (*tailcoat* – офіційний піджак-фрак), *knickerbockers* / бриджі (*knickerbockers* – бриджі вільного крою, зібрані на колінах), *paisley pajamas* / вовняна піжама (*paisley pajamas* – піжама з барвистим візерунком). Перекладач використовує синонімічний переклад з конкретизацією значення для перекладу різних видів капелюхів: *straw hat* / брилик, *boaters* / канотьє, *bowler* / капелюх, *flowered bonnet* / дитячий чепчик у квіточку.

Перекладаючи деякі назви предметів побуту, Віктор Морозов використовує синонімічний переклад і обирає культурно марковані слова, які пов'язані з історичним минулим українського народу і децю вийшли зі вжитку: напр. *tub* / балія (балія – широка і низька посудина для прання білизни), *filthy windows* / каламутні шибки (шибка – скло в рамі вікна), *ragged blanket* / пошарпане ряденце (рядно – вид покривала з цупкого домотканого полотна), *bar* / шинквас (шинквас – прилавок в шинку), *counter* / ляда (ляда – відкидна полиця або віконниця в крамниці, що застосовується як прилавок), *note* / цидулка (цидулка – коротенький лист, записка), *club* / довбня (довбня – велика дерев'яна палиця з потовщенням на кінці). Перекладач використовує синонімічний переклад з конкретизацією значення під час перекладу слів на позначення чашки чи склянки *cup* / горнятко, *glass* / чарка, *tiny glasses* / келишки, *pick-me-up* / чарчина. Синонімічний переклад вживається і при перекладі низки дієслів, коли перекладач використовує слова з певною конотацією: *to drink* / цмулити (з насолодою пити), *to yell at* / дати прочуханки, *go on about* / варнякати про, *hang around* / злигатися.

Ненормативна лексика вживається у творі і потребує адекватного перекладу. Під ненормативною лексикою розуміється «сукупність лексичних і фразеологічних одиниць, які функціонують у межах національної мови, перебувають поза загальноприйнятим спілкуванням, відрізняються від загальноприйнятого мовного стандарту, призначені для комунікації членів соціальних груп / прошарків / субкультур / територій та є віддзеркаленням культури й способу життя їхніх носіїв» (Ткачівська, 2021, с. 9). Перекладач підбирає повний або частковий еквівалент чи переклад-аналог та «замінює культурну конотацію джерельної мови на культурну конотацію цільової мови, таким чином культурна маркованість тексту оригіналу втрачається, а отже, такий переклад є одомашнювальним» (Тулупов, 2022, с. 56). Підбираючи повний / частковий еквівалент, перекладач використовує слово чи фразеологізм, збіжний за змістом, функцією та стилістичною забарвленістю з відповідною одиницею тексту оригіналу: напр. *pudding of a son* / гладунець, *dunderheads* / бовдури, *that old git* / старий дурко, *crybaby* / нисклявчик, “*Ou, pea-brain!*” / «Дебіле!», *oaf* / телепень, *dratted sister* / клята сестра, *damn letters* / кляті нисульки, *ruddy fault* / клята помилка, *freak* / потвора, *CRACKPOT OLD FOOL* / БОЖЕВІЛЬНИЙ СТАРИЙ ДУРЕНЬ, “*Bungler if ever there was one.*” / «Телепень, якого світ не бачив!», *duffers* / невдахи, *great prune* / старий придурок, *great lump* / бовдур тлустий, *maniacs*, *the young hoodlums* / божевільні, пацани, хулігани, “*He never had much sense!*” / «Йому завжди клепки бракувало!». Переклад-аналог не є повним відповідником іншому фразеологізму в іншій мові, бо має незначні відмінності у лексичній або у граматичній формі, що не перешкоджає передачі суті фразеологізму: напр. «*Ah, go boil yet heads, both of yeh*» / «Ідіть ви обоє знаєте куди!», “*Blasted thing**” / «Клята звірюка!», “*Fer cryin' out loud*” / «Хай його шляк трафить», *Blimey!* / Най йому грець!, *The nerve of him!* / Що за телепень!, *Load of old tosh!* / Дурниці!, “*He's lost his marbles*” / «Він, здається, чокнувся», “*I always said he was off his rocker*” / «Я завжди казав, що він трохи чокнутий».

Вигуки здатні виражати різні емоції та передають реакцію мовця в певній комунікативній ситуації. Під час перекладу вигуків з англійської на українську, автор намагається знайти відповідники, які б найбільше передавали їх функційну суть – передати подив, відразу, певні звуки, тому такий переклад здійснюється через стратегію одомашнення. Окремі вигуки-звуки, які передають певний прагматичний смисл, часто перекладаються за допомогою еквівалента: *SMASH!* / *ТОПОХ!*, *Ouch* / *Ой, Аhern* / *E-e...*, *Tut, tut* / *Так-так...*, *eh?* / *Ga?*, *Up!* / *Гон!*, *WHAM!* / *БАХ!*, *Tut, tut, tut.* / *Фу-фу-фу!*, *Shhhh!* / *Тс-с-с-с*, *Aargh!* / *Йой!*, *FLUMP!* / *ГУП!* Вигуки можуть містити повнозначні слова і перекладатись дослівним перекладом: “*Wish McGonagall favored us*” / «Якби ж Макгонетел підтримувала нас!», “*Shut up, Peeves!*” / «Півзе, будь ласка, цить», “*Codswallop, in my opinion!*” / «По-моєму, се дурниці», “*Don’t talk rubbish!*” / «Не мели дурниці!». Англійські вигуки можуть перекладатись й не словниковими відповідниками, проте, цей переклад влучно відтворює прагматичну мету автора: “*GOT YOUR CONK!*” / «АГА, ПОПАВСЯ», “*Off you trot!*” / «Ану бігцем!», “*Don’t mess with me!*” / «Не мороч мені голову!», “*This is it!*» / «Ганлик!», “*A scandal!*” / «Яке неподобство!».

Фразеологізми та їхній переклад є цікавими для вивчення, оскільки вони відображають особливості мислення представників певної культури. Фразеологічні одиниці – це «словосполучення, значення яких визначається за всім виразом, а не за його компонентами чи частинами мови та поділяються на необразні фразеологічні звороти та образні ідіоми» (Герасименко, 2022, с. 14). Дієслівні фразеологічні звороти у перекладі досліджуваного роману можуть замінюватися одним словом: *shake hands* / *ручкаються*, *go pink* / *зашарітися*, *go pale* / *збліднути*, *drive berserk* / *скаженіти*, *exchange looks* / *перезирнутися*, *face fell* / *нахнюпився*, *stand transfixed* / *заціпеніти*. Деякі фразеологічні звороти перекладаються за допомогою еквівалентів: *shoot a sharp look* / *гостро зиркнути*, *fix with a piercing stare* / *пронизливо вп’ястися очима*, *shoot a nasty grin* / *огидно вишикіритися*, *throw a dirty look* / *люто зиркнути*, *drop gaze* / *опустити очі*, *do magic* / *насилати чари*, *swallow a lot of questions* / *затамувати у собі безліч запитань*, *give a bad name* / *псувати репутацію*, *catch off guard* / *застукати зненацька*, *break a rule* / *порушити правило*, *take a roll call* / *відкрити класний журнал*. Інколи англійські фразеологічні звороти перекладаються українськими ідіомами: *had questions to ask* / *у голові роїлися ще сотні запитань*, *get hit by a stick* / *скуштувати цінка*, *shake with laughter* / *душитися сміхом*.

Ідіоми створюють певний образ, їх значення не є сумою значень, що складають їх компоненти. Ідіоми перекладаються за допомогою фразеологічних еквівалентів та фразеологічних аналогів (Герасименко, 2022). Фразеологічні еквіваленти повністю або частково відповідають змісту фразеологізму мови оригіналу і базуються на тому ж образі: *let out a howl like a wounded dog* / *заскавулів, немов побитий пес*; *his heart twanging like a giant elastic band* / *серце його забриніло, немов струна*; *Harry’s heart gave a horrible jolt.* / *Серце Гаррі аж підстрибнуло в грудях*; *Harry’s heart gave a leap.* / *В Гаррі тьохнуло серце*; *His heart skipped.* / *Його серце радісно закалатало*.

Ідіоматичний аналог – образна фразеологічна одиниця в мові перекладу, аналогічна за змістом ідіоми мови оригіналу, проте заснована на іншому образі. При перекладі ідіоматичних аналогів Віктор Морозов використовує стратегію одомашнення, оскільки переклад заснований на культурно зумовлених образах:

«*I’m warning you now, boy – any funny business, anything at all – and you’ll be in that cupboard from now until Christmas.*» / «Попереджаю тебе, хлопче, відразу: **викинеш якогось коника** – сидітимеш у коморі аж до Різдва.»

Harry’s stomach lurched with nerves. / *Гаррі від хвилювання забило дух.*

Hungry, are you? – Starving. / *Голодний, мабуть? – Як вовк.*

Strict and clever, she gave them a talking-to the moment they sat down in her first class. / *Сувора і вимоглива, вона ще до початку уроку поставила всіх на місце.*

The lamp looked as if it was floating along in midair, and even though Harry could feel his arm supporting it, the sight gave him the creeps. / *Здавалось, ніби ліхтар сам пливе в повітрі, й, хоча Гаррі відчував, що тримає його рукою, від цього видовища сипнуло морозом поза шкірою.*

“Fluffy’s a piece o’ cake if yeh know how to calm him down”. / «Флафі стає сумирним, як телятко, коли вміти його заспокоїти».

“And it’s really none of your business!” / «Не пхай свого носа до чужого проса!»

Найяскравішим прикладом випробувань перекладу стала говірка одного з персонажів, а саме Геґріда. В оригіналі Геґрід використовував суміш шотландсько-ірландського діалекту. Віктор Морозов не хотів, аби Геґрід залишився без свого шарму, тому він вирішив взяти різні територіальні діалекти (волинський, гуцульський) та змішати їх так само як і зробила авторка: *«Come on, cheer up, it’s nearly Christmas,» said Hagrid.* / «**Гай-гай**, нема чого **си журути**, скоро Різдва», *втішав їх Геґрід*. Зокрема, перекладач застосовує західнополіський діалект, коли звук [a] після м’яких приголосних, зокрема історично м’яких шиплячих, замінюється варіантом [e] (тежий, котетко, дитетко): напр. *«S-s-sorry,» sobbed Hagrid, taking out a large, spotted handkerchief and burying his face in it.* «**В-в-в**ибачайте, – проскиглив Геґрід, дістаючи брудную хустинку-як-скатертину і закриваючи нею обличчя. – Але м-м-маю такий жаль... Лілі і Джеймс загинули, а Гаррі, бідне **дитетко**, тепер мусить жити з маглами.

У перекладі простежується вживання молодіжного сленгу. Роман Джоан Ролінґ має за цільову аудиторію молодь, тому перекладач вживає лексику, якою молодь послуговується. Слід зазначити, що молодіжний сленг у наступних прикладах вводиться через перекладацьку стратегію додавання: *«Did you see his face, the great lump?»* / «**Кльово** йому розквасило пику, га?»»; *«I think I’ll leave it somewhere for Longbottom to find – how about – up a tree?»* / «**Кароче**, я покладаю це десь тут, щоб Лонґботом потім підібрав – наприклад, на дереві!»»; *“Are you trying to earn some extra money, Weasley?”* / «Що, Візлі, вирішив, **міна**, заробити трохи грошеньт?»».

III. ВИСНОВКИ

Переклад Віктора Морозова книги J. K. Rowling „Harry Potter and the Philosopher’s stone” є цікавим та колоритним. Автор використовує стратегії одомашнення та очуження при перекладі для того, щоб зберегти імпліцитний контекст та зробити його зрозумілим для українського читача. Слід зазначити, що стратегія очуження зустрічається значно рідше, ніж стратегія одомашнення, і використовується здебільшого для перекладу власних імен, створених автором понять, лексем на позначення їжі.

Вербалізація стратегій істотно прослідковується при інтерпретації використання перекладацьких трансформацій у перекладі. При перекладі власних імен перекладач здебільшого використовує перекладацьку трансформацію транскодування, при перекладі їжі та одягу часто простежується трансформація генералізації, для перекладу предметів побуту та деяких дієслів Віктор Морозов часто обирає синонімічний переклад та нечасто вживану літературну лексику.

Для твору характерна низка понять, створених лише для описуваного художнього світу. Авторські неологізми є новими як для мови оригіналу, так і для мови перекладу, тому для них в перекладі використовується здебільшого стратегія очуження. Особливої уваги заслуговує переклад фразеологізмів, ідіом, вигуків, ненормативної лексики. Для перекладу цих мовних одиниць автор послуговується повністю еквівалентним, частково еквівалентним перекладом чи аналогічним перекладом. Вигуки та ненормативна лексика передають емоційний стан персонажів та мають прагматичну функцію, тоді як ідіоми допомагають передати образну складову культурної свідомості народу. Для того, щоб вдало передати імпліцитний контекст говірки героїв, у перекладі застосовуються українські діалекти та молодіжний сленг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Nida, E. (2001). *Language and culture-contexts in translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
- Rowling, J. K. (2014). *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury Publishing. 256 p.
- Slavova, L., Borysenko, N. (2018). Rendering cultural information in translation: English – Ukrainian direction. *Odessa linguistic journal*. №11. P. 167–173. DOI <https://doi.org/10.32837/2312-3192-2018-11-167-173>
- Venuti, L. (2003). *The Translator's Invisibility*. L.-N.Y. : Routledge. 368 p.
- Бока, О. В. (2008). Власні імена як компресовані тексти-носії когнітивної інформації. *Вісник СумДУ*. Серія «Філологія». №1. С. 15–19.
- Герасименко, О. Ю., Уголькова, М. І. (2022). Особливості перекладу фразеологізмів та стійких виразів у роботі усного перекладача. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 33 (72) № 5 Ч. 2. С. 13–18. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.2/03>
- Константінова, О. В. (2019). Імплицитний контекст і адекватний переклад. *Проблеми лінгвістичної семантики: IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (21 листопада 2019 року)*. Збірник матеріалів. Рівне : РДГУ. С. 205–207.
- Ролінг, Дж. К. (2024). *Гаррі Поттер і філософський камінь*. Переклад з англійської Віктора Морозова. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 315 с.
- Славова, Л. Л. (2019). Відтворення культурно специфічних елементів у перекладі. *Проблеми лінгвістичної семантики: IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (21 листопада 2019 року)*. Збірник матеріалів. Рівне : РДГУ. С. 203–204.
- Ткачівська, М. Р. (2021). *Культурно-емоційні закономірності відтворення лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому художньому перекладі (Автореф. доктора філол. наук)*. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
- Тулупов, О. В., Кіріченко, Є. Є. (2022). Ненормативна лексика в англо-українському перекладі: творчість vs цензура. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Випуск 96. С. 52–60. DOI: [10.26565/2786-5312-2022-96-07](https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-96-07)

REFERENCES

- Nida, E. (2001). *Language and culture-contexts in translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
- Rowling, J.K. (2014). *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury Publishing. 256 p.
- Slavova, L., Borysenko, N. (2018). Rendering cultural information in translation: English – Ukrainian direction. *Odessa linguistic journal*. №11. P. 167–173. DOI <https://doi.org/10.32837/2312-3192-2018-11-167-173>
- Venuti, L. (2003). *The Translator's Invisibility*. L.-N.Y. : Routledge. 368 p.
- Boka, O. V. (2008). Proper names as compressed texts that carry cognitive information. *Bulletin of Sumy State University. Series "Philology"*. No. 1. P. 15–19.
- Gerasimenko, O. Yu., Ugolkova, M. I. (2022). Peculiarities of translation of phraseological units and stable expressions in the work of an interpreter. *Scholarly notes of TNU named after VI Vernadskyi. Series: Philology. Journalism. Volume 33 (72) No. 5 Part 2*. P. 13–18. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.2/03>
- Konstantinova, O. V. (2019). Implicit context and adequate translation. *Problems of linguistic semantics: IV International Scientific and Practical Internet Conference (November 21, 2019)*. Collection of materials. Rivne: RDSU. C. 205–207.
- Rowling, J. K. (2024). *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. Translated from English by Viktor Morozov. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. 315 c.
- Slavova, L. L. (2019). Reproduction of culturally specific elements in translation. *Problems of linguistic semantics: IV International Scientific and Practical Internet Conference (November 21, 2019)*. Collection of materials. Rivne: RDSU. C. 203–204.
- Tkachivska, M. R. (2021). *Cultural and emotional regularities of the reproduction of vocabulary of limited use in Ukrainian-German artistic translation (Author's thesis of the Doctor of Philology)*. V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv.
- Tulupov, O.V., Kirichenko, E.E. (2022). Profanity in English-Ukrainian translation: creativity vs censorship. *Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Issue 96*. P. 52–60. DOI: [10.26565/2786-5312-2022-96-07](https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-96-07)

Отримано: 17 вересня 2024 р.

Прорецензовано: 25 жовтня 2024 р.

Прийнято до друку: 3 грудня 2024 р.

УДК 81'25:821.161.2-31

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.131-138>

CHALLENGES OF TRANSLATING COLLOQUIAL VOCABULARY INTO GERMAN ON THE BASIS OF SERHIY ZHADAN'S NOVEL «INTERNAT»

ВИКЛИКИ ПЕРЕКЛАДУ РОЗМОВНОЇ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»

Галина СЕНИК¹, Антоніна МУЛИК²

¹кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри германської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
h.senyk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7146-2884>

²магістр кафедри германської філології та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
mulyk.antonina@chnu.edu.ua

The article is devoted to the study of the challenges that arise in the German translation of colloquial vocabulary in S. Zhadan's novel «The Orphanage». Colloquial vocabulary plays a key role in reproducing the cultural and social peculiarities of the linguistic environment of the characters in this novel. Therefore, the main challenges lie in the difficulty of adequately conveying informal expressions, phraseological units and other elements of colloquial speech, which can be difficult due to the lack of direct correspondences in German.

The study was conducted on the basis of a sample of words and phrases of colloquial vocabulary from the novel by S. Zhadan's novel «The Orphanage», which consists of 73 units from the original text and their translations into German by translators Juri Durkot and Sabine Stor. The selected sample made it possible to analyze the typical difficulties faced by translators in conveying the linguistic features and stylistic nuances of Ukrainian spoken language in German translation. Attention is drawn to the issue of accuracy of the original language flavor.

The article describes the translation problems of lexical, grammatical and lexico-grammatical categories on the basis of a sample of colloquial vocabulary of the novel. The specifics of the use of the main types of translation transformations used by the translator are analyzed and examples are given to confirm this. In particular, the author analyzes artistic examples of such transformations: lexical (differentiation, modulation, specification), grammatical (grammatical substitution, addition, deletion, grammatical rearrangement of sentence members) and lexico-grammatical (holistic transformation).

To demonstrate the quantitative ratio of translation transformations, diagrams are provided that show in detail which transformations are more common at each level. The quantitative analysis shows that the most commonly used translation transformations are at the

grammatical level, which is due to significant differences in the grammatical structures and norms of these languages.

The study proves the importance of a careful approach to the translation of colloquial vocabulary, since translation decisions concerning the rendering of informal expressions, idioms, and culturally marked elements directly affect the accuracy of reproducing the atmosphere of a work and its emotional expressiveness.

Keywords: *translation, transformations, strategies, levels, challenges,*

Стаття присвячена дослідженню проблем перекладу розмовної лексики в німецькому перекладі Юрі Дюркота і Сабіне Штор роману С. Жадана «Інтернат». Розмовна лексика відіграє ключову роль у відтворенні культурних та соціальних особливостей мовного середовища героїв цього твору. Тому основні виклики полягають у складності адекватної передачі неформальних висловів, фразеологізмів та інших елементів розмовного мовлення, що постає через відсутність прямих відповідників у німецькій мові.

Дослідження проведене на основі вибірки з 73 слів та словосполучень розмовної лексики з оригінального тексту роману С. Жадана «Інтернат», а також їхніх перекладів німецькою мовою. Виокремлена вибірка дала змогу проаналізувати типові труднощі, з якими стикаються перекладачі під час передачі мовних особливостей і стилістичних нюансів української розмовної мови в німецьких перекладах. Звернено увагу питанню точності передачі мовного колориту оригіналу.

У статті описано різнокатегоріальні перекладацькі проблеми, що вирішуються шляхом застосування лексичних (диференціація, модуляція, конкретизація), граматичних (граматична заміна, додавання, вилучення, граматична перестановка членів речення) та лексико-граматичних (цілісне перетворення) трансформацій, які застосовував перекладач.

Для демонстрації кількісного співвідношення перекладацьких трансформацій наведено діаграми, які предметно демонструють, які саме трансформації є більш поширеними за кожним рівнем. Здійснений кількісний аналіз вказує на те, що найчастіше використовуються перекладацькі трансформації на граматичному рівні, що спричинено суттєвими відмінностями у граматичних структурах та нормах цих мов.

Проведене дослідження доводить важливість ретельного підходу до перекладу розмовної лексики, оскільки перекладацькі рішення, що стосуються передачі неформальних виразів, ідіом та культурно маркованих елементів, безпосередньо впливають на точність відтворення атмосфери твору та його емоційної виразності.

Ключові слова: *переклад, трансформації, стратегії, рівні, виклики.*

I. ВСТУП

До одного з семи стилів літературної мови в українському мовознавстві зараховують розмовно-побутовий стиль. Людина освоює його від народження в родині, або в процесі навчання, внаслідок чого він стає варіантом її інтелектуально свідомої літературно-мовної діяльності. Цей функціональний аспект мовної поведінки формується в межах національної системи літературної мови, адаптуючи нормативну базу повсякденного спілкування під впливом мовно-естетичної системи художнього стилю та народної творчості (Бибик, 2011, с. 113).

Розмовно-побутове мовлення являє собою найбільш невимушену і максимально вільну форму літературного мовлення. Мовна поведінка цього стилю в повсякденному житті відрізняється відкритою, демократичною, економною, спонтанною, міжособистісною, неофіційною, конкретно-ситуативною комунікацією, що нормується взаємодією учасників спілкування. У розмові з близькими мовець може використовувати мовленнєві засоби, що вже стали звичними (мовні форми та штампи, які адекватно усвідомлюють співрозмовники, інтонування висловленого), а також невербальні засоби (жести та мімічні рухи).

Філологічний аспект у розмовно-побутовій лексиці найбільше охоплює вербальні засоби, на відміну від невербальних, тому що останнє необхідно досліджувати більш комплексно, в синкретизмі з психологією, культурологією, соціологією, антропологією тощо. Тому більшість наукових розвідок зосереджені на дослідженні розмовно-побутової-лексики на текстовому матеріалі. Основні вербальні засоби розмовного стилю включають в себе використання емоційно-експресивної лексики, такої як метафори, порівняння, синоніми і інші вирази. Також використовують суфікси з суб'єктивною оцінкою, короткі та прості речення, часте використання різноманітних займенників та дієслів із двома префіксами, а також специфічні фразеологізми, фольклоризми, діалектизми, лексика розмовного стилю та скорочені слова (Пономарів, 2000).

Оскільки переклад не може бути повністю однаковим аналогом оригіналу, це означає, що головне завдання перекладача полягає у створенні тексту, який максимально відповідає оригіналу з точки зору семантики, структури та потенційного впливу на користувача перекладу. Основні труднощі перекладу полягають в тому, що між мовами оригіналу та перекладу не завжди можна знайти мовні відповідники: семантичні та структурні аналоги (однакові моделі речень чи словосполучень, повний збіг семантичних значень слів і т.д.).

Під час перекладу розмовної лексики важливим є врахування контексту та взаємодії всіх елементів перекладеного матеріалу, а не лише перекладу окремих слів чи висловів, взятих ізольовано від контексту. Тому перекладачем має бути забезпечено загальну функціональну та стилістичну відповідність, а не лише часткову або формальну. Отже, перекладачу не завжди варто безумовно переносити кожне слово з урахуванням його емоційного та стилістичного відтінку, оскільки це може призвести до відхилення від норм конкретного виду мовного стилю в обох мовах. Процес переходу від мовних одиниць оригіналу до відповідних одиниць мови перекладу відбувається завдяки перекладацьким трансформаціям. Ці трансформації представляють собою конкретну форму міжмовного перефразування, відзначаючись суттєвою відмінністю від перетворень, які відбуваються в межах однієї мови (Лощенова, Нікішина, 2014, с. 102–104).

Велика кількість перекладачів займалися спробами відтворити в перекладі розмовно-побутову лексику цього роману, однак у цьому питанні виникають конкретні виклики та труднощі, описані в основній частині статті. Роман перекладали німецькою, білоруською, польською, італійською і данською мовами. Один з німецьких перекладів роману переміг у категорії «Найкращий переклад» на Лейпцизькому книжковому ярмарку у 2018 році. Тенденція до перекладу цього роману різними мовами зумовила **актуальність** та науковий інтерес до дослідження його перекладацької специфіки. Необхідність глибокого аналізу методів передачі значень таких одиниць та виразів стає очевидною, особливо в умовах постійного зростання інтенсивності міжкультурної комунікації.

Мета дослідження полягає у встановленні особливостей перекладу одиниць та виразів побутової та розмовної лексики, використаної автором у творі-оригіналі, з урахуванням специфіки мовленнєвого стилю, емоційної насиченості та зіставлення їх перекладів німецькою мовою на прикладі роману С. Жадана «Інтернат».

Матеріал дослідження склали 73 слова та словосполучення розмовно-побутової лексики, а також їхні переклади німецькою мовою.

Методами дослідження стали синтез і аналіз, метод суцільної вибірки, зіставний та типологічний методи, описовий метод, порівняльний метод, кількісний метод, метод дослідження продуктів та процесу перекладу. Методи синтезу та аналізу були застосовані для систематизації та узагальнення отриманої інформації, виявлення ключових тенденцій та зв'язків між досліджуваними явищами. Метод суцільної вибірки був використаний для отримання репрезентативного обсягу емпіричного матеріалу, що забезпечило високий рівень достовірності нашого дослідження. Застосування зіставного та типологічного методів

дозволило нам порівняти різні аспекти теми з різних точок зору, що сприяло глибшому розумінню предмета. Ми також використали описовий метод для детального опису досліджуваних явищ та їхніх характеристик. Порівняльний метод допоміг встановити відмінності та схожості між різними аспектами нашої теми. Застосування кількісного методу дозволило виявити частоту вживання різних перекладацьких стратегій. І, нарешті, метод дослідження продуктів та процесу перекладу дав змогу оцінити якість та ефективність різних підходів до перекладу.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Розмовна лексика займає хоч і не головну, але важливу роль в тексті роману «Інтернат» С. Жадана. Для аналізу перекладів розмовної лексики розглянуто обраний матеріал на рівні перекладацьких проблем лексичної, граматичної та лексико-граматичної категорій.

Лексичні трансформації у перекладі включають закономірні заміни словникових відповідників, що піддаються різним змінам лексичних елементів мови оригіналу. Головна мета таких трансформацій полягає в досягненні адекватної передачі семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик, враховуючи норми мови перекладу та культурні мовленнєві традиції.

З-поміж основних лексичних трансформацій, які простежуються у романі С. Жадана «Інтернат», можна виокремити конкретизацію, генералізацію, транскрипцію, модуляцію та диференціацію. Важливо враховувати, що переклад лексичних елементів відбувається не лише в контексті окремого слова, а й з урахуванням його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик. Знання словникових відповідників є важливим, але недостатнім елементом для забезпечення адекватності перекладу лексики, оскільки контекст часто вимагає відхилення від простого відтворення словникових еквівалентів.

Першою перекладацькою стратегією на лексичному рівні, яка трапляється в тексті перекладу роману, є **диференціація**. Наприклад: «*У тебе бабки хоч є?*» – «*Hast du denn überhaupt Kohle?*». В оригіналі репліки використане експресивне сленгове слово «бабки» замість загальноживаного терміну «гроші» для передачі мовного колориту героя. В перекладі на німецьку мову підбрано синонімічне слово «Kohle», яке окрім «вугілля» означає «бабки». Тому переклад виходить еквівалентний та передає атмосферу розмови читачу цільової мови.

Переваги стратегії диференціації полягають у тому, що вона дозволяє передати відтінки мовного колориту та емоційне забарвлення оригіналу, зберігаючи при цьому зрозумілість та природність перекладу. Цей підхід дозволяє використовувати адекватні мовні еквіваленти, які найкращим чином відображають інтенцію та стиль мовлення автора, а також сприймаються аудиторією цільової мови без втрати сенсу чи емоційного навантаження.

Іншим видом перекладацьких трансформацій в творі постає **модуляція**. Фраза з оригінального тексту «фазаняче опудало» перекладається як «*ein ausgestopfter Fasan*». В українській мові у цій фразі використовується іменник «опудало» та прикметник «фазанячий». Але в німецькому перекладі навпаки використано прикметник «*ausgestopft*», що вказує на опудало, тому оригінальне значення зрозуміле логічним шляхом.

Ще одним прикладом модуляції є речення «*Я тебе тут з осені пасу*» – «*Ich bin schon seit Herbst hinter dir her*». В оригіналі тексту використовується дієслово «паси», що має пряме значення «виганяти худобу, доглядати за худобою», але використовується метафорично як «слідкувати за кимось». В німецькому перекладі використано фразу «*hinter dir her*», що означає «слідкувати, переслідувати». Тому оригінальне значення можна вивести логічним шляхом, хоча метафоричність втрачається.

Наступним видом перекладацьких стратегій є **конкретизація**. Наприклад, «Справи» переклали як «Geschäfte». Іменник «справи» має загальне широке значення, поки в перекладі використане слово «Geschäfte», яке має більше вузьке значення, а саме бізнес.

Мінусом використання конкретизації є те, що вона може звузити або втратити багатозначність оригінального вислову, що може бути важливим для збереження широкого контексту та можливості різних інтерпретацій. Така стратегія може обмежити розуміння та варіативність перекладу, змушуючи читача сприймати переклад більш однозначно, ніж оригінал.

У порівнянні трьох стратегій перекладу – диференціації, модуляції і конкретизації – можна виявити їхні переваги та обмеження залежно від контексту та мети перекладу. Диференціація забезпечує збереження особливого стилю та мовного колориту оригіналу і дозволяє передати емоційний відтінок та контекст вислову, але може вимагати ширшого лексичного запасу у цільовій мові для вибору еквівалентних слів та іноді потребує додаткового пояснення або контексту для розуміння читачем. Модуляція дозволяє адаптувати мовний вираз до стандартів та уявлень читачів цільової мови і зберігає логічну послідовність та зрозумілість в перекладі, але може призвести до втрати емоційного відтінку або мовного колориту оригіналу і вимагає досить точного вибору слів та виразів, щоб передати оригінальний зміст. Конкретизація спрощує та уточнює зміст, що може бути корисним у випадках, коли оригінал надто абстрактний і зменшує ймовірність неправильного розуміння, але може призвести до втрати багатозначності та гнучкості оригіналу і обмежує кількість можливих інтерпретацій та варіантів розуміння. Загалом, кожна з цих стратегій має свої сильні та слабкі сторони, і вибір конкретної стратегії повинен залежати від контексту, мети перекладу, а також від уподобань та потреб цільової аудиторії.

Розглядаючи **граматичний рівень** перекладацьких проблем, ми зосереджуємося на особливостях використання граматичних трансформацій під час перекладу обраних виразів розмовно-побутового стилю з оригіналу роману на німецьку мову. Аналіз граматичної структури речень та їх вправне конструювання у перекладі відповідно до вимог мовних норм і особливостей жанру та мови отримувача стає необхідною умовою для забезпечення адекватності перекладу.

Зрозуміло, що найскладніші граматичні питання, пов'язані з розумінням синтаксичної структури та морфологічного складу речень, виникають у процесі перекладу. Факторами, які призводять до застосування граматичних трансформацій, є різниці в будові мов, у наборі граматичних категорій, форм і конструкцій; відмінності у змісті подібних форм і конструкцій у двох мовах; різні функціональні та частотні характеристики граматичних явищ мови оригіналу та мови перекладу.

Розглядаючи зібраний матеріал на основі тексту роману С. Жадана «Інтернат» та тексту його перекладу німецькою мовою, першим видом граматичних перекладацьких стратегій можна виокремити **додавання**. Техніка додавання передбачає введення у текст перекладу елементів, які відсутні в оригіналі. Це здійснюється з метою точного відтворення змісту оригінального тексту та/або відповідності мовленнєвим та мовним нормам мови перекладу. Наприклад, «*Правильно, – сміється кулеметник, – хороший поет – мертвий поет*». – «*Richtig so*», *lacht der MG Mann, – guter Dichter ist toter Dichter*». У першій частині репліки оригіналу тексту «правильно» перекладено як «richtig so» з додаванням союзу «so», з яким ця частина звучить «ну правильно/ так правильно», завдяки чому передається розмовний стиль мови перекладу та емоційна атмосфера розмови – кулеметник говорить це з жартівливістю.

В другій частині репліки «*хороший поет – мертвий поет*» – «*guter Dichter ist toter Dichter*» додається дієслово «sein»/«бути» в третій особі однини, щоб дотримуватися норм мови перекладу, в якій неповні речення з пропуском присудка не є характерними та загальноновживаними.

Іншою стратегією перекладу виявлена **граматична заміна**. Наприклад: «*Павле Івановичу, Павле Івановичу, – плаче вона, хапаючи його за руку, – як же це? Скажіть їм, хай ідуть*» – «*Pawlo Iwanowytsch, Pawlo Iwanowytsch, – weinend packt sie ihn am Armel, – das geht doch nicht! Sagen Sie ihnen, dass sie verschwinden sollen*». В оригіналі репліки використовується спонукальна конструкція з формою умовного або бажального способу – часткою «хай». При перекладі на німецьку спонукальна умовна конструкція була замінена на речення з модальним значенням з використанням сильного модального дієслова «sollen».

Наступний приклад граматичної заміни: «– *Да-да, – заспокоює її Паша, – скажу, обов'язково скажу*». – «*Ist gut, – beruhigt Pascha sie, – ich sag's ihnen, ganz bestimmt*». В оригіналі персонаж погоджується з жінкою, використовуючи повтор союзів «да». В перекладі німецькою ця фраза звучить, як «добре» – «Ist gut», щоб передати стверджувальний тон, що герой зробить те, що його попросили. У цьому ж прикладі бачимо **вилучення** «*ich sag's ihnen, ganz bestimmt*», тому що в оригіналі персонаж два рази використовує дієслово «скажу», поки в перекладі лише один раз, задля дотримання мовних норм цільової аудиторії.

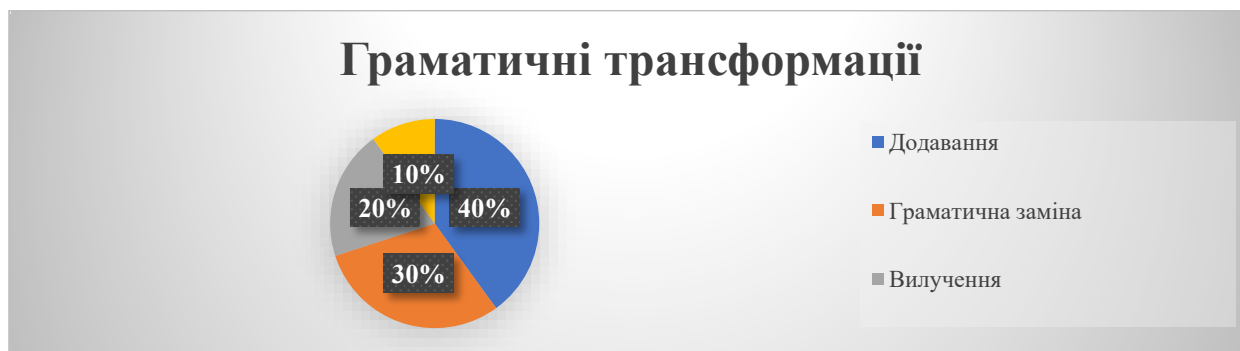
Випадок вилучення також трапляється в репліці «*Коротше, я зранку там прокинулась, ну, в салоні*». – «*Bin morgens aufgewacht, im Salon*». У перекладі не використовується прислівник «коротше», замість цього в реченні опущений підмет «я», щоб відобразити мову дівчини, яка хоче швидко все розказати.

Ще одну граматичну заміну знаходимо в репліці «*Ви б не заходили туди*», – «*Ich würde da lieber nicht hineintreten*». Умовність речення граматично передано, але в перекладі підметом виступає займенник «я», хоча в оригіналі «ви».

Наступний приклад граматичної заміни «*Там розберешся*» – «*Von da musst du selber klarkommen*». В оригінальному реченні немає підмета та виражено майбутнім часом. У перекладі використовується модальне дієслово «musst» та **додавання** підмета «ти» – «du».

Трапляється також **граматична перестановка членів речення**, наприклад: «*У вас тут, бачу, щодня вихідні*». – «*Sie haben hier jeden Tag Feiertag, wie ich sehe*». В оригіналі дієслово-присудок «бачу» стоїть в середині речення, розриваючи основну думку персонажа. У перекладі німецькою ця частина стоїть у кінці речення. Також тут простежуємо **додавання**, адже німецькою мовою перекладається не як «бачу», а «як я бачу» з додаванням підмета, вираженого займенником першої особи однини «я».

Розглянемо частотно-процентне співвідношення використання перекладацьких стратегій граматичного рівня за допомогою кругової діаграми (Діаграма 1):

Діаграма 1. Граматичні трансформації

Додавання та граматична заміна є найпоширенішими техніками, оскільки вони забезпечують гнучкість у виборі виразу та дозволяють перекладачеві точніше передати зміст оригіналу.

Порівнюючи стратегії перекладу на граматичному рівні, можна виявити їхні відмінності та специфіку використання. Додавання передбачає введення додаткових елементів у текст

перекладу, щоб точніше відтворити зміст оригіналу або відповісти мовним нормам цільової мови. Ця стратегія дозволяє зберегти повноту і точність висловлювання, але може призвести до збільшення обсягу тексту та втрати конкретності. Заміна полягає у заміні одних елементів мови іншими, щоб досягти кращої відповідності мовним нормам в цільовій мові. Ця стратегія дозволяє підкреслити певні аспекти оригінального тексту та адаптувати його до культурних чи мовних особливостей аудиторії. Перестановка включає переміщення елементів мови у реченні, щоб забезпечити зрозумілість висловлювання цільовій аудиторії, виходячи із граматичних норм таргет-мови. Але це може призвести до порушення ритму мовлення оригіналу або переривання основної думки.

Останнім розглянутим рівнем перекладу є *лексико-граматичний*. Оскільки граматики тісно переплетена з лексикою, переважна частина перекладацьких трансформацій має комплексний характер, що визначається взаємодією лексичних та граматичних змін під час перекладу.

Основною перекладацькою стратегією, яку ми розглядаємо на граматично-лексичному рівні, є *цілісне перетворення*. Проаналізуємо приклад: «*як же це?*» – «*das geht doch nicht!*». В ході перекладу питальне експресивне висловлювання «*як же це?*» було замінено повністю на фразу німецькою мовою, яка несе в собі таку ж динаміку змісту «*das geht doch nicht!*» – «так не піде!», а емоційність обурення підкреслюється ще й окличністю фрази.

Порівнюємо частоту використання перекладацьких стратегій на трьох рівнях : лексичному, граматичному та лексично-граматичному за допомогою кругової діаграми (Діаграма 2):

Діаграма 2. Перекладацькі стратегії

Найчастіше використовуються перекладацькі трансформації на граматичному рівні при перекладі з української мови на німецьку через суттєві відмінності у граматичних структурах цих мов. Українська мова має власні граматичні особливості, які вимагають перетворень під час перекладу на німецьку. Такі перекладацькі трансформації допомагають забезпечити точність, зрозумілість та природність перекладу в контексті цільової мови.

III. ВИСНОВКИ

У ході аналізу викликів перекладу розмовної лексики на матеріалі роману С. Жадана «Інтернат» ми розглянули обраний матеріал на трьох рівнях: лексичному, граматичному та лексико-граматичному. На лексичному рівні було виявлено, що найуживанішими стратегіями перекладу розмовної лексики є модуляція, диференціація та конкретизація. У порівнянні цих трьох стратегій перекладу можна зробити висновок про їхні переваги та обмеження залежно від контексту та мети перекладу. Диференціація забезпечує відтворення стилю та мовного

колериту оригіналу, що дозволяє передати емоційний відтінок та контекст вислову. Однак, вона може потребувати розширеного лексичного запасу у цільовій мові для відбору адекватних слів та іноді потребує додаткових пояснень або контексту для зрозуміння читачем. Модуляція дозволяє адаптувати мовний вираз до стандартів та уявлень реципієнта цільової мови, зберігаючи при цьому логічну послідовність та зрозумілість перекладу. Однак, вона може призвести до втрати емоційного відтінку і вимагає точного вибору слів для передачі оригінального змісту. Конкретизація спрощує та уточнює зміст, що корисно у випадках, коли оригінал надто абстрактний. Це зменшує ймовірність неправильного розуміння, але може призвести до втрати багатозначності та гнучкості оригіналу, обмежуючи кількість можливих інтерпретацій та варіантів розуміння.

На граматичному рівні було виявлено, що найуживанішими стратегіями перекладу є додавання та граматична заміна. Стратегія додавання полягає у введенні додаткових одиниць у текст перекладу, щоб точніше відтворити зміст оригіналу або відповідати мовним нормам цільової мови. Граматична заміна полягає у заміні одних елементів мови іншими, щоб досягти кращої відповідності мовним нормам в цільовій мові. Ця стратегія дозволяє адаптувати його до культурних та мовних особливостей німецькомовної аудиторії. Перекладачі також застосовують вилучення та граматичну перестановку членів речення.

На лексико-граматичному рівні найпоширенішою перекладацькою стратегією постає цілісне перетворення.

Згідно з результатами дослідження, найчастіше використовуються перекладацькі трансформації на граматичному рівні під час перекладу з української мови на німецьку через суттєві відмінності у граматичних структурах та нормах цих мов.

Виклики перекладу розмовно-побутової лексики стосуються складнощів передачі мовного колориту вихідного тексту, багатозначностей слів та виразів, граматичних аспектів вихідної та таргет-мови, культурних аспектів, що можуть вимагати адаптації для цільової аудиторії, та виразності, оскільки передача емоційного забарвлення мовлення є складною під час перекладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бибик С.П. Розмовно-побутовий стиль у лінгводидактиці. *Культура слова*. 2011. Вип.75. С.112–123.
- Лощенова І. Ф., Нікішина В. В. Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу. *Філологічні науки*. Ніжин, 2014. Вип. 3. С.102–104.
- Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2000. 248 с.
- Жадан С. Інтернат. Чернівці : Видавець Померанцев Святослав, 2022. 336 с.
- Zhadan S. Internat //Aus dem Ukrainischen von Juri Durkot und Sabine Stöhr. Suhrkamp Verlag AG, Berlin, 2018. 302 с.

REFERENCES

- Bybik S.P. Colloquial and everyday style in linguodidactics. *Culture of the word*. 2011. Issue 75. С.112–123.
- Loshchenova I. F., Nikishina V. V. Translation transformations as an effective means of achieving translation adequacy. *Philological sciences*. Nizhyn, 2014. Issue 3. С.102–104.
- Ponomariv O.D. Stylistics of the modern Ukrainian language: Textbook. 3rd edition, revised and supplemented. Bogdan, 2000. 248 с.
- Zhadan S. «*The Orphanage*». Chernivtsi: Publisher Pomerantsev Svyatoslav, 2022. 336 с.
- Zhadan S. Internat //From the Ukrainian by Juri Durkot and Sabine Stöhr. Suhrkamp Verlag AG, Berlin, 2018. 302 с.

Отримано: 18 жовтня 2024 р.

Прорецензовано: 19 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 2 грудня 2024 р.

УДК 811.111'37:81'42:070

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.139-146>

THE IMPLICIT CONTENT OF KAMALA HARRIS'S AND JOE BIDEN'S POLITICAL DISCOURSES

ІМПЛІЦИТНИЙ ЗМІСТ ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУРСІВ КАМАЛИ ХАРРІС ТА ДЖО БАЙДЕНА

Наталія СУНЬКО¹, Валерія ІЛАШ²

¹кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
n.sunko@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5237-9361>

²магістр кафедри лінгвістики та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ilash.valeriia@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0005-9794-7368>

The speech of participants in any discourse, particularly political discourse, contains both explicit and implicit meanings. Political discourse is characterized by its ambiguity, making the correct interpretation of the messages conveyed by politicians — implicatures (“what is left unsaid”) — a challenging task. This requires the establishment of unwritten communicative rules according to which the speaker must avoid both excessive brevity and unnecessary verbosity. Still, politicians use implicatures as a strategy to influence the electorate, deliberately resorting to ambiguity in their speeches. However, this strategy does not always yield desired results, as the reactions within the discourse, particularly from the media and political circles, may distort the original meaning of what was said. This highlights the relevance of analyzing the implicit information derived from the political discourses of Joe Biden and Kamala Harris at various stages of their careers. The study examines quotations from their political speeches, addresses, and interviews, as well as the editorial content from the New York Times, The Washington Post, The Economist, and other leading American publications from 1987 to 2024.

The theoretical foundation for the practical implementation of the research area is the theory of implicature proposed by English philosopher Herbert Paul Grice, who also formulated the principles of effective communication within the framework of the so-called Cooperative Principle. A harmonious synthesis of the maxims of the Cooperative Principle with implicit meanings is necessary for reaching mutual understanding between the speaker and the listener, which is particularly relevant for political discourse.

As a result of the study, based on Grice's theory of implicatures, violations of the maxims of the Cooperative Principle were analyzed in the political discourses of Joe Biden and Kamala Harris. It was found that such violations, identified through stylistic devices (euphemisms, metaphors, allusions, hints, etc.), generate implicit meanings that influence the audience's

---

¹⁵ Сунько Н., Ілаш В. Імплицитний зміст політичних дискурсів Камали Харріс Та Джо Байдена. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. Вип. 850-851. С. 139-146. DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.139-146>.

perception. The study demonstrated how Grice's theory of implicatures is applied in real political communication contexts, based on context, background knowledge, and historical background, which contributes to the development of discourse analysis, pragmatics, and political linguistics, while also potentially finding practical applications in media analysis, critical thinking, and rhetoric.

Key words: *communicative implicatures, maxim of quality, maxim of quantity, maxim of relevance, maxim of manner, implicit information, Biden, Harris, Cooperative Principle.*

Мовлення учасників будь-якого дискурсу, а особливо політичного, містить як експліцитні, так і імпліцитні смисли. Політичний дискурс вирізняється своєю неоднозначністю, тому правильне тлумачення посилів, висловлених політиками – імплікатур («*what is left unsaid*») – часто є складним завданням, що вимагає встановлення неписаних комунікативних правил, згідно з якими мовець повинен уникати як надмірної лаконічності, так і зайвої багатослівності. Водночас політики використовують імплікатури як стратегію впливу на електорат, свідомо вдаючись до неоднозначності у своїх промовах. Однак така стратегія не завжди приносить бажаний результат, оскільки реакції дискурсу, зокрема медіа та політичних кіл, можуть спотворювати первісний зміст сказаного. Це визначає актуальність аналізу імпліцитної інформації, виведеної з політичних дискурсів Джо Байдена та Камали Харріс на різних етапах їхніх кар'єр. У рамках дослідження було розглянуто цитати з політичних промов, виступів та інтерв'ю цих політиків, а також публіцистику видань *The New York Times*, *The Washington Post*, *The Economist Times* та інших провідних американських видань з 1987 по 2024 роки.

Теоретичним фундаментом для практичного втілення обраної сфери дослідження стала теорія імплікатур англійського філософа Герберта Пола Грайса, який, окрім того, визначив принципи ефективного спілкування у межах так званого Принципу Кооперації. Гармонійний синтез максим Принципу Кооперації з імпліцитними смислами є необхідним для досягнення порозуміння між адресантом та адресатом, що особливо актуально для політичного дискурсу.

У результаті дослідження, на основі теорії імплікатур Герберта Пола Грайса проаналізовано порушення максим Принципу Кооперації у політичних дискурсах Джо Байдена та Камали Харріс. Виявлено, що такі порушення, втілені у стилістичних прийомах (евфемізми, метафори, алюзії, натяки тощо), породжують імпліцитні значення, які впливають на сприйняття аудиторії. У рамках дослідження було продемонстровано, як сформульована Гербертом Полом Грайсом теорія імплікатур застосовується у реальних умовах політичної комунікації на основі контексту, фонового знання, історичного бекграунду, що сприяє розвитку дискурс-аналізу, прагматики та політичної лінгвістики, а також потенційно знаходить практичне втілення у сфері медіа-аналітики, критичного мислення й риторики.

Ключові слова: *комунікативні імплікатури, максима якості, максима кількості, максима релевантності, максима манери, імпліцитна інформація, дискурс реагування, Байден, Харріс, Принцип Кооперації.*

I. ВСТУП

Основним дослідником та засновником теорії імплікатур є англійський філософ Герберт Пол Грайс, який, окрім цього, визначив сферою свого наукового інтересу і фундаментальні принципи ефективного спілкування, гармонійний синтез яких із імпліцитними смислами є необхідним для порозуміння адресанта й адресата.

Автор теорії імплікатур у своїй статті «*Logic and Conversation*» виділяє два її види: конвенційну й неконвенційну. Конвенційна (комунікативна, розмовна) імплікатура – *conversational implicature* – входить у значення слів і речень, у той час як неконвенційна

тлумачиться залежно від контексту (Grice, 1989). Грайс не розкриває і не деталізує конвенційну імплікатуру, акцентуючи увагу на комунікативній.

Загальна схема комунікативного імплікативного виведення така: «Він сказав, що p ; у той же час немає підстав вважати, що він не дотримується постулатів Принципу Кооперації; він не міг сказати p , якщо б не мав на увазі q ; він знає (і знає, що я знаю, що він знає), що я можу досягнути необхідність вважати, що він думає q ; він хоче, щоб я подумав – або хоча б хотів дозволити мені думати – це q : отже, він імплікував, що q » (Grice, 1989).

Комунікативні імплікатури наділені певними особливостями, які відрізняють їх від інших імплікатур. Ці особливості визначив Грайс, а пізніше Дж. Лайонз та С. Левінсон доповнили його.

Метою статті є встановлення імпліцитного змісту політичних дискурсів Джо Байдена та Камали Харріс на основі теорії імплікатур Герберта Пола Грайса.

Матеріалом дослідження стали мультимодальні тексти, зокрема скрипти та відео політичних промов, скрипти інтерв'ю Джо Байдена та Камали Харріс, а також тексти журналістських статей із видань The New York Times, The Washington Post, The Economist Times та ін. з 1987 по 2024 рік. У рамках дослідження було проаналізовано 36 мультимодальних текстів та 114 вибраних із них цитат.

Актуальність теми полягає у необхідності здійснення дослідження змісту виведеної ЗМІ та політичними колами імпліцитної інформації публічних висловлювань Джо Байдена та Камали Харріс на різних етапах їх кар'єри. Оскільки зведення висловлювань політиків до конвенційного, буквального значення нівелює їх комунікативну діяльність у політичному полі, проведене дослідження дозволяє досягнути основні лейтмотиви дискурсу провідних американських політиків, найбільш часто застосовувані ними стратегії й тактики впливу на аудиторію, мовленнєві способи дискредитації опонентів та донесення власного політичного порядку денного і напряду діяльності.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. КОМУНІКАТИВНІ ІМПЛІКАТУРИ ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ ЗА Г. П. ГРАЙСОМ

Вважаємо, що комунікативні імплікатури як лінгвістичне явище, яке важко пояснити з точки зору формальної семантики і логіки, є більш актуальним і широким предметом для дослідження, ніж імплікатури конвенційні. Вони наділені певними особливостями, залежать від контексту висловлення, а не від буквального значення і зовнішнього вираження мовленнєвого акта.

Так, Грайс у своїй роботі обґрунтовує, що адресант і адресат можуть розуміти один одного, оскільки обидва, спираючись на здоровий глузд, можуть досягнути спільні цілі розмови і способи досягнення цих цілей, оскільки будь-який словесний обмін обмежується мовою, доступною і зрозумілою учасникам (Grice, 1989).

Із цієї тези випливає Принцип Кооперації, сформований Гербертом Полом Грайсом. Мета або напрям мовленнєвої взаємодії можуть бути задані як експліцитно на початку розмови, так і в процесі самого спілкування. Мета розмови може бути явною і зрозумілою, а може бути і розмитою, коли, як вказує Грайс, учасники розмови користуються широкою «свободою слова». У будь-якому випадку така нормальна мета діалогу виключає необхідність зазначення і так зрозумілого для обох співрозмовників, оскільки протилежне є комунікативно недоречним. У цьому і полягає Принцип Кооперації. Грайс зазначає: «Твій комунікативний внесок на цьому кроці діалогу має бути таким, якого вимагає спільно визначена мета (напрямок) цього діалогу. Цей принцип можна назвати Принципом Кооперації» (Grice, 1989). Принцип Кооперації складається із чотирьох основних максим або так званих субпринципів:

I. Максима кількості (повноти інформації):

«Твоє висловлення має містити не менше інформації, ніж вимагається»;

«Твоє висловлення не повинне містити більше інформації, ніж вимагається».

Не дивно, що у політичному дискурсі ця максима часто порушується, навмисно і ненавмисно, як для донесення прихованого меседжу, так і для введення в оману і спотворення реального стану речей. В ідеалі дотримання субпринципу кількості сприятиме прозорості політичного дискурсу і однозначності трактувань політичних промов, що на практиці є неможливим. Грайс, вважаючи максимум кількості найважливішою, зазначає, що *«зайва інформація здатна вводити в оману, викликає запитання та думки, які не стосуються справи, викликає побічний ефект, коли слухач виявляється збитим з пантелику через те, що він передбачив наявність якоїсь особливої мети, особливого смислу в переданні зайвої інформації»* (Grice, 1989).

II. Максима якості:

«Намагайся, щоб твоє висловлення було істинним»;

«Не кажи того, що вважаєш хибним»;

«Не кажи того, для чого у тебе немає достатніх підстав» (Grice, 1989).

Дані постулати постійно стають предметом нехтування у політичному дискурсі, який по своїй природі передбачає бажання політика модифікувати сприйняття адресата на власний лад, переконати його у істинності власне своєї позиції, закріпивши таким чином свій авторитет та позитивний імідж. Безумовно, не кожне висловлювання – істинне, але навіть неістинне висловлювання може стати ефективним засобом впливу на аудиторію, наприклад, у разі якщо політик має намір дискредитувати свого опонента. Тактика дискредитації, власне, є навмисним порушенням максими якості, що може виражатися у гіперболі, іронії, літоті тощо.

III. Максима релевантності:

«Не відступай від теми» (Grice, 1989). Цей постулат передбачає неможливість зміщення уваги та акцентів під час мовленнєвого акту, що стосується конкретного предмету. Порушення цієї максими часто застосовується політиками, коли вони не бажають відповідати на незручні/провокаційні/неоднозначні запитання.

IV. Максима способу (манери):

«Уникай незрозумілих висловів»;

«Уникай неоднозначності»;

«Будь лаконічним (уникай багатослів'я)»;

«Будь організованим» (Grice, 1989).

Зазначені постулати вказують, що не тільки зміст, а й манера сказаного впливає на рівень взаєморозуміння між адресантом і адресатом. Неоднозначність, двозначність або багатослівність можуть розсіяти увагу, відволікти від дійсного стану речей, ввести в оману. Надмірна лаконічність зі свого боку теж спотворює сприйняття (Бацевич Ф.С., 2004).

Мовець так само може дотриматися однієї або кількох максим, уникнути дотримання однієї або кількох максим, навмисно порушити максимум, що породжує розмовну імплікатуру. При цьому розмовну імплікатуру можна вивести за допомогою врахування адресатом наступних інформаційних компонентів:

- конвенційне значення слів, що використовуються у висловлюванні;
- Принцип Кооперації та його максими;
- контекст, у якому перебувають суб'єкти дискурсу або якого стосується предмет розмови;
- інші фонові знання;
- факт, що інформація, яка доноситься, доступна усім учасникам комунікації, і наявне взаємне усвідомлення того, що це так.

Сутність викладеного дає підстави стверджувати, що врахування Принципу Кооперації у політичному дискурсі є одним із фундаментальних компонентів ефективної взаємодії адресанта й адресата. Порушення однієї або кількох його максим може бути ненавмисним, а може бути і цілеспрямованою стратегією, до якої вдаватиметься політик з метою впливу на аудиторію. Одночасно політик як професійний діяч повинен усвідомлювати, що нехтування ним вище зазначеними постулатами може викликати наявність уточнювальних запитань або ж може призвести до непорозумінь і спровокувати негативну оцінку його неоднозначних комунікативних посилів у дискурсі реагування.

Таблиця 1.

Основні максими Принципу Кооперації Грайса як засада ефективної комунікації

Максима кількості (повноти інформації)	«Ваше висловлення має містити не менше інформації, ніж вимагається». «Ваше висловлення не повинне містити більше інформації, ніж вимагається».
Максима якості	«Намагайтеся, щоб ваше висловлення було істинним». «Не кажіть того, що вважаєте хибним». «Не кажіть того, для чого у вас немає достатніх підстав».
Максима релевантності	«Не відступайте від теми».
Максима способу (манери)	«Уникайте незрозумілих висловів». «Уникайте неоднозначності». «Будьте лаконічними (уникайте багатослів'я)». «Будьте організованими».

Викладені вище максими Принципу кооперації Грайса, згідно з його теорією імплікатур, повинні бути дотримані під час будь-якої мовленнєвої взаємодії. Вони є основоположними, у тому числі для політичного дискурсу.

2. СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІМПЛІКАТУР

Метафора (у тому числі синекдохи, метонімії). Дж. Лакофф (Lakoff G. Hedges, 1972) зазначає, що метафора непомітно нав'язує певний тип сприйняття об'єкта і спосіб дій при вирішенні проблеми. Класифікація, запропонована Р. Бахом та К. Харнішем, передбачає, що такі тропи входять до складу прямих небуквальних мовленнєвих актів. Вони вважають, що є основні принципи, згідно з якими виникає неоднозначність мовлення: протиріччя або аномалія, концептуальна істина, очевидна фактична брехня, очевидна фактична істина (Bach & Harnish, 1982).

Хеджування (від англ. *hedging*). Дж. Лакофф вперше застосував і сформулював це поняття у лінгвістичному контексті, зазначаючи, що хеджування – це використання слів та мовних оборотів, «функція яких полягає у тому, щоб зробити поняття більш-менш незрозумілими» (Lakoff G. Hedges, 1972).

Натяк. Предметом гострих дискусій є лінгвістичний характер такого способу вираження імпліцитної інформації. Однак беззаперечним є те, що натяк є різновидом певної стратегії, а його метою є донесення завуальованого сенсу або ж вираження власного домінування. Натяки надзвичайно широко використовуються політиками у промовах та інтерв'ю, а також є одним із найпоширеніших типів їхніх імпліцитних висловлювань. При цьому згаданий у

попередньому розділі психологічний підхід «збереження обличчя» є однією із причин застосування натяків. Та інформація, яка зі зрозумілих учасникам дискурсу причин не може бути виражена прямо, і є натяком, зміст якого адресат повинен збагнути.

Алюзія. Сама по собі вона вже містить в собі натяк на реальний політичний, історичний або літературний факт, що вважається загально відомим. Але різниця алюзії й натяку полягає у тому, що алюзія виражається тільки вербально, у той час як натяк може бути виражений і невербально. Проблема використання алюзії полягає у тому що сам по собі прикметник «загально відомий» може підлягати широкому тлумаченню. Виникає запитання, чи є доречною алюзія на факти, які відомі тільки конкретному колу людей/спеціалістів, та і чи взагалі є алюзією вказування на речі, які не викликать у свідомості адресата відповідних асоціацій і призведуть до неадекватного сприйняття тексту в принципі?

Іронія. У політичному дискурсі іронія є невід'ємною частиною стратегії дискредитації опонентів, обвинувачення, спростування невігідної інформації, донесення власної точки зору, оцінки тих чи інших подій, їх висміюванні. Полягає у вживанні висловлювань, які протирічать явному сенсу сказаного (Гнатюк Л., 2011).

Риторичне запитання. Ціль вживання такого типу вираження імпліцитних смислів – скласти відповідне враження на адресата, змусити його задуматися над тим чи іншим питанням, підтримати емоційний зв'язок, завоювати довіру. При цьому мовець, задаючи риторичне запитання, не чекає на нього відповіді, оскільки адресат вбачає відповідь у самому запитанні (Lakoff G. Hedges, 1972).

3. ІМПЛІЦИТНИЙ ЗМІСТ ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУРСІВ ДЖО БАЙДЕНА ТА КАМАЛИ ХАРРІС

У рамках нашого дослідження було проаналізовано імпліцитні змісти дискурсів таких американських політиків, як Камала Харріс та Джо Байден. Специфічними темами дискурсів для виведення імпліцитних смислів було обрано: загальні засади американських цінностей, питання демократії, релігійні переконання, питання президентства, расово-соціальний, гендерний контексти, право на аборт тощо.

«As a child of God, I believe my rights are not derived from the Constitution. My rights are not derived from any government. My rights are not derived from any majority. My rights are because I exist» (C-SPAN, 1987)

Цитата є одним із найяскравіших виражень впливу релігії на політичні переконання Байдена. Використовуючи метафору та повтори, він відстоює позицію, що Конституція повинна змінюватися залежно від потреб громадян, а не диктувати їм їхні права і свободи, які є природними і виникають не з нормативних документів, а містять у собі божественне начало. Другий в історії США католик-президент, «*a child of God*» – «*Божий син*», як він сам себе називає (C-SPAN, 1987), Байден надзвичайно часто у своїх промовах використовує релігійні алюзії.

Імплікація релігії як чинника у формуванні політичних переконань Байдена також є надзвичайно актуальною в контексті злиття американським ЗМІ Politico у травні 2022 року чорновика історичного рішення Верховного суду щодо права на аборт, прийняття якого означатиме можливість щонайменше 10 штатів США заборонити аборт, і є одним із найважливіших поворотів у американській політиці. Для розуміння контексту висловлювань Байдена щодо цього, варто зазначити наступне. У ході масової лібералізації поглядів суддів у середині 1960-х, Верховним судом було винесено, а у 1970-х деталізовано рішення по справі Roe v. Wade, яке визнавало баланс між правом жінки на аборт як фундаментальним правом та правом держави на захист жінки та плоду, а тепер, у 2022 році, Верховний суд на чолі з консервативною більшістю має намір його скасувати.

Особливу увагу варто приділити імпліцитним смислам комунікативного дискурсу Байдена у контексті права на аборт, що є гострим та актуальним для ліберального прошарку американського суспільства. Зокрема, у своїх мовленнєвих актах політик застосовує евфемізми на позначення наступних слів: президент вживає слово «*privacy*» – «*приватність*» на позначення слова «*abortion*» – «*аборт*». Окрім цього, він вживає словосполучення «*abort a child*» замість «*abort a fetus*», тим самим, як вважає журналістська спільнота, натякаючи на консервативну позицію. Ці приклади є порушенням Максима способу (манери) Грайса у контексті ігнорування політиком її постулату «*уникайте неоднозначності*» (New York Times, 2022).

Як результат детального аналізу промов Харріс за період від 2010 по 2024 рік та тлумачення її слів численними американськими виданнями (CBS News, The Washington Post, The New York Times), можемо висунути аргумент про її подвійне ставлення до смертної кари в США, що змінювалася залежно від її політичних амбіцій. Для правильного тлумачення наступних витягів важливий політичний контекст: 2004 рік, Камала Харріс як окружний прокурор Сан-Франциско відмовляється вимагати смертної кари для обвинуваченого у вбивстві поліцейського Айзека Еспінози. Розглянемо такий уривок статті авторства Камали Харріс на фоні обговорюваних у даному контексті подій від 23 квітня 2004 року. У цій публікації політикиня зазначає: «*Some are demanding that death be the penalty. And I must admit that I, too, felt an immediate desire for revenge. I have been a member of law enforcement for my entire career, and so I take personally the outrageousness of violence against a police officer. Wanting an eye for an eye is also one of the oldest, and most natural, of emotions. But as one of America's greatest teachers, Dr. Martin Luther King Jr., said, "the old eye for an eye philosophy leaves everyone blind"*» (SFGate, 2022) – «*Дехто вбачає смерть необхідним покаранням. І мушу зізнатися, що й я відчула миттєве бажання помсти. Як людина, що все своє життя віддала роботі в правоохоронних органах, смерть поліцейського сприймаю як особисту трагедію. Бажання відплатити тим же – одне з найдавніших та найприродніших почуттів. Але, як сказав один з найвидатніших правозахисників Америки, "Стародавній закон "око за око" призведе до того, що всі залишаться сліпими"*» (SFGate, 2022).

У наведеному уривку порушується Максима якості. Харріс, не зважаючи на те, що насправді вона протистоїть суспільній думці та була проти застосування смертної кари, намагається модифікувати сприйняття адресата на власний лад, застосовуючи слово «*revenge*» – «*помста*», що є ефективним засобом впливу на аудиторію. Дана тактика виражена у гіперболі. Така стратегія підкреслює емоційний аспект, який, хоч і є природним, може призвести до спотворення реального сприйняття правосуддя. Більше того, Харріс завершує свій мовленнєвий акт алюзією на висловлювання видатного американського правозахисника Мартіна Лютера Кінга молодшого, у котрому він підтримує пацифізм, що частково нівелює твердження Харріс про бажання «*помсти*». Одночасно така цитата демонструє наступний імпліцитний сенс: бажання помсти – природна реакція, але справжня мудрість полягає у розумінні наслідків таких почуттів, а отже суспільство повинне демонструвати більш гуманний підхід до правосуддя, уникати крайностей та шукати справедливих рішень.

III. ВИСНОВКИ

Отже, у рамках дослідження було здійснено аналіз прикладів імпліцитного змісту політичних дискурсів Джо Байдена та Камали Харріс. Встановлено, що для правильного розуміння таких дискурсів необхідно не тільки звертати увагу на явне значення висловлювань, але й враховувати їх контекст, фонові знання та культурно-історичний бекграунд. Так, у дослідженні було здійснено комплексний аналіз 36 мультимодальних текстів, зокрема

скриптів, відео політичних промов, скриптів інтерв'ю Джо Байдена та Камали Харріс, а також текстів журналістських статей із видань The New York Times, The Washington Post, The Economist Times тощо з 1987 по 2024 рік. На прикладі вибраних зі згаданих мультимодальних текстів цитат з використанням теорії імплікатур Грайса та аналізу застосовуваних стилістичних прийомів (*евфемізми, гіперболи, метафори, алюзії, натяки, тавтології, метонімії, хеджування та недосказаність*) було проаналізовано та виведено імпліцитний сенс із 114 мовленнєвих актів (цитат) Джо Байдена та Камали Харріс та їх важливість у конкретному історичному контексті у рамках категорій расово-соціальної справедливості, католицької віри, права на аборт. Було встановлено численні порушення окремих максимумів Принципу Кооперації Герберта Пола Грайса (*максими способу, максими якості, максими кількості, максими релевантності*).

Проведене дослідження акцентує увагу на проблемних питаннях у контексті перспективи для застосування у сфері медіа- та політичної аналітики, а також у навчальних програмах з політичної риторики, комунікації та критичного мислення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
- Гнатюк Л. Прагматичні й функціонально-комунікативні особливості імплікатури іронії. Лінгвістичні студії, 2011. 137 с.
- Grice, H. P.. Logic and Conversation. Harvard University Press, 1989. 40 p.
- Lakoff G. Hedges. A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts. Chicago: Papers from the Eight Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, 1972. 227 p.
- C-SPAN. (n.d.). Bork hearing [Video]. C-SPAN. <https://www.c-span.org/video/?c4517022/bork-hearing>
1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
- New York Times. (2022, May 5). Biden's abortion stance: A turning point in U.S. politics. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/05/05/us/politics/biden-abortion.html>
- SFGate. (2022, April 23). Justice for Officer Espinoza, peace for the city. SFGate. <https://www.sfgate.com/opinion/openforum/article/justice-for-officer-espinoza-peace-for-the-city-2789147.php>

REFERENCES

- Batsevych F.S. Basics of Communicative Linguistics. Kyiv: Akademiya, 2004. 342 p.
- C-SPAN. (n.d.). Bork hearing [Video]. C-SPAN. <https://www.c-span.org/video/?c4517022/bork-hearing>
- Grice, H. P.. Logic and Conversation. Harvard University Press, 1989. 40 p.
- Hnatiuk, L. Pragmatic and Functionally-Communicative Features of the Implicature of Irony. Linguistic Studies, 2011. 137 p.
- Lakoff G. Hedges. A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts. Chicago: Papers from the Eight Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, 1972. 227 p.
- New York Times. (2022, May 5). Biden's abortion stance: A turning point in U.S. politics. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/05/05/us/politics/biden-abortion.html>
- SFGate. (2022, April 23). Justice for Officer Espinoza, peace for the city. SFGate. <https://www.sfgate.com/opinion/openforum/article/justice-for-officer-espinoza-peace-for-the-city-2789147.php>

Отримано: 9 вересня 2024 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2024 р.

Прийнято до друку: 23 жовтня 2024 р.

УДК 81'276.6:355

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.147-153>

LEXICAL AND SEMANTIC CHANGES OF THE INTERNATIONALISMS OF THE MILITARY TERMINOLOGY

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Людмила ФЕНЮК

асистент кафедри романської філології
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
l.feniuk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4449-5490>

The article focuses on the examination of the internationalisms in social and political sphere. Lexical and semantic changes during the process of the internationalisms' borrowing are explored in French, English and Ukrainian languages. Due to our analysis the expansion, restriction, deterioration of the meaning, metaphorical and metonymical transfer and desemantization are fixed in this study. In the triads of the internationalisms in military terminology the proper names' transposition and the improvement of the meaning are not found what can be clarified by the borrowing terminology specificity. These described lexical and semantic changes have been occurred as a consequence of language contact and the polysemy of most internationalisms. In view of modern geopolitical situation, the linguistic interest to the military terminology is increasing, so the further study related to the assimilation and translation of the internationalisms in military terminology are to our mind quite perspective.

Key words: internationalisms, military terminology, lexical and semantic changes.

Стаття присвячена вивченню інтернаціоналізмів суспільно-політичної сфери вжитку. Детально досліджені лексико-семантичні зміни в ході запозичення інтернаціоналізмів військової термінології у французькій, англійській та українській мовах. Внаслідок проведеного аналізу зафіксовано розширення і звуження значення, погіршення значення, метафоричні і метонімічні перенесення, десемантизацію. У триадах інтернаціоналізмів військової термінології не виявлено транспозицію власних назв та покращення значення, що пояснюється специфікою запозичуваної термінології.

Описані лексико-семантичні зміни відбулися внаслідок мовного контакту та багатозначності більшості інтернаціоналізмів. З огляду на поточну геополітичну ситуацію лінгвістичний інтерес науковців до військової термінології зростає, а

тому перспективними вважаємо подальші дослідження, які стосуватимуться питань асиміляції та перекладу інтернаціоналізмів військової термінології.

Ключові слова: інтернаціоналізми, військова термінологія, лексико-семантичні зміни.

I. ВСТУП

Перманентне вдосконалення досягнень науково-технічного прогресу відображається на лексико-семантичному рівні мови. Комп'ютеризація багатьох процесів стала причиною вживання значної кількості інтернаціональної лексики з метою уніфікації лексичних одиниць, мовної економії та задля позначення відсутніх явищ і понять.

З огляду на світові геополітичні тенденції та стан сучасної військової концептосфери (Акульшина, 2016, с. 30), військова лексика тісно увійшла в повсякденну мову, військові лексичні одиниці вже стали невід'ємною частиною вокабуляра, що зумовлює **актуальність** дослідження. Постає необхідність виокремлення серед військової термінології окремої категорії військових інтернаціоналізмів. Важливо також звернути увагу на особливості тлумачення військових термінів з урахуванням проведеного аналізу зміни їх семантики.

Питанням визначення військової лексики займалися П.П. Мельник, М.М. Юрковська, В.М. Шевчук. Особливості перекладу військової термінології стали ядром наукових досліджень Ю. П. Бойко, Є. В. Долинського, М. О. Зайцевої, М.А. Сокаль, О.П. Оскірка, О.С. Зінченка. Н.Т. Акульшина запропонувала визначення понять *військовий дискурс*, *воєнний дискурс* (Акульшина, 2016, с. 32). Вітчизняні мовознавчі студії І.В. Усової та Г.О. Ханта сконцентрували свою увагу на інтернаціоналізації військових термінів (Усова і Хант, 2020, с. 250).

Об'єктом нашого дослідження є інтернаціоналізми суспільно-політичного вжитку в англійській, французькій та українській мовах. **Метою** – встановлення особливостей семантичних змін інтернаціоналізмів військової термінології. Завданням – детальний аналіз семантичних змін військових інтернаціоналізмів суспільно-політичної сфери, котрі набули повсякденного вжитку внаслідок складної геополітичної ситуації. **Матеріалом** слугували 105 одиниць полісемічних інтернаціоналізмів (35 тріад інтернаціональної лексики з тлумачних словників згаданих мов (*Longman*), (*Larousse*), (*АТСУМ*)), які виявлено за допомогою методу суцільної вибірки слів, котрі є інтернаціоналізмами мінімум у трьох мовах.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Досліджуючи інтернаціональну лексику, до власне інтернаціоналізмів відносимо лексичні одиниці, які вживаються у двох і більше близько- та віддалено споріднених мовах з однаковим лексичним значенням. Вони характеризуються відсутністю мовних кордонів і є функційно близькими у зіставлюваних мовах та зрозумілими за своєю семантикою.

Основним джерелом виникнення інтернаціоналізмів вважають мовний контакт двох чи більше мов. Так, для позначення міжнародних і регіональних конфліктів послуговуємося тріадою: *terrorisme* (фр.) – *terrorism* (англ.) – *тероризм* (укр.), а внаслідок зміни методів державного правління вживаємо наступні інтернаціоналізми військової термінології: *escalation* (англ.) – *escalade* (фр.) – *ескалація* (укр.); *execution* (англ.) – *exécution* (фр.) – *екзекуція* (укр.)

З опертям на класифікації військової лексики Ю.В. Байло, М.І. Навальної, Ю.В. Калужинської у військовій лексиці виокремлюють дві основні групи, а саме: термінологічну спеціальну лексику та професійну загальноповсякденну лексику (Навальна і Калужинська, 2018, с. 219), яку ще називають військово-побутовою лексикою (Байло, 2013,

с. 63). Остання слугує спеціальною мовною сферою, функціонуючи між термінологічною та загальнозживаною лексикою.

У нашому дослідженні зафіксовані інтернаціоналізми військової термінології, як-от: *génocide* (фр.) – *genocide* (англ.) – *геноцид* (укр.) для номінації характеру діяльності політичних партій, методів і форм партійної роботи та боротьби, та військово-технічної термінології, наприклад: *intervention* (фр.) – *intervention* (англ.) – *інтервенція* (укр.), які вживають для позначення спеціальних понять військової науки.

Умовно досліджувані інтернаціоналізми військової термінології можна поділити на 3 групи:

- 1) інтернаціоналізми, які відображають військові, міжетнічні та міжконфесійні конфлікти, як-от: *blocage* (фр.) – *blockade* (англ.) – *блокада* (укр.);
- 2) інтернаціоналізми сфери зовнішньої політики держави, до прикладу: *isolationnisme* (фр.) – *isolationism* (англ.) – *ізоляціонізм* (укр.);
- 3) інтернаціоналізми військово-технічної термінології, наприклад: *artillerie* (фр.) – *artillery* (англ.) – *артилерія* (укр.).

Інтернаціоналізми військової термінології в досліджуваних мовах зазнали певних семантичних змін. Суттєвою причиною видозміни значення вважають саму природу мови, яка тяжіє до закріплення нових понять та смислів. Послугуємося ґрунтовними семантичними класифікаціями Г. Пауля (*Paul, 1920*), В.Д. Пономаренко та О.В. Ляхової (*Пономаренко і Ляхова, 2024*), які виокремлюють наступні види зміни лексичного значення: 1) розширення значення слова; 2) звуження значення слова; 3) покращення значення слова (меліорація); 4) погіршення значення слова (пейорація), ми застосували розширену класифікацію семантичних змін, яка включає: 1) звуження значення; 2) розширення значення; 3) погіршення значення; 4) покращення значення; 5) метафоричні перенесення; 6) метонімічні перенесення; 7) транспозицію власних назв; 8) десемантизацію.

Результати дослідження виявили не всі види семантичних змін у тріадах досліджуваних інтернаціоналізмів військової термінології. Отже, пропонуємо зосередити увагу на виявлених семантичних змінах інтернаціональної лексики.

Загалом звуженням значення вважається зменшення семантичного обсягу слова, що відбувається в результаті тривалого історичного розвитку чи в контексті мовленнєвого вжитку (*Пономаренко і Ляхова, 2014, с. 92*). Прикладами звуження семантичного значення інтернаціоналізмів військової термінології можуть слугувати: *exécution* (фр.) – *execution* (англ.) – *екзекуція* (укр.) чи *protocole* (фр.) – *protocol* (англ.) – *протокол* (укр.)

Початковими значеннями інтернаціоналізму *exécution* у французькій мові були: „1) дія виконання, реалізації; 2) дія створення твору; 3) дія реалізації чогось, завершення виконання дії; 4) дія, манера інтерпретації музичного твору, хореографії; 5) дія, яка приводить до смерті когось, дія вбивства; 6) дія дискредитації когось, яка призводить до втрати репутації; 7) *фин.*: продаж чи покупка за рахунок спекулятивних дій; 8) *юр.*: завершення боргу, зобов'язання; 9) *інформ.*: керування за допомогою центрального комп'ютера сукупністю інструкцій програми машинною мовою оснащеною головною пам'яттю” (*Larousse*). В англійській мові це запозичення вживається у чотирьох значеннях, що свідчить про звуження його семантичного обсягу, *execution* – „1) дія чи процес виконання; 2) виконання чи дія, що приводить до виконання смертного вироку; 3) стиль чи манера, при яких щось є завершеним; 4) посилення суджень під час судового засідання” (*Longman*). В українській мові це запозичення функціонує з двома значеннями, пор. укр. *екзекуція* – „1) тілесне покарання; 2) виконання судового чи адміністративного вироку про смертну кару, тілесне покарання, стягнення боргу, податку і т. ін.” (*АТСУМ*).

Розширення значення слова є протилежним процесом до звуження його значення, тобто є вживанням слова в більш широкому значенні. Типовими прикладами розширення значення інтернаціоналізмів військової термінології є: *capitulation* (фр.) – *capitulation* (англ.) – *капітуляція* (укр.), *opposition* (фр.) – *opposition* (англ.) – *опозиція* (укр.), *tribunal* (фр.) – *tribunal* (англ.) – *трибунал* (укр.).

У французькій мові *capitulation* є двозначним полісемантом військової термінології: „1) дія складання зброї; 2) конвенція, яка встановлює умови при передачі території, на якій ведуться бойові дії” (*Larousse*). Однак, внаслідок семантичного розвитку архісема „складання зброї” перейшла в узагальнене значення „здавання”. André Piyere de Mandiargues вживає конструкцію „*le bonheur de la capitulation*” (*Larousse*) в контексті „щастя капітуляції”.

В англійській мові *capitulation* володіє кількома значеннями: „1) дія капітуляції; 2) документ, що містить терміни капітуляції; 3) твердження, яке підсумовує головні розділи теми; 4) визнання поразки перед ворогом” (*Longman*). Архісема „дія капітуляції” піддалась розширенню семантики і вживається зі значенням „визнання поразки” в такому контексті: „*Changes in the law and the social security system force everyone, female, male, old, young, to maintain the capitulation* (*Longman*) – „Зміни в законі та системі соціальної безпеки змушують всіх – жінок, чоловіків, старих, молодих визнати капітуляцію”.

В українській мові лексема *капітуляція* теж зазнала виходу за межі базової лексико-семантичної парадигми: „1) припинення збройного опору й здача переможцеві на певних умовах, запропонованих ним; 2) *перен.* відмова від боротьби, визнання безсилля перед ким-, чим-небудь” (*АТСУМ*). Відбувся перехід від архісеми „припинення збройного опору” до узагальненого значення „відмови від боротьби”.

Погіршення значення слова обумовлює появу негативного чи несхвального компонента значення. Прикладами інтернаціоналізмів військової термінології із пейоризацією значення слугують: *protection* (фр.) – *protection* (англ.) – *протекція* (укр.), *régime* (фр.) – *regime* (англ.) – *режим* (укр.), *sanction* (фр.) – *sanction* (англ.) – *санкція* (укр.).

Нейтральними семантичними значеннями інтернаціоналізму *protection* у французькій мові є „1) дія захисту когось від небезпеки, зла чи ризику; 2) дія з метою збереження, захисту; 3) те, що захищає від небезпеки, не наражає на ризик; 4) дія покращення діяльності, фінансова допомога; 6) *біол.*: функція, завдяки якій живі істоти захищаються від несприятливих факторів; 7) *інформ.*: техніка, що дозволяє лімітувати у зв'язку з певними критеріями доступ до папки, до банку даних, до сервера; 8) *металур.*: покриття площі з метою її захисту від окислення, корозії та ін.” (*Larousse*). Однак п'яте значення відноситься до погіршення значення, оскільки позначає особу, „вдало обрану для забезпечення переваг, надання привілеїв” (*Larousse*). В англійській мові спостерігається збереження відносно нейтральних значень, пор. з англійською мовою *protection* – „1) дія захисту або умова бути захищеним; 2) щось, що захищає; 3) система, політика чи теорія певних заходів, вжитих з метою захисту; 4) документ, що гарантує захист або імунітет від арешту або переслідування; 5) забезпечення захисту ведення процесу при його зупинці; 6) захист грошових вкладень” (*Longman*).

В українській мові запозичення *протекція* вживається із погіршенням значення, яке слід інтерпретувати, як підтримка чи прихильність з метою влаштування справи чи кар'єри. Особливо яскраво це явище фіксується у виразі *за протекцією*, що має значення „завдяки заступництву, підтримці впливової особи” (*АТСУМ*).

Протилежний процес до погіршення значення (покращення значення) та процес транспозиції власних назв під час зіставлення інтернаціоналізмів військової термінології не виявлено. Однак, встановлено метафоричні перенесення, що мають за основу відношення перетину понять. Прикладом можуть слугувати перенесені значення таких інтернаціоналізмів: *armée* (фр.) – *army* (англ.) – *армія* (укр.), *automate* (фр.) – *automate* (англ.) – *автомат* (укр.), *capitulation* (фр.) – *capitulation* (англ.) – *капітуляція* (укр.), *hetman* (фр.) – *hetman* (англ.) – *гетьман* (укр.), *légion* (фр.) – *legion* (англ.) – *легіон* (укр.), *liquidation* (фр.) – *liquidation* (англ.) – *ліквідація* (укр.).

У французькій мові *armée* визначається як „1) сукупність військових сил держави; 2) сукупність військових прийомів, застосованих під час експедиції, під час військової операції, місії чи підпорядковані командуванню великого капітана; 3) велика кількість військових сил, які складаються з багатьох армійських частин, які ведуть бій по відношенню до тилу армії; 4) *перен.* натовп, велика кількість осіб чи речей, які утворюють групу” (*Larousse*). В англійській мові лексема *army* представлена двома перенесеними значеннями:

„1) наземні військові сили нації; 2) військове угруповання, яке складається з двох чи більше частин, що надає військові послуги чи підтримку; 3) військовий пайок; 4) *перен.* велика кількість людей, об'єднаних з певною метою; 5) *перен.* велика кількість осіб чи тварин, більшість” (*Longman*).

В українській мові знаходимо одне метафоричне значення лексеми *армія* (лексико-семантичний варіант 5), пор.: „1) сукупність усіх сухопутних, морських і повітряних збройних сил держави; 2) сухопутні збройні сили; 3) з'єднання, що складається з кількох корпусів або дивізій різних родів військ для ведення бойових операцій під час війни; 4) *дорев.* переважна більшість сухопутних військ, яка, на відміну від гвардії, не мала службових привілеїв; 5) *перен.* маса людей, об'єднаних спільною ознакою, справою і т. ін.” (*АТСУМ*)

Ще одним виявленим процесом лексичного значення є метонімія, що ґрунтується на перенесенні найменування за суміжністю. Типовими прикладами слугують: *colonie* (фр.) – *colony* (англ.) – *колонія* (укр.), *congrès* (фр.) – *congress* (англ.) – *конгрес* (укр.), *démocratie* (фр.) – *democracy* (англ.) – *демократія* (укр.), *département* (фр.) – *department* (англ.) – *департамент* (укр.), *terreur* (фр.) – *terror* (англ.) – *терор* (укр.), *terrorisme* (фр.) – *terrorism* (англ.) – *тероризм* (укр.).

Перенесення значення за суміжністю трапляються в наступних інтернаціональних тріадах з семантичними структурами, які містять лише один лексико-семантичний варіант, наприклад: *terroriste* (фр.) – *terrorist* (англ.) – *терорист* (укр.). Дана тріада інтернаціоналізмів вживається зі спільним значенням „особа, пов'язана з терористичними актами” (*Larousse*).

Складним прикладом зміни значення слугує інтернаціоналізм *tribunal*, який функціонує у французькій мові з 4 значеннями: „1) місце, де засідають судді, посадові особи; 2) сформована юрисдикція одного або кількох суддів, які судять разом; 3) сукупність суддів, що складають трибунал; 4) те, що носить характер суду, вироку” (*Larousse*). Можна спостерігати перехід від архісеми „місце засідання” до узагальненого значення „судовий характер”. В англійській мові лексема *tribunal* оперує трьома лексичними значеннями: „1) підвищена платформа, де засідають судді, історично в римській базиліці; 2) суд чи будь-яке приміщення, де відбуваються судові засідання; 3) суд (у Британії), який скликається урядом для розслідування особливих справ” (*Longman*). В даному випадку можна помітити перехід від архісеми „місце засідання” до значення „судове засідання”.

В українській мові у вживанні лексеми *трибунал* спостерігається перехід від початкового значення „місце розгляду справи” до „судове засідання”, як-от: „1) у Стародавньому Римі – підвищення, на якому високі урядові особи (консули, претори) публічно розглядали судові справи; 2) у деяких буржуазних країнах – суд першої інстанції та апеляційна інстанція для справ, розглянутих мировими судьями”. Однак варто зазначити, що в українській мові функціонує також спеціалізоване (звужене) значення лексеми трибунал, до прикладу: *військовий трибунал* є судом, який розглядає військові злочини, що відносяться до його повноважень згідно із законом (*АТСУМ*).

У сучасному мовознавстві десемантизацією прийнято вважати процес, внаслідок якого відбувається зникнення семем у структурі лексеми (*Пауль, 1960, с. 159*). Типовими прикладами слугують: *acte* (фр.) – *act* (англ.) – *акт* (укр.), *base* (фр.) – *base* (англ.) – *база* (укр.), *bloc* (фр.) – *bloc* (англ.) – *блок* (укр.), *intégration* (фр.) – *integration* (англ.) – *інтеграція* (укр.).

У французькій мові лексема *dictateur* володіє такими значеннями: „1) особа, яка перебуває на чолі держави, здійснює всі види влади під власним контролем авторитарним шляхом; 2) авторитарна особа, яка нав'язує свою волю іншим; 3) абсолютний майстер у певній діяльності; 4) в Римській імперії – магістр, який викликався в надзвичайних кризових ситуаціях консулами за проханням сенату на керівну посаду в Італії мінімум на 6 місяців” (*Larousse*). Інтернаціоналізм *dictateur* піддався явищу десемантизації, як-от: *dictateur de la mode*, де *dictateur* втрачає початкове значення „особа, яка перебуває на чолі держави” і представлено максимально розширеним значенням „законодавець моди”.

В англійській мові лексема *dictator* зафіксована з такими значеннями: „1) правитель, який неефективно використовує конституцію, закони, абсолютний правитель; 2) у стародавньому

Римі призначена особа вищою владою на період кризової ситуації; 3) особа, що приймає рішення, ухвалює; 4) особа, що поводить себе як авторитарна чи тиранічна особа” (*Longman*). Це слово піддалося десемантизації в контексті: „*fashion dictator*”, де виявлені втрата початкового значення „правитель” і поява максимально узагальненого значення „ особа, що приймає рішення, ухвалює”.

В українській мові лексема *диктатор* об’єднує три лексико-семантичні варіанти: „1) особа, що має в державі необмежену владу; 2) той, хто ігнорує колегіальність, допускає грубе адміністрування; 3) у стародавньому Римі – призначена сенатом для оборони країни особа, яка мала необмежені повноваження” (*АТСУМ*). На противагу французькій та англійським мовам, українська лексема *диктатор* не піддалося явищу десемантизації і вживається із своїм початковим значенням. Однак слід зазначити, що ця лексема в українській мові вживається з погіршенням значення, як-от: „Як тільки не називають театральних режисерів: і суперниками, і диктаторами, і тлумачами” (*Літ. Укр.*, 3.ІУ 1962, 3) (*АТСУМ*).

Результати семантичних змін в інтернаціональній військовій термінології представлені в таблиці 1 (див. табл. 1)

Таблиця 1

Кількісні характеристики семантичних змін в інтернаціональній військовій термінології

Тип семантичних змін	Кількість	Приклади
1. Звуження значення	8 триад	commissaire (фр.) – commissar (англ.) – комісар (укр.)
2. Розширення значення	5 триад	colonisation (фр.) – colonization (англ.) – колонізація (укр.)
3. Погіршення значення	4 триади	sanction (фр.) – sanction (англ.) – санкція (укр.)
4. Метафоричні перенесення	5 триад	armée (фр.) – army (англ.) – армія (укр.)
5. Метонімічні перенесення	9 триад	département (фр.) – department (англ.) – департамент (укр.)
6. Десемантизація	4 триади	base(фр.) – base (англ.) – база (укр.)

III. ВИСНОВКИ

Результати описаного дослідження інтернаціональної лексики свідчать про те, що запозичення військової термінології набуло вагомого значення, хоча й деякі дослідники зазначають, що термінологічна військова лексика в українській мові перебуває на етапі інтенсивного творення й кодифікації (*Сокаль, Оскирко і Зінченко, 2023, с. 178*). Проведений аналіз семантичних змін інтернаціоналізмів військової термінології свідчить про фіксацію найдрібніших змін в словниковому складі мови в результаті багатозначності більшості слів. Головною причиною зміни лексичного значення можна вважати тяжіння до закріплення нових смислів за словом. В ході дослідження нами була застосована й проаналізована розширена класифікація семантичних змін, яка включає: 1) звуження значення; 2) розширення значення; 3) погіршення значення; 4) покращення значення; 5) метафоричні перенесення; 6) метонімічні перенесення; 7) транспозицію власних назв; 8) десемантизацію. Проте виявлено не всі види семантичних змін в триадах досліджуваних інтернаціоналізмів військової термінології.

З огляду на зростання лінгвістичного інтересу науковців до військової термінології, внаслідок формування складної геополітичної ситуації, перспективними вважаємо подальші дослідження, які стосуватимуться питань асиміляції та перекладу інтернаціоналізмів військової термінології.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Акульшина Н.Т. Сучасна військова термінологія: когнітивно-прагматичні виміри: дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.15 КНУ ім. Тараса Шевченка. К., 2016. 353 с.
 АТСУМ: Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://sum.in.ua>.

- Байло Ю.В. Особливості поняття «військовий термін» (семантичний аспект). Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки». Ніжин, 2013. Кн. 3. С. 62–65
- Навальна М., Калужинська Ю. Актуалізація лексем на позначення військових дій, процесів та станів. Психолінгвістика. Psycholinguistics. Переяслав, 2018. № 24 (2). С. 218–235.
- Пономаренко В.Д., Ляхова О.В. Звуження значення як динамічний процес у лексико-семантичній системі сучасної української мови. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер.: Філологія. 2014. Вип. 70. С. 92-97.
- Сокаль М., Оскирко О., Зінченко О. Особливості перекладу військової термінології. Вісник Дрогобицького державного педагогічного університету. Сер. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 62. Том 2. С.174 -179.
- Усова І.В., Хант Г.О. Запозичення та інтернаціоналізація формування англійських авіаційних термінів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. К., 2020. Том 31 (70). № 2 . Ч. 2 . С. 249-253.
- Le petit Larousse illustré [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue>
- Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.ldoceonline.com/>
- Paul Hermann, *Principien der Sprachgeschichte*, Halle/Saale, Max Niemeyer, 1920. 500 S.

REFERENCES

- Akul'shina N.T. Suchasna viys'kova terminolohiya: kohnityvno-prahmatychni vymiry: dys. na zdobuttya naukovooho stupenya kand. filol. nauk: 10.02.15 KNU im. Tarasa Shevchenka. [Modern military terminology] K., 2016. 353 p.
- ATSUM:** Akademichnyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy (1970-1980) [Elektronnyy resurs] Rezhym dostupu: <http://sum.in.ua>.
- Baylo YU.V. Osoblyvosti ponyattya «viys'kovyy termin» (semantychnyy aspekt). Naukovi zapysky Nizhyns'koho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholya. Seriya «Filolohichni nauky». Nizhyn, 2013. Kn. 3 Pp. 62-65
- Naval'na M., Kaluzhyns'ka YU. Aktualizatsiya leksem na poznachennya viys'kovykh diy, protsesiv ta staniv. Psykholinhvistyka. Psycholinguistics. Pereyaslav, 2018. № 24 (2). Pp. 218–235.
- Ponomarenko V.D., Lyakhova O.V. Zvuzhennya znachennya yak dynamichnyy protses u leksyko-semantychniy systemi suchasnoyi ukrayins'koyi movy. [[Restriction of meaning](#) as a dynamic process in lexical and semantic system of modern Ukrainian language]. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N Karazina. Ser.: Filolohiya. 2014. Vyp. 70. Pp. 92-97
- Sokal' M., Oskyrko O., Zinchenko O. Osoblyvosti perekladu viys'kovoyi terminolohiyi. [Specificity of translation of the military terminology]. Visnyk Drohobyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk. Drohobych : Vydavnychyy dim «Hel'vetyka», 2023. Vyp. 62. Tom 2. P.174 -179.
- Usova I.V., Khant H.O. Zapozychennya ta internatsionalizatsiya formuvannya anhlomovnykh aviatsiynykh terminiv. [Borrowings and international formations of aviation terms]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiya. Sotsial'ni komunikatsiyi. K., 2020. Tom 31 (70). № 2 . CH. 2 . S. 249-253.
- Le petit Larousse illustré [Elektronnyy resurs] Rezhym dostupu: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue>
- Longman Dictionary of Contemporary English [Elektronnyy resurs] Rezhym dostupu: <https://www.ldoceonline.com/>
- Paul Hermann, *Principien der Sprachgeschichte*, Halle/Saale, Max Niemeyer, 1920. 500 p.

Отримано: 16 жовтня 2024 р.

Прорецензовано: 17 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 4 грудня 2024 р.

УДК 81'34:81'1

DOI:<https://doi.org/10.31861/gph2024.850-851.154-165>**DYNAMIC INTERACTIONS IN PHONOLOGICAL SYSTEMS: PARTIAL PRODUCTIVITY****ДИНАМІЧНІ ВЗАЄМОДІЇ У ФОНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМАХ:
ЧАСТКОВА ПРОДУКТИВНІСТЬ****Roman CHEPYSHKO¹, Mykola PROKHOROV²**

¹доктор філософії,
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
PhD, Asistant Professor,
Department of Linguistics and Translation
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
r.chepyshko@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0001-6174-3284>

²кандидат політичних наук,
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
m.prokhorov@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5827-2602>

This article investigates the phenomenon of partial productivity within a phonological system, focusing on the alternation of mid vowels [ɔ] and [ɛ] with [i] in specific morphological contexts. Traditionally regarded as a historical remnant with limited relevance to contemporary grammatical competence, this study reexamines the phenomenon, emphasizing its partial productivity in modern phonological systems. Adopting a synchronic perspective, the analysis proposes that this alternation functions as a cyclic lexical transformation governed by specific morpho-phonological conditions, including underlying [ɔ] or [ɛ], a derived "jer" environment, and the presence of a closed syllable. The alternation, however, is not uniformly applied across all contexts, revealing distinct patterns of productivity and constraint. The study explores both systematic instances of the alternation and notable exceptions, suggesting that while the process is active in certain linguistic environments, it is restricted in others due to lexical, morphological, and phonological factors. This partial productivity reflects its integration within contemporary phonological competence, shaped by dynamic interactions between historical legacies and modern linguistic rules. The article provides a detailed analysis of these patterns, offering a framework that accounts for variability and encourages further empirical research to deepen understanding. By synthesizing synchronic and diachronic perspectives, this study contributes to a more comprehensive understanding of phonological alternations and their role in shaping complex linguistic systems.

Keywords: generative linguistics, phonology, autosegmental phonology, phonological alternations, partial productivity

Ця стаття досліджує явище часткової продуктивності у фонологічній системі, зосереджуючись на чергуванні середніх голосних [ɔ] та [ɛ] із [i] у специфічних морфологічних контекстах. Традиційно вважане історичним залишком із обмеженим значенням для сучасної граматичної компетентності, це явище переглядається у дослідженні з акцентом на його часткову продуктивність у сучасних фонологічних системах. Приймаючи синхронний підхід, аналіз показує, що це чергування функціонує як циклічна лексична трансформація, зумовлена специфічними морфофонологічними умовами, такими як базові [ɔ] або [ɛ], похідне середовище "єра" та наявність закритого складу. Однак чергування не застосовується однаково у всіх контекстах, виявляючи чіткі моделі продуктивності та обмежень. У дослідженні розглядаються як систематичні випадки чергування, так і помітні винятки, що свідчить про те, що цей процес активний у певних мовних середовищах, але обмежений в інших через лексичні, морфологічні та фонологічні чинники. Ця часткова продуктивність відображає її інтеграцію у сучасну фонологічну компетентність, сформовану динамічною взаємодією між історичними залишками та сучасними мовними правилами. Стаття пропонує детальний аналіз цих моделей, пропонує рамковий підхід, який враховує варіативність і заохочує подальші емпіричні дослідження для глибшого розуміння. Синтезуючи синхронні та діяхронні перспективи, це дослідження сприяє більш всебічному розумінню фонологічних чергувань і їхньої ролі у формуванні складних мовних систем.

Ключові слова: генеративна лінгвістика, фонологія, автосегментна фонологія, фонологічні чергування, часткова продуктивність.

I. INTRODUCTION

Understanding how language functions require exploring the cognitive mechanisms that enable speakers to produce and comprehend an infinite number of linguistic constructions. The generative nature of language, the ability to generate an infinite number of linguistic structures from a finite set of memory-stored resources—is a cornerstone of modern linguistic theory. One of the primary objectives of linguistic research is to identify and explain the underlying mechanisms that allow us to distinguish between well-formed and ill-formed constructions. In some cases, investigations uncover elegant, optimal systems, while in others, explaining a phenomenon necessitates examining a range of heterogeneous factors that collectively shape what appears to be a single linguistic phenomenon. The current project falls into the latter category, as it seeks to integrate both diachronic and synchronic linguistic evidence to elucidate the generative mechanisms that underlie the phonological competence of language speakers.

Partial productivity represents a linguistic phenomenon in which certain rules or patterns are not universally applicable but are instead restricted to specific contexts, subsets of words, or structural environments. In contrast to fully productive rules, which can be applied broadly to generate novel forms (such as the addition of *-ed* to regular English verbs to indicate the past tense), partially productive rules function within more narrowly defined boundaries. For example, the English suffix *-en* (as in *widen* or *shorten*) exhibits partial productivity because it cannot be consistently attached to all adjectives (*fasten* or *bluen* are not standard formations).

This phenomenon is particularly significant as it illustrates how language operates at the intersection of systematicity and usage patterns. Partial productivity often emerges as a result of historical developments, irregularities, or constraints imposed by phonology, morphology, or semantics. Analyzing partial productivity provides valuable insights into the evolution of language, the cognitive processes underlying the internalization and application of linguistic rules, and the

mechanisms through which exceptions are maintained within a linguistic system. Despite its significance, partial productivity in phonology remains a largely under-researched area of study.

This paper addresses one such underexplored phenomenon that is widely considered characteristic of grammar. Specifically, I present a preliminary phonological analysis of the alternation between [ɔ], [ɛ], and [i]. The data in (1) illustrate this phenomenon, which, in general terms, can be described as the alternation of [ɔ] and [ɛ] in open syllables with the segment [i] in closed syllables.

(1) Nominative Sg.	Genitive Sg.	
r'ik	rɔku	'year'
pɔt'ik	pɔtɔku	'stream'
pɔp'il	pɔpɛlu	'ash'

This phonological alternation occurs in a limited set of lexical items, primarily nouns and verbs. Moreover, it exhibits a wide range of exceptions. In traditional descriptive grammar, this alternation is often viewed as a fossilized historical remnant, lacking any synchronic phonological motivation (Shevelov, 1965, 2002). It is typically characterized as a language-specific reflex, resulting from the loss of word-final vowels in Late Common Slavic (LCS) lexemes. For example, the LCS words [stɔlʲ] ('table') and [rɔkʲ] ('year'), each containing a word-final vowel (represented by the Cyrillic grapheme "Ѣ"), evolved into [st'il'] ('table') and [r'ik] ('year') following the loss of the "Ѣ."

However, this historical explanation offers little insight into the grammatical competence of a native speaker. At best, it can be interpreted as a proposal that an encapsulated subset of the lexicon undergoes this alternation. In this paper, I challenge the "encapsulation hypothesis" as the default explanation for the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation, and instead propose an alternative hypothesis that seeks a synchronic generalization of the pattern. I will refer to this phenomenon as "ikavism," the term traditionally used to describe this phonological process. To begin the discussion, I present an informal exposition of the target alternation, accompanied by a list of exceptions as outlined in Press and Pugh (1999).

II. RESULTS AND DISCUSSION

The [ɔ], [ɛ] → [i] alternation: A traditional grammar perspective

Press and Pugh (1999) presented the following description of "ikavism" stating that "we have *i* before a single consonant which belongs to the same syllable" (p. 35). Also, they listed number of cases where this alternation does not happen. These exceptions include:

- (i) –ɔɔ-, -ɛɛ-, -ɔɔ-, -ɛɛ- between consonants:
mɔɔz	'frost'	mɔɔt	'hammer'
berɛx	'bank, shore'	ʃɛɛst	'rustling'
hɔɔd	'famine'		
- (ii) –ɔr-, ɛr-, -ɔv between consonants:
hɔrb	'hump'
vɔvk	'wolf'

- (iii) Where there is vowel-zero alternation:
sɔn	(Nom.Sg.)	snu	(Gen.Sg)	‘dream’
zɛml’a	(Nom.Sg.)	zɛmɛl’	(Gen.Pl.)	‘land’
dɛn’	(Nom.Sg.)	dn’a	(Gen.Sg.)	‘day’
- (iv) In some words of a ‘bookish’ or formal nature:
narɔd	narɔdu	‘people’
zakɔn	zakɔnu	‘law’
- (v) In prefix vɔz- and suffix –tɛl’:
vɔzveličiti	‘to extol’
včitel’	‘teacher’
- (vi) In genitive plural of deverbal nouns in –ɛnn’a:
značɛnn’a	značɛn’
- (vii) In the second-person singular non-past and the imperative
idɛʃ	‘You go’
dɔzvɔl’tɛ	‘Allow’
prixɔd’	‘Come’
- (viii) In many suffixes:
ʃɛvčɛnkɔ	‘family name’
malɛn’kij	‘small’
hɔlubɔn’kɔ	‘pretty little dove’
- (ix) In foreign words:
pɛdahɔh	‘pedagogue’
ɔrdɛn	‘order, decoration’

Unless they are older and have been absorbed, for example:

ʃkɔla	(Nom.Sg.)	ʃk’il	(Gen.Pl.)	‘school’
kɔl’ir	(Nom.Sg.)	kɔl’ɔru	(Gen.Sg.)	‘color’

- (x) In non-Ukrainian surnames and other proper names in –ɔv, ɛv, –jɛv, and in words formed from them:
prohɔrɔv	‘surname’
lukjanɔv	‘surname’

The informal account of the "ikavism" alternation offered by Press and Pugh (1999) provides a broad but occasionally inaccurate description of the phenomenon. Their straightforward rule – that the alternation occurs in closed syllables with a single consonant in the coda – fails to capture the complexity of the pattern, as demonstrated by the data in (2). In these examples, words with two consonants in the coda still exhibit the "ikavism" alternation, contradicting the rule proposed.

- (2)
[m’ist]	[mɔstu]	‘bridge’ (Nom.Sg./Gen.Sg.)
[zr’ist]	[zrɔstu]	‘height’ (Nom.Sg./Gen.Sg.)
[zl’ist]	[zlɔsti]	‘anger’ (Nom.Sg./Gen.Sg.)

Furthermore, the list of exceptions, comprising numerous overlapping and often tangled patterns, is challenging to interpret coherently. For instance, the exception categories in (v) and (vi), which refer to specific affixes, could naturally be subsumed under the broader, albeit vague, category of "many suffixes" in (viii). Similarly, cases (iv), (ix), and (x) all suggest types of lexical exceptions that are not easily distinguishable. Despite the informal nature of Press and Pugh's (1999) presentation of "ikavism," it provides essential groundwork for theoretical refinement. In the following sections, I take the first steps toward such refinement by focusing on instances of "ikavism" in nouns, identifying the morphological contexts where this alternation occurs, and then examining key exceptions listed by Press and Pugh (1999) in (i), (ii), and (iii).

Morphological sites of [ɔ], [ɛ] → [i] alternation

Nouns have grammatical gender, number, and are declined for 7 cases. There are four declension types. The "ikavism" alternation nouns happens only in the following morphological contexts:

- (a) Masc. Nom. Sg., Second Declension
- (b) Fem. Gen. Pl., First Declension
- (c) Fem. Nom./Acc./Voc. Sg., Third Declension
- (d) Neut. Gen. Pl., Second Declension

(3) Morphological sites of Ikavism in nouns

(a)

[p'ip]	[pɔp+a]	(‘priest’)
[b'ib]	[bɔb+u]	(‘bean’)
[d'im]	[dɔm+u]	(‘house’)

(b)

[si'l']	[sɔl'+i]	(‘salt’)
[b'il']	[bɔl'+i]	(‘pain’)
[ɔs'in']	[ɔsɛn+i]	(‘autumn’)

(c) [n'ig]

[n'ig]	[nɔg+a]	(‘foot’/‘leg’)
[k'iz]	[kɔz+a]	(‘goat’)
[k'is]	[kɔs+a]	(‘braid’)

(d)

[kɔl'is]	[kɔlɛs+a]	(‘wheels’)
[pl'ič]	[plɛč+ a]	(‘shoulders’)
[s'il]	[sɛl+a]	(‘villages’)

Data in (3) illustrate the above listed morphological sites, respectively. What is common to all cases where the segments [ɔ], [ɛ] alternate with [i] is that the null case marker is added to the stems ending in consonants.

(4) Ikavism: $\text{ɔ, ɛ} \rightarrow \text{i} / \text{___} \text{C}^n \text{0}]_{\text{syllable}} \{\emptyset\}$

Examining the dataset in (3), an initial generalization of "ikavism" can be expressed by the rule in (4): [ɔ] and [ɛ] alternate with [i] in closed syllables followed by a null suffix. Essentially, this generalization refines the informal account presented in the introduction, underscoring the importance of analyzing contexts in which "ikavism" does not occur.

Cases in which [ɔ], [ɛ] → [i] alternation does not occur

Words undergoing vowel-zero alternation

A large class of words, despite meeting all the necessary conditions in (4), does not undergo the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation. The data in (5) provide a representative sample of these lexical items. What these words have in common is that the vowels [ɔ] and [ɛ], which appear in grammatical forms marked by a null suffix, disappear when vowel suffixes are added to the stems. To understand why these words do not follow the "ikavism" alternation, we must examine the phonological mechanisms underlying the vowel-zero alternation more closely. Two competing hypotheses for these "fleeting vowels" are discussed in the literature: (a) epenthesis, as proposed by Szpyra (1992), and (b) the presence of abstract underlying vowels, which appear only in specific phonological contexts, as suggested by Rubach (1984, 1986).

(5) Words with vowels-zero alternation escaping "ikavism"

(a)			
den'	dn'+a		('day')
sɔn	sn+a		('dream')
(b)			
vɛsɛn	vɛsn'+a		('spring')
bɔčɔk	bɔčk+a		('barrel')
(c)			
v'ikɔn	v'ikn+ɔ		('window')
v'idɛr	v'idr+ɔ		('pail')

Data in (6) and (7) make the point against the epenthetic explanation and, in such way, lend support for the abstract underlying vowels.

(6) Admissible Consonant Clusters (Mac. Gen. Sg.- Nom. Sg)

(a)			
[pask+u]	[pasɔk]		('belt')
[spisk+u]	[spisɔk]		('list')
(b)			
[blisk+u]	[blisk]		('glamour')
[tisk+u]	[tisk]		('pressure')

(7) Unpredictability of [ɔ] and [ɛ]

[sɔn]	[sn+a]	'dream'	vs.	[vɛsɛn]	[vɛsn+a]	'spring'
-------	--------	---------	-----	---------	----------	----------

The words in (6a) and (6b) do not differ in the Genitive Singular, as both end in the consonant cluster [sk] followed by the Genitive suffix [u]. However, in the Nominative Singular, the words in (6a) acquire a vowel [ɔ] to break up the [sk] cluster, whereas the phonological structure of the lexemes in (6b) remains unchanged. The presence of consonant clusters that sometimes attract a hypothetical epenthetic vowel and sometimes do not challenge the epenthesis-based explanation for the vowel-zero alternation.

The example in (7) further underscores this point. Unlike in Polish and Slovak, where a single vowel—[ɛ] or [a], respectively—participates in vowel-zero alternation (see Rubach, 1984), Ukrainian features two distinct phonemes, [ɔ] and [ɛ], in this role. Thus, although the words in (7) share the consonant cluster [sn], the clusters are broken by different vowels ([ɔ] or [ɛ]). Together, the data in (6) and (7) provide evidence that resists an epenthesis-based account. The differences observed

cannot be attributed merely to epenthetic insertions; rather, they suggest underlying contrasts in the phonological representations of the examples.

The hypothesis of underlying abstract vowels (traditionally called "jers") has been a central topic in Slavic phonology. Lightner's (1965) dissertation marked the beginning of synchronic analysis of these segments, proposing, for primarily theory-internal reasons, that Slavic words undergoing vowel-zero alternation contain abstract vowels in their underlying representation. According to Lightner, these vowels vocalize when followed by other "jers" and delete elsewhere. In his framework, the front [i̯] and back [ɨ̯] "jers" are characterized as [high, front, centralized, lax] and [high, back, centralized, lax], respectively. The vocalization rule, termed Lower, and the rule for "jer" deletion are presented in (8).

- (8) Lower : $\dot{i}, \dot{\text{ɨ}} \rightarrow \varepsilon, \text{ɔ} / \text{ \_\_\_\_\_\_ } C_0 \{ \dot{i}, \dot{\text{ɨ}} \}$
 Jer Deletion: Elsewhere, $\dot{i}, \dot{\text{ɨ}} \rightarrow \emptyset$

This discussion also suggests a minor correction of the "Ikavism" rule in (4), as the null case suffixes are now considered to be "jer". An updated version of the Ikavism rule:

- Updated Ikavism: $\text{ɔ}, \varepsilon \rightarrow i / \text{ \_\_\_\_\_\_ } C^n \text{ }_0]_{\text{syllable}} \{ \text{Jer} \}$

With an independent explanation for the vowel-zero alternation, it is plausible to assume that these "fleeting segments" avoid "ikavism" because they vocalize after the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation has already occurred. To confirm this, we need to establish the precise ordering of these rules within the lexical derivation. Two defining characteristics of these rules—Structure Preservation and the Derived Environment Condition (Kenstowicz, 1994)—indicate that both are part of the cyclic lexical stratum of Ukrainian phonology. The data in (9) support this hypothesis.

- (9)
[p'isn'+a]	(Nom.)	/p'isYn'+a/	('song')
[p'isen']	(Gen.Pl.)	/p'isYn' + Y/	
[pisen'k+a]	(Nom. Dim.)	/p'isYn' + Yk+a/	
[p'isen'ɔk]	(Gen. Pl. Dim.)	/p'isYn' + Yk+Y/	

As shown in (9), to produce the correct surface form [p'isen'ok], the rule vocalizing "jers" must apply cyclically to the underlying representation /p'isYn' + Yk + Y/. If this rule does not apply, the ungrammatical form [p'isn'ɔk]* would result on the surface (here, as in subsequent examples, "jers" are represented by the capital Y). Synthesizing these details, the derivation in (10) illustrates how words with "fleeting vowels" circumvent the "ikavism" alternation.

- (10)
UR	/rɔk+/Y/ ('year')	/sYn+/Y/ ('dream')	

Cyclic	rikY	N/A	Ikavism: $\text{ɔ}, \varepsilon \rightarrow i / \text{ \_\_\_\_\_\_ } C_0]_{\text{syllable}} \{ Y \}$ Lower : $\dot{i}, \dot{\text{ɨ}} \rightarrow \varepsilon, \text{ɔ} / \text{ \_\_\_\_\_\_ } C_0 \{ \dot{i}, \dot{\text{ɨ}} \}$
	N/A	sɔnY	

Postcyclic	r'ik	sɔn	Jer Deletion

SR	r'ik	sɔn	

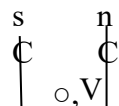

Although this derivation yields correct surface forms for underlying /rɔk/ and /sYn/, it also reveals some unique properties of “jers.” First, consider that the “jer” appended to the stem [rɔk], being a vowel, should ideally trigger resyllabification of the sequence [[rɔk]Y] into [rɔ.kY]. This resyllabification, however, would contradict our earlier generalization that the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation occurs only in closed syllables. To address this inconsistency, one might propose that the closed-syllable condition of “ikavism” is merely epiphenomenal and thus unnecessary—suggesting that the presence of a following “jer” alone suffices to trigger the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation.

Another notable property of “jers” is their seemingly contradictory phonological effects: while they prompt mid vowels to raise in the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation, they simultaneously cause preceding high vowels (i.e., “jers”) to lower when vocalized. This contradiction, unlike the previous resyllabification issue, cannot be reconciled through straightforward stipulation.

Reinterpreting “jers” within the framework of Autosegmental Phonology (Kenstowicz, 1994) offers a more coherent account. Following Rubach (1986), “jers” can be viewed as floating feature matrices that lack corresponding metrical slots. Example (11) illustrates the autosegmental representation of the word /sYn/ (“dream”).

(11)

Correspondingly, “jer” vocalization can be understood as a V-slot insertion which occurs in the context of the following “jer”. The Autosegmental “Lower” is offered (12)

(12) Autosegmental “Lower”:

Reinterpreting “jers” and the rule of their vocalization within an autosegmental framework resolves all the peculiarities noted above, while preserving the derivational process outlined in (10). In this view, “jers” do not lower high, lax vowels; rather, they solely raise the mid vowels [ɔ] and [ɛ] in the context of “ikavism.” Moreover, because they lack a V-slot, “jers” do not participate in syllabification. This non-syllabic characteristic eliminates the need for the previous stipulation suggesting that the closed syllable condition might be irrelevant to “ikavism.” In fact, the data in (13) clarify that syllable structure must indeed be referenced to account for the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation.

(13)

/ɔrYl/	[ɔrɛl]	(Masc. Nom. Sg)	[ɔrl+a]	(Gen.Sg.)	‘eagle’
/ɔsYl/	[ɔsɛl]	(Masc. Nom. Sg)	[ɔsl+a]	(Gen.Sg.)	‘donkey’
/vesYn/	[vesɛn]	(Fem. Gen.Pl.)	[vesn+a]	(Nom.Sg.)	‘spring’
/vesYl/	[vesɛl]	(Neu. Gen. Pl.)	[vesl+ɔ]	(Nom.Sg.)	‘oar’

The words in (13) are all disyllabic items containing “jers” in their underlying representations. Crucially, their first vowels are [ɔ] or [ɛ], which, before the vocalization of “jers” (i.e., when the “ikavism” rule applies), appear to be in closed syllables but do not undergo alternation. To account for this lack of raising, we need to examine their syllable structure at the intermediate derivational stage. For example, the sequence [vesn] might appear to have two consonants in its coda but actually follows the Sonority Sequencing Principle and is syllabified as {ves}<n>. Thus, the extra-syllabic

nasal in this case, as well as the final liquid [l] in other cases in (13), prevents the rule that raises [ɔ], [ɛ] to [i] from applying. This observation reinforces the importance of syllable structure for “ikavism,” which occurs only when [ɔ] and [ɛ] are situated in a fully closed syllable.

In sum, this detailed examination of the first exception pattern to “ikavism” reveals that words undergoing vowel-zero alternation consistently escape vowel raising due to their distinct underlying representations. All these words contain “jer” vowels that vocalize after the application of the [ɔ], [ɛ] → [i] rule.

This analysis also refines our understanding of “ikavism” itself. The rule that raises [ɔ] and [ɛ] to [i] is a cyclic lexical rule, applying only in a derived morpho-phonological environment when “jer” suffixes are added. Additionally, “ikavism” only operates if [ɔ] and [ɛ] are part of a fully closed syllable—that is, when the syllable has a coda and is not followed by an extra-syllabic segment. The class of exceptions discussed here thus serves as evidence that “ikavism” takes place only within the derived environment created by “jer” suffixes. At certain stages of derivation, these words receive [ɔ] or [ɛ] in closed syllables but do not alternate, indicating that a “jer”-derived environment is essential for the alternation to occur.

Words containing –ɔrɔ-, -ere-, -ɔlɔ-, -ele- sequences

A second, somewhat smaller class of words in which [ɔ] and [ɛ] in closed syllables do not typically alternate with [i] consists of those incorporating the sequences [ɔrɔ], [ɛrɛ], [ɔlɔ], and [ɛlɛ] within their stems. Data in (14) presents a representative sample of these lexemes, arranged according to the morphological sites of the “ikavism” alternation discussed in section 1.

(14)

(a)

[mɔrɔz]	[mɔrɔz'+iv]	(‘frost’)
[bɛrɛh]	[bɛrɛh'+iv]	(‘river bank’)

(b)

[kɔrɔn+a]	[kɔrɔn]	(‘crown’)
[pɛlɛn+a]	[pɛlɛn]	(‘edge of a skirt’)

(c)

[zɛlɛn']	[zɛlɛn'+i]	(‘green grass’)
[molod']	[molod+i]	(‘youth’)

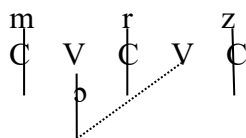
(d)

[mɔlɔk+ɔ]	[mɔlɔk]	(‘milk’)
[dɛrɛv+ɔ]	[dɛrɛv]	(‘tree’)

Upon examining the data in (14), it becomes immediately apparent that the second instances of [ɔ] and [ɛ] in these words are neither “jers” nor fully realized vowels [ɔ] or [ɛ] in their underlying representation. For instance, if the underlying representation of [mɔrɔz] were /mɔrYz/, it would derive the correct Nom.Sg. form [mɔrɔz], but would be incorrectly represented in the Gen.Pl. as [mɔrz'iv]*. Similarly, none of these words can have fully articulated vowels in the second syllable of their underlying forms; if they did, they would follow the “ikavism” alternation.

A possible resolution to this issue can be found within the framework of autosegmental phonology. Specifically, we might propose that the vowels in the second syllables of these words occupy underlyingly empty V-slots, and receive their phonological specification via feature spreading from the preceding vowels. Example (15) illustrates this hypothesis.

(15)

At this stage, I am not aware of independent empirical evidence that definitively proves the second vowel in the sequences [ɔrɔ], [ɛrɛ], [ɔlɔ], and [ɛlɛ] is an empty V-slot receiving its phonological specification via feature spreading. However, several lines of theoretical reasoning suggest this hypothesis. First, it can be inferred from the theory itself: if our previous assumptions are correct, and these segments are neither underlyingly "jers" nor fully realized vowels, it logically follows that they must occupy empty V-slots. Second, the identical features on both sides of the liquids seem too symmetrical to be the result of mere chance, making feature spreading a plausible explanation for this phonological pattern. Finally, this phenomenon aligns well with the historical process of pleophony, which has been well-documented in the diachronic study of East Slavonic languages. According to this account, Late Common Slavonic lexemes containing "vowel + liquid" clusters between consonants (traditionally labeled as TORT) evolved in East Slavonic languages into sequences of "vowel + liquid + (identical) vowel" (Townsend & Janda, 1996). An example of this historical phonological transformation is presented in (16).

(16)

	LCS	Ukrainian	
TORT:	sɔlma	sɔlɔma	‘hay’
	kɔrɫb	kɔrɔl’	‘king’
	gɔrxɫ	hɔrɔx	‘pea’
	bɛrgɫ	bɛrɛh	‘bank of a river’

T= non-liquid consonant; R= liquid; O= [ɔ] or [ɛ]

Given that the second vowels in the sequences [ɔrɔ], [ɛrɛ], [ɔlɔ], and [ɛlɛ] are underlyingly represented as empty V-slots that receive their phonological specification through feature spreading, there are two plausible explanations for how these structures escape “ikavism.” First, they might be viewed as instances of multiply linked segments, which often exhibit resistance to alternation (Hayes, 1986). In this scenario, feature spreading occurs prior to "ikavism," thereby blocking the second vowel from undergoing the phonological transformation. Alternatively, one might propose that feature spreading takes place after vowel raising. Historical evidence lends support to this second hypothesis. While “ikavism” is a language-specific phenomenon, pleophonic transformations are a common feature across all East Slavonic languages. Therefore, if language-specific rules apply at earlier stages of lexical derivation, it is possible that “ikavism” precedes feature spreading in the derivational order. At this point, a clear resolution between these two hypotheses is not apparent and should be the subject of further investigation. However, it is evident that feature spreading occurs within the lexical stratum of derivation, as a small class of exceptions clearly points to this conclusion. Data in (17) illustrate these exceptions.

(17)

[kɔrɔv+a]	[kɔr’iv]	or	[kɔrɔv]	(‘cow’)
[dɔrɔh+a]	[dɔr’ih]	or	[dɔrɔh]	(‘road’)
[hɔlɔv+a]	[hɔl’iv]	or	[hɔlɔv]	(‘head’)
[bɔrɔd+a]	[bɔr’id]	or	[bɔrɔd]	(‘beard’)
[bɛrɛz+a]	[bɛr’iz]	or	[bɛrɛz]	(‘birch’)

In sum, similarly to the previously discussed case, the words containing –ǫrǫ-, -εrε-, -ǫlǫ-, -εlε- sequences are likely to escape “ikavism” due to their specific representation in the lexicon, which at the point of derivation when the “ikavism” rule applies does not allow them to undergo vowel raising.

Words containing –ǫr-, εr-, -ǫv - sequences

The final class of words which do not undergo “ikavism” consists of the members containing [ǫr], [εr], [ǫv] sequences. The representative example of this group is given in (18).

(18) (a)

[hǫrb]	[hǫrb'+iv]	(‘hump’)
[hεrb]	[hεrb'+iv]	(‘coat of arms’)

(b)

[vǫvn+a]	[vǫwn]	(‘fleece’)
[mǫv+a]	[mǫw]	(‘language’)

(c)

[l'ubǫv]	[l'ubǫv+i]	(‘love’)
[krǫv]	[krǫv+i]	(blood’)

(d)

[hǫrl+ǫ]	[hǫrl]	(‘throat’)
[čǫrnǫl+ǫ]	[čǫrnǫl]	(‘ink’)

At present, this class of words is the least understood and can only be discussed in a highly speculative manner. One possible hypothesis is that, unlike the previous cases, this pattern does not constitute a homogeneous class of lexemes. Historically, these words may have evolved from distinct Late Common Slavic (LCS) ancestors. Data in (19) provides insight into the etymological origins and the contemporary lexemes that belong to this class of exceptions to “ikavism.” In this representation, the symbols “ǫ” and “ε” denote back and front “jers,” “T” indicates non-liquid consonants, and “R” stands for liquid consonants. As such, it seems unlikely that a single, unified explanation can account for this pattern; instead, this case should be examined more thoroughly and addressed in a more nuanced and disjunctive manner.

(19)

	LCS		
TRǫT:	sǫmьrǫtǫ	smert'	‘death’
T ǫRT:	krǫvǫ	krǫw	‘blood’

A common feature of most words in this group is that the vowels [ǫ] and [ε] in the surface representations are located within tri-consonantal clusters. One possible explanation for the inalterability of these vowels is to propose that they are underlyingly “jers,” which are vocalized regardless of whether a following “jer” is present. In this scenario, their vocalization could serve to break up unacceptable consonant combinations. Alternatively, the surface vowels [ǫ] and [ε] may be underlyingly the same, but their alteration is blocked by the presence of extra-syllabic consonants, as is likely the case in words like [vǫvn] and [hǫrl]. Lastly, it is conceivable that these forms are lexical exceptions, stored as part of the lexicon and thus exempt from alternation. All of these possibilities are plausible and warrant further investigation to disentangle the underlying mechanisms.

III. CONCLUSION

In this paper, I presented a preliminary phonological analysis of the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation, a phenomenon that, to my knowledge, has not been previously addressed in the literature and is often considered a historical artifact. I focused on nouns, defining the morphological contexts in which this alternation occurs. I then analyzed three major patterns where the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation does not take place.

Several conclusions can be drawn from this analysis. First, it is possible to account for the [ɔ], [ɛ] → [i] alternation in synchronic terms. The data suggests that "ikavism" is a cyclic lexical transformation that occurs under a specific set of conditions. These conditions, which are both individually necessary and jointly sufficient, include: (a) underlyingly represented segments [ɔ], [ɛ]; (b) a derived morpho-phonological environment involving "jers"; and (c) a closed syllable. However, this conclusion should be regarded as provisional, subject to confirmation or revision through further empirical investigation.

Of the three major cases where the alternation does not occur, only the first has received more or less comprehensive treatment. Therefore, it is essential to continue this line of research and, if possible, gather independent empirical evidence to refine or constrain the hypotheses and speculations presented in this paper.

Finally, to fully understand "ikavism", a more comprehensive approach is needed, one that examines all the exceptions in detail. Only by examining the various local phenomena and integrating them into a coherent framework will we gain a more complete understanding of this alternation.

REFERENCES

- Halle, M. (1959). *The sound pattern of Russian*. The Hague: Mouton.
- Hayes, B. (1986). Inalterability in CV phonology. *Language*, 62(2), 321-351.
- Kenstowicz, M. (1994). *Phonology in generative grammar*: Wiley-Blackwell.
- Lightner, T. (1965). *Segmental phonology of modern Russian*. Doctoral dissertation, MIT.
- Press, I., & Pugh, S. (1999). *Ukrainian: A comprehensive grammar*. Routledge: Routledge.
- Rubach, J. (1984). *Cyclic and lexical phonology: The structure of Polish*. Foris: Dordrecht.
- Rubach, J. (1986). Abstract vowels in three dimensional phonology: The Yers. *The Linguistics Review*(5), 247-280.
- Shevelov, G. Y. (1965). *A prehistory of Slavic: The historical phonology of Common Slavic*: Columbia University Press.
- Shevelov, G. Y. (2002). Ukrainian. In B. Comrie & G. G. Corbett (Eds.), *The Slavonic languages* (pp. 947-988). London: Routledge.
- Szpyra, J. (1992). Ghost segments in nonlinear phonology: Polish yers. *Language*, 68(2), 277-312.
- Townsend, C. E., & Janda, L. A. (1996). *Common and comparative Slavic: Phonology and inflection with special emphasis on Russian, Polish, Czech, Serbo-Croatian, and Bulgarian*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, Inc.

Отримано: 15 жовтня 2024 р.

Прорецензовано: 18 листопада 2024 р.

Прийнято до друку: 3 грудня 2024 р.

ЗМІСТ

БЯЛИК Василь, ДОБРОВОЛЬСЬКА Анастасія Власні назви, як конститuent біографічного наративу та їх переклад	3
ЗАСЛОНКІНА Анна, КСЕНШКЕВИЧ Вікторія Експресивний та функціонально-комунікативний потенціал медичних термінів: перекладацький аспект	13
ЗАСЛОНКІНА Анна, ТОМАЩУК Мирослав Когнітивна онтологія перекладацького методу Максима Рильського (на матеріалі перекладів п'єс „Король Лір” та „Дванадцята ніч”)	27
КІЙКО Світлана, КІЙКО Юрій Терміносистема інженерної психології в німецькій мові: структура і семантика	37
КІЙКО Юрій, ПЛАСКУНОВА Світлана Сучасна німецька спортивна замітка у темпоральному аспекті	48
KOVALIUK Yurii, KOVALIUK Myroslava Metaphorical Instantiation Of Idiomatic Expressions In Modern Political Discourse	54
KOLISNYCHENKO Tetiana, KOROPATNITSKA Tetiana, HOMENIUK Olha Domen MENCH: conceptual content	64
КОРОЛЬ Антоніна Організація навчального процесу для формування компетентності в науково-технічному перекладі на платформі Moodle	74
ЛАБІНСЬКА Богдана Special Features of The Development of Communicative Competence of Women With a Migration Background Within the Framework of the Inqua Project	85
ЛЕСІНСЬКА Оксана, БАЛАН Тетяна Способи перекладу англійського молодіжного сленгу з використанням перекладацьких трансформацій	99
ЛЕХ Ольга, МІЗУНСЬКА Павліна Використання фразеологізмів для формування іншомовної лексичної компетентності на уроках німецької мови	106
МАТІЙЧАК Альона, МУРАДХАНЯН Ірина, ПЕТРЕНКО Оксана Сучасні стратегії та методики навчання іноземної мови засобами художньої літератури	113
НІЖНИК Людмила, АБРАМЧУК Анастасія Лінгвокультурний імпліцитний контекст та засоби його вираження у перекладі роману Дж. К. Ролінг “Гаррі Поттер і філософський камінь”	123

СЕНИК Галина, МУЛИК Антоніна

Виклики перекладу розмовної лексики німецькою мовою на матеріалі роману сергія жадана «Інтернат» 131

СУНЬКО Наталія, ГЛАШ Валерія

Імпліцитний зміст політичних дискурсів Камали Харріс та Джо Байдена 139

ФЕНЮК Людмила

Лексико-семантичні зміни інтернаціоналізмів військової термінології 147

СНЕРУШКО Roman, ПРОНОРОВ Mykola

Dynamic Interactions in Phonological Systems: Partial Productivity 154

Наукове видання

Германська філологія

Збірник наукових статей

Випуск 850-851

Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
Германська філологія / редкол.: І. М. Осовська (гол. ред.) та ін. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т
ім. Ю. Федьковича, 2024. Вип. 850-851. 168 с.

Комп'ютерна верстка

Тетяна КОЛІСНИЧЕНКО

Підписано до друку 30.12.2024. Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Друк різнографічний.

Умов.-друк. арк. 20,0. Обл.-вид. арк. 21,0. Зам. 3-017.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.